

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالیح سووزه نی

ئاماده کردنی:

بوکان:

محهمه د ئهمین شاسه نه م: 6221340

عهلی جهوشه نی: 6242921

E-mail: nawendikurdika@yahoo.com

- ۱ - .....♥

سالج سووزهنی

له ژیر تیشکی رهخنه دا

رهخنه و خویندنه وه

له ژیر تیشکی ره خنه دا.....سالج سووزه نی

- ٣ - .....♥

له ژیر تیشکی ره‌خندهدا.....سالح سووزه‌نی

له ژیر تیشکی ره‌خندهدا

(١)

- ٤ - .....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

رهخه و خویندنه وه

سالح سووزه نی

- ۵ - .....♥

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالح سووزهنی

ناوی کتیب: له ژیر تیشکی رهخندهدا (۱)
 بابته: رهخنه و لیکۆلینهوه
 نووسهر: سالح سووزهنی
 پیتچین: بیگهرد سالح
 رووبه‌رگ: سوارۆ
 چاپی:

- ۶ - .....♥

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

ژیاننامه یه کی کورتیله

حه مه سالح سووزهنی، سالی ۱۳۳۸ له دایک بوومه ، خویندنی سه ره تاییم له سه قز و دانشسه رام له شاری سنه ته واو کرد... ماوهی ههشت سال مامۆستای قوتابخانه بوومه و له سالی ۱۳۶۲ به و لاوه به هۆی هه نی کیشه ی سیاسیه وه «اخراج و انفصال دایم از خدمات دولتی» بوومه ماوه یه ک چوومه به ندیخانه وه.. ماوه یه کی تر .. و هه نی تریش..

له سالی ۱۳۵۷ واته دواي شورش ی گه لانی قاره مانی ئیران دهستم داوه ته قه له م به زمانی نه ته وه که م و له م بوارانیه ی خواره وه دا نووسیومه، ۱- شیعر / تا ئیستا حهوت دیوانی شیعریم بووه که به داخه وه تا ئیستا هیچکامی بواری بلاو کردنه وه ی به شیوه ی ره سمی نه بووه «سه م فونیا - دیاری - هه زار دیوانی که له گهت له پرسه دا - درۆ موقه دده سه کان - شیعره سات - به ژماره ی ته له فونه کانی عالم - وه همه کانی ئەشق و درۆکانی ده مامک» زۆربه ی ئەو شیعرانه له گو قار و حه وتو و نامه کاندای به شیوه ی غهیره ره سمی، له کۆر و کۆبوونه وه کاندای، بلاو کراونه ته وه...

۲- چیرۆک: دوو کۆچیرۆکی «پشت تریبۆنه که که سی لینه بوو» و «ون بوون» که، جگه چند چیرۆکی، ئەم دو کۆچیرۆکه هیشتا بلاو نه کراونه ته وه

۳ - ره خنه ی ئەده بی و وتار: که زۆربه یان له گو قار و چاپه مه نییه کانی کوردستاندا بلاو کراونه ته وه

۴ - وه رگیان: شیعر و چیرۆک و وتاری ئەده بی و زنجیره ی تلویزیونی و..

۵ - شانۆ نامه: «دیاری» و «دهوران دهوران»

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

٦ - کردنه وهی تهوهره یه کی نوی بۆ نویخوازان له گوڤاری سروهدا به

ناوی « رچه »

٧ - دامه زراندن و بلاوکردنه وهی چه وتونامه ی « ئاوی

کوردستان » تا ٣ ژماره

٨ - رۆمانی په پووله که سالی ١٣٦٣ نووسراوه و هه روا ماوه !!

٩ - هه نی شیعری تایبته بۆ شاعر و گۆرانی که زۆریان لی بلاو

کراوه ته وه و سروودی هه له بجه ی شه هید یه کی له وانه ..

١٠ - ئەندامی دهسته ی نووسه رانی چه وتونامه ی ئاسۆ ..

هیشتا ماوم و درێژه ی هه یه ..

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

دهسه لاتداریتی زمان

پیشه کی:

زۆر له دروشمه به ناوبانگه کهی دکارت تی نه په ریبوو «بیر ده که مه وه، که واته هم» یان با بلین «هه بوونی من به هوئی ئەندیشه مه وهیه» که دهیان و بگره سهدان دروشمی له و چه شنه هاته دنیای فلهسفه و روانینی مرۆف بو دیارده کانی دهوروبهر و بوونی مرۆف و بنه ما و پیکهاتهی ئوستووره و بهیت و باو تا جل و بهرگ و حیکایه ته قه دیمی یه کان و... به کورتی، هه مووشتی ئەم جیهانه وه..

شوپی نه اویر و نیچه جهختیان کرده سهر ئیراده و شیریان له ئەرزو ئاسمان کیشا..

بیرگسۆن و کیرکیگارد و هایدگیر و فلهیله سووفانی وجوودی پایان له سهر بوونی مرۆف داناو وجوودی ئینسانیان کرد به بنه مای ژین و ژیان و...

مارکس و ئنگیلس به جهخت کردنه سهر که رهسهی به رهه مهینان و بابه تی ئابووری و شهری چینه کان رهوایه تیکی گهوره یان خولقاند و جیهانیان پی کرد به دوو بهشی راست و چه په وه و.. چیرۆکی مرۆف وژیانی مرۆف بهردهوام بوو.. هه موو ئەو بوچوونانه سهدان و بگره هه زاران لقی دیکه یان لی بووه و... وئیستاش بهردهوامه؛

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

فرۆید و پیرهوانی فرۆید جهختیان کرد سهر نیرماکی مروف و
 ناھوشیاری تاک و ههولیان دا هه موو میژوو لهو روانگه وه بخویننه وه و
 نهوانیش خویان تیکه لاو هه زارتیکه ی ئینسان و نه ندیشه ی مروف کرد...و
 ئیستا وینه و دهمامک و وانموود بوونه ته پاشای بی ره قیبی
 جیهان و هه موو قوژبنیکی نه م جیهانه بچووکه یان ته نیوه ته وه و نه مهش
 ته نیا له ریگه ی دهسه لاتداریتی زمانه وه یه...

زمان چۆن نهو هه موو هیزه ده نوینی و هیزی زمان له کام
 سه رچاوه وه ئاو ده خواته وه؟

زمان چیه؟

«سه ره تا وشه هه بوو»

پیش هه موو شتی پیویسته ئاوریک له ئوستووره کان وهک
 ناھوشیاری کۆمه ل بدریته وه بو وهی تیبگه یین که زمان و هه بوونی دیوو
 درنج و خواکان و مروف چ پیوه ندی یه کی قوول یان لاوازیان بووه وهه یه
 و ده بی؟

«گایا» کونترین خوادایکی ئوستووره کانی یوونانی که ونارا
 بووه ی چه ند «نا» یه کی له کورمیردی خوی «ئورانووس» بیست «نا» که ی
 خوی دایه ده ست «کرۆنووس» ی کورپی و به یارمه تی یه کدی واته «نا» ی
 گایا و «نا» که ی کرۆنووس به سه ر «نا» که ی ئورانووس دا زال بوون و
 ده سه لاتی نهو و خودی نهو یان تیک شکاند.

باوه ئاهم له ژیرگۆشاری هیزی زمانی دایه چه وادا «نا» که ی
 دایه چه وای وهرگرت و ناوی شتی فیڕ بوو که نه ده بوو فیڕ ببوایه؛
 «پدرم روضه رضوان به دو گندم بفروخت» ..حافز

شوین پیی هیزی زمانی ئوستووره یی ژنان یان با بلین خواژنه کان
 له کومه لگای سه ره تای مرۆفیش دا ده نگ نه داته وه و وهک زۆری له

- ۱۰ - .....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

میژووناسان و کومه لناسان جهختی لهسه ره دهکهن کومه لگای سه رهتایی
 مروڤ دایک سالار بووه. و ژنان دهوری گرینگیان تیاگیپراوه و زمانی ژنان
 له راستیدا زمانی زال بووه... و ئەوهش گرینگین هۆکاری
 ئانترۆپۆلۆژیای دایک سالاری بووه؛

«گۆرانی گایا ده لیمه وه..»

دایکی جیهان

که ئەستوونیکێ قاییمه و

له کۆنترین خواکانه» هومیر

ئهمهش شوین پیی ئەو دهسه لاتیه له ئەدهبی یۆنانی که و نارادا...

دوچار زمانی زئوس و پرۆمته و سیزیۆف وهک سی لقی جیاوازی

هیژی زمان له ناو کۆمه لیشدا دیته ئاراوه؛

زئوس زمانی خوی خواکان قیبله ی عالم .. خاوهن ئهرز و

ئاسمان و دار و بهرد وهه مووشته و کهس نابی له ئەمرونیای دا نه بی..

سیزیۆف، زمانی هه موو ئەو مروڤ و خوابچووکانه که رهنجی

بی حاسل ده کیشن و به ره ی کاریان بو یه کی دیکه یه...

پرۆمتهش زمانی خویانی شوپشگیر و دابهشکهری ئاگر و

رۆشنایی و رهنجی ئەبه دی ئەو که سانه یه...

ئهم دهسه لاتانهش به ره به ره وهک گوترا له زمانی مروڤه وه

سه ره له نوی ده بنه وه به دهسه لات و لقو پۆ دهکهن و بلاوده بنه وه و وهک

دهسه لاتی فهلسه فه و زانست و هونه ر و... به ره به ره میژووی پر له شه ر

و نه گبهت و ئازار له لایه ک و پر له ئەشق و جوانی و هونه > له لایه کی

دیکه وه و هته ننه وه...

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

۳

به ره له وهی میژووی هیلی بیوین و له زمانی هرودوت و سوقراته وه و له زهریای زمان بدهین چاکتر وایه له سوسور و دال - مه دلوول و نیشانه وه دهست پیبکهین بووهی سه ره تا پیناسه یان پیناسه گه لیکی زمانی له زمان دهست نیشان بکهین؛ مه بهست له زمان نهو سیسته مه نیشانه یی یه یه که به پی پی پیناسه کانی دال - مه دلوول له لایهن زمانناسانی وهک سوسور و دواي نه وه وه، هه موو که ره سه کانی ده برپین ده گرنه وه.. پائوفسکی نیشانه کان له سی تویی مانایی دا به، جو ره پولین کاری دهکا

۱-۳، سروشتی؛ وهک هیل و رهنگ و بیچم و پیوهندی نیوان نهوان که ماناگه لی خیرا و سه ره تایی و سروشتی پیشان نه دا ۲-۳، ئاماده یی/حچور/ یان قه ارادادی به ره هم به پیی برپاری له پیشدا ئاماده بوو؛ وهک ره شی بو شهو یان لی دانه وهی وینه و شه مایل/شمایل نگاری/

۴

نمادین/ره مزای/ که به پیی شه مایل ناسی ماناگه ل قوولتر و به رینتری هه ر به ره همیک له خوده گری؛ نه م جو ره نیشانه گه له تایبه تمه ندی گه ل نه ته وه یی، ده وره یی، چینایه تی، ئابینی، نه خلاقی و فه لسه فی یان هه یه و له واقع دا دال گه لیکن فره و فره تر مه دلوولی /بو ئاشنایی زیده تر نه توانن برواننه « له نیشانه گه ل وینه یی تا دهق » بابهک نه حمه دی. یان بازی با رنگهای ویتگنشتاین و یاریگه ل زمانی هه ر نهو نووسه ره / به م پییه هه موو زانست و فه لسه فه و هونه ر و... دینه پانتای زمان و سیستمی نیشانه کانی زمانی هه وه.. که وایه ئاسایی یه نه گه ر

..... - ۱۲ - ♥

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

زمانه وانه کانی سه ردهم زمان له به ره مهینان و ئابووری یان ناهوشیاری تاک و کوی فرۆید و یونگ و یان ئیرادهی شوپنهاور و نیچه و جوودی کیرکیگارد و جوودی یه کان وهه موو ئیسمه کانی پانتای زمان به سه ره ک تربزانن.. بۆوهی هه موو ئەمانه له ریگای زمانه وه بوونه ته دهسه لات یان له لایه ن دهسه لات هه سه رکوت کراون و سه ریان هه لدا وه ته وه

٤

بگه رینه وه سه ر فه لسه فه و زمانی فه لسه فی که بوخوی هیژیکی زمانی له میژینه یه و تا سه ری دال - مه دلوول ه کانی گه یشتۆته ئیمه - سه دان و هه زاران گوپان و شه پروقره ی له سه رکراوه و خوی بوته دهسه لات و چۆته وه خزمهت دهسه لاتی باو و هه روه تر که ده بیته مه سنه وه ی هه زاران CD/DVD (فشورده) و له کتیب و کتیبخانه کان تیپه ریوه... دهسه لاتی زالی زمانی ئوستوو ره کان و نادیمو کراسی یوونانی کۆن که به ده مامکی دیمو کراسی یه وه دهسه لات داربوو/ بۆوهی له چوار سه د هه زار که سی خه لکی ئاتین ٢٥٠٠٠ هه زار که س به ر ده و عه بد بوون و له و ١٥٠٠٠٠ هه زار که سه ش - هه زار که سیان ئەچوونه لیژنه ی گشتی و... / مه ودای ده ربرین و گه شه ی زیده تری نه دا و له ئەنجام دا وه ک ئە به رمه رد و ژوه رکه س گه یشت به نیچه و دهسه لاتی زمانی نیچه ش دهسه لات داریتی هیتله ری لای زۆری له فه یله سوو فه کان «ماستاوه دایه وه»*

له ولشه وه ئەره ستوو و زمانی کلیسا گه وره ترین دهسه لاتی کۆمه لایه تی یان هینایه گه رو چه ندین سه ده ی تاریکی ئورووپایان له سیبه ری ئەوه یزه دا هینایه گه ران و له راستی دا راوه ستان.. واته زمانی خوازیاری یه کیه تی وریک وپیکی جیهان و دیارده کانی ئەره ستوو له باری سیاسی یه وه ئەسکه نده ری «مه زن!!» هان ئەدا جیهان یه ک پارچه کاته وه و

- ١٣ - .....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

له باری فهلسه فهیشه وه جیهانی کلیسا دهته نیته وه و دهیه نیته ژیر
دهسه لاتی خوی...

ه

ئیستا ئەتوانین ئەو پرسیاره بکهین که پیوهندی یهکانی زمان و
دهسه لاتی چۆن چۆنی یه و کامیان ئەوی دیکه یان سازده کا؟

«سه رهتا وشه هه بوو»

دهسه لاتی ئووستووره کان له ریگه ی زمانه وه بوو، بووه ی، هیچ کام
له و خودا ورد و درشتانه ی یوونان و رۆم و... نه هاتنه جیهانی
واقیعه وه.. دهسه لاتی زمانی ئایینه ئاسمانی یهکانیش هه ره له ریگه ی
کتیب گهل پیروزی ئەو ئایینه وه بووه و زۆربه ی ئەو ئایینه تان ئەو
کاته ی نه یانتوانی زمانی خویان له ناو کۆمه لدا پهره پیبدن نه یانتوانی
ببنه دهسه لاتی؛ کردار و گفتار و پنداری چاکه دروشمیکی زمانی یه و تا ئەو
کاته ی ته شه نه نه کا، بلاو نه کریته وه، ناتوانی بیته دهسه لاتی..
شه رهکانی مووسایی و مه سیحی به پی ی دهسه لاتی زمانی ئەو دوو
ئایینه وه هاته ناو میژووی جیهانی یه وه و...

فاکتی میژوویش سه له مینه ری ئەو راستی یه یه که له هه رکوی
دهسه لاتیکی زمانی هه بووی هه ولی ساز کردنی دهسه لاتی کۆمه لایه تی تا
سیاسی شی داوه و به پیچه وانه وه دهسه لاته جورا و جورهکانی کۆمه لگا بو
ژیرکیف خستن یان لانی کهم یگرتن له گهل زمانی هیزی ئەو سه رده مه
تیکوشاوه و ئەو دووانه وهک مقهست بو له ناوبردنی ئەو هیزانه ی
ته سلیم نه بوونه به یه کدیدا هاتوونه و هه ولی له ناو بردنیانی داوه... بو
وینه دهسه لاتی زمانی کلیسا به توندی دژی سوورانی زهوی و ناچه قیتی
بوونی زهوی ده وهستی... دهسه لاتی زمانی فیودالیته و ئریستۆکراسی به
هه موو هه ولی خوی بو له ناو بردنی دهسه لاتی عه بدهکان و

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

بزووتنه وه کانیان / وهک بزووتنه وهی ئیسیپارتاکووس و.. / ده وهستی و دهسه لاتی زمانی رینسانس به توندی و به ره به ره هه ولی سرینه وهی دهسه لاتی زمانی ئاسمان ئه دا... هیزی زمانی بۆرژوازی نوی به نوینه رایه تی کرۆمول دهسه لاتی زمانی هیزی سه رمایه به سه ره هیزی زمانی فیودالیتیهی ئورۆپایی دا زال ئه کا...

مارکس و ئنگیلس دهسه لاتیکی زمانی تر سازده کهن و به ره به ره زۆربهی بزووتنه وه فکری و سیاسی و هونه ره کانی سه رده می خۆیان ده کیشنه ژیر دهسه لاتی زمانی چهپ هوه و شه ری سارد و گهرمی رۆژه لات و رۆژئاوا له هه موو پانتایه کدا ره نگدانه وهی رووبه روو بوونه وه و به ره نگاری کردنی ئه و دوو هیزه زمانی یه یه... و کاتی هیزی زمانی چهپ توانای به ره به ره کانی له پانتای وینه و سه ته لایت و که ره سه کانی پیوه ندی جه ماوه ری راست دا نه ما، به ره به ره توایه وه و هه ولی دا زمانیکی تر دابینی...

/ برواننه مه که ته ب فرانکفورت و فه لسه فهی ره خنه یی ... تا ئیستا که و سه ره له دانی چه پی نوی پۆست مودیرنیزی جیهانی و.. /

٦

هونه ر و ئه ده بیات له ژیر دهسه لاتی ئوستووره یی خواژنه کان له میژووی مروقایه تیدا هه ولی سازکردنی دهسه لاتیکی تری داوه که جیاوازی له دهسه لاتی هه مه ره نگه ی جیهانی عه ینی و زانستی بگۆرووه ستاوی ئینسان و ته نانه ت دهسه لاتی هه نی جار داسه پیوی خۆی.. به لام وهک گو ترا هیچ کات نه یه توانی به ته واوی خۆی له و بازنه بچووک و گه ورا نه

- ١٥ - .....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

رزگارکا که دهسه لاتی زمانی باو له پانتاگهل کومهل و سیاست و فرههنگ و..دا چه سپاندونی. هه ربویه بهردهوام تیکوشاواوه شورشیکي زمانی نوی تر ری بخا و جار به جار ئەوهند بکهوئته بهر شه پۆلی ئەو بازنه سه پیاوانه وه که دهنگ و رهنگیشیان بهم نهگا.. زمانی هونهر و ئەدهب به هوی هیزی خولقاندنی وانموود ته نانهت ئەوکاتانهش گۆمانی کهوتنه داوی دهسه لاتیکی باوکانه ی لیده کری بههاسانی خوی دهر باز دهکا و بههوی خولقاندنی جیهانیکی خهوناوی و فانتزی و لیکچوو و ویکنه چوو له گهل ژیان و زمانی رۆژانه بهردهوام سرکبوونی خوی پاراستوو و له میژووی هونهردا کهم نهبوونه ئەو سهردهمانه ی که زوری له زلهیزان و دهسه لاته خاوهن شکوکان لیی سه مینه ته وه و تورپه یان بۆ ناوه ته وه شیریان لی کیشاوه و بهند له سه ر بهندانیان بۆ بردۆته ئاسمان و چالی قوولیان بۆ هه لکه ندوه... به لام وهک گوترا توانای ئافراندن و هه لفرین بهردهوام ئازادی کردوه و کهوتۆته وه چرین و ساز کردنه وه ی کۆشکه که ی خوی

شوین ئاسکیکی وه حش کهوتین

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

ئهو کاتهی لاو بووین

ههزارمان گرت هه و نه بوون.

هه رهه چی شیان

هه ویش بوون

هه رهه مووشیان...

درۆ مۆقه دهسه کان

شیعر دهسه لاتیکی وای سازکردبوو که ته نانهت ئه فلاتوونی دژه
شیعری هاوردبووه ژیر په نچه نادیاره تیژ په رهکانی خوی
...گه وره ترین دیکتاتور هکانی میژوو زور جار که وتوونه دواي ئه و ئاسکه
چاو لاجوه ردی یه... هه ربویه زبانی هونه ره له جوانترین و خوشترین و
رهوانترین زمانهکانی دهسه لاته که له تووره بوون وشورش و شه پر
وشوریش دا هیچ له جوانی یه که ی به خه سارنه چوو

من نه ئم که زبونی کشم از جور فلک

چرخ برهم زخم از جز به مرادم نچرخد

من آنم که دریای خوکان نریزم

مر این قیمتی در لفظ دری را

ئه ز ناچمه دیوانی میرا نابمه شاروری کوشک و سه را

/که پیشتر وهک نمونه له وتاریکی تریش دا هاوردبوومه وه

شمشیرهای ئخته را غلاف کنید

زیرا شبنم ئنها را می پوساند / شکسپیر /

جوانی وستاتیکیای زمانی هونه ره ئه و کاته خوی ده نوینی که دژی

زمانی پیشوو ده که ویته گه پرو ده که ویته خویندنه وه ره خه کاری خوی

- ۱۷ - .....♥

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

...قالبی نویتر دهبینیته وه و دواچار ئه و قالب و قالبانهش دهشکینی و لیی دهرباز دهبی.. مایاکوفسکی له لووتکهی پروا به شورشیی سوسیالیستی واقیعگرادا ههوری شهروالیپوش دهنووسی، نیمایووشیج له مؤسیقای روالهتی عهرووز ئهترازی و گوران ی چهپ کانیهکی روونی بهر تریفه ی مانگه شه و ئهشعیری... قاگنیر هیلی کاتی ئهجن ئهجن دهکا و قاشه زیهنیهکان ئهپشکنی ئه مه ئانارشیزی زمانه دژی هه موو ئه و دهسه لاتانه ی که خه و به کویله تی بوون و دهسته مویی دهسه لاتی زمانی هونه ره وه دهبین. دهسه لاتی پاشایه تی سواره ی دامه زران دبوو بووه ی دهنگی رادیوی پاشایه تی بخاته گهر و سواره شیعری خه وه بهردینه ی لیوه بلاوده کردوه - ئه مه یه دهسه لات دژی دهسه لات و ئانارشیزی زمانی هونه ر. هیمنی سیاسی کار دیم کچیکی له باری لادیی ده نووسی و یه زیدی ئومه وی ادركاسا ونا ولها الا یا ایها الساقی ده هونیه وه.. هه لبهت ئه م «ایستادن و رم کردن و واپس نگریدن» هی شاعر به و مانایه نیه که هه ر جو ره دهسه لاتیکی خویندنه وه ی تایبه تی خوی له سه ر نه بی و که لکی پیویستی خوی لی هه لئه کرینی... به پیچه وانه، ئه وه خولقاندنی چه ندهنگی، چه ندراقه یی و فانتازیای هونه ره که یارمه تی هه موو بواره کانی زانست و فهلسه فه و فه ره هنگی داوه؛

بووینه فرۆید لای وایه شاعیران و هونه رمه ندان له ئه زه له وه ره وانناس له دایک بوونه و لینین «ئوژنی گرانه» ی بالزاک له زوربه ی کتیه ئابووری یه کان لا په سه ندتره.. بالزاک له چینه که ی خوی نانووسی و دیته ژیر سیبه ری ئه ده ب و کاندینسکی له ئه وه ی فیگوره یاخی ئه بی و گرینگاکه ی پیکاسو ده روونشیکاری و جه نایهت تیکه له ده کا... ئه مه دهسه لاتی زمانی هونه ره که له ناو ده یان و سه دان دهسه لاتی تری ناو

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

کۆمه لگادا سه ر له ئاسمان ئه سوی و به نائاجووری شووشه یی و
بلوورینی زمان ساز بووه. دهسه لاتێ زمانی نیشانه و دهنگ و رهنگ
شه مایل و نفیساره..

(۷)

پیوهندی یه کانی زمان و دهسه لات.

ئه گهر یه کی تر له پیناسه کانی زمان که رهسه ی دهربرینی
زیهنی یه تی مرۆف بی له واقیعه کان ئه وا ده بی بلین ئه و کاته ی بگیره وه
یان بیژه ر نایه وه ی زیهنیه تی خوی ئاشکرا بکا و قسه ش ده کا و
له که رهسه ی زمانیش که لک وهرده گری خه ریکی چیه «ئه و درۆ ده کا یان
بابلیین زمان ده با به لاریدا و هه ولی سازکردنی ویکچوو یی و وانموود
ده دا و له و ریگه وه ئه یه وه ی به رده نگ پیوه ندیه کی ناراسته وخۆ له گه ل
ئه و وانوینرا وه دا بگری و میژووش پیشانی داوه پیوه ندی گرتن له گه ل ئه و
زمانه ش نه ته نیا ئاسایی یه، به لکو پیوه ندیه کی قووله...

بابزانین هیژه جورا و جوره کانی کۆمه لگا له هه رسه رده میکا دا چون له و

که رهسه که لک وهرده گرن و وه ک واقیعه ئه ی نوینن؛

وه ک ده زانن باری سۆز و عاتیفه ی هه ر وشه یه ک له رسته دا
ده گۆرپدی و کارکردی وشه له دیر و دیر له پاراگراف وتاد .. ناتوانی
وه ک یه ک بی...

دهسه لات له م تایبه تمه ندیه که لک وهرده گری وهه ولی
به هیژترکردنی خوی ئه دا؛ بووینه ئه مریکایی یه کان ده ست تیوه ردانی
خۆیانین له کاروباری ویتنام به م ناوه وه ده رده بری «پاراستنی
ئازادی و دیموکراسی» ده رکردنی هه زاران ویتکونگیش له مال و دیهاتی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

خویانیان ناونا بوو «پوچکردنه وهی که رهسه گه ل پیوهندی دوژمن» یان ئالمانی هیتله ری زاراهوی «ریگه حه لی قه تعی» بو سوپاکانی مروفسووتین به کارده هیئا..

«رهزا باتنی» باشترین نموونه، بو به لاریدابردنی زمان، له رۆمانی ۱۹۸۴ی «جورج ئورویل» دینیتته وه؛ ناوه کان به شیوهی فیل کردن له بهردهنگ و به سوخره گرتنه..ئهو وهزاره تخانه ی که ئهرکی مقهست و سانسوری پی سپیردراوه، ناوی «وهزاره تی حه قیقهت»ه، وهزاره تی شه ر ناوی وهزاره تی تاشتی یه، وهزاره تی جیره بهندی ناوی وهزاره تی فراوانی یه، وهزاره تی پولیس و پشکنینی باوه ر/ تهفتیش عه قاید/ و ئه شکه نجه و.. ناوی وهزاره تی ئه شقه و ههر بهو پییه ئهم ناوانهش تهواو به پیچه وانه وهن؛ سیگاری ئازادی و وهزاره تی ئیرشاد و شتی وا که بو ئیمهش ئاشنان..

که لکوه رگرتنی فریوده رانه و دهسه لاتدارانه له زمان، ته نیا له باری سو زوعاتی فهی وشه وه نیه، ئه وان له که رهسه ی زمان و دهسه لاتی وانموود سازی زمان، وهک که رهسه یه کی شوین دانه ری بنه رته ی بو به لادابردنی بیرو پای گشتی که لکوه رده گرن و بو ئه و ئامانجهش ته نانهت راسته وخو دینه مه یدانه وه.. واته ئهرکی سه ره کی فلانه ریکخراو و «سازمان» و دایه ره ته نیا ده بی به وهی که چ وشه گه لی له کام

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالج سووزهنی

دهزگای پیوهندی و گشتی یهوه به کاربیری یان نا؟
 نموونه کەشی هەر لهو سه رچاوه وه دینینه وه؛
 وهزارهتی چاپه مهنی/مه تبووعات/ئالمانی نازی به پیی
 دهستوورگه لی روژانه/به ناوی «ریساکانی زمانی» که دوا جار
 بووبه «رینوینی روژانهی وهزیری چاپه مهنی» راسته وخو
 دهستی کردبه ئەمرونه هیی زمانی. ئەمهش وه رگیرانیچه ند
 نموونه یهک لهو رینموونی یانه یه که ئیمه له کتیبی «ئهرک و
 سیاست و پیوهندی» ئەیهینینه وه؛

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالج سووزهنی

دهستوور

ریکهوت

---

۲۴ ی ژوئن ۱۹۳۲ زاراهوی «بهیه کردنی ئالمان و
ئوتریش» نابی به کار بیئن!
۲۰ ی مارس ۱۹۳۴ له باتی زاراهوی «رۆژی پرسهی
گشتی» زاراهوی «رۆژی بیره وهری پالنه وانه کان به کار بهینن!
۱ سپتامبر ۱۹۳۴ له مه به دوا گوته که ی سه ره که وه زیران
واته «گه لی ئالمان ده بی بیته گه لیکی خه له بان/فرۆکه وان/ ئیتر
به کار مه هینن!

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

بنه ماخوازی و خویندنه وهی

دهق

بنه چه کی بنه ماخوازی زمانناسی نوییه . «سوسور» یه کی له بناغه دانه رانی زمانناسی نوی، یه که مکهس بوو که جیاوازی خسته نیوان «گفت» و «زمان» هوه و دواجار «مارتینه» زمانناسی فه رانسه یی به مشیوه باسی ئه و جیاوازی یه دهکا: «پپویسته به وردی جیاوازی بخهینه نیوان دیارده جور به جور هکانی زمانناسی به و جور ه کی له دیریکدا روو ئه دا / له لایه ک / و دیارده ی زمانناسی تایبته به و که سه ی هه ولی پیوه ندیگرتن ئه دا / له لایه نیکی تره وه /

«

زمان گه وهه ریکه، ئه و توانایی یه مان ئه داتی که هر کام له ئه زموونه کانی خو مانی پیبگوزینه وه لای که سانی دی. زمان به که ره سه ی گفت / گفتار / دیته مهیدانی ده برین . جیاوازی دیکه ی زمان و گفت ده کری به وشه گهل رهمز و په یام یش دیاری بکری.

زمان سیسته مه، واته بریتیه له کومه لیک نیشانه... به لام گفت په یامه، رهمز کومه لیک نیشانه ی سازکراوه که مهیدان ئه داته نووسینی په یام و بو تیگه یشتن له مانای ئه و په یامه ده بی هر کام له نیشانه کانی به کومه لیک رهمز هه لسه نگیین . که وابوو رهمز کومه لیک نیشانه یه که به پیی هیندیک یاسای تایبته سازبووه، به لام ئامانجی په یام پیوه ندی سازکردنه و به س. هه رپه یوه ندی یه کیش به رده وام هه لبژاردنیکی له گه له، واته هه ربیژه ریک له خه لکی ئاسایی یه وه بگره تا شاعیر و نووسهر و سوخه نران، به دلخواز هیندی له و نیشانانه هه لده بژییری و

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالم سووزهنی

به پیی یاسایک ریک و پیک دهکا و دهیانخاته یهک.. هه بویه زمان
 که رهسه یهکی گشتی یه، به لام گت / گفتار / کارکردیکی تایبه ته.
 به واتاییکی فهنی تر گت کاربوردی که رهسه یهکی گشتی یه.
 / که ئه ویش زمانه /

بهم پییه «سوسور» گتی وهک خولقینهه هه لبارد و وته زایه کی
 دیکه ی به ناوی بایخی ده برین / ارزشهای بیانی / هینایه گوپی، به پای
 ئه و سوزگه ل مروث به و بایخگه له دینه ده برین. «بالی» توخمه کانی
 «نوسینه وهی دهنگ» / ئاوانویسی / یشی هینایه مهیدانه وه. ئه و رایگه یاند
 که ئه و توخمانه له سهه «مانای په یام» کاریگه رییان هه یه و ئالوژی
 ده کهن. که وایه ده کری دهنگیش وهک سیسته میکی تر له زمانناسی
 «سوسور» ی بناسینرین .. «بالی» هه روه ها جیاوازی خسته نیوان
 «شوین دانانی سروشتی» و «ته شکلی» هوه، واته کاتی ئه رک و زاتی
 زمان له گه ل سوزی ده برین یه گرن، شوین دانانه که «سروشتی» ه. وهک:
 «ئاخ سهرم... ئای پشتم.. لیره دا کاریگه ریتی یه که، راسته وخو کاری
 وشه گه ل «ئاخ» و «ئای» ه. له بهر ئه وهی هه ست و زاتی زمان یه کیان
 گرتووه.

به لام کاتی ههستی مه به شیوهی ناراسته وخو له شیوهی ژیان و
 شیوهی هه لس و که وتمانه وه هه لدهستی و له زیهنی مروثدا له گه ل
 دیارده کانی زمان پیوهندی ده گرن، شوین دانانه که به شیوهی «ته شکلیه»
 بو وینه

لاولوه له ئه ولوه بو ئه م لوه کشاوه / نالی /

لیره دا شویندانانی هه ست له ریگه ی هوکاری راسته قینه و
 سروشتی زمانه وه نیه. که وایه له بهرچی شوین دانانی ئه م ههسته
 قوولتره؟ شیوازناسی / سبک شناس / بنه ماخواز به دوزینه وهی پینج «ئا»

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

و چوار «ل» که به شیوهی هونهری لهودیره کورته دا دالبهخش بوونه
 باس له شوین دانانی تهشکیلی ئەکهن .
 وهنهبی پیشتر کهس بهم شیوهی نهزانیبی زوری له شاعیرانی
 پیشووش ئەو ریگهیان رهچاو کردوو و دهقهکانیان ئەوه ئەسهلمینی..
 بهلام ئەمه پیشتر تیئوریزه نه کرابوو «رمبو» ههولیدا خشتهی بهرامبهری
 دهنگ و رهنگ و ههستی بدۆزیته وه یان «رونه گیل» شاعیری فهرانسهیی
 ههر بهو پییه هیندی بهرامبهری دهنگ و رهنگ و کیشی پیشنیارکرد . بو
 وینه ئەو لای وابوو دهنگی کهمان له گهل دهنگی «ئی» و رهنگی ئاوی
 له گهل سۆز و حال و خوشه ویستی .. یان دهنگی شمشال و «ئۆ»ی له
 گهل حال و سهفای بهههشتی دا و «ئا»ی له گهل نارحهتی جهسته و گیان
 و ... بهرامبهر داده نا ئەم بوچوونانه گهیشته ئەوهی که تهنا نهت باس
 له پیوهندی روالهتی وشه و ناوه روکه کهی بکری «فرانسیس پونز»
 ئەیگوت: «وشه کانتان له نزیکه وه بینیه؟ وشه یهک هه لگرن ، باش وهیسوورینن و
 له چند لاهه باش لیپروانن تا بوخوی ده بیته ناوه روکه کهی» ئەو وشه ی کرۆش
 cruche / گۆزه/ی دایه بهر سهرنج و دیعایه ی ئەوهی کردکه هه موو
 پیته کانی کرۆش شوینیکی گۆزه پیشان ئەدا.^۱ که وایه شویندانانی
 تهشکیلی لهو بیرخسته وانه سازدهبی که پیوهندی وشه کان یان پیوهندی
 و دهنگدانه وهی پیته کان له گهل ناوچه ی کاربوردی / نشانه های کاربردی /
 سازی دهکهن ،

سهرما و سههۆلی سهههنده له سهرما / زستان /

شین و شهپۆری شهوانه له له شما / هاوین /

خه می خراپی خهزانه خزاوه ته روخم

نه بالی بادی بهیانی

نه بۆن و بهرامی بههاری

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

هه زرته زرتی خه زانی
هه سرتی سرتی زسانی

س ازه	زه
سازه	زه
س	ز

□□□□

ناوچه ی کاربوردی له م شیعره دا / س / بۆ زستان و سه رما / ش / بۆ
هاوین و گه رما / خ / و / ز / بۆ خه زان و خشه خش / ب / بۆ به هار و
ئه هوه نی .. له و ناوچانه وه هاتوونه .

یان له م دیره دا / ده لاده لاده لاده له چکه که سه که ته سه که ته / ناوچه ی
خوازراوی / ل / بۆ له چک به رچاوه و مؤسیقای ده نگدانه وه ی / س / پیوه ندی
نیوان که سک و ته سک ساز ده کا . هه روه ها برواننه ناوچه ی خوازراوی
/ ر / له م دیره ی مه حوی دا :

جگه ر ده بری دل ئه رفینیت و ده روا چ بی مروه ت چ بی په روا چ بیباک
باوه کو / ر / له هه موو ئه و وشانه دا به جی هاتووه ، به لام ته نیا / برین / به
هوی ده نگدانه وه ی واقعی «برین» ئه توانی شوینی خوازراوی / ر / بی و
مه حوی زور وه ستایانه ئاوری له و ده نگه داوه ته وه .

که وایه شیوازناسی / سبک شناسی / ده بی روونی کاته وه که ده برینی
چ ناوه روکی ئه توانی له هه موو باسه که دا ره نگ بداته وه ، بۆ وینه سه دان
و بگره هه زاران که س به تامه زرۆیی یه وه ده پرواننه هه لچوون و داچوونی
مانگ و ده لین «مانگ ده رکه وت» و .. به لام شاعیر ئه و هه واله به
شیوه یه کی هونه ری و به ره نگ و بوونیکی تر و له سه ر بنه مایه کی پته و
ئه خولقینی :

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

«مانگی یه کشه و بویه داییم زیاد ئەکا و ئەشنیتتهوه»

تا جوانی خووی وه کو رووی تو برازینیتتهوه

تا ده گاته چواردهههم شهو تیدهگا ناگا به تو

جا له داخا نهخته نهخته کهم ده کا و ده کشیتتهوه»

بروانه دنگدانهوهی موسیقای و ههروههها بازنهی وشهکان
/یهک، چوارده/زیاد، کهم/ئەشنیتتهوه، ئەکشیتتهوه/...کهچهند بهریوجی
هاتوونه و جیاوازیان خستوته نیوان دهربرینی ئاسایی ناوهروک و
شیوه هونهرییهکهی. ئەگینا خو چ ئەو شیعره و چ مانگ دهرکهوت و
داکشا، یهک شت دهلین...

بهمبۆنهوهبووکه، چۆنیهتی دهربرین له شیوازناسیی پیکهاته
خوازانهدا بهسەر کهمینهی ناوهروکدا زال دهبی، واته ناوهروکهکان
بهردهوام دوویات ئەبنهوه.. بهلام شیوازی دهربرینی ئەو ناوهروکهیه که
ئافرینهره یا نه؟ ئەو ناوهروکهی که یاکوبسن پیوایه له ریگهی
هوکاری دووهمهوه/ثانویه/ که ههمان چۆنیهتی دهربرین بی دهخهملی و
دهچیتته خانهی هونهرهوه و حافظ گوتهنی:

یک قصه بیش نیست غم عشق و وین عجب

از هر زبان که می شنوم نامکرر است

لهمه بهدوا بهردی بناغهی شیوازناسیی پیکهاتهخوازانه دادهنری،
لابروییئر نووسهری سهدهی حهفده گوتبووی « هه مووشتی
گوتراوه » و ئاندرهژید لهولامی ئەودا دهلی» بهلی بهلام ئەوپهپری
بهنهوش/ماورا بنفش/ هیشتا ماوه.

ئەو پهپری بهنهوش به زمانی تر ههر شیوه و چۆنیهتی کهک
وهرگرتنه لهزمان، رهخهگر ئیتر بو روونکردنهوهی دهق لهژیان و
کهسایهتی نووسهر کهک وهرناگری، بهلکو ههولئهدا له دهقهکهدا

- ۲۷ - .....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

وه دووی زمان بکه وی و یه کیه تی هونه ری دهر برین له توی توی کانی
ناوچه ی زمان ناسی دا ببینیته وه.

«فوسلیر» به هاوردنه وهی چه ند نموونه یه ک له کیشی شیعی
ئیتالیا و فه رانسه جه ختی کرده سهر ئه وهی که «دابزه زینی رواله تی له
شیوه باوه کانی کیش و موسیقای شیعر نه هه له یه و نه ته نانه ت شوین
په نجه ی هه ل و مه رجه . به لکو شیوه دهر برینیکی نوی و وردبینه تره»
واته، لادانی «گوران» ی خو مان له کیشی کلاسیکی شیعر نه به مانای
هه له کردن و نه زانینی کیشی شیعی پیشوو، به لکو و «شیوه دهر برینیکی
نوی و وردبینه تری شیعییه که بو ئه ده بی کوردی ئیجگاریش پیویست
بوو و ده بی به شیوه یه کی دیکه ش بخوینریته وه:

مه ده نییه ت! گولی به هاری حیات

مه ده نییه ت! گولی به هاری حیات

مه ده نییه ت!

هه وای نه شو نوما

مه ده نییه ت!

وه سیله یی ئه حیا

بو هه موو میلله ت و عمومی ولات

مه ده نییه ت! ئلکتریک قه مهر

ئه ی ضیا به خشی حالی نه وعی به شهر.....

پیویست ناکا بو چوونه ناو ئه م ده قه شیعییه سیر تا پیاز ژیانی
ماموستا گوران و دوست ره فیه کان و... بزانی و بلیین مه ده نییه ت
ئاسایییه . به لکو و ده بی جه خت بکریته سهر ده نگدانه وهی - ولات -
به ته نی له نیوان «حیات و نوما و احیا» له سه ری و قه مهر و به شهر

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

و..له خواری... بو ئه وهی تیڤگهین که ماموستا گوران چون ههولای داوه شیوه دهربرینیکی نائاسایی بنوینی.

ههر بهم پییه «فوسلیر» روانییه قهل و ریوییه کهی لافونتن و بهجیی ئه وه له رووی که سایه تی «لافونتن» وه شیعره که ههلسهنگینی له رووی شیعره که وه که سایه تی لافونتن و ژیانی کومه لایه تی ئه وه سهرده مهی پیشاندا. ئه وه جهختی دهکرده سه «ئاغه» قهل و «ئاغه» ریوییه کان و زنجیره ی توژیته کانی دیاری ده کرد و له رووی زمان لووسی ئاغه ریوییه وه، که له شیعره که دا له خوار ئاغه قه له وه وه ستاوه، ته ماحی توژیته کانی تری ئه وه زنجیره یه ی ئاشکرا ده کرد...

له و توژیته وه دا ئه وه هیچ کات دیارده لاوه کی یه کانی ده ور و بهری/وه ک ژیاننامه و شوینه لگرتن و میژوو.../ بهرچاو نه خست وئاوری لی نه دانه وه. ئه مهش له کاتی که دا بوو که ئه وه جوړه لیکولینه وانه پیشتتر به پیی ناسینی که سایه تی نووسهر و ژیاننامه کهی ده کرا...

با وه کوو «فوسلیر» کاره کانی خوی به نیو چل و یلکرد، به لام یه کی له قوتابی یه کانی شیلگیرانه دریژه ی به کاره کهی دا و گوتی که:

«ههر ئافرینه ری یه ک ده که ویته باز نه ییکی وشه ناسی یه وه» ئه وه ئه لی «ئه وه کاته ی من لاو بووم زمانیان به میراته توپیوی ئاباونه ژدای ئه زانی و ریزمانی میژوویش ئه لحه ق هه موو ههستیکی تیا کوژرا بوو و ببوو چه ند یاسایه کی وشکی دیاری کراو..»

ئسپیتزیر بریاری دا بوو ئه رکی رهخه بگوزیته وه بو ناو دلی ده ق. ئه وه به ئاواته وه بوو توی ناوه کی یه کانی ده ق بپشکنی و.. ئه دیبانی ئه و کاتهش به ئه نقه ست سه ریان به روخی ده قه که وه قال ده کرد. خوی ده لی: «ئه تگوت لیکدانه وهی ناوه پرۆک له توژیته وه زانستی یه کان دا لاوه کی یه!! ئه ویش چ توژیته وه یه ک، توژیته وه ی ئه وان بریتی بوو له دیاری کردنی وردی روژه کان و رووداوه میژوو یی یه کان، وه سو هسه ی نووسینه وه ی ژیاننامه ی ئه ده ب!!

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

له بهر چی؟ بۆ ئه وهی لایان وابوو که شاعیر هه موو ئه و شتانه به ئه نقه ست ده ئاخنیته به ره هه مه که ی خۆیه وه..» به لام ته نیا ئامانجی ئه و کاره ، سه ره کی پیشاندانی کی شه لاوه کی یه کان بوو و هیچی تر «ئسپیتزیر» ئه لی: « فزوولیش بوو ئه گهر بتپرسیبا ئه و به ره مانه چون بوونه ته به ره می هونه ری؟ چییان ده ربړیوه و له بهر چی ئه و جوړه ده ربړینه له فلانه ده وره ی تایبه تی فه رانسه دا که وتو ته به رچاو؟»

به گشتی ئسپیتزیر لای وابوو ئه رکی شیوه ناسی دۆزینه وهی رایه له ی پیوه ندی سیسته می تاقه که سی /شه خسی / نووسه ره. ئه و رایه له له راستیدا شیوازی نووسین /سبک / نووسه ره، ئه و ده لی: «رهخه گر ده بی دهستی خوینه ر بگری و خو حاست بیباته ناو ئه و سیسته مه زمانناسی یه سه رسوورپهینه ره ی که رایه له ی پیوه ندیه کانی ئیجگار ناوه کییه، هه رلاری یه کی شیوه ناسی له گه ل بژاکیکی ده روون پیوه ندی هه یه وشیاوز؛ کی شان ی خشته ی ئه و بژاگه له یه»

ئه م بۆچوونه له باری توپژینه وهی رهوانی یه وه /ره وانکاوی / له گه ل بووچوونه کانی «فرۆید» ته بایه، فرۆیدیش پیو ابوو : «نهینی / ره مز / هه ر نه خو شیه کی رهوانی له به کاره ی نانی هیندی وشه دایه، بۆ وهی وه سو هسه کانی مرۆف — به و وشانه ئه درکی».

ئسپیتزیر به و پییه له سالی ۱۹۲۰ دا دهقه کانی هانری باربووس barbuse فه ره نسه یی خسته ژیر سه رنج و توپژینه وه و گرینگی وشه گه لی زام و خوین / که به رده وام له گه ل وشه کانی دم و شه رمگه دا هاتبوون / ی روون کرده وه. ئه و شرۆقه کردنه له سه ر دهقه کانی شارل لووی فیلیپ ch.l. philippe ئه و ده رفه ته ی دای ی که گریمان ه ی « باز نه ی وشه کان » بینیه ئاراوه. ئه و پی وابوو زیهنی هه ر نووسه ریک جوړه

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

«مه نزوومه یه کی هه تاوی یه» که هه مووشتی دهچیته ناو سووری
جه غزه که یه وه.

به واتایه کی تر هر دهقیک بازنه یه که که له سه نته ره که یدا
ناوکیکی گرانیکایی هه یه که هه مووشیوه دهر برینه کان به ره وخوی
را دهکیشی. ئسپیتزیر به دهوام له دور ئه و بازنه وه دهچیته سه نته و
له ویوه دیته وه بو دور و بهری بازنه که... ئه و پیشنیاری کرد که:
«سه ره تا بو دهستیکی کار ئه و دهقی مه به ستمانه وه به وردی وه خوینین
بو وهی نامویییه کی زمانناسانهی تیاببیننه وه، هر ئه و نامویییه ره نگه
ببیته هه وینی سه ره کی بو دوزینه وهی پیوه ندیه کانی ناو دهق، ئه م جوره
روانینه ده بیته هوی ئه وهی که ره خنه له دهقه وه سه ره له داو پیوه ره
ده ره کییه کان شوینی ئه وتوی له سه ر دانه نین. ئه و ئه لی: «به رای من
روونکر دنه وهی ماکیکی زمانناسی له به ره می نووسه ریکی دیاریکراودا
قازانجی له وه زیاتره که ناوه روکی شیواره کان یا تایبه تمه ندی
زمانناسانه، ئیجگاره کی دیاری بکهین. بو وهی جیاوازی ئه ندیشه
پیویستی به جیاوازی که ره سه ی دهر برینه» / بو وینه پرواننه ئه م دوو
دهقی خواره وه /

۱- یا ماری سه ر خه زینه بترسه که که ژدوم—

به و نووکه چروه پر به دهمت کا له زه هری مار /مه حوی/

۲- به من چی مار دوو پیشک شهق کا

یا دوو پیشکی

مهردانه یا نامهردانه

ژاری رق به مار بچیژی

من بو گولیکی رهنگاله عه ودالم و .... /

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

که رهسه ی دهربرین لهه دوو دهقه دا مار، که ژدم و ژهر و... نن.
به لام هیچ کام له نیشانه کانی ئەم دوو دهقه نایینه وه سه ره مه دلوولیک .

مه دلوول / به پی ی راقه کاری مه لعبد الکریم	دال ه کانی دهقی یه ک
پیاوی رژد و دهسه لاتدار	مار
مه رگ	که ژدوم
زه جری پیش مه رگ	ژهر

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

مه دلوول به پی ی راقه ی ئەم قهلمه	دال هکانی دهقی دوو
هه مووئه و که سانه ی له ده ره وی باز نه ی عه شقدان	مار و که ژدوم
که ره سه ی خو خوار دنی هه ردوو لا	ژههر

شهری مار و که ژدوم له دهقی یه کدا شهریکی ره وایه.
 شهری مار و که ژدوم له دهقی دوو شهریکی / دهسه لاتدارانه یه له
 هه ردوو لاوه / نار ه وایه دژ به عه شق
 هه ره ئەمهش ده بیته هو ی جیاوازی روانگی ئسپیتزیر و رهخه ی
 دهروونشیکاری. ره وانکاوه کان نیشانه کان ده به سنه وه وه به مه دلوولیکی
 یه کجاره کییه وه و هه ره بو یه له راقه کاری ده قدا زور جاران تووشی هه له ش
 ده بن... به لام ئسپیتزیر وه ک پیشتر ئاماژه کرا سه ره تا له ریگی
 خویندنه وه ی ده قه وه به شهوودیک ده گا و کاتی ئەو ناموویی یه یه که م
 ماکی ئاشکرای شیوازی دابه دهسته وه له مهحه کی لایه نه تایبه تییه کانی
 دیکه ی / بو وینه باز نه ی وشه کان / ئەدا و ئەونده دریژه به و کاره ئەدات
 تاوه کوو له نیوان روخ و ناخی ئەو باز نه دا ته بایی یه کی روون ئەدووزیته وه.
 باوه کوو ئەم جو ره شیوازی ناسی یه ی ئسپیتزیریش زیهنی یه و
 دوا جار پیکهاته خوازه کان له روانگی زمان ناسی یه وه عه به سیه تی ئەو
 وته زایانه یان پیشاندا و ته نانه ت له رهوتی بابه تی زمان ناسانه دا
 دهستیوه ردانی نووسه ره یشیان که م بایه خ کرده وه، به لام هه ره ئەوه ونده که
 جهخت ئەکرایه سه ره زمان و باز نه ی وشه و لارییی و ههروه ها دهق وه ک
 کو یه کی ئەمرۆژی بوو به هو ی گه شه کردنی رهخه ی نوی. ئەو چه مکه انه
 دوا جار له لایه ن فورمالیست / پیکهاته خوازه کانه وه ئاوریان لی درایه وه.

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

— ۲ —

نامۆکردنه وه/ئاشنای سړینه وه/ واته له ئوتوماتیزه خستنی شته کان بۆ بهرچاو خستنه وهی دووباره و چه نډباره که له لایهن فورمالیسته کان/ شکلۆفسکی/یه وه هاته ئاراهه، که هه مان شوږدنه وهی چاوه بۆ نوی دیتن، بۆ نموونه:

دهقی ۱- که تو لیم جیا ده بیته وه یادته ده کهم تا دیته وه

دهقی ۲- هه لته کاند ئه و ره شماله ی

له ئاوی چه قی سینگما هه لته دابوو...

له دهقی دوو دا زمانی شیعی جیا بوونه وه نامۆ ده کاته وه بۆ وهی له زمانی باوی روژانه وه/ دهقی یه ک/ بیئاخنیته زمانی شیعی وه. فورمالیسته کان/ که به هه زارتان پۆ ده به سړینه وه به بنه ماخوازه کانه وه/ شیعی له به کارهینانی ئه و تکنیکانه دا ئه زانن که زمان که لکی لیوه رده گری بۆ ئه وهی ئاشنای یه کان بسړیته وه و سه ره له نوی به زمانی تر سازیان کاته وه، شکلۆفسکی له کتیبی هونه ره هه مان تکنیکه/ ۱۹۱۷/ دا ئه لی: « ئامانجی هونه ره هه ست کردنی راسته وخۆی شته کانه به وجوره ی ده رک ئه کرین، نه به و جوره ی ناسراون و ئاسایی بوونه، ته کنیکی هونه ری بریتیه له نامۆ کردنه وه/ ئاشنای سړینه وه/ ی بابه ته کان هونه ره شیوازیکه بۆ وهی هونه ری بوونی بابه تیک بیته ئه زمونه وه، خودی بابه ته که گرینگ نیه.

له ئه سپه که ی چخۆف دا ته نیا کاتی ریوایه کان ده بنه چیرۆک که کابرای درووشکه چی ده ست ده کاته ملی ئه سپه که ی و ئه و ده کاته به رده نگی خۆی... گۆران کاتی له «کانی یه کی روونی بهر تریفه ی مانگه شه و» دا مرواری ده بینی و له رزینی زیخی بن ئه وکانی یه له گه ل شه پۆلی

- ۳۴ - .....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

دهریای بی سنوور بهراورد ئەکا خه ریکی ئاشنای سیرینه وه له کانی یه که
که بو خه لک ئاسایی و ئوتوماتیزه بووه و ئیتر رهنگه نه شبینری....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

دهق و رهخه

الف: دهق

پهپوله دهرباری و /زریان کویریان دهکا / ئای کریوهی پهپوله،
 /بروی بابم / ردینی / جامانهی / پیلاوهکانی / هه مووی پهپولهن / لهچکهی
 / دایکم / تهسیح و بهرمالی نویژی / قژی خوشکم / لانکهی مندالیم / تهنهنگه
 ژهنگاوییهکهی / باپیرهم / تهشییهکهی / دایهگه ورهم / هه مووی
 پهپولهن / روژینا تو تماشاکه / سه رکیلی براکهم و لانکی مندالیم هه موو
 پهپولهن / پهپولهی سپی /

زستانه و سههول بهندان / بهرمالی نویژانی دایکم بهستوویهتی /
 دهترسم لاقی بخزی و / ئهوه دوا کرنوشی بو خودابی / ریگهی مزگهوت
 بهستوویهتی / دهترسم باوکم لاقی بخزی و / ئهوه دوا روشتنی
 بهرهو دیداری خودابی / لیوی خوشکم بهستوویهتی / ئهترسم ئیدی هیچ
 گوله پیکه نیکی لی شین نهبی / ریگهی قوتابخانه بهستوویهتی / دهترسم
 ماموستای تاریخ لاقی بخزی و / ئهوه دوا دهرس دانی میژووی بی / چ
 زستانیکی سهخلهته / منالهکان خهو دهبینن / له سهر کورهی جوغرافیا /
 به خلیسکین دینه خواری / کیژهکان خهو دهبینن / قژیان بوته لوکهی سپی
 لهو توف و بهندهدا /

گورانیهک له سهرزارمه / ئهگه ر بیته و تیهه لکه می / له سهر
 بهرمالی دایکم گهزیزه دهپوی / له سهر ریگای مزگهوت / کانی هه لده قولی /
 لاولاوه له لانکهی مندالیم دههالی و / خوشکم دیسان پیده کهنی ...

پیشانگای پهپولهکان - کورتهیهک له شیعری «روژینا و توفانی

پهپولهکان»

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

ب: رهخه:

بنه مایه کی پتهو:

پیش ئه وهی خویندنه وه دهست پیکه م ئه خوازم چه ند خالی دهست نیشان که م،

- وهک ده بینن ناوی خاوه نی دهقه که نه هاتوو، بهو هویه که بلیین: الف) ئامانجی رهخه نی نوی هه لکیشان و داکیشان نووسه ر نیه و رهخه گر چه ز لهو «باند» و باندبازییهی ناکا که سه رده مانی ببوو به دهسه لاتیکی زمانی و شاعیر و نووسه ر و هونه رمه ندیان پی ده برده ئاسمان یان له ئاسمانه وه دهیا کو تابه زه ویدا..... ب) رهخه گر له گه ل دهق پیوه ندی سازده کا و رهخه نی نویش گرینگی ئه داته دهق نه وهک خاوه ن دهق
- باوه کوو له م دهقه دا مانا له گه ل فورم تیکه لاوه به لام مه بهستی سه ره کی ئه م خویندنه وه هه لکرانی مانا و ماناکان نیه، هه رچه نده کاتی بنه ما /بنه ما/ی دهروونی ده قیک روون بیته وه ره مزه کانی ناو دهقه که ش ده شکین و باشتر به رچاونه که ون
- به داخه وه دهقی کوردی زور به یان بنه ما/structur/یه کی پتهویان نیه و ئه وهش نابیته هوی لاوازی و به هیزی دهقه که بووهی رهخه نی بنه ماخوازی تاقه ریگه ی چوونه ناو دهق نیه و زور ریگه ی دیکه ش هه نه که رهخه گر به پیی دهق و دهروونی دهق هه لیانده بژی ری، بو وهی بنه مای پیوه ندی نیشانه کان له م شیعره دا باشتر ده ربکه وی سه ره تا شیعره که له سی به شی جیاوازا ده نووسینه وه و هیندی له نیشانه کان دیاری ده که ن،

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

الف

ج

ب

زستانه و... ۲- سههولبه ندانه ۳- ریگه‌ی مزگه‌وت به‌ستوویه و هه‌مووی په‌پوله‌ن ۴- به‌رمالی نویژانی دایکم به‌ستوویه‌تی .. ۵- لیوی خوشکم به‌ستوویه‌تی و ده‌ترسم هیچ ۶- ریگه‌ی قوتابخانه به‌ستوویه‌تی و ده‌ترسم ۷- لاقی بخزی و ئه‌وه دوا ده‌رسی ۸- میژووی بی ۹- مناله‌کان خه‌و ده‌بینن.. کیژه‌کان خه‌و ده‌بینن ۱۰- قژیان بوته لۆکه‌ی سپی	۱- په‌پوله ده‌باری/به‌فر/کریوه.. ۲- زریان کویریان ده‌کا ۳- برۆ و ردین و جامانه و پیلاوه‌کانی باوکم ده‌ترسم باوکم لاقی بخزی ۴- له‌چک، ته‌سبیح، به‌رمالی نویژانی دایکم ده‌ترسم دایکم.. ۵- قژی خوشکم گو له پیکه‌نینیک ۶- لانکه‌ی مندالیم ۷- ته‌شییه‌که‌ی دایگه‌ورم ۸- تفه‌نگه ژه‌نگاوییه‌که‌ی باپیرم هه‌مووی په‌پوله‌ن ۹- تو تماشا‌که.....روژینا له‌و توف و به‌نده‌دا ۱۰- سه‌رکیلی براکه‌م و.....لانکی مندالیم هه‌مووی په‌پوله‌ن

گورانییه‌ک له سه‌ر زارمه ئه‌گه‌ر بیته و تی هه‌لکه‌می:
 له سه‌ر به‌رمالی دایکم گه‌زیزه ده‌روی
 له‌سه‌ر ریطای مزطه‌وت کانی هه‌لده‌قولی
 لاولوه له لانکی مندالیم ده‌هالی
 خوشکم دیسان پیده‌که‌نی...

بازنه‌ی وشه‌کانی ده‌سته‌ی الف

- ۱- په‌پوله/لیره‌دانیشانه‌ی به‌فر و خوازه‌ی شیعره‌ی هاتوه
 ۲- زریان
 ۳- برۆردین جامانه و پیلاوه‌کانی باوکم
 ۴- له‌چک، ته‌سبیح، به‌رمالی... دایکم
 ۵- قژی خوشکم
 ۶- لانکه‌ی مندالیم

بازنه‌ی وشه‌کانی ده‌سته‌ی ب

- ۱- زستان
 ۲- سههولبه‌ندان
 ۳- ریگه‌ی مزگه‌وتی باوکم
 ۴- به‌رمالی نویژانی دایکم به‌ستوویه‌تی ده‌ترسم
 ۵- لیوی خوشکم، گو له پیکه‌نین..
 ۶- ریگه‌ی قوتابخانه‌خه‌ونی منالی- خلیسکین-

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزنه

- ۷- تغهنگه ژهنگاوی یه که یه باپیره م
 ۸- ماموستای تاریخ
 ۹- کیلی براکم
 ۱۰- کیژه کان خه و ده بین قژیان - لۆکه ی سپی
 ۱- روژینا

به م جوړه نیشانه کان به پی ی بنه مایه کی راسته و خووه ده چنه پال یه ک
 واته؛

۱- به فر- زستان - ۲- زریان - سه هۆلبه ندان ۳- نیشانه کان باوک -
 ریگه ی مزگه وتی باوک ۴- نیشانه کان دایک - به رمالی نویژی دایک ۵ -
 قژی خوشک - لیوی خوشک - لیوی خوشک گولی پیکه نین ۶- لانکه ی
 مندالی - ریگه ی قوتابخانه ۷ و ۸ و ۹ - با پیره و دایه گه و ره و
 براکه ی/که نه ماون/ له گه ل ماموستای تاریخ و میژوو ۱۰ - روژینا
 و کیژه کان که خه و به پیرییه وه ده بین.. نیشانه کان به پی ی «له ف و
 نه شری موره ککه ب» یه کیان دۆزیوه ته وه و پیوه ندی یه کی بنه مایه پته ویان
 ساز کردوه. له به شی سی دا نیشانه کان بو له یه ک نزیک خسته وه ی
 خسته کان الف و ب هاتوونه ته ئاراهه. به شی ج - ۵- دیره واته نیوه ی
 نیشانه سه ره کییه کان الف و ب بنیشانه ی هاوردوته وه برواننه بنه مای
 وشه کان/نیشانه کان/ ی به شی ج به نیشانه ی به هار

۱- گورانی = زستان و سه هۆلبه ندان /۲و۱/

۲- گه زیزه = زستان و سه هۆلبه ندان /۲و۱/

۳- کان/هه لده قولی/ = خلیسکان ره چه له ک /۶و۵/

۴- لاولاو = خلیسکان وره چه له ک /۸و۷/

۵- پیده که نی = خلیسکان و ره چه له ک /۱و۹/

ئیستا نه گه ر بمانه وی نه توانین ره مزه کان ناو ده ق روون کهینه وه و
 له خسته یه کی دیاریکراودا بیکیشنه وه؛

دهسته واژه ی دووهه م

/به نیشانه ی سولته گه ل زمانی باو/

دهسته واژه ی یه که م

/له مناله وه تا باپیره م و ده زگیران/

گورانی به نیشانه ی
 هونهر

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزنه نی

له زریان وتوف سه هولبه ندان

به نیشانه ی کومه ل

دهسته واژه ی سیپه م

به نیشانه ی به هاری

خهون

ئه مه بنه مای وشه کانه وهک سیسته می نیشانه ... ئه و خوینه رانه ی به

شوین مانای دهروونی دهقه که دا دهگه رن ئه توانن بیدۆزنه وه

به پی ی نیشانه سه ره کییه کان، شیعره که ئاوا کورت ده که ی نه وه

الف: بنه ماله و په پووله

ب: زستان وهه لخلیسکان

ج: گورانی ، به هار

وشه ی گورانی ته نیا جاریک هاتوو و که وتوته نیوان زستان و

هه لخلیسکان له لایه ک و نیشانه کانی به هار/گه زیزه - کانی..../

زستان _____ گورانی _____ به هار

بۆ وه ی پرۆسه ی حه ره که ی نیشانه کان بنه مایه کی پتهوی هه بی له

فرمانگه ل ده باری وهن /کاتی ئیستای به رده وام/ و بخزی، ببیت،....

/داهاتوو/ که لک وه رگیراوه

ره مزی شیعره که تاییستا هه ر په پووله یه. کاتی شوینی په پووله له

بنه مای شیعره که دا به شیوه ی راسته وخۆپیشان بدری، ئه و ره مزه ش

دهشکی.

..... - ٤٠ - ♥

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

بهشی یه کهم به په پووله وه دهست پیده کا

بهشی دووهه به زستانه وه...

بهشی سیهه به گورانی یه وه

له بهرام بهر بهشی دوو دا: په پووله به جیگه ی به فرکه وتۆته ته وه ره ی

جی نشینی نیشانه یی یه وه، به تایبته کاتی له گهل فرمانی دهباری هاتوه

له بهران بهر بهشی سی دا په پووله به جی شاعر که وتۆته ته وه ره ی

جینشینی نیشانه یی یه وه

/به فر له گهل بهسته له ک ده بیته هوی هه لخلیسکان. له بهرام بهر گورانی دا

ده بیته هوی ئاوه دانی و سه ره له دانی گه زیزه و هه لقولانی کانی و.../

ئه و وشانه ی له هر سی پاژی شیعره که دا هاتوون، بۆوه ی

پیوه ندی یه کانی نیوان-دهقی به هیزتر که ن ئه مانه ن؛

سه ره به رمالی دایکم

نیشانه کانی به ره ی پیشوو/سوننه ت/

ریگه ی مزگه وتی باو کم

نیشانه کانی به ره ی نوی/موډیرن/

مندالیم ، خوشکم

وهک گوترا ؛

گورانی ته نیا وشه ی نیوان ئه و دوو به ره یه

ئه م خویندنه وه هه موو شیعره که ی لامه به ست نیه!

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

چیرۆك

زمان، جیهانیکی تر

چیرۆك واته نقیسارکردنی ریوایه، بو هه لاتن له بازنه ی کات و له بیرچوونه وه، بو تو مارکردنی شوین و خولقاندنی که سایه تی له ریگه ی زمان و گو شه نیگا و قاشه زیهنی یه کانه وه.. بو پیشاندانی روودا وه ده ره کی و ناوکییه کانی، کو مه ل، که س، زیهن، له پانتای خه یال و فانتازیای ئینسانی دا.. بو روچوون به ناخی میژوو و ئیستا و داهاتوودا. بو ده رخستنی دیار و نادیاره کانی جیهانی مو— د— یر— نی مروقی تاک، به هه موو کی شه و گرفت و ناگرفته کانییه وه چیرۆکیش وه ک هه موو دیارده یه کی تر به رده وام له رهوت و ئال و گوړ و هه ولایه، بو هه لاتن له ده ست مه رگی راوه ستان و گهنین.. هه ربویه له ریگه ی زمانه وه به رده وام پیست ده گوړی و له سیمایه که وه ده چیته سیمایه کی تر.. له دوخیکه وه قه له مباز ده باته دوخیکی تر و له هیچ فورم و چوارچیوه یه کدا بو ماوه یه کی زور نامینیته وه و چاوی ته ماح له هه موو شیوازی نقیساریک ده کا و خوشی به هیچ کامیانه وه نابه سیته وه

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

چیرۆک ژیانی مروقی مودیرنه له مانیتوری نووسینه وه دا .. هه ربویه خوی له حیکایهت جیا ده کاته وه یان ده بیته چاوساخ و بو ئه و شوینانه ی ده با که خوی مه به ستیتی، ئه و که لین و قوژبن و «لابیرینت» انه ی که حه کایهت رهنگه هه رگیز ناویشی نه بیستی و به خه یالیشیا نه هاتبی .. له «هه زار مه تر / فه رسه خی / ژیر زه ریا وه» بگره تا « به رزایی یه کانی کلیمانجارو» و چیرۆکه خیالاً وییه کانی کالوینو ... چاوی چیرۆک له چاوی هه لۆ تیژتره له «پیکه نینی گه دا» یه که وه تا «بالتا» که ی گووگول و ئه سپه که ی چیخوف ده بینی، له چه قوکانی «بورخس» وه تا شیره له یزه رییه کانی سه رده می شیرزه و ئالوزی پاش مودیرن .. له چاوه کانی چیرۆکه وه ئه دریته چابگه ری زمان و نووسینه وه.

ئه وه ی چیرۆکی له حه کایهت جیا کرده وه، هه ر ئه وه ش چیرۆکی مودیرنی له چیرۆکگه ل ریئال و ناتورال جیا کرده وه، گه لاله ی پته و و بنه مای به هیزی چیرۆکه ریئالیستی یه کان، ئه وه نده خیرا خوینه ری ده گه رانه وه سه ر واقع که ئیتر پیویستی چه ندیات بوونه وه ی ده قی چیرۆک هه ست پینه ده کرا و نووسه رانیش له و ره حه ته لقوم سازییانه وه ره س ببوون .. هه ر بویه گه لاله سه ره تا ئالوز و ئینجا به ره به ره تاریک و نادیارکرا و چیرۆک له فوتوگرافیه وه که وته ئافرانندی جیهانیکی تر — ئه و جیهانه ی به م زوانه بو مروق نه دوزریته وه، له جیهانیکی تر و شوینیکی تر دا ئه رز و ئاسمان و که سایه تییه کانیش ده گوردرین و به جوریکی تر دینه ئاخاوتن .. هه ر بویه زمان و گوشه نیگای چیرۆکی سه رده م گرینگترین به شی چیرۆکه و ره خنه گران به ده یان جور لیی ده کولنه وه. ریوایه ی نوی واته دوزینه وه ی ریگای تر،

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

زمانی تر، جیا لهو زمانه باوهی له ئاخوتن و نووسینه وهی کلاسیکی دا
هاتوته دهربرین

***

چیرۆکی سهردهم ئه وهند به ناخی منی شه قارشه قاردا شور
ده بیته وه

تا خوشی لی و ن ده بی و کهس نه زانی زمانه که چیرۆکه یان
چیرۆکه که زمان .. لایه نه نادیاره کانی من، تو، ئه وه له ریگه گهل منو لوگ
وهک / گفتار درونی / و سیلاوی هوشه وه نه ته نیا منه کان / تو بلی دژه
که سایه تی یه کان / ده پیشکنن و دهیشکینن و چاکیان ده که نه وه که
زهمه نیشی پیوه دهشکی و له هیلی بوون دهر بازی دهکا .. داهاتوو و
رابردوو جیگورکی ئه کهن و دینه ئیستاوه .. ئه مه یه به سه رهاتی زمان و
زهمه ن و ریوایه له چیرۆکی ئیستا دا
که سه کان ئیتر به یه ک دهنگ نایه نه ئاخوتن و سیلاوی هوشی
مۆدیرن ده بیته سیلاوی هوشه کان / چه ندهنگی / و زور جارن
نووسه ریشی پیوه دائه مالن .. ئه خلاقه کان ده گۆردیرین و زور جارن ورد
ئه بن .. چه ند دهنگی و بی شوینی و شوینیکی تر .. کی ده زانی چیرۆک
بناسینی .. چیرۆک پیناسه ناکری .. هه روا که خو مانمان بو پیناسه
ناکری به لام هه موو کهس چیرۆکی چاک و چیرۆکنووسی باش
ده ناسیته وه .. به وه دا که ئیتر له چیرۆک تیناگا .. یان له خووی و ژیان و
ده ورو بهر تیناگا ..

***

.. من شیتم شیته .. مه گهر چیرۆکی سهردهم چیرۆکی شیته و
تیکه لکردن نیه .. زمان ئه وه توانایه ی دایه ئیمه که به تیکه ل و پیکه ل
کردنیش ئه توانین بی مانایی دهسه لات و بی دهسه لاتی دهربرین .. — بژی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

چیرۆک — ئەمەش ئەو دروشمەیه که چیرۆک هەرگیز نایدا — مه‌گەر
ئەوکاتە ی چیرۆکنووس توورە دەبی...

***

چیرۆکی سەردەم یانی فورمی سەردەم .. فورمیش شوکر له
شکاندنێ فورمیش دا ساز دە بی — که وایه جیهانی چیرۆک بهم زوانه
نایته کوتایی بووه ی کوتاییش ئیتر له چاویکه وه پیناسه ناکری — کی
نالی کوتاییش سەرەتایه کی تر نیه بو چیرۆک ...
چیرۆک بنووسن!

---

* — ئەم بژاردە بیژی یانه / گزین گویه / له سیپه مین میهره جانی چیرۆکنووسانی لاو له بانه له لایه ن رهزازه
خویندرا یه وه و له بهشیکه که لکم وه رگرت بو بریار نام — هی لیژنه ی داوه ران.

- ٤٥ - .....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

چهند یادداشتی بیمانا

- ۱ -

۱۳- نوڤخوازی له سی لایه نا خوئی ئه نوینی:

۱۳- ۱ - «نوڤخوای زانیاری یانه، واته به سه را چوونه وهی
به رده وام له ناسینی سروشتا بو خسته ژیرکیفی
دهسه لاتی مروفت و سروشت ... ههروهها
قوولبوونه وه و گه شه ونه شهی ئه و زانسته و
دهرخستنی نهینی و نه ناسراوه کان

۱۳ - ۲ - نوڤخوازی شوپرشگی رانه، واته سه ره له دانی بزووتنه وه،
تیفکرین و ئه ندیشهی نوی، ههروهها ئه و گروپ و ریکخراوانه ی که
بتوانن بینای سوننهت و هه نی میراتی بشکینی و بینایه کی نوی به
سه ردا داریژی.

۱۳ - ۳ - نوڤخوازی هونه ری، یانی پرسیری سه ره کی که بتوانی له
زمانی هونه ردا بکه ویته توژیژینه وه و دۆزینه وهی تازه و په یتا په یتا...
واته، کردنه وهی درگاکانی ئاسوگه لیکی نوی به ره و نووسین یا...
ههروهها سازکردنی ریگه گه لی له زماندا که له گه ل ئه و پرسیارانه دا
ته باین، ئه وهش به مهرجی پیکدی که ته نیا وهک مروقیکی تاک بروانیته
جیهان و مروفت...

ته به سه ره: هه موو لایه نه کانی نوڤخوازی تایبه تمه ندیه کی ریشه یی و
سه ره کیان هه یه... ئه ویش بوچوونی نوییه له سه ر دوو خالی گرینگ،
ئه لف: پرسیار، ب: به ره نگاری و دژایه تی کردن

..... - ۴۶ - ♥

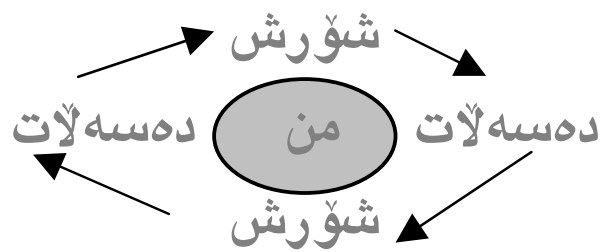
له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

پرسیار سه بارهت بهو شتهی ئەبوا ببوایهت و نیه. دژایهتی بهرامبهر بهو شتهی ئیسته ههیه و بوونهته، یان بهشیکن له، دهسهلاته جوراوجورهکان. کاتی نوێخوازی کاتیکی تایبته و ئالۆزه ... واته، کاتی دژایهتی و لهیهکانی دوو بینای دهسهلاتی ناو کۆمهله گهله پێویستی بزاف و رهوتی قوول و ئالوگۆرخوازی کۆمهله بو پیکهینان یا سازکردنی بینا و پیکهاتهیهکی تهبا لهگهله رهوته. ئەم بۆچوونه، بۆ نوێخوازی، پێوهندی نیوان سوننهت و میرات لهگهله دنیای مودیرن ئالۆزدهکا، بۆوهی نوێخوازی لهرووی میراتهوه پیک نایی، بهلکوو تهنیا له سی ریگهی جیاوازهوه دیته ئاراه: بچران له بایخگهلی پێشوو بۆ سهلماندنی نوێخوازییهکهی خۆت. سرینهوهی میرات له بیرهوهری میژوووی، کاتیک که ئەو بیرهوهرییه هیچ دیاردهیهکی بۆ ژینی نوی تیدانهبی. ههلبژاردنی ریکخستهی بهتوانا له میرات... کاری که پێویستی به لیها تووی زۆره و زۆربهی کیشهکان لهویوه دهست پیدهکا... ۱- میشل فۆکو جۆرهکانی هونه روزانیاری له سی دهورهی میژووویا پیکهوه ههله دهسهنگینی: یه کهم دهورانی رونیسانیس، که زانیاری و هونه گرینگی یان ئەدایه نیشانهکان و ویکچوووی ئەو نیشانه لهگهله یهک.... دووههه: دهورهی کلاسیکی (ناوهراستی) سهدهی ههقهده، که گرینگی درایه نیشانهکان و جیاوازی نیوان نیشانهکان... سیههه: دهورهی مودیرنیه، که گرینگی درایه مروّف وهک سووژه و ئۆبژه ئەو ئەلی لهو سی دهورهدا پیکهاتهی فکر یا پۆلینبهندی زانستی (ئپسته) لهگهله یهک جیاوازن... ئەو جیاوازییه بۆتههوی ئەو دابرا نانهی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

که دهوره کان له یه کدی جیا ده کاته وه. فۆکو لای وایه که له ههر دهوره یا چاخیکدا کۆمه لای حوکم به ناوی زانیاری و راو بوچوون ههیه که یهک دهگر نه وه. لیره دا مه بهست دابران و ئال و گۆری ناو خوئی و زاتی یه که له چوارچیوهی مه عریفه و شوناسی میژوویی پیکدی و ههر کاتیکی میژوویی نه بو سه لماندن رهوداووه کانی رابردوو و نه هیلکه بو پیشاندانی ته ته وور و گه شهی میژوویی... به لکوو کاتیکی تایبه ته بو پیشاندانی «مه عامه لهی پرله مه ترسی نیوان ده سه لاته کان» و شه ری هه موو میژوو ریخه ری به رده وامی جو ری ده سه لات و دل ره قی یه له قالب و چوارچیوهی یاسا و پیکهاته یه کی تایبه تدا... کورت و کورمانج بنه چه ک ناسی پیشانمان نه دا که چون مرو ف له ریگی سازکردنی «رژیمه کانی حه قیقه ت» هوه به سه ر خو یان و دژه کانیاندا ده سه لاتداری نه که ن.»

له سه نته ری نه و باز نه قۆره دا منم... منمانین که نه بی!! بینه ده ری به هه زاره ها ساله ی میژوو. نه هاتوینه ته ده ری... ههر له و کاته دا که هه ست به هاتنه ده ره وای ساتی نه که ی که وتیته ته ناو چالی ده سه لاتیک ی تر... هونه ر و نه ده بیش به داخه وه ههر به ده ور نه و باز نه دا نه خو لیته وه.. نه و ده قه ی له کاتی خویدا له ده ره وه ی نه و باز نه هات بیته ده رب رین مه ودا ی خو نواندن ی که م بو وه یان لیان که م کرد وه و هه ول یان دا وه بدریته ده ست فرامۆشی.. زۆر به ی نه و ده قانه، له ده وره یه کی دیدا سه ر له نوی خرا وه ته وه ژیر سه رنج و ده سه لاتیک ی تر هه ولی بو و ژانه وه ی بو ره خساندوو ه..

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

۱۲ - نازانم کاتی ئەوه هاتوه که میژوو بکری بەدوو بەشی بەر له «نیچه» و دواي «نیچه» وه یا نا. بهلام ئەوهی که روونه چله شه مچه که ئەو دایگرسان و شه مچه کهشی له «شوپنهاور» هوه وەرگرت و دنیای پی ئاگردا...

«حه قیقه ته کان زۆرن.... که وایه حه قیقه تیک وجوودی نیه»... گومه که شه له قا.... ئیستاش که ئیستایه جیی خوی نه گرت هوه... نیچه سنووری نیوان ئەرز و ئاسمانی شان و شمشیری به رهو دهسه لاته کان کیشاو دهسکه وته کانی مودیر نیته ی دا بهر په لامار، «ئیمه هیژیکمان تیا به بو ریخستن، هاسانکردنه وه، به ناراست پیشان دان و ساخته چیتی و جیاکردنه وه... بویه زانیاری وه که رهسه ی دهسه لات ئەکه ویته کار و ئەمانکات به ئاغای جیهان.» / ئەوپه پری چاکه و خراپه/

لای نیچه زالمی خوینمژ و شورشگیر و ئاژاوه چی جیاوازییه کی ئەوتویان نییه بۆوه ی هه موویان تاقه کهس فیدا ئەکه ن و ئەو له ناو بردنهش بهو په پری شانازی ئەزانن: «هه موو زه رده شتی من هیچ نییه جگه سروودی پیا هه لگوتن به ته نیاییدا» / نیچه، ئەو په پری چاکه و خراپه/

۲- رهنگه خه تاکه/هه له/ زیاتر له سه ر «مارکس» بی که ئەو ئوستووره نوییه ی خولقاند و ئەو ره وایه گه وره ی هاورده ناو کومه له وه و هیوای ده رچوون له ژیر دهسه لاته کانی خسته دلای جه ماوهره وه... و جیهانی دیسانه وه پی شله قاند و مه سنه وی حه فتاده من کاغهن، که ئەنجامه که ی بوو به رچاندنی رۆشنبیران و ئازادبخوازه کان له سیبری و سه رۆکایه تی پیشه وای ئیستالینی پۆلایین!!... یا هیتله ر که به بۆنه ی سازکردنی جیهانیکی به شکو له سووپر مه نه کان کووره ی به شکوی سازکرد و په نجا و دو میلیون مرۆقی له و ئاگره به شکو دا هه لکووران!!! ئەونه ئەزانم ئەو جیهانه ی یۆتۆپیای مودیر نیته و زانستی مودیرن

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

ئه یویست پيشكهشی مروقی سهردهمی بکا بوو به جهانم و خه لکی تیکهوت...گه ورهترین شهپهکانی جیهانی و به کومهل کوژیترین مه رگه ساتهکانی میژوو، رهنگه له سهردهمی کدا بوو که مروف و روشنبیر و زبانی دهسه لات داوای ئازادی (!! ده کرد:

۱۱- مودیرنیتته دهسکهوتی (!! راپه رینهکانی رونیسانس و دوای رونیسانس بوو.. ئامانجی سه رهکی ئه و شوپشه فیکریه بریتی بوو له: «به رهو عهینیهت چوون ولایهنگری له زانست و دهسکهوتتهکان... خولدان له لایهنگرایهتی بیروپایی، به رهنگاری له گهل هر چه شنه خورافه و بووژاندنهوه و پاراستن و به هیژترکردنی بایخگهلی مروقدۆستانه له ریگای هونه روئه دهه و فهلسه فهوه... که لک و هرگرتن له هه موو بوارهکانی سروشتی بو چاره سازکردن و نیاز و پیداو یستییهکانی کومهل و مروف، ههروهها هه ولدان بو پیکهینانی شارستانیهت له ریگهی یاسای ئینسانیهوه... دۆزینهوهی واقعییهتهکان و پالنن له جهماوه رهوه به رهو «واقعگه رای» بو گه شه و په رهسه ندنی نوخوازی له گهل ئومید و هیوا به داها تووی مروف.»

هۆگهلی میژوووی ئه وشو پشه لای هه مووان ئاشکرایه دهربازبوون له ئه نکیزاسیون و کلیشهی فهلسه فهی «ئه رهستوووی، رزانی بنج و بناغه ی دیواری ئه شرافیهت و دهره به گایهتی، سه رهه لدانی چینی بورجوازی و شیوهی به ره مهینانی/ته ولیدی/سه نهعتی و پيشه سازی..» به لام به داخه وه زانست و واقعییهتهکان به رهو ئه و ئامانجانه نه چوو: برواننه شکست و هه ره سهینانی کمونی پاریس و دامه زراندنی کومار و دهسه لاتداری سه رمایه... دوای شهپهکانی جیهانی له لایه ن زمان و کرداری زلهیژه کانه وه هه موو ئه و داخو ازانه کهوتنه ژیر پی و سه رهتا به گولله و توپ و تانگ و فروکه ئینجا به پروپاگهنده و رادیو و تله ویزیون

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

و ئیستا ماهواره و ئینترنیت .... رهجم کرا، فهلسهفه و ئەدهب و هونهری مروّف دوستانه خنکا، نووسەر وهونهرمهندی دهست له ئهرز و ئاسمان بریاو ناهومید و رهشبین له شورش و راپهرین و ترساو له دهسهلات و دهسهلاتداری تهنیا له ریگای شوپوونهوه بهناخی دهرووندا مهودای بهرهنگارییان بو مایهوه..

په رهسه نندی پیکهاته خوازی/ساختارگرایی/ وجودییهت و داکوکی له مافی ئینسانی تاک، وهلامی سهردهمیکی رهشه به دهسهلات

/ له سهه لایهنی پوزیتیفی دهسهلاتیش دهروین، جاری توورپهین.. /

۳- رهنگه قوتابخانهی فرانکفورت یه کهم مه تهریزه دژی دهورهی

رۆشنگه ری(!!!)

فیه سووفان و رۆشنبیرانی ئەو قوتابخانه پییان وابوو دهورانی رۆشنگه ری نهیتوانی عهقلی راسته قینه(!!) بینیتهدی، به لکوو عهقل باوهری که رهسهیی به دیاره هاورد، که ئەنجامه مهنته قیه کهی بوو به «فاشیزم» و دهستی به سهه رههنگی مروّقا راگرت و دهستدریژیشی لیکرد و .. تاد.

/برواننه باسهکانی ئادرنو و هورکه ایمیر له دیالیکتیکی رۆشنگه ری دا و باسی سهنعته فرههنگ/.

سهنعته فرههنگ کارگای رهحه تهلقوم سازیه له هونهردا، روالهت بینه و تاکه کهس ئەکوژی، تهنیا بو سهه رقالیی بینهر و بیسهه و خوینهر دیته ئاراهه و دهبیته شهوچه رهی خه لک. سهنعته فرههنگ دژایه تییهکان و ناسازهکان دانه شاری، ئامانجی سهه رهکی سهنعته فرههنگ نه په رهدان به هوش و ئەندیشه و زانیاری به لکوو گه شه پیدانه به قازانجی زیاتر، وه دهست هینانی پاره و سهه رمایه، دهسهلاتی دژ به سهروشت دهکا به دهسهلاتی دژ به خومان، لای سهنعته فرههنگ عهقل ئیتر سهه رچاوهی خولقاندنی کردهوهی باشه نیه به لکو تایبه تمهندی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

تایبه تی خوی ههیه و هه موو شتی له رۆچنی خیر و قازانج و سه رکه وتن له و بواره دا ئه بینی، مه سه له ته نیا رهحته تی و راحه تبوونی ژیا نه نه باشی ژیان.

که وایه به لای ئادورنو و هورکه هایمیره وه هونه ری راسته قینه (!!)

هونه ری به رنگاری کردنی تاکه که سه به رامبه ر به جه ماوهر، واته هونه ر ئوپوزیسیونی سه نعه ت فرههنگ و «کیج»ه* Kitsch هونه ر به پیچه وانهی سه نعه ت فرههنگ، ناسازه کان پیشان ئه دا و له ماقی مروقی تاک، له به رامبه ر جه ماوهر و یه کسان بووندا، داکوکی دهکا

۱۰ - ئه گهر ئه رکی هونه ر هه ولدان بی بو دهرچوون له بازنه تی ده سه لاته کان، ئه کری ئه و هه ولانه له چه ند ته قه لایه کدا، تا سه رده می پو ست مو دی رن، پیشان بدری. باوه کوو هوی هه ر راپه رینیک وه ک حه قیقه ته کان ئه وه ندزورن که ناکری بروا به هیچیان بکه ین، به لام چار نیه بو دوزینه وه ی پیوه ندیه کان و ره وتی ئه ده ب و هونه رله دریزه ی زه مه ن یا زه مه نی بچر بچر .. /که لای ئیمه زیده تر مه به سه ته / تا ده وره ی رووخینه ری پاش مو دی رن، ده بی به هیندی بزاق و جم و جو ولدا بچینه وه:

۱۰ - ۱ ده سه لاتداری ریالیسمی سو سیالیست له لایه ن فو رمالیست هکانه وه شکا... ریالیسته کان هه ولی پیکه یانی چوارچیوه یه کی ئه ده بی - سیاسیان ئه دا که بتوانن له و ریگه وه هه ول و جم و جو ولی مرو ف له میژوودا به پی چین و تو یژه کانی کو مه لگا ده ستنیشان بکه ن. که سایه تی لای ئه وان نه وه کو که سی تاک به ده روون و ده ره وه یه کی ته واو جیاواز له وان ی دی .. به لکو وه ک نوینه ری چین و تو یژیکی کو مه لگا / کریکار و خاوه ن پاره و تو یژه کانی ناوه راست، که ئه وانیش هه رکام له که ش و

*

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

ههواي تایبته و پیوهند به دۆخی خاوهن دهسه لآت کردار و دهرونیان تووشی داگه ران به لای ئەم یان ئەو دهسه لآت دهبوو/ دههاتنه ناو دهقه وه و ئەوانه یان دهگوت که دهبوا بیانگوتبا... لهم جوړه که سایه تیانه و ئەودرو شمانه ی له مه پ شوپشی کریکاری و ورده بوژوازی و دژ به دهسه لاتداری «سه رمایه» و سیسته می سه رمایه داری ناوچه و جیهانی ده درا، له ناوشی عروچیرۆک و رۆمانی ریالیسته سوسیالیسته کاندای ئەوهند زۆره که نمونه هینانه وه مان پیویست نیه. بهو پییه رهخه ی سیاسی، کۆمه لایه تی و ته نانه ت ئەخلاقیش / بو وهی وهک گوترا هه ر چینیک ئەخلاق و ته نانه ت جوانی و جوانیناسی تایبته تی خوی هه بوو/ له ژیر سیبه ری ئەو دهسه لآتە زمانیه دا بوو. رهخه ی ئەده بییش / به تایبته له و ولاتانه دا که گه رما و ئاگری بزووتنه وه یهک هه بوو/ هه ر ئەو ریبازه ی رهچاو ده کرد و ... هه ر چیرۆکی ئاسنگه ریکی تیدانه بوایه / که بووینه نوینه ری پرۆلیتار بوو/ دیاره به چیرۆکیکی لاواز له قه له م ده درا و ... تاد لوکاچ، یهکی له گه وره ترین رهخه گرانی ریالیستی جیهانی هه ولیدا به شیوه یهکی سیستematیک و نه بهو شیوه «کلیشه یی» یه ی که من باسم کرد ریالیسم سه رله نوی بخوینیته وه و روانگه ی لوکاچ له مه پ ریالیسم رهنگه ئاخیرین مه ته ریژی ریالیسم بوو

به لام فورمالیسته کان زمانیان کرده هه وینی تووژینه وه ی ئەده بی و بونیادی / بنه ره تی/ رهخه کانیا ن له سه ر نامۆکردنه وه ی زمان داریژا. ئەوه ی فورمالیسته کان جهختیان ده کرده سه ری؛ نه ناوه پۆکی دهق و که سایه تی نووسه ر و میژوو و دۆخی سیاسی و رامیاری و کۆمه لایه تی و... به لکوو خودی دهق و چۆنیه تی هه لس و کهوتی دهق بوو له مه پ زمان وهک سه ره کیتترین هه وین و که ره سه ی نقیسه ر... له و گوشه نیگاوه

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

بالتا که ی گوگول ئیتر به رهه میکی واقعگه را یان ده قیکی ههست بزوین و ئومانستی نیه.. به لکو ده قیکی گالته جار و مهسخه ریه

/بروانه لیکۆ لینه وهی «ئایخنبوم» له سه ر «بالتا» که ی «گوگول» له «بیرۆکه ی ئه ده بیات» ه که یدا. ل، ۲۱۲-۲۲۳/

ئشکلۆ قسکی ئه یگوت: «ئامانجی من له «بیرۆکه ی ئه ده بیات» دا لیکۆ لینه وه له مه پراسا ناوه کی یه کانی ئه ده بیاته.. هه ر بۆیه هه موو کتیبه که باسی ئال و گۆره له بیچمه ئه ده بیه کاندایا» ئه وه له وتاری به ناوبانگی «هۆنه ر وه ک تکنیک» دا ته نانه ت ئه وه بیرۆکه یه ش ره فزه کاته وه که لای وایه هونه ر جۆریک تیفرینه له ریگی وینه وه.. «راستییه که ی ئه وه یه که وینه کان له سه ده جورا و جۆره کاندایا، له زیده جورا و جۆره کاندایا و لای شاعیره جۆربه جۆره کان، ئال و گۆری ئه وتۆی به سه ر نای..» له م روانگه وه، به رهه مه کان پله و پایه یان بۆ دابین ناکری به لکو، فۆرمی /بیچمی/ تاقانه و پیوه ندی که ره سه /مصالح/ ده بیته گرینگترین ئه سله کانی قوتابخانه ی فورمالیست. واته «چۆن نووسراوه؟» دیته جیی «چی نووسراوه؟» بۆ وینه سه فه نامه ئال و گۆرکردنه به ره وایه ت/گیرانه وه/ له شوینه کاندایا و به س. یان بیره وه ری گیرانه وه یه له کات/زه مان/ دا..

سه ره تا بازنه ی زمانناسی مسکو و ئینجا بازنه ی پراگ و بۆچوونه کانی یاکوبسن له مه ر ره وشت ناسی وه رگرتنی زمان و لایه نی فونۆتیکی و زبانی ئه ده بی و.. ده بنه هۆی گه شه سه ندنی ئه م روانگه یه له ره خنه ی ئه ده بی و هۆنه ریدا...

۱-۲ نیشانه ناسی سووسۆر زمانی کرد به دووبه شی دال و مه دلوول هوه که وه ک دوو رووی سکه یه ک وان ئینجا «لانگ» به شی ریکخته ی زمان که وه کوو بینای «پارۆل» واته گوته و نووسراوه ی تاکه که س کار

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزنه

دهکا. سووسور دلنیامان ئەکا که له نیوان دال و مه دلوولدا هه تم نابی پیوهندیهک هه بی بو وهی زورجار له زورماندا بو دوو یان چه ندمه دلوول، رهنگه زیاتر له وشه یا دالیک ههیه، بو نموونه دالی دهس، ئەم وشه بهریکهوت له هه مبانه بۆرینهی مامۆستا هه ژار هه لده بژیرین که ئەم مه دلوولانهی بو داناوه:

۱-۲-۱ له جومگه به رهو ژوور،

۱-۲-۲ بال، له سه ره په نجه وه تاشان

۱-۲-۳ گه مه یهک، جاریکی کایه

۱-۲-۴ کهل و په لی ته واو: دوو دهس لیباس

۱-۲-۵ له گوین: ئەم گه نمه دهسی ئەو گه نمه یه

۱-۲-۶ نوره له قوماردا: دهسی منه بازی کهم

۱-۲-۷ ماوه یهک خه و، یهک دهس خه فتم

هه رکام له و مانایانه (مه دلوول) به نۆرهی خۆی ئەبی به دالی تر و ئەتوانین زنجیره یهک ئیجگار دریژ له مه دلووله کانی هه ره له هه مانه بۆرینه دا بدوزینه وه.

سوورسور ئەلی: «له نيزامیکی زمانی دا زنجیره یهک له جیاوازیگه لی دهنگی هه یه که تیکه ل به زنجیره یهک له جیاوازیگه لی فکری ده بن... که وایه زمان ته نیا له جیاوازییه کان پیک هاتوو و بهس/ ئاخ... داخ.. ساخ.. باخ/ هه رکام له و وشانه به پیی جیاوازی له گه ل وشه کانی تر دا ده ناسریته وه و مانا ئەدا و زنجیریکی مه دلوولی بو خۆی سازده کا..

۱-۳ بنه ماخوازی (Structuralism*) رهنگه هه ره دریژهی نیشانه ناسی بی به شیوه یهکی تر.. بنه ماخوازه کان گرینگیان ئەدایه ئەو ره مزانهی که له

*

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

بنه ما و پیکهاتهی مانادا هاتۆته کار، ئەوان به شوین ئەو په یوه ندیانه دا ده گه پان که سیستمی مانای تاییهت به مرۆف سازده کهن (ریزمانی، سینتاکسی و واجی یا بهشی ماناداری زمان). ئەوهش گرینگ نه بوو که دهقه که دهلی چی و سه بارهت به چیه و لهچ هه ل و مه رجیکی میژووی و... دا نووسراوه، گرینگ دۆزینه وهی کۆمه لی یاسا و پیکهاته بوو که هه موو گوتاره کان له ویوه سه رچاوه ده گرن. بۆ وینه یاسای سیستمی لیباس و جل و بهرگ له لایه ن «رۆلان بارت» هوه یان گه پان به شوین پیکهاته هاوبه شه کانی ئەفسانه کان له لایه ن ئستراوس هوه... ههروه ها دۆزینه وهی بونیادی سینتاکسی/Syntax/نهحو/ی. زمان وهک نه هاد و گوزاره له ره وایه دا. له لایه ن «تۆدۆرف» هوه دوزینه وهی زنجیره ی یاساگه لی زمانی دهق،/له دهقی ئەده بیدا/ بووبه ئەرکی سه رشانی بنه ماخوازه کان، بۆ وینه ئەوان سه بارهت به ئەفسانه کان ئەیاننوسی:

«... ۱۰- ۳- ۳ کاریکی گران و ئەسته م ده دری به که سایه تی سه ره کی ئەفسانه که

۱۰- ۳- ۲ کاره که ئەنجام ئەدری

۱۰- ۳- ۳ پاله وان ئەناسری

۱۰- ۳- ۴ پاله وانى درۆینه یا پیاوکوژ ئەدۆزریته وه - خراپ به

تاوانى خۆی ده گا - پاله وان ژن دینی و ده گا به تاج و تهخت.

به م جوړه بنه ماخوازه کان به شیوه یه کی سه لبی له ژیر ته وژمی ده سه لاتی سیاسى کۆمه لایه تی و هونه ریی سه رده م دینه ده ری و پیوه ندی خویان له گه ل مانا و حه قیقه ت بچران.

۱۰- ۴ دیارده ناسی Phenomenology هوسریل:

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

هه ره به ره میکی هونه ری یا فهلسه فی هه تا نه بی نری یا نه خوینریته وه هیچ نیه. که وایه به ردهنگ/موخاتب/ و ناوه روکی زانیاری و زانستی ئیمه یه که گرینگی ئه دهنه دهقه کان - هه تا به ره هم به دهست به ردهنگ نه گا نابیته واقعییه تیکی جوانناسانه و ته نیا وهک بیروپراییک له زهینی خولقینه ردا ئه مینیته وه.

ژان پۆل سارتر ئه لی ئه وه راست نیه که سی بۆ خوی بنووسی بۆ وهی گهوره ترین و خرابترین شکستی ژیا نی ئه بیت به وه، ئه وه خوینه ره که ده بی هه مووشتیک بخولقینی.. به ره می ئه ده بی هیچ نیه و نابیته هیچ، ئه گه ره له ته رازووی توانای فیکری خوینه ردا، ئیستا که به ره میکی ئه ده بی به که مال ناگا جگه له ریگه ی خویندنه وه نه بی. ئیستا هونه رمه ند کاری ته کمیلکردنی ئه وه به ره مه می که دهستی تیداوه ئه داته دهست خوینه ره. که وایه، هه ره به ره میکی ئه ده بی بانگه یشتنیکه له خوینه ره بۆ عهینی کردنی ئه وه به ره مه می که من له ریگه ی زمانه وه ئه مه هو ی ئاشکرای که م.

/ادبیات چیست. سارتر ل ۱۵/

که وایه جوانناسی وه رگرتن له پیوه ندی نیوان دهق و خوینه ره وه دهست پیده کا.

به مجوره فنۆمنۆلۆژیای هوسریل له لایهن شاگرده کانیه وه، که هایدر و گادامیر له وانه بوون، ده لکی به هیرمنۆتیکه وه واته (زانستی راقه کاری(ترویل) و چه ندبوچوونه) و دیسانه وه دینه وه سه رنیچه که: بۆچوونه کان ئه توانن ئه وه نده زۆر بن که هیچیان دروست نه بن.

۱۰- هیرمنۆتیک / له ریشه ی Hermenueen، یۆنانیه به مانای راقه و ته ئویل و بۆچوون، واته، وه رگی ران بۆ خۆت و روونکردنه وه بۆ ئه وه ی

- ۵۷ - .....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

تیبگهی و شهرحی بکهی. شلایرماخر دهلی: «ههرشتی له پال هه مووشته کانا پیک دی و به پیچه وانه وه» واتا، مانای ههر وشه یهک له و دیره دا روون ئه بیته وه که ئه و وشه تیایه و دیریش ماناکهی له رووی وشه کانیه وه یه.

ماخر پیی وابوو ههر دهقیک ته نیا له دوو ریگه وه ئه ناسری:

۱- ۵- ۱ ناسینی چۆنیه تی زمان و ریزمان، که له و حاله ته دا ههر ئه و نده که دهزگای نیشانه ناسی دهقه که بناسری ئه و لایه نه روون ده بیته وه

۱- ۵- ۲ ههل و مهرجی تایبه تی و فکری نووسهر و چۆنیه تی ژیانی که له م حاله ته دا ناچار به ته ئویل واته بوچوونه کانین.

گادامیر نووسی: «مانای دهقیکی ئه ده بی چیه؟ ئایا ئه توانین هیواداربین له و به ره مانه بگهین که له باری فرههنگی و میژوو یه وه له گه ل ئیمه نامۆن؟ عهینی زیهنی نووسهر (Mental object) که له کاتی نووسینی به ره مه که دا له و باوه رده دا بووه یا ویستوو یه تی بیدرکینی، ههر ئه وه مانای دهقه که یه و بو ئه به دهیش ئه وه ئه بی؟

هیرش E.D.Hirsch وتی: «ئه توانین چهند ته فسیری موخته بهر و جیاوا زمان له دهقیک هه بی به و مهرجه ی هه موو ئه و بوچوونانه له چوارچیوه ی سیسته می ئیحتمال و چاوه پروانکراوی مانا و مه به سستی نووسهر دا جیگیر بن - ئه وهش دهگه رپته وه بو ته فسیر و بوچوونی خوینه ر، نهک مانای دهقه که.» نووسهران ماناکان سازئه کهن، به لام خوینه ران ته عبیر و بوچوونه کان هه لئه بژیرن»....

۴ - به م جو ره کاتی دوو یا چهند بوچوونی جیاواز و رهنگه دژبه یهک له دهقیک له لایه ن «بنه ما شکینه کانه وه (DeConstruction) خراپال یهک، ئیتر دنیا هاته سه رده میکی تر و بونیادی زانست و فه لسه فه و میژوو و

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

هونه رووخا و شتی به ناوی مانا و حق و حقیقهت و دروشم و
 رهه وایاتی گه وره به تایبته سنتهر/مه رکه ز/رمان به سه ر یه کدا:
 «جیهان هیچ نییه جگه پیازیکی ئاسایی .. ئەگەر لۆکانی یه که یه که
 هه لۆه شینینه وه، له ئەنجاما هیچ نامینیتته وه.»

(ئمبرتو ئۆ)

۹- ئا ئیره ئیمه ی کورد «غایب» بووین . ئەدهبی کورد ئەم جم و
 جوولانه ی نه دی و هیچ ئاگاشی لی نه بوو..

۵- مه سه له ی نه ست له پسیکۆلۆژیادا له لایه ن فرۆیده وه و نه ستی
 گشتی یا به کۆمه ل له لایه ن «یونگ» وه تیکه ل ئەو بۆچوونانه بوو و
 مانای وشه و ته فسیری ده ق ئەونه ی تر به ربلاو کرایه وه. «من» ه کان له ت
 له ت بوون ..میژوو که وته بازنه ی گومانه وه و هره می میژوو سه ره و خوار
 کرایه وه.

۸- فمنیسم واته، جوولانه وه ی فکری و به ره نگاریی ئەدهبی ژنان له
 به رامبه ر میژووی نیردا. هه مدیسان جیهانی ته ئویل و بۆچوونی خسته
 به رپلاری شک و به مجۆره بازنه کان له سه نته ره کان چۆل بوون.
 نوو سه رانی سه ره تاره ش بینه ی پاش مو دیرن به گو مانه وه روانیانه هه موو
 مو دیله کانی له ناو بر دنی سه نته رو ره فز کردنه وه ی جوانناسی (ستاتیکیا)
 هه لبژارده و فورمالیسمی ئەزموونی و تیکشکانی هه موو سنووره کانی
 گو تار. سرپینه وه ی سنووری نیوان فه ره هنگی سه ر و فه ره هنگی خوار.
 هونه ر و سه نه ته فه ره هنگ و به ره نگاری به رامبه ر مانا و ته ئویل و
 میژوو وسیر تا پیازی پیشوو...

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

رۆلان بارت «چیژی ده» قی نووسی و چیژی و نه شهی خویندنه وهی خسته سه رباسه که. به جیگه دهقی ئەدهبی فیلمی پۆرنوگرافی وهک دهقی چیژدهر به لام نه شه نه دهر ناودیر کرد. هه ره ئەو له کتیبی Z/S دا نووسی :

«هه ولدان بۆ مه بهستی ده رخستی بینای دهقه کان عه بس به لام به که لکه بۆ وهی هه ده قیک شتیکی جیاوازه. ئەو جیاوازییهش بۆ ئەوه نییه که دهقی وا تا ئیستا نه نوسراوه، به لکوو به هۆی «وهک دهق بوون» هوهیه». بارت ده سه لاتی خوینهری ئەوهنده ئازاد کرد که ئیتر بونیاد و ماناش فت.. ئەوهی که ما، چیژی بوو و نه شه له دۆزینه وهی پیوهندی یا ناپیوهندییهکانی زمان. بارت نووسهری مران و خوینهری کرد به ده رهینهر.. دهقیکی باش کاکیشانیک له داله کانه نه بینایهک له مه دلوول. سه رهتای نییه و له هه زاران شوینه وه ئەتوانی بجیته ناوی - هیچ ده رکه یه کیشی ئەوه نییه که بلی ئەمه درگای سه ره کییه یا لاوهکی، ئەو ره مزانهی هه یه تی چاو تا کار یا هه ته رکات.. دریژهی هه یه.. برواننه ته فسیری رۆلان بارت له چیروکی «سارازینی» بالزاک له کتیبی Z/S

٦ - بنه ما شکینی (Deconstruction) ژاک دریدا له سالی ١٩٦٦ دا وتاریکی بلاوه کرده وه که سه نته ری مانایی له ناوه راست پیکهاته کاندای تیکشکاند. دریدا گوتی مه رکه زی مانایی له ناو پیکهاته کاندای ده سه لاتداران به لام خوین لیكدانه وهی بنه ماییان له سه ر ناکری. ئەو پیشانی دا که «من» هۆی سه ره کی ئەو سه نته ره یه و چاک و خراپ، خیر و شه ر» خوا و شه یتان له وه منه وه ده ست ده ست پیده کا. دریدا وتی : «کاتی من له لایه ن فرۆیده وه کرا به دوو «من» ی هه ستی و نه ستی یه وه و /منی تریشی پی زیاده بی/ ئیتر مه رکه زه کانیش ئەشکین و هه مو

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

مه رکه زییه ته کان بووه ده بی که سه ره و خوار بکرین. «واته، چاک بیته خواره وه و خراب بجیته سه ره وهی هر مه که... تاد، دریدا ههروه ها هر مهی گوتن/نووسین ی سه ره و خوار کرده وه و وتی: نووسین جوړیکه له گوتن.» سه ره و خوارکردنی هر مه کان نه ونه ی تر دنیای دهق و زانست و هونه ری شله قاند.

۷- فکر و نه ده بی کوردی هیشتا تیکه ل نه م باسه نه بووه...

۱۴ - cimulacrumm (وانوینراو، ره ب النوع، بوت، شبه واقعیت)

/وانمووده/

که له رووی روونوسیکی خراپه وه نه نووسریته وه یا نه کیشری و روونوسیکی خراب و کهم شیوهیه له نه سل که به بروای ژیل دلوز و لیوتار به ره به ره له لایهن سیسته مه کان ده سه لات ه وه پاریزراوه. نیچه به سه رترین هیزی دروی نه زانی، راستیه کان له ناو وه ک راستیه کان ههروه ها وه ک راستیه کان له ناو راستیه کانا ون بوون، که وایه، هه موو راستیه ک نه توانی له راستیچوویه ک بی و به پیچه وان ه شه وه.. به وجوره مروف به شوین کام حه قیقه تا ویله؟ راستیه کان نه وان ه ن وا له لایهن ده سه لات ه کانه وه له سیبرنتیک و ده زگا کانی پیوه ندی جه ماوه ره وه بلاو نه کریته وه و خه لک گوئی لی نه گری و نه بیینی و... تاد جگه له وه درو راسته یا راست درویه، بو کهس روون نابیته وه سووپر ریالیسته کانیش سه ری خو یان ئیشان. فتوکردنی جیهانی واقع نه یته توانی کار ساز بی، بووه ی کی نالی مونتاژ نییه و دهستی تی نه بریاوه؟ کاتی والت دیسنی له گه ل نه نیمه یشنه کانی خو یا ده ست لی نه داته وه له گه لییان نه دوی.. کاتی ئاکته ریکی ساخ و سه لیم له فیلمیکا هه تا ئاخر به بی پی یاری نه کا.. کاتی جیهانی وینه و سینما (و دهقی نه ده بی یش) نه توانی هه رچی نه یه وی بینوینی، کاتی مارکی سوونی Sony و ناسیونال به سه ر هه موو

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

دهسکر دیکه وه ههیه و کهسیس نازانی کامه مارکی ئەسله و کامه درۆ ئیتر
کامه میژوو؟ کامه راستی؟ کامه بونیاد؟

«وتیان لهو ئەچی!»

ئەکری هه مووبیپه رهستین!

هه تا مابوو،

ببوو به خوا

که مرد بوتیکیان لی ساز کرد

ئیسنا هه موو بوتیپه رهستین.»

برواننه ئەفلاتوون و وانمودهها، ژیل دلسوژ، ههروهها وانمودهها، ژان بودریار، مانی
حقیقی.

۱ پاش مودیرن چیه؟

لیوتار: من به هونهریک ئەلیم مودیرن که هیندی له سه نعه ته کهی
بهوتهی دیدرۆ، بخاته گهر بۆ ئەو حهقیقه تهی که: ئەوهی وا نانویئری
ههیه. بهو جووره له پهیکه ره سازی و لاسایی کردنه وه دووری بکا، وهک
«ماله ویچ» و چوار گوشه سپی په کهی له زه مینهی سپی دا. پاش مودیرن
به بی شک به شیکه له مودیرن، «پاش مودیرن گومان کردنه له هه ر چیهک
پیمان گه یشتوو و ته نانه ت ئەگه ر میژوووی بگا به دویکه. هه ر به ره میک
ته نیا کاتی مودیرنه که سه ره تا پاش مودیرن بووبی. بهو جووره پاش
مودیرن ناکه ویته ئاخری مودیرنه وه به لکوو له کاتی زایینی مودیرنا
ئوهستی و ئەوهش قوناخیکی وهستاوه. «پاش مودیرن به شوین نواندنی
نوی ئەو نه نوینراوه نویانه دا ئەگه ری، نه بۆ ئەوهی چیژی لی و هه ر بگری،
به لکوو بۆ ئەوهی بتوانی ههستیکی به هیتر لهو شته نه نویراوه دا پیشان
بدا»

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

«کات و هیژیکی زۆر بۆ یهکیهتی و پیوهندی و ئەزموون و یونیا و ئاشتی و مانا...
تهرخان کرا
وهرن با دژی گشتیتی به شهپر بین... وهرن با ببینه شاهیدی ئەو شتانهی
نه نویراون... وهرن با جیاوازییهکان به هیژتر کهین و ئابرووی ناوهکان بیاریژین!»
لیوتار، پاش مودیرن چیه؟/سرگشتگی نشانهها/

(۲) - دهقیدلاچ پینج تایبهتمندی بۆ دهقیکی پاش مودیرن ناوهبا:
دژایهتی، بی بونیادی، بی یاسایی، زیده رهوی ولکانندی کورت (short circuit)
/کاروان شماره ۲.

(۳) - ئیهاب ههسهن و تایبهتمه ندیهکانی چیرۆکی پاش مودیرن:
گیرۆدهی ژیانی شاری (Urbanism) ناچاری له که لکوهرگرتن له
تکنۆلۆژیا، سرپینه وهی مرۆف (Deehumanizatin)، ئەشق به سه رهتایی
بوون... ئرۆتیسیم... دژی ئەخلاق... به ئەزموونی...

(۴) - له مه به دوا ئەدهبی دروست ئەبیت که باسی جیهانیکی جیا یا
تیکه ل بوونی دنیاکان ئەکا... ئەوجیهانهی به ناوی «شوینی تر» وه پشت
گوی خرابوون سه ره له نوی دینه وه سه رباس و لیدوان، ئەشق به مردن...
به نادیار... گوشه نشینان و...

میشل فۆکو کاتی باسی ئەم بی نه زمی یه دهکا دیته سه ره ئەو «شوینی تر»
انه Heteropia که «ترسناکن، رهنگه بۆ ئەوهی به دزییه وه زمان ئەخه نه
مه ترسییه وه، بۆوهی ناوه گشتیهکان ئەشکینن یا تیکه لیان ئەکه ن..
بۆوهی نهحو (Syntax) ئەرووخینن... «شوینهکانی تر» زمان وشک
ئەکه نه وه و رهوتی وشهکان ئەوه ستینن.. له گه ل ریزمان به شه پردین... ئەو
شوینانه ئەفسانهکانمان ئەتاویننه وه و تهغه ززولی شیعرهکانمان

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

نه زۆک ئەکه ن...» شۆینی تر سازکردن بووتیقای ئەدهبی پاش مودیرنه: هەر چهشنه ئاواتی، ویکچوویی دهقهکان له جیهانی واقع، ئەسپنهوه... دهقی پاش مودیرن خالقی دهق ئەکوژی بۆوهی بتوانی بچیته ناو دهقهکە، له گه ل لاسایی (Representation) سەر ئەکهوی... جا ئیتر چی ئەمینیت بۆئوهی بنووسری؟ مه گەر خوا بزانی و منهکان و دهسه لاتهکان.

۵ - ئەم بۆچوونانه هاته ناو دهقی فهلسهفی، سیاسی و هونهری و لاتى ئوروپا و ئەمریکا.

هیشتا کورد هەر خهریکی شاعر بوو و شۆرشه ههتا ههتاییه که ه و ئاوارهیی و ههله بجه و شهپی ناوخۆیی و... له ۱۹۹۰ به ولاره چهند دهقی رهخهه نوێ له لایهن وهرگیرانی فارس و عه ره به وه کهوته بهردهستی رۆشینبیرانی لاوی کورد و له ریوه شوینی خوی دانا؛ برواننه ژمارهکانی گوڤاری، رهنگه ۱۰۰ تیراژی، ئازادی ههلبهت هەر پهنج ژماره ی لی دهرچوو نه زیاتر و دوا جار «رهههه» و له م دوایانه دا سهردهم که سه رهتا به ههولی بهریزان بهختیار عهلی و ریبین ههردی و چهند دۆستیکیان هه بلاو کرایه وه و هیندی وهرگیران و وهرگرتنی بارت و هایدگر و نیچه تا فۆکۆ و دریدا و لیوتار و چهند رهخههیهکی نوێ هاته ناو دهقی کوردی یه وه. له کوردستانی ئیرانیش دا کتیبگهلی «ساختار و تاویل متن» «مودیرنیته =»، «هنر و زیبایی» و... بهریز بابهک ئەخمهدی و چهند کتیب و وتاری له وچهشنه له گوڤارهکانی فارسیدا شوینی خوی دانا و هیندی له لاوانی رۆشینبیری تارادهیهک ئاشنا به بۆچوونهکانی نیشانه ناسی، دیار دهناسی و رهخهه تهفسیری و بنه ماخووزانه و... کرد. پۆست مودیرن که دژی دهسه لاتهکان ههولی دهرچوون له بازنهه خولانه وهی ئەدا لای ئیمه بوو به دهسه لاتیکى تر و

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

خوی تیکه ل شه ری له میژینه ی سوننه ت و مودیرن خوازه کان کرد و ئەو تیکه ل بوونه ش به بی شوین دانان نه بوو، برواننه لاپه رهکانی ئەندیشه و وتاری ههفته نامه ی سیروان، پرۆژه ی شیعی داکار، چیرۆک و شانۆنامه ی لاسایی، شیعره ساته کان، «نارنجیتی تلووستان و شین ترین به تال و چرکانه کان داکاری، جم و جوولی چیرۆکی نوی له بانه و بوکان و... تاد له ژیر دهسه لاتی ئەندیشه و تکنیک و بوچوونه کان ئەده بی مودیرن و پاش مودیرندان و هیشتا زور زووو بو وهی داوه رییان له سه ر بگری (هه لبه ت داوه ری نه به مانای کلاسیک): جاری با بچنه ناو «بايگانیه کان» تا دوايي...

(۱۳) - هه موو لایه نه کان نوێخوازی تایبه تمه ندیه کی بونیادیان هه یه، ئەویش بو چوونی نوییه له سه ر دووخالی گرینگ:

۱- پرسیار

۲- به ره نگاری و دژایه تی کردن...

ژیده ر:

هه موو ئەو کتیب و وتارانە ی له و پیوه ندیه دا خویندوو مه ته وه و روونوسیکی خراپم لی هه لگرتوه، کی چووزانی رهنگه هه موشی هی خۆم بی!!

ئیه ته که هه مووشتیکی به ده ست خوینه ره با بو خوی بگری به شوین سه رچاوه کاند...

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

له ژماره یه کی دهق دا /دوای ئه وه ی ماوه ی سالیک وتاره که لای
به ختیار سه جادی بوو بلاو کرایه وه.

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

ئهدهبی پۆست مۆدیرن سه رهه ئدانیکى تر...

فیردمورا مارکۆ یه کی له هۆیه کانی سه رهه ئدانى پۆست مۆدیرن له ئهدهدا به کیشهی نیوان دهقی شیعری و رۆمان /چیرۆک/ دادهنی و دهلی که خوینهری شاعر له ئهمریکا دا که مه و به پیچه وانه رۆمان زۆر ده خویند ریته وه هه ر بۆیه زۆر له نووسه ران هه ولی نزیك خسته وه ی تایبه تمه ندی یه کانی شاعر و رۆمانیان داوه،

«کاردانه وه ی شه ری سارد و گهرمی دوو جه مسه ری ده سه لاتی جیهانی... قیتنام... ترورگه لی سیاسى /رامیاری/ واتیرگیت، بزووتنه وه ی ژنان، بزووتنه وه ی مافی شارستانى /مه ده نی/ چوون بۆمانگ، قهیرانى ئنرژى و.. له سه رروونا کبیران /شاعیران و نووسه ران/ دوو جو ربوو: یه که م ئه و ئه دیبانه ی که سه رنجیان دایه ئال و گوپی کۆمه لایه تی ئه و رووداوه تر سه هینه رانه «نورمه ن میلیر»، «ئالین گین زبۆرگ» «ئاردیان ریچ» «جان دیدبۆن» توینه رانى ئه و گرووپه ن..

دووه م ئه و ئه دیبانه ی که سه رنجیان دایه لایه نی ئال و گوپی فه لسه فی- ستاتیکیای هونه ر «جان بارت» «جان ئاشبری» دانیلد بارتیلمی، چارلز ئولسون / له به ره مه کانی دوا یی دا/ هه ر وه ها زۆر نووسه ری تر وه ک «کیرک وانه گات» تامس پینچن «رابیرت کوور» «ئاددوران» یش له هه ر دوو به ره دا کاریان ده کرد... تیکه ل بوونی عیلاقاتی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

کومه لایه تی وستاتیکی بووه هوی سهره لدانى ژانریکی تری ئەدهبی که به ناوی ئەدهبی پۆست مۆدیرن سهری هه لدا و تایبه تمه ندیه کانی شیعر «که له ئەمریکا دا خوینه ری کهم بوو/ و رۆمانی /که له ئەمریکا زۆر ده خویندراوه/ له یه کدی نزیک خسته وه» ئەگه ره له هیندی وردکاری تر چاوپۆشی بکهین ده توانین ریکه وتی سهره لدانى ئەدهبی په سامو دیرن به وردی دیاری بکهین، سالی ۱۹۵۶ زایینی واته ئەو سالی که «ئالین ..بۆرگ» کومه له شیعی «لووره» ی بلاو کرده وه شیعی پۆست مۆدیرن له دایک بوو. ههروه ها له سالی ۱۹۵۷ واته ئەو سالی که «جهک کیرواک» رۆمانی «له جاده» دای بلاو کرده وه، رۆمانی په سامو دیرن تیکه لاوی ئەدهبی سهردهم بوو.

به رهه مه شیعییه کانی «ئالین..بۆرگ» و نووسراوه کانی «جهک کیرواک» له لایه ن زۆری له رهخه گرانه وه درانه بهر پلاری دژایه تی، به تایبته له لایه ن ناوه نده ئەدهبی-رۆشن بیریه کانی ئەو کاته که خو یان به پاریزه ری ئەدهبی مۆدیرن ئەزانی... ئەو دهقانه ی بۆرگ وجهک کیرواک بلاویان کرده وه، جهخت کردنی دووبار ره بوو له سه رخودی /self/ خاوه ن ئەزموون، وهک سه رچاوه و که ره سه ی به رهه مه کانیان /پیشتریش «تامس ولف» و ویلیام کارلۆس و ویلیازمز تئودیر رووتکه هه ولی زۆریان دابوو که ئەو باسه بسه لمینن، هه ر بۆیه به رهه مه کانیان له ده ره وه ی ستاتیکیای مۆدیرنیستییه وه ده ست نیشان ده کرا. ئەو کاته ئالا هه لگرانی ئەدهبی مۆدیرن ئەمانه بوون، تی.اس. ئلیووت، ئیزراپاوند، جیمز جویس، والاس ئستیونس،...

به پیچه وانه ی مۆدیرنیسته کان که پایان له سه ر ریوایه و که نایه و میژوو داگرتبوو کیرواک و بۆرگ گه رانه وه سه ر ئەو رۆمانسیسمه ی که ماوه یه کی زۆروهک مانگ چووبوه ژیر هه ور و له نا کاودا لاپه ره

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالح سووزهنی

ئەدەببیه کانیان داچله کاند و درهوشانه وهیه کی تریان دەست پیکرد. سالی ۱۹۶۰ ئەو دوانه له هەلبژاردە ی شیعری نوی ی ئەمریکی/دانیلدئالین/دا راوبۆچوونیک ی سهیریان دەربری، به پی ی ئەو به یاننامە «خیرایی» /سرعت/ و خۆههژاندن له پرۆسە ی به رهه مهینانی هونهری دا دەوری دهگیرا و دهچوونه جیگه ی شیوه ی به ئاگا و هەلبژاردە ی پاوند و ئلیووت له شیعردا وجویس و همینگوی ی له چیرۆکا...

کیرواک له و کتیبەدا ئەنووسی: «مۆسیقا/کیش/ چۆنیهتی بریاردانی ئیوه بۆدەربرینی خیراخیرای دیره کانتان دیاری دهکا. ههچەند ئەوشیعره تایبه تمهندی و یاسای دیاری کراوی شیعری هه بی یان له قالبی په خشان دا نووسرابی...روالهتی/شکل/ نووسینی دیره کان، شۆرش ی بی سه روبری چیرۆکه شیعری یان په خشان ی شاعیرانه یه، که له دیری کوتایی دا دوویات بوونه وه مان بیرده خاته وه /ته داعی/»

بیگۆمان ئەومانیفیسته ئەدەببیه له خۆویژی/خۆژهنی/ مؤسیقای «جاز» هوه سه رچاوه ی گرتووه.. جان کیرواک Jaekkerovac له که له مؤسیقاژهنی جاز /ساکسیفۆن ژهنی به ناوبانگ/ ئالتۆ چارلی پاگیرئیلهامی وه رگرتووه بیرگیش له یاداشته کانی ئەو کتیبەدا ئاماژه دهکاته پیوهندی نزیک ی شیعره په خشان و موسیقاو ئەو شیوانه ی که له نووسنی «لووره» دا که لکی لیوه رگرتووه،

هه موو به شی سه ره تایی شیعره که له نیوه رویه کدا ساز بوو ... کاتی که سه رقالی تماشای فیلمیکی کومیدی کلاسیک بووم به مؤسیقای جازه وه..فهزایه کی گیلگه وجانه و «ئابستره» ی هه بوو... جوانی وینه کان به هوی بی مه نتیق بوونیا نه وه بوو، بۆوه ی زیهن هیچ هه ولیکی نه دا بوو ئەو وینانه بخاته یه ک و پیوه ندییان بۆ سازکا...»

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

جاک کیرواک دهلی که: «جاده» م ئه وهنده به په له تایپکرد که مۆله تی گۆرینی کاغه زه کانم نه بوو... ئهم جوړه نووسینه به په لا و بی راوه ستانه، له سه ریبه ک، تا ده روژان دريژه ی هه بوو...» ههر بهو بۆنه شه وه ترۆمن کاپووته «دیره به ناوبانگه که ی خوی نووسی، «ئهمه ئیتر نووسین نیه، تایپ کردنه»

ههرچهند به ره مه کانی بیرگ و کیرواک له لایهن خویندکارانی زۆره ره په سه نداکرا و سه رکه وتنیکی باشیان وه دوست هینا به لام ئه وه به ره مه کانی «ویلیام بارۆز» بوو که له کو تایی په نجا وشه سته کانا ئه ده بی ئه مه ریکی ئیجگار که وته زیر کار دانه وه ی به ره مه کانییه وه. ئه و زمانی له کو ت و بهندی سوننه تی رزگار کرد و بو یه که مجار دژبه کرده وه ی ساخته چیه نه ی نووسه رانی هاوسه ده ی خوی، له تکنیکی تیکه تیکه کردن /cui-up/ که لکی وه رگرت. له و چه شنه نووسینه دا شادیره کانی شاعر و په خشان و به لگه ئه ده بییه کانی پیشوو کو لاژ /تیکه ل/ ده بوون و به ره میکی ئه ده بی پی سازده کرا...

بارۆز به وتیکه لاو کردنه شه مه نه فهری به پرتاوی ناوا /۱۹۶۵/ بلیتی که ته قیه وه /۱۹۶۷/ نهرمه ماشین /۱۹۶۵/ و.. چیروکه لیک ی زوری نووسییه وه... ههروه ها ئه و له گه ل بریون گیش ده قه ئه ده بییه کانی پیشووی له ده قیکی نوی دا کو کرده وه و هه ولیان دا که ئه و کارگه له ئاسایی بنوینن، ههرچهند ئه و چه شنه به ره مه مانه له رووی کاری دادائیسته کانه وه بوو له سه ده ی بیست دا، به لام ئه وان ئه وه شیان پی زیاد کرد که نووسه ر قۆپیه کاری وشه یه و وشه کان پیکه وه مونتاژ ده که ن

ئیهابحه سه ن په یوه ندیه کی گرینگ ده خاته نیوان به ره مه ئاوانگارد /پیشرو/ ه کانی بارۆز و تایبه تمه ندی پارودیک /به ره ونه مان/ ی زمانی له رۆمانه پاشمۆدیرنه کانا. ئه و ئاماژه ده کاته به ره مه می

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

نووسه رانی پۆست مۆدیرنی وهک جان بارت وتامس پینچن- دانیلد بارتیلمی- رابیرت کوور- روودۆلف- وییرلیتزی و رونالد سوک و دهلی؛ ئەم نووسه رانه هه زیان لهو بوچوونه / له بهر هه مه کانی بارۆزدا / نه کردوه که دهبی جیهان بسرینه وهو نه یهیلین یا ههز بکهین له ناسینی ئەو سرینه وهیه.. ئەوان ههروهها ئەو بوچوونهی بارۆزیان پهسه ند نه ده کرد که ساز کردنه وهی جیهان بوو له قالیکی / چوارچیوه / ئابسۆرد و رووبه زه وال و تاقه که سی دا..

پسپۆریکی تری زیبازی ئەدهبی پۆست مۆدیرن له ئەمریکادا چارلز ئولسنه که پشتیبانیکی جی پروابوو بو نووسه ران و هونه رمه ندانی نوێخواز له په نجاکاندا.. چارلز له سالی ۱۹۵۰ دا وتاریکی سه بارت به شیعر بلاو کرده وه .. کاتی ئەو وتاره دوای چه ند سال له هه لبژارده کانی ئالین دا بلاو کرایه وه سه رنجی زۆر که سی بو لای خوئی راکیشا و به پیری وه چون. به یاننامه ئەده بییه که ی ئولسن باوه کوو له رووی ناوه رۆکه وه له نووسه رانه کانی گیتربیرگ و کیرواک ئەچوو به لام جهم و جووتر و روشنبیرانه تر ئەینواند، ئولسن پای له سه ر ئەوه داگرتبوو که «دهنگی نووسه ر له نه فسییه وه دی» ئولسن په ره ی دایه ئەو ژانی ره ی که بوخوئی «فورمی ئازاد» ی ناو نابوو... مه بهستی ئولسون لهو ناوه ئەوه بوو که نووسه ر له کاتی نووسین دا پشت نه بهستی به هیچ بینا و ناوه رۆکیکی دیاری کراوه وه... به لکوو دهبی ناوه رۆک و بنه ما/ ساختار/ له کاتی نووسین دا پیکبی. ئەو ههروهها ئاماژه ده کاته شیعه ر کانی رابیرت کریلی و ئەلی، «فورم چشتی نیه جگه له گه شه ی ناوه رۆک»... دیسان چیره که کانی ئدوارد دالبرگ ده ستنیشان دهکا و دهلی: ئەوه ی وه رده گیری / دریافت / دهبی راسته وخۆ و به خیرایی ببیته وه به گرتنیکی دی..»

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

ئهم بنه ما نه زهری یه، بووه هوی ئه وهی که زوری له نووسه رانی
نویخواز به شیوهی راسته وخو له سالی ۱۹۶۰ به دوا وه دووی که ون و
سه ری له نیو سه رانا هه لینن.. ئه وه سه ره هه لدانهش به دوو شیوهی
دژبه یه که هاتنه ئاراوه؛

له لایه که وه سووربوون له سه ر لایه نی نه ست و
خودی نووسه ر/ego/ و دوا جار ره وانناسی تاک که ده بووه هوی گه شه و
کرانه وهی دهروونی و زیهنی پر له ئاژاوهی نووسه ر.. نمونه یه کی
به ناوبانگی ئهم چه شنه خویندنه وه «ژیان»ی رابیرت لاول» بوو که له
سالی ۱۹۵۹ دا بلاو کرایه وه و بووه هوی باو بوونی شیعی ئیعترافی
/confessional poetry/ له ناو ره خنه گره کانا...

ئه وه ته عبیره /ئیسلاح/ به ره همی ئه وه شاعیر و نووسه رانه ی
ده گرته وه که به شیوهی نااگا دهروونی شاردراره ی خویان ده رئه بری..
ئه وه ناوه، جگه له وهی سوننه تی تۆبه و گوناح له ئایینی کاتۆلیک دا
وه بیره خاته وه، ناوی گو قاریکی جه ماوه ر په سه ندی/ئیعترافی
حه قیقی/ش بوو... له م شیوه دا شاعیر هه موو کرده وه و گوناحه کانی خوی
ده هاورده سه ر کاغز و ترسیکی له ئاشکرا بوونی دهروونی خوی
نه بوو... ئهم چه شنه نووسینه به ره به ره هاته ناو چیرۆک و
رۆمانیشه وه...

هه ر له و ساله دا «نورمه ن میلیر» پروپاگه نده بوخومی
بلاو کرده وه... کتیبکی بی وینه که نه ده چه هیه کی دیاری
کراوه وه.. له و کتیبه دا «میلیر» هه موو نه هینی و خواسته دهروونی یه کانی
خوی.. / له ههستی خویه وه به رامبه ر ره خنه گره کان، تا حه ز به توورپه یی
و زۆربییژی و غه رق بوون له جیهانی رۆمان دا ده گیریته وه.. رۆمانی
ئیعترافی راسته وخو، به ورۆمانه ی نورمه ن میله وه بوو به باو،...

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزنه

هه رچه نده له دهه کانی ۱۹۶۰ - ۱۹۷۰ دا رومانگه لیکه تری له و چه شنه نووسران، «دهنگی ناحهزی زهنگ» ی سیلویا پلاس» شکایه تی .. فلیپ راس و... له و رومانه دا تابوی که سایه تی ساز کردن دهشکی و نووسه ر به بی ئەوه ههست به شهرم بکا، زۆربه روونی خویندنه وه و لیکۆ لینه وه دهکا له رۆحی خۆی ...

له رۆمانی پۆست مودیرن دا گه پانه وه بۆ ناوخۆ /self refrentialit/ تایبه تمه ندیه کی سه ره کی بوو که له ناو نووسه ران دا په ره ی سه ند، هه رچه ند دوا جار زۆر له نووسه رانیش گالته یان پیکرد.

نموونه یه کی به رچاوی کارکردی ئەو گالته پی کردنه « سپی به فرین» ی دانیلد بارتیلمی «ه بارتیلمی پرسیار نامه یه ک دهخاته به رچاو خویننه ران و داوایان لیده کا که سایه تی ناو رومانه که هه لسه نگین، بۆ وینه له سه ره تای رومانه که دا ژیانی جان بارت داده به زینی و زۆر بچووک دهینوینی، « چ زه جریکی گه وره یه دهستپیکردنی چیرۆکیکی تر.. چیرۆکیکی تر سه باره ت به چیرۆکنووسی که ئەیه وی چیرۆک بنووسی، رۆچوونیکه تر!» / له رۆمانی کوردیدا بالنده کانی ده م با به ئاشکرا جی په نجی ئەم بۆچوونه ی له سه ره /

به لام مامۆستای گه پانه وه بۆ ناوخۆ و دهروون، ناباکوفه، pale fire کتیبه که هه موو چوارچیوه و رواله ته سوننه تیبه کانی رومان تیک دهشکینی و هه لیانده وه شینیتته وه،

ئهو کتیبه به پیشه کی یه ک دهست پیده کا و ئینجا ۹۹۹ شاعر دینیتته وه و دوا جار ۱۶ لاپه ره سه باره ت به و شاعرانه ئەدوی و ۱۰ لاپه ره ش سه باره ت به ناوه روکه ...

به م جو ره ئەوه ی که سه دان سال له سه ر ئەده ب گوترا بوو یان هاتبو وه نووسین .. هه لوه شایه وه و.....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالم سووزهنی

ئهو پرسیارانهی رووبهرووی روژنامه گهری سهردهم دهبیتهوه؟

- ۱ -

له سهردهمی نفیسارا، زمان ته نیا ئالای گهشاویه که هه موو هیزهکانی هیناوه ته ژیر سیبهری بهرینی خوی. دهسه لاتی زمان باوه کوو تان وپوی کیشاوه ته ناو سهره تایترین بنکهکانی کومه لگا و ژیانه وه، له سهره وهش بۆته مۆته که وکهره سهی دهستی هیزهکانی خوی !! بهردهوام له ململانی له گه ل خویدا زل و زلهیزتر ئه بی... و مهیدان بۆ وانموود /simulacrom/ و دمامک ئاوه لا تر... راستی و حهقیقهت ومهجاز ئهو شتهیه له کانالهکان و رایه لکانی زمانه وه ئه درکی، /یان باشتر وایه بلین ئه سه پی... هه ر بۆیه زمان له /ریگای نیشانه کانه وه/ بهردهوام نوی و نوی تر ئه بیته وه و نیشانه کان زیده تر په ره ده سینن و حهقیقه ته کان رهنگاله ترده بن ..

له سهردهمی دهسه لاتداریتی زماندا، که مترین که ره سهی «بوون» به ستراره به که ره سهی ده برپینه وه. واته ههیت، ئه گه ر که ره سهی ده برپینیکی زمانت هه بی و نییت ئه گه ر له و که ره سه بیبهش بی! روژنامه گهری سهردهم وه لامیکه به یه که م پرساری سهدهی مۆدیرن: «بوون یا نه بوون؟»

دیاره هاسانترین وه لام «بوون» ه! به لام هه رکه ئهو پرسیارهت وه لام دایه وه، له ریوه دهیان پرسیاری قه به تر رووبهرووت دهبیته وه:

بۆ ده نووسی؟

چی ده لییت؟

بۆکی ده نووسی؟

چۆن ئه روانیته ئه م جیهانه رهنگاله و ئه چیه کام به ره وه؟

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزنه

راست برۆی چه پیت و لار برۆیت راستی یان به پیچه وانه وه فهرقی
 نارژی!! بی لایه نی، بی...یت و بی لایه ن ه بیت، بتهه وی و نه تهه وی
 نه که ویته تۆری ده سه لاتیکه زمانی و سیاسی و ده یان ئیسم و میسمی نه
 بازاره ئالۆزه وه و که هه زاران دهستی ژیر په رده و ده رپه رده / به هه زاران
 که ره سه ی دیار و نادیاره زانستی و غهیره زانستی، مرۆقانه و
 نامرۆقانه و... / به رزت ده که نه وه یا نوقمی زه ویت ده که ن و
 نه تپیشینه وه.. ئه رکی رۆژنامه نووسی سه رده م نه سه ته مترین ئه رکی
 جیهانی مۆدیرن و پاش مۆدیرنه!

له ژیر تیشکی رهخهدا.....سألح سووزهنی

چه‌ند یادداشتی بی‌مانا

/ ۲ /

کیشهی نیوان فۆرم وناوه‌روک

له حه‌قیقه‌ت تیپه‌ریوه باوان

ئهم سه‌رده‌می ده‌سه‌لاته

به کام ناویشان بتدۆزمه‌وه .. « شیعره‌سات ۲

« ئیسته نازل بین و زمانیان بئالۆزینین، بو وهی له زمانی یه‌ک نه‌گه‌ن..

که‌وايه خوا ئه‌وانی به سه‌ر ئه‌رزدا بلاوکرده‌وه و شاره‌که‌یان بو ساز نه‌کرا

هه‌ر بو‌یه ناویان نا «بابیل».. بو وهی له‌وی خودا زمانی خه‌لکی هه‌موو جیهانی

گۆرا/ئالۆزاند/

ته‌ورات، ئه‌هلی عه‌تیق، کوچی سه‌ره‌هلدان، به‌شی یازده‌هه‌م

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

ئهگهر رهخنهش به بهشی له زمان بزانی که ههولئ روون کردنهوهی بنج و بناوانهکانی فهلسهفه و زانست و هونهر ئه‌دا و ده‌بیته زمانیکی تر و بلاو بوونهوهی زمانه‌کان، فرهمانیی و چه‌ند ده‌نگی ده‌بی بلیین میژووویهکی دریژ خایه‌نی هه‌یه، به‌دریژایی ته‌مه‌نی مروقی خاوه‌ن زمان ... هه‌نی که‌س به هیچی زانیوه و زور که‌سیش وه‌ک هوکاریکی گرینگ له رهوتی ئال و گو‌رگه‌لی جیهانی‌دا حیسابی له سه‌ر کردۆته‌وه..

ئه‌وه‌ی له مه‌یدانی رهخنه‌وه هاتۆته ده‌ربرین چه‌تم له سه‌ر لایه‌نیکی روخسار یان ناوه‌پوک دواوه. کیشه‌ی نیوان فۆرم و ناوه‌پوک له رهخنه‌دا کیشه‌یه‌کی میژووویه و روناکبیران هه‌ر له سه‌رتای سه‌ر هه‌لدانی فهلسه‌فه، وه‌ک ئه‌ندیشه‌ی مروقی‌یه‌تی، له سه‌ری روشتوون و مشت و مریان له سه‌ر کردووو راستیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه هه‌نووه‌که هه‌نی مشت و مری بزافی رهخنه‌یی له کوردستانیش /باوه‌کو راسته‌و خو نایته‌ ده‌ربرین/هه‌ر ده‌گه‌رپته‌وه بو نیوان کیشه‌ی روخسار/فۆرم/ و ناوه‌پوک.

روخسار چیه؟

پیوه‌ندی روخسار و مانا له چیدایه؟

بی‌مانایی ده‌توانی بوونی هه‌بی یا نا؟

ئه‌وه‌ی که روناکبیران هه‌ولیاندا له کاتی هه‌لسه‌نگاندن و شیکاری ئه‌ده‌بی و هونه‌ری، خو‌یان له داوه‌ری کردنی بیروراییی دوره‌په‌ریز بگرن ده‌بی میراتی سه‌ده‌کانی شازده و چه‌فده‌ی زایینی بی. سه‌رده‌می‌که زانستی فیزیکی نوی له کو‌مه‌لگای ئوو‌روپایی‌دا سه‌ری هه‌لدا «رووناکبیران بو به‌ره‌ره‌کانی کردنی ده‌ست تیوه‌ردانه‌کانی کلیسا له کاره‌کانیاندا وایان به باش زانی که گرینگ بده‌نه بابه‌تی /عه‌ینی/ بوونی به‌ره‌هم و ده‌ست به‌رداری ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ زمانیه‌ی کلیسا بن که به پی‌قازانج و بارودۆخی خو‌یان فهلسه‌فه‌یان ده‌سه‌پاند به سه‌ر به‌ره‌هم و لیکۆلینه‌کاندا به‌و کاره‌ روناکبیران به‌ره‌میان وه‌ک

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالم سووزهنی

زانست دست نیشان دهکرد و ههولئ ئەوهیان ئەدا خۆیان له
 غهزهکانی کلیسا بپاریزن»/لووسین گولدمهن فلهسهفهی علووم
 ئینسانی ی ۲۹./

ئەو کاته زانست به تایبەت فیزیک له پلهیهکی سهردا بوو
 ئەوهش رهنگه هۆکاری بوو که زانسته کۆمه‌لایه‌تی‌یه‌کان /ههروه‌ها
 مروّخ‌خو‌ازه‌کانیش/ زانست بکه‌نه پێوه‌ری به‌ره‌مه‌کانیان. له‌وه‌ به‌دوا
 بابه‌تی بوون و زانستی بوون ببوونه دوو وشه‌ی هاو مانا. به‌ راستی
 له‌و کاته‌دا گه‌شه‌ی سهر سوورپه‌ینه‌ری زانست له‌ به‌راوه‌رد له‌گه‌ل
 زانستی کۆمه‌ل و مروّقا بابه‌تی بوونی زانسته سهره‌تاییه‌کان ده‌نوینی
 /که‌ به‌ هۆی دووره‌ په‌ریزی له‌ دست تێوه‌ردانه‌ زیهنیه‌کان ئەو ریگه‌یه
 خۆشتر بوو/ هه‌ر چه‌ند له‌ بوواری هۆیه‌تی /علیه‌ت/ و ئانترۆپی و
 مانای چاکه‌ / بقای ایلح/ ئەو دووره‌ په‌ریزیه‌ ئەسته‌م بوو، بۆ ئەوه‌ی
 هه‌لو‌یسته‌ فله‌سه‌فه‌یه‌کان خۆیان ده‌هاو‌یشته‌ ناو باسه‌کان و خۆیان
 تیکه‌لاو جیهانبینی و زانستی مروّقا ده‌کرد / تیکه‌ل بوونی زانستی
 مروّقا له‌گه‌ل جیهانبینی به‌ گشتی، له‌ رووی ناچاریه‌وه‌ باره
 زانستیه‌که‌ی که‌م ده‌کاته‌وه‌/ به‌و هۆیه‌ش هیندی له‌خاوه‌ن رایانی بواری
 ره‌خنه‌ی ئەده‌ب و جوانناسی خوازیاری بابه‌تی بوون یا زانستی
 ته‌واو/ناب/ بوون، هه‌ر چه‌نده‌ گومانی تیدا نیه‌ که‌ رووداوه
 کۆمه‌لایه‌تی‌یه‌کان، ته‌نانه‌ت هونه‌ریش، به‌ له‌ونی بابه‌تین/ عینین/ به‌لام
 نابی له‌گه‌ل واقیعه‌ سروشتیه‌کان تیکه‌لاویان بکه‌ین... بیروکه‌ی
 سه‌ربه‌خۆ بوونی به‌ره‌مه‌ی ئەده‌بی هونه‌ری ئوستووره‌یه‌که‌ له‌ تیکه‌ل
 بوونی توخمه‌ جیاوازه‌کانی زیهنیه‌تی مروّقی روژئاوا. به‌شیک‌ی ئەم
 بیر و را‌غه‌یره‌ سیستمیه‌ ده‌کری به‌ ئاکامی به‌ شکرده‌نی جیهان به‌و پاژه
 بچووک و به‌ رواله‌ت سه‌ربه‌خۆیانه‌ بزانی که‌ زانست له‌ به‌شکرده‌ندا
 کردوویه‌تی، هه‌ر وه‌ها سه‌رنه‌که‌وتنی هه‌ندی سیستمی فیکری له
 سه‌ده‌ی رابردوودا - که‌ چاوی بریبوه‌ چوار چیوه‌یه‌کی گه‌وره‌ و هه‌ولئ

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

پیشبینی کردنی میژووی ئەدا بو داها توو!! ئەمانه و ساز بوونی چهند سیستمیکی میلیتاری زۆربیژ له سهدهی بیسته دا ببوه هوی جیا بوونه وهی کۆمه لناسی ورد له کۆمه لناسی که لانی (ئسپینسیر و کینت). بهو جۆرهی که کارل پوپیر «زانستی به یاسا کردنی میژوو» /میژوو یه تی که دیعایه ی پیشبینی کردنی داها تووی ده کرد / به فه قیر و لاواز و بی مانا زانی و رایگه یاند که «ناتوانین به شیوه ی زانستی هۆکاری گه شه و رهوتی داها تووی مه عریفه پیش بینی بکه یین»

/جامعه باز و دشمنان *ن جلد صهارم ی ۱۱- ۳۷/

«بووهی ههر رووداویکی کۆمه لایه تی نهک ههر کاریگه ری تی هه یه له سه ر رووداویکی تر، نهک ههر رووداویکی تر ساز دهکا، به لکوو ههر ئەو رووداوه بایه خی گروویکی تر له رووداوه کان ده گۆری» /پوپر فقر تاریخیگری - احمد ارام ی ۸۱/

به م جۆره بو ئەوهی گه لاله و نه خشه یه کی نوی بتوانی له کۆمه لگایه کی دیاری کراودا بیته دی پوویر به ره فز کردنه وهی بیرو که سازی له ئەندازه ی گه وره دا/که خوی ئەندازیاری خه یالینی پیده گوت / ده چیته سه ر «ئه سلی ئەندازیاری بچر بچر یان ئەندازیاری کۆمه لایه تی، به مه به سستی ته نگه به رکردنی ئەندازیاری خه یالی و پیشبینیکه رانه » /جامعه باز./ کۆمه لگای کراوه / جلد اول ی ۵۳

ئهم گوتانه ی پوپیر به له ونی ده چیته وه سه ر بر وای «جان ئیستوارت میل» که زانستی بوونی «زانستی کۆمه لایه تی» خستبوه ژیر گومانه وه. میل پی وابوو هیچ یاسا و هه مه کییه کی جی باوه ر و متمانه له و بریارانه دا نیه. ههر به و هۆیه ش «پیش بینی کردن له سه ر ئەو حوکم و بر وایانه هه رگیز نایه تی دی

/ *یزایا برلین - صهار مقاله درباره *زادی ی ۳۲۶/

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

له پال ئەم روانگه‌دا - بۆ زانستی مرۆف - روانگه‌یه‌کی سه‌ره‌کی، بوون خوازانه‌ش /وجوودییه‌ت/ هه‌بوو که تاقه‌که‌سی وه‌ک جه‌زیره‌ییکی جیا له که‌سانی دی ده‌بینی. که ئەوه‌ش بوو به پالپشتی فه‌لسه‌فه‌ی رو‌خسارخوازی و سه‌ره‌ه‌ل‌دانی هونه‌ر بۆ هۆنه‌ر شوینی ئەوروانگه‌یه‌شی له سه‌ره

گرینگی فۆرم و رو‌خسار پێشینیه‌کی میژوووی ئیجگار دوور و درێژی هه‌یه: له فه‌لسه‌فه‌ی ئەفلاتوون دا - یۆر یا میل - وان له‌دونیا‌یه‌کی دیکه‌دا ئال و گۆری ئەم جیهانه ناتوانی شوینی له سه‌ر دابنی، کات و شوینی بو‌ نییه و هه‌رگیز نارزی. توخمی ره‌سه‌نه و مه‌به‌ست و مه‌نزووری شوناسه ...زانست و مه‌عریفه /به‌ زمانی ئەفلاتوون ئییس تمه/ به‌ره‌می جیهانی یۆر یا رو‌خساری سه‌ره‌کییه / یۆرا‌علا/ و جیهانی هه‌ست/عالم شهاده/ جگه شک و گومان ناگاته هه‌یج کوی. به‌ بر‌وای ئەفلاتوون بوونی ئەندیشه له وه‌مه‌وه بۆ رو‌خسار هه‌مان تیپه‌رینه له‌گومانه‌وه به‌ره‌و زانست، له ریساله‌ی فیلبووس «سوقرات» له ولامی «پرو‌تارخووس» دا ده‌لی:

« جوانی ئەو شتانه‌ی ئیستا ده‌مه‌ه‌وی پێشانی بده‌م ئەو جوانیه‌ نیه که مه‌به‌ستی خه‌لکه. مه‌به‌ستی من جوانی بوونه‌وه‌ر و شه‌مایه‌ل نیه، مه‌به‌ستی من له جوانی، چشتیکه راست یان گرد یان ئەو پانتا و چه‌جم ره‌هه‌نده‌یه که به یارمه‌تی که‌ره‌سه‌یه‌کی وه‌ک گوونیا و هیل کیش/ هیل راست یان که‌وانی/ ده‌کیشری. جوانی ئەو جو‌ره شتانه ریژه‌یی نین، ئەمانه بابه‌تی مو‌تله‌ق و هه‌تا هه‌تایین که له زاتی خو‌یان‌دا جوانن و هه‌مووکاتی ئەو چیزه‌مان پیده‌دن که تایبه‌تی خو‌یا‌نه.»

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

«ئالفیردنورسی وایت هیډ» سه بارهت به ئەفلاتوون دهلی:
 «هموو سیسته مه فیکرییه کانی دواي ئەفلاتوون چ شتی نینه
 جگه پهراویز نووسین له سهر بهرهمه کانی ئەو.» ئەم گوتهی وایت
 هیډ به ههر هۆیه که وه نووسرابی، له سهر ئەم باسه، واته پیشینهی
 فهلسه فهی رۆخسار خوازی دیته دی. تهنانهت ئەگهر بمانههوی رهوتی
 پیشاندانی ئەو کاریگهریتیه/ له سهر بیر و رای بیرمه ندان/ له بهرچاو
 نه گرین گوته کهی وایت هیډ له سهر فهلسه فهی جوانناسی هیربیرت
 رید بهرچاوه رید له «فیر کردن به شیوهی هونهر» دا بیر و رای
 ئەفلاتوون، له «فیلبووس دا»، راسته وخۆ دهینیته وه. ئەو گوتهیه کی
 کوهلیر/ رهوانناسی ناسراوی قوتابخانهی گشتالت/ له سه رهتای
 کتیبه کهی دا دهنووسی: جوانی و بهرجهسته بوونی بهرهمی هونهری
 بو ئیمه به پیی پیکهاته کهیه تی. رید دهلی: هموو ئەو شتانهی که
 جوان و سه رنج راکیشن و سه رهتا له ریگی ههسته وه چیژمان دهنی،
 شه قلی هونه رییان پیوه دیاره. ئەگهر له وانه وردبینه وه، ده بینین که
 لایه نی هاوبه شی هه موویان، له بوونی فۆرم یان رۆخسار دایه. ئەگهر
 کهسی باش کار بکا یا جوان به ریدا بروا به جووری که چیژیک بداته
 ئیمه دهتوانین بلین که ئەو کهسه له سهر فۆرمیکی باشه./خۆش
 فۆرمه/

به پیی ئەم گوتهیه وادیاره رید ههولای داوه که بو پرسیری
 بوونناسانهی «هونهر چیه؟» وه لامیکی بنهما خوازانه بداته وه.. بویه
 دهلی: هونهر له هموو ئەو شتانه دایه که چیژیکمان دهنای و هوی ئەو
 چیژه وهرگرتنهش به رای ئەو «رۆخساری باشهیه».

دیاره ئەگهر پیوهرمان بو ناساندنی فۆرمی باش کرده وه و
 بژافی مروّف بی و بو هه لسه نگاندنی هونهر ههر ئەوهش بکهینه پیوه،

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

ئهوه له جهغزیکی ههلهدا دهسوورینهوه کهوایه پیوهریکی ترمان پیویسته... پیوهریک که سهربهخوی خوی له مرۆف پیشان دابی - تیورهییکی سهربه خو له مرۆف - بو وهی رهنگه کاریگهریتی دیتنی بزاقی ریک و پیک و خاوهن ئیقاع یا بهرههمیکی جوان، له سهربه جهماوهه چون یهک نهبی /که وایشه/ ئهوه پیوهره سهربه خویش به رای رید «سروشت» ه که ئهگهر لیی ورد ببینهوه زور شتی تیدا دهبینین، وهک گژ و گیا گوچکه ماسی بلوور ئیسک ، چ ساف و چ زبر، ناو چال بی یان کهوانی، ههروهها ئهوشتانهی که گرد یان پیچهلاو پلووچن و بنهما و چوار چیوهیهکی ریک و پیک و ورد و ههندسهییان ههیه و پیوهندیهکی ئهنازایارانه زاله به سهریاندا... له جیهانی بیرکاری ههندسهدا ئهوهی ههبی نهزم و ریک و پیکیه پرۆسهی رۆخسار له فهلسهفهی ئهستهویشدا زهمانهتی ماهیهتی شتهکانه، واتا رۆخساری ههر شتی هوی بوونی ئهوه شتهشه، بو وهی ههویه و بابهتیتی ههر شتی /اشیا/ له رووی رۆخسارهوه دهردهکهوی، بو ئهوهی ئیمه شتهکان له رووی رۆخساری /فۆرمی/ ئهوه شتهوه دهناسینهوه کهوایه ماتریال /ماده/ کاری ئهوهیهکه ههلگری جۆری رۆخسار بی. ماده ههلگر و کهم کاره بهلام رۆخسار ئال و گۆر خواز و پر جم و جووله... بهمجۆره تایبهتمهندی رۆخسار ئهوهیه که بوون /ههستی/ بداته ماده، واته «بوونی ههر شتی منهتباری فۆرمهکهیهتی» /بوتیووس/.

چهمکهکان /مفاهیم/ وهک کهرهسهی بی رۆخسار و دهرنهکهوتوو وان که له ژیر تیشکی قالب و چوار چیوهدا رۆخسار وهردهگرن و سیمایهکی هونهری دهگرنه خو. ئهگوستینی قه دیسیش له ریسالهی «نهزم» دا جوانی شتهکان دهخاته پای رۆخسارهوه و دهلی: له بهر ئهوهی ههرشتی به لهونی له سیما و رۆخساریکی تایبهتدا دهردهکهوی بیرکردنهوه لهشتیک که فۆرم /شکل/ی نهبی مهحاله و ناکری. له

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

لایهکی دیکهوه، به رای ئه وهه موو شتیکی ئهه ژیانه/بوون/
تهسهووریکی فۆرمیه له ئه ندیشهی خودا که وایه ناشیرینی /ناجوانی/
گوتاری نه بوونه واته، شتهکان رهنگه له جوانیهکی جیاواز که لک
وهربگرن و رهنگه هیندی لهو شتانه روخساری تهبای خوین
وهرنه گرتبی /که ئه و شتانه لای ئیمه ناشیرینه /.

توماس ئاکویناس / گهورهترین فهله سووفی مهسیحی له سهدی
ناوهراست/ جوانی بهوهی دهزانی که چیژ بداته ههستی دیتن. ئه وهش
ههه راسته وخۆ گوتهیهکی ئه فلاتوونه و له ریسالهی «فدرووس»ی
وهرگرتووه/لهو به شهی دا که دهکی جوانی دهخاته پال ههستی
دیتنهوه/ فدرووس، دال، ۲۵ / ئه وهش بخه نه پال گوتهکهی ماتیس له
سهه ریژه و پیکهاته و هاو ئاههنگی گشتی بهرهم له هیربرت رید -
مانانی هونه» وهرگیرانی دههیا بهندهری تهران - جیبی ۱۳۵۴ ی ۲۱۹ / .
به بوچوونی ئاکویناس، جوانی دیاردهیهکی روخسارییه.
پیوههکانی جوانی به پروای ئاکویناس بریتین له:

• گشتیتی/ یان که مال Integritas / ئهه خاله دهبیته هوی ئهوهی
که شتی ناتهواو و شکاو جوان نهبن...
• ریژه و ئه ندازه/ Poroportio / که ههه ریژهی نیوان پاژهکانی
/اجزا/ شتی جوانی لا مه بهسته و ههه پیوهندی نیوان، شتهکه و
بینه رهکهی، له بهه چاوه.

• تیشک و درهوشانهوه / claritas / رهنگه مه بهستی ئاکویناس
له نوور یان تیشک/ هیمایهک ب* له سیما و حهقیقهتی خودایی/ که
به شیک بوو له پروای نوی ئه فلاتوونیهکانیش/ هیندی له تویرهههرا و
راقهکارانی بهرهمهکانی ئاکویناس پیمان وایه مه بهست درهوشانهوهی
تیشکی روخساره به سه ماتریال/ ماده/ دا . به کورتی، وادیاره چهمکی
ئه رهستوویی روخسار لهه گوتهی هیربیرت ریدا کورتکراوهی
بووچوونهکانی ئگۆستین و ئاکویناس و دریژهی باسهکانی ئه فلاتوون

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

– ئه رهستوووی بی له هونه ناسیدا، رید له مانای هونه ردا هونه به ههولدانیک دهزانی بو ئافراندنی روخساری چیژدهر. چیژوهرگرتن له ههستی جوانیش دهخاته ئهستوی سازبوونی یهکیهتی و تهبابی نیوان روخسار و دهکی ههستهکان. /ای ۱-۴/

روخسار هه له سه رهتاوه ههستی بیرمه ندانی بزواندوه و وهک بابه تیکی سه رنج راکیش، له هه مان کاتدا ئالۆن، له سه ری رۆشتوونه. له لایه کی دیکه وه روخسار یان فۆرم و قالبی شته جوانه کان /که به ره می هونه ریش دهگریته وه /به هوی ههست بزوین بوونیا نه وه ، به رجه سته تر ده بنه وه ، ئه وه نده ی که بتوانین بلین شیواز یا شیوه ی ده برین که به گشتی بنه ما یا روخساری به ره میکی هونه ری پیکدین* /هۆکاریکی سه ره کیه بو مانه وه ی به ره هم و /هه ره وه ها /هه لسه نگاندنی هونه ر، به تایبته ته گه ره ئه وه شمان له به رچاو ب* که ناوه رۆکی هونه ره کان له پای روخساره کانیا ن ئیجگار که من و به نواندنیکی نو* نه ب* کاریگه ریته ئه وتویان ناب* و ناچنه زیهنه وه /بویه /جهخت کردنه سه ر فۆرم /روخسار/ له لایه ن ئه فلآتوون – ئه ره ستوو وه به هادان/پیزانین/ بووه به ئیعتباری فه لسه فه ی جوانناسی. «ئاکویناس» و «ئه گۆستین» یش په سه ندیا ن کردوه.

ئه و بوچوونانه له قوناخیکی تر دا بوون به وه که ، «به ره میکی هونه ری زاتیکی سه ره به خوی هه یه» له سه ده ی ره وشه نگه ری دا پیوه ری سه ره کی بو جوانناسی واته واقعیبوونی روخساری سروشتی که وته ژیز گومانه وه و که سانیک هاتنه سه ر ئه و بر وایه که هونه ره مند لاسایی سروشت ناکاته وه، به لکو

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

خوی وهک خوداوهند/ که بوونی له هیچ خولقاند/ خولقینه ری
 بهرهمه که خویه تی. فیلیپ سیدنی له «بهرهنگاری له شاعر» دا شاعر
 له سروشت جیا دهکاته وه و دهل*، شاعیر له ژیر گزینگی هیزی
 ئافرینه ری خویدا سروشتی دهخولقین* که بوونه وه رهکانی، یان له
 سروشتیان تیپه راندوه یان له وان جیاوازن و نوین»

خاوهن شکۆکردنی هونه ر و هونه رمه ندان تا ئه و لووتکه یه... به
 ئاشکرا دژایه تیکردن بوو له گه ل شاردنه وه و دهرکردنی هونه رمه ندان له
 فهلسه فهی ئەفلاتوون و یۆتۆپیاکه ی دا

/برواننه کۆماری ئەفلاتوون - ۵۰۹ - ۵۱۱ تیمائووس ۱۹ - گورگیاس ۴۶۳ -
 /۴۶۵

له م سه ده یه شدا باوه کو ناو به ناو هیند* تیوره ی نه زۆر
 بهربلاو له لایه ن رهخنه گرانه وه له سه ر سه ربه خوی هونه ر بلاو
 کرایه وه به لام سیسته ماتیکترین تیوره له لایه ن کانت وه له کتیبی
 «رهخنه له داوه ری» /نقد قوه حکم/ دا بلاو کرایه وه. له و کتیبه دا کانت
 گرینگی زۆری دایه ئامانج /غایه ت zweck masig keit/ که به رای ئه و
 بوونیک سهر به خوی هه یه له خواست یا مه یلی مروث کانت پی وایه
 ئامانجیتی/ غائیت/ ده توان* ئامانجی تیا نه ب* (!!)

کورنیر راقه کاری گه وره ی به ره مه کانی کانت سه باره ت به و
 گوته یه ده ل*»: «ئیمه زۆر جار شتگه لیک ده بینین / ص ئه وانه ی
 ده ستردی مروثن، ص شتی تر /که ئه وه نده ئه جزایه کی خاوه ن ریژه و
 ریک و پیکیان هه یه که به گشتی وه ک شتیکی گه لاله دار /گرحدار/ دینه
 بهر چاو - بی ئه وه ی بیر له و ئامانجه بکه ینه وه که خاوه نه که ی بوی
 داریژاوه - ته نانه ت هه رگیز بیریشی لینا که ینه وه که کی و بو ص
 مه به ست* سازی کردوه - کانت پیوایه جوانی جووری
 ئامانجیتییه/ غایت/ که بیئه وه ی ئامانجه که ی له بهر چاو بگرین
 ده ناسریته وه/ دهرک ده کر*./ ئه و روخسار و ئامانجیتی له یه ک جو*

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

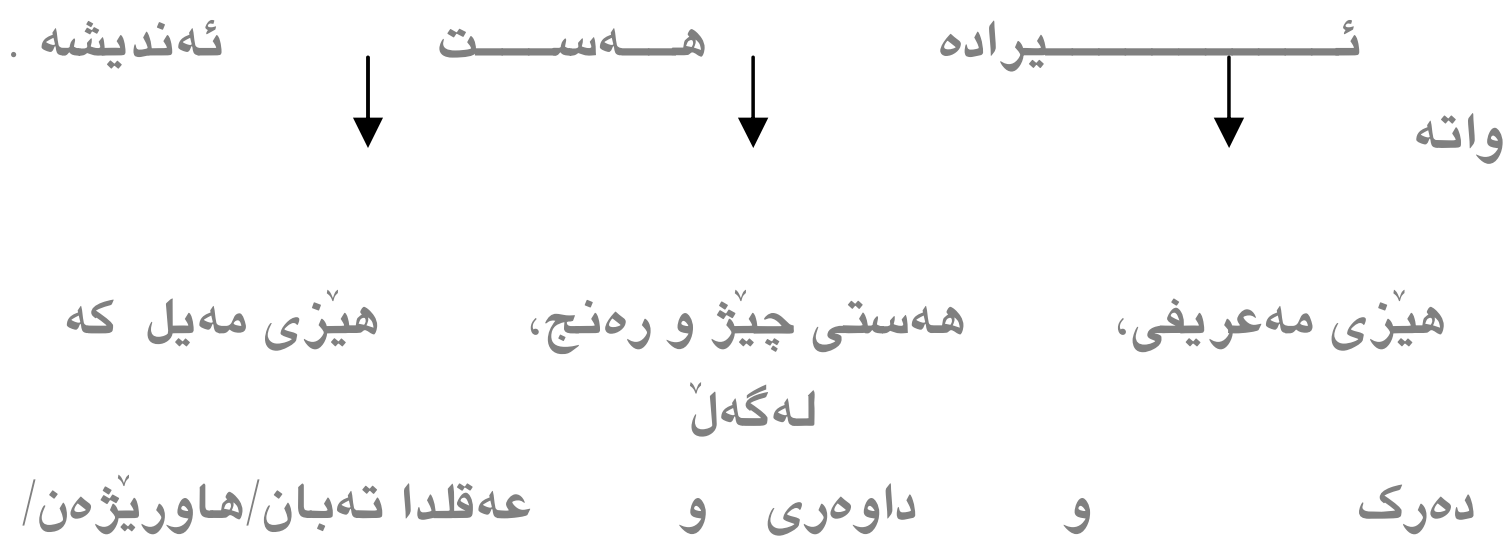
دهکاتهوهو دهل* ههموو کهس له روخسار یا سیمای شتهکان دهگا بهلام ناوهروکی بهرههمی هونهری ئیعتباریهو ههر کهسهو به بوچوونی خوی بوی دهچ*. به رای ئهو ئامانجیکی گشتی /کل هدفمند/له دوو لایهنهوه دهبینر*: یهکهه ئهوهی که بمانههوه* ئهو شته له رهههندی ئامانج خوازیهوه ببینن دووههم ههر ئهوشته بهپی*ی زهوق و سهلیقهی جوانناسانه ههلسهنگهینن. ئهگهر وهک گهیشتن به قازانج و کارکردی شتهکه تماشا و پهسهندی بکهین ئهوه ئامانج خوازین و ئهگهر ریژه و تهبایی نیوان پاژهکانی ئهوشته، به پی*ی زهوق و سهلیقهی جوانناسانه ههلسهنگینن، ب* ئهوهی ناوهروک یا چهمیکی پیوه ببهستین ئهوه داوهرییهکی جوانناسانهمان کردوه» S.korner ۱۸۵- ۱۸۴ ۲ - ۱۸۱ pp ۱۹۶۷ Kant /سهرچاوه: «فۆرم چیه» حشمت علایی./

کانت له بهشی دووههمی «رهخنه له داوهری» دا بهم جووره شیکاری شتی جوان» das schone دهکا: ئهو چیژه که بوونی واقعی شتهکانمان وهبیر دهخاتهوه قازانج یان قازانجیتی ه و ئهو ههستهش لهگهله میلی مرؤقدایه. کات* پرسیار* سهبارهت به جوانی بیته ئاراهه مهبهست ئهوه نیه که بزانی لهگهله بوونی راستهقینهی شتیکیدا رووبهروو ببینهوه یا نا؟ بهلکو مهبهست ئهوهیه که روونی بکهینهوه دوا دیتنی ئهو شته جوانه و دوا تیرامان/ ترمل betrachtong / چۆن قهزاوهت / داوهری/ دهکهین.

گرینگئهوهیه که، دواي خۆنواندنی blasse vorstellung شتهکه ئهو شتهم لاپهسهند دهب* یا نا... دیاره بو ئهوهی شتیکیمان لاجوان ب* و پیشانی بدهین که خاوهن زهوق و سهلیقهین دهب* چۆنیهتی خۆنواندنی شتهکه له بهر چاو بگرین نه ئهو هۆکارانهی که بوونی راستهقینهی شتهکان ئهنوینن - ههموومان دهب* ئهوه بزانی که داوهری کردن سهبارهت به جوانی ئهگهر توژاله قازانجیکمان له

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

به رچاو ب* داوهریه کی ب* غهره ز و ب* لایه ن / او له رووی دلپاکیه وه /
 نیه. ناب* که مترین لایه نی جوانی شته کان له کیس بچ*، به لکوو ده ب*
 به راستی ب* لایه نی خو مان بپاریزین بو وهی داوهریه کامان زهوق و
 سه لیه به سه ری دا زال ب* / رهخه له داوهری ل ۱۳۰ / کانت له دریه وهی
 باسه که ی دا زهوق به «هیژی داوهری» / beurtheilungs
 vermogen / ده ناسین* و شت* جوان یا جوانی به وه ده زانی که هیچ
 چه مک* نه توانی داگیری بکا و زوربه ی خه لک چیژی لیوهر بگرن. به
 رای نهو، چیژی وه گرتنی ته واو له جوانی نه وه ده سه لمین* که جوانی به
 ب* خیر و قازانج ناهیه ته هه لسه نگاندن و نه گهر سوودی تاقه که سی له
 ئارادا نه ب* جه ماوهر به گشتی له به ره ی چیژی که لک وه رده گرن...
 فه لسه فه ی جوانناسی کانت، که به رای هیگل یه که م گوتاری
 عاقلانه یه له پانتای مه عریفه ی مرؤف دا، به ره می توئیژینه وه ی
 ده ره ستانه / انتزاعی / یه له سه ر بابه تگه لی / جوانی - راستی و. هه ر
 به و جو ره ی که کانت خو ی له سه ره تای / به ره مه ناو براوه که ی دا /
 ده لی ده توانین ده سه لات و لیها تووی رو حی مرؤف - بکه ی نه س*
 به شه وه:

الف - ده سه لات ی مه عریفی یا شوناسی مرؤف - که له فکر دا خو ی
 ده نوین*، ئامرازیکه بو ناسیتنی نه زهری جیهان و گه یشتن به راستی و

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

حهقیقهت. که وایه گهپان به دواى راستیدا دهچیته ئەو بهشه له رۆحی مرۆڤ— که له کیشه نهزهریهکان رادهمین*

ب – عهقل که چاو دیری چاکه دهکا و له پانتای کارکردی مهیل و ئیرادهی مرۆڤ— دا خۆی دهنوین* و..

ج – جوانی که دهچیته ئەو بهشهی، له عهقلی کارکردی و رامانی نهزهری به دووره، ئەویش سنووریکه له نیوان ئەو دوانهدا که نه به شوین پرسیار و وهلامهوهیه و نه بهدواى کارکردا دهچ*..

فهلسهفهى جوانناسى کانت میراتی تووژینهوهی نهزهری و دهرهستانهى فهیهلسووفهکانه و وهک ریچاردز دهل* /ایول رهخنهى ئەدهبی/ بهرهکەشی ئەوه بوو که «جوانناسی بخاته خانەى ئیدهئالیسمهوه»

I.A.Richards, the principles of Literary criticism ۱۹۶۷ ۱،۲،۶

ئامانجیتی ب*ئامانج و چیژی دوور له قازانج، واته بنهما سهرهکییهکانی سیستهمی جوانناسی کانتی ههر دووکیان له فهلسهفهکهى خۆیهوه وهرگیراون که لهسهر دوانهیی /دوئالیسم/ رۆنراون. به پ*ی ئەو بوچوونه هونهر یهکیهتی دهخاته نیوان دوانه لیکدژهکانی وهک: ورد و درشت – عهقل و خهیاڵ – یاسا و زۆره ملی و...

جیهانی نواندن و ئازادی کردهوهی مرۆڤ— باوهکوو لهگهڵ هونهردا دژایهتیان ههیه، ههر پیکهون و رهنکه یهکیش بگرن. چهمکی ئەزموونی جوانناسی، که دهکهوینته نیوان دوو پانتای رووداوی بابتهی /عهینی/ و ئەخلاقیهوه، چهمکیکی زیهنیه. جوانی له پیشکەش کردنی چیژیک به ههست یهکجار سهتره بهلام به سهر ئەوهشدا جگه به جوړیکی گشتی پیناسه ناکر*، بو وهی ناچیته ناو هیچ چهمکیکی تایبهتهوه به ب* هیچ زانستی دهرک دهکر*، بهلام خۆی پلهی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

زانستهکان دهباته سهرهوه. ئەو رازی بوونهی به هۆی ئاماده بوون و دهرهکی جوانی به مرۆفـ دهگا، ئاکامی تهعامولی ههست و عهقله. چه مکی جوانی لای کانت به سهر لایهنی رۆخسار و رازاندنهوه و جوان سازی و دهرههست بوونی شتهکانهوه بهنده بهو بۆچوونه هیلکاری پیچل پیچ و خهیا لوی و نهقشی برکه برکه و موسیقای ب* شاعر و... ئەوهی که هیچ چه مکی نهدهن به دهستهوه، دهبنه جوان و جوانین به گوتهی هیربیرت رید زانستی جوانی /علم الجمال/ کانت بریتیه له «باس له بابته گهلی دهرههستی وهک خهیا، وههم، رۆخسار و گومان... ئەمانهش پیوهندیان به هونهره بابتهیهکانهوه یه کجار که مه. هیچ شیوازیکی رهخنهی لهم زانسته سهر هه لنادا و له گهله راستیه میژووویهکان هیچ پیوهندییهک ناگر*» / هنر امروز سروش جیبی امیرکبیر ۱۳۵۴ - ی ۱۵ /

به سهر ئەوهشدا لانی کهم له یهک شوین دا بۆ چوونهکانی کانت و رید یهک دهگرنهوه، کانت جیاوازیهک دهخاته نیوان گهشهی جوان ناسی /Gemein gultig keit/ و ئیعتباری بابتهی /...allgemein/ کانت چه مکی دووههم /ئیعتباری بابتهی/ بۆ ئەو داوهریانه دادهنی که زانستی و مهنتقین و بروای وایه که ئیمه له داوهری جوان ناسانهدا ئەسله ن کارمان به سهر شتهکهوه نیه به لکوو کاری مه قوولبوونهوه و تیرامانه له سهر جوانیهکه. مه بهستی کانت له چه مکی یه کهمدا ئەوهیه که وهرگرتنی جوانی له ناوهندیکی تایبتهدا نابه ستریتتهوه و له ئیختیار کهسیکی تایبتهدا نیه، به لکوو هه موو که س* دهگریتهوه. ئەمه ههر بۆچوونه کهی ریده که بروای وا بوو رۆخسار یا بنه مای شتیکی جوان نابه ستریتتهوه به کات و شوینی تایبتهتهوه. ئیرنیست کاسیریر فهیله سووفی بهرجهستهی نوی کانتی /ئالمانی سهردهم/ بۆ شی کردنهوهی چه مکی گهشهی جوانی ناسی کانت ده ل* «مه بهست ئەوهیه که: ئەگهر به رهه میکی هونهری به رهی ناموویهکانی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

سهلیقهی تاقه هونهرمهندی ب*، توانای نیشتهج*کردن و بلاو کردنهوهی په یامه کانی بهرین ناب*»

/Ernest cassirer Anassay on man _ ۱۹۷۰ _ ۳۷۱،۳۷۲ vol۳

ئه گهر ئهم گوتهی کاسیریر ئاوا لیکبدهینهوه که بابهت و ناوهپرۆکی تاقه کهسی دهبنه کوسپ* له ریگای جیهانی بوونی بهرهمیکی هونهری و به لهون* دهیکیشنه گوشهگیری ناوچه ییهوه، ناتوانین بلین وانیه بهلام له دهرهوهی بازنه ی چه مکه کان / ناوهپرۆک / واته له باری فورم و ئافرینهری هونهرییهوه تهنانهت لهو شوینانهدا که هونهرمه ند باس له نامویی دهروونی که سیتی خوی دهکا له باری ناسکی ههست و رهوان ناسییهوه وهلامیکی بهجی و جیهانی ئهداتهوه

ئهم باسانه هه مووی رهنگه زیادی بن و فه لاسه فه هه موویان سه ری خویان ئیشاندب* جوانی بهرهمیکی هونهری له هیچ ئه ری و نه بی یه کدا نابه سریتتهوه و سه یر ئه وه یه ئه وه نده بهرهمیکی هونهری خزمه تی به فه لسه فه وه فه یله سووفان کردوه، ئه وان / له ئه فلاتوونهوه که هونهر و هونهرمه ندانی له یوتۆپیا که ی فر* دا دهرهوه تا دریدا که فه لسه فه وه هونهری رۆژئاوای تیکشکاند / خزمه تیان به هونهر نه کردوه. دهیان کتیبی قه به قه به ی فه لسه فی له سه ر تاقه دیرپکی شکسپیر دهنووسر* .. به لام ئه مانه ئه وه ناگه ینت که هونهرمه ندان ئاگاداری رهوتی فه لسه فه ی جوان ناسی نه بن جوانی له روخساردا ب* یان ناوهپرۆک گرینگ نیه گرینگ ئه وه یه ئهم دووانه پیکه وه نه بن هیچ نین به تایبتهت ئه گهر مرۆڤ و ههستی مرۆڤ نه یان بین* که وایه هونهر و جوانی روخسار بو ئیمه دیتتهوه سه ر مرۆڤ و بهس ... / مرۆڤیش خوا عافووکا پیاوی چاک بوو / نیچه گوتهنی هونهر ژیانمان

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سأح سووزهنی

بۆ والیدهکا که مرؤف بتوان* تییدا بژی /هنرزندتی را ممکن و شایستهی زیستن می کند/

ئهوهی گرینگی روخسار له سهردهمی مه دا دهسهلمین* هاتنه ئارای ئهو هونهر و لق و پۆ هونهریانهیه که له میژوو دا ههر نهبوونه و به فکری ئهو فهیلهسووفانهشدا نههاتوه، سینهما ، وینهگری ویدیوو دهزگاکانی پیوهندی جهماوهری و شورشی ئانفۆرماتیک جهانی رازاندنهوه و مودی جل و بهرگ و شانوی نوی و پروپاگهنده بۆ کهرسه و کالا که ههموویان به سهر کۆلهکهی گرینگی روخسار و فۆرمهوه راوهستاون ههر بۆیه ئمبیرتواکو سهردهمی مه به سهردهمی وینه ناو دهبا و وینهش دهکر* بلیین ههر روخساره .

به پیچهوانهی بۆچوونی یهکی له رۆشنبیرانی کوردستانی ئهو دیو که گوتوویه «شاعر بهرجهسته بوونی جیهانبینییه، قوناخیکه بهرامبهر دیاردهکان» جهانبینی و ئیدیولوژی ریگای دهربرپینیان زۆره و به داخهوه له میژووی ئهدهبی کوردواری دا به هۆی نهبوونی مهودا بۆ لقه جیاوازهکانی نووسین و ویستی سیستهمهکانی دهسهلاتی رامیاری و /دهسهلاتی زمانی ئیدیولوژی / که باسیکی جیایه و پیویسته بهتیر و تهسهلی لی بکولیتتهوه/ ههموو شت* سهپاوه به سهر شاعردا نکوولیشی لی ناکر* که لهو بوارهدا شاعر و شاعیری کهل که لیشمان ههبووه و زۆربهی شاعیرانی میژوووی و سهردهمیشمان لهو بوارهدا قه له میان خستۆته گهر بهلام ئهگهر هونهر و رۆشنبیری ههولدان ب* بۆ دهرباز بوون له بازنهی دهسهلاته زمانیهکانی ئیستا /که پیم وا ب* باشترین پیناسه ب* له شاعر و هونهر به گشتی/ ئهوا بۆچوونی ئهو بهریزه دهچیتته بازنهی ئهو سهلهفیهتهوه که خۆی ههولای دهرباز

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

بوونی لیداوه و به وتار شیعر و رومان بهرهنگاری بووه. ئەو بهریزه دهل*» نهمری شیعر به هوی فۆرمهکهیهوه نیه بهلکوو نهمری شیعر لهوهدایه که به پ*ی کاته جیاوازهکان مانای جیاواز بدا به دهستهوه... ئەدهب دهرخهری رووه شاراوهکانی میژووه.» /ههروهها/ «پایهکانی شیعر نالی ئەمرو له ناو شیعر کوردیدا نهماون بهلام کاریگهی شیعر نالی «نهگوره» ئەگهر نهمری شیعر پایبهند بوایه به هیزی فۆرمهکهیهوه له مانهوهدا - شکسپیر - حافظ - تاگور - گوت* - پوشکین - نهمر نهدهبوون سهیر لهوهدایه ئەمرو هیندی کهس نهمری «گوران» دهبهستنهوه به نهمری فۆرمی گورانهوه نهمری گوران به جوگهیهکی دیکهدا دهروات که جیاوازه له جوگهی فۆرم... پیم وایه نهمری ههرشیعریک / یان تیکستیکی ئەدهب* / لهوه دایه که به پ*ی کاته جیاوازهکان مانای جیاواز بدا به دهستهوه، جیاوازی به مانای فراوان بوون له مانادا.. ئەگهر مهحوی شاعیریکی بوایه شیعرهکانی نهیاننوانیبا لهو مانایانه دهرچن که لیکولهرهکانیان له پهراویزدا دهینووسن نهیدهتوانی کار له ئیمه بکات که ئەو دهل*» دنیا تیاترۆیه مهوهسته تیا برو» یان دهلیت « به ج* نایهت دهب* رووکهینه سارا - حهقی ئادابی مهجنوونی له شارا» مهبهستی گهرانهوهی ههبووه بۆ لای ئەو هیزه گهردوونیه پاکهی که روچی عهودالی بووه بهلام ئیمه ئەمرو له ئەزموونی خومانهوه له گهل ژیان و شارستانیتهت دا لهو شیعرانه دهگهین ئەو شیعرانه له کاتی خوچی دا روشنبیرانی نزیک خستوتهوه لهخوا بهلام به مانا هاوچهرخهکهی روشنبیرانی ئەمرو دوور دهخاتهوه له شارستانیتهتیک که لهسهه نامۆبوون و خوین راگیراوه نهمری مهحوی لهوهدایه که شیعرهکانی دهتوانن به ئاسانی لهو مانایهوه بارگه بگۆزنهوه بۆ ئەم مانایهی دیکهمان ... لهمیژه سوفی پایهبهرز «جلالالدینی مولوی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالح سووزهنی

رومی» وتوویهتی مانا له شیعردا ریگایهکی دیاری نیه وهک بهردی
قۆچهقانیه به کهس راناگیر* /رامان ۵۱ ی ۳۸/

به داخهوه ئەو بهریزه فۆرمی پیناسه نهکردوه نازانم مهبهستی
له فۆرم چیه که دهل* «پایهکانی شیعرى نالی ئیستا له ناو شیعرى
کوردی نهماون، بهلام کارگهرى مانای شیعرى نالی نهگۆره ..» با
بپرسین مهگه ر زمان تهنیا له ریگهی فۆرمهوه نیه که مانایهک
دهبهخش*؟ مهگه ر فۆرمه جوراو جورهکانی زمانى نیه که توانای راقه و
فره مانایى دهبهخشن به مروّف — مهگه ر زمان و فۆرمهکانى / بهتایبته
بهدیع و عهروز و قافیه و یاریه زمانیهکان له شیعرهکانى نالی و
مهحوىدا/ تهنیا ریگهی دهبرپینى مانا و ناوهپوک نییه؟ مهگه ر «
جیاوازی بهمانای فراوان بوونى له مانادا» تهنیا له ریگهی جیناسه
فۆرمیهکانى نالییهوه نیه؟ هه ر نمونهکهی ئەو بهریزه دینمهوه «دنیا
تیا ترۆیه مهوسته تیا برو» نهمرى ئەم شیعره به پىی ئەم ناوهروکه نیه
که «جهان سهحنهى شانویه» / که ئەم دیره هی شکسپیره نه هی
مهحوى و بهرله شکسپیریش دلنیاام به لهونى تر هه بووه بۆیه شانوی
بوونى ههیه/ ... گرینگی ئەم شیعره له وهدايه که مهحوى شانوی به
فۆرم* نوى نووسیوه بهجۆرى که مانای تیدا ترۆ بوونیش دهدا ئەوه
خوینهره که بهپىی زانست و زانیاری و ههستی جوان ناسى و.. خوى
کامیان هه لدهبژیری و یان تیکه لیان دهکا. هه لهی ئەو بهریزه له وهدا
نیه که گرینگی ئەداته مانا و مهعریفه، هه له که له وهدايه که ئەو بهریزه
یاریه زمانیهکان، که دهبنه هوی فره مانایى بهرهمیکى شیعرى و
هونهرى، وهک فۆرم له بهرچاو نهگرتوووه بۆ وینه خوازه و مهجازه
شیعریهکان که بهشیکه ن له فۆرمه جیاوازهکانى پیکهاتهى زمان / که

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

شيعريش دهگريتهوه / و دهبنه هوی ئەوهی زهنجيرهی ب*کوتایي مه‌دلوول سهر له نو* بينهوه سهر داله‌کان و بهو پييه مانا به‌ردهوام بکه‌ويته دواوه و دريژ بيتهوه و فره مانايي پيک بينن / ليره‌دا پيوسته سهرنجي ئەو به‌ريزه بو ته‌وه‌ره‌ی هاونشيني و جينشيني داله‌کان له لايهن ياکوبسنه‌وه رابکيشم، من دلنيام ئەو به‌ريزه ئاگاداري بوچوونه‌کاني ياکوبسنه له سهر ئەو دوو ته‌وه‌ره‌يه/ وهک گوترا ئەوهش له بهشي فۆرمي زمان دايه نه له بهشي ناوه‌روک دا که ده‌که‌ويته ئەستوي خوینهر و راقه و بوچون و چۆنيه‌تي وهرگرتن /دريافت/ بهو پييه مانه‌وه‌ی «گوران»يش ده‌که‌ريته‌وه بو کار کردن له سهر فۆرمي نۆي له شيعري کورديدا، نه بهو دروشمانه‌ی سه‌باره‌ت به کومه‌ل و چين و مه‌ده‌نييه‌ت داويه‌تي گوران ئەو شاعيره بوو که بازنه‌ی ده‌سه‌لاتي زماني باوي به هينانه‌کايه‌ی فۆرمگه‌لی جياواز تيشکاند.گرينگی ئەو له‌وه‌دايه نه لهو مانايانه‌ی بو وينه له «گولي خويناوي»دا هيناويه‌تي / که هه‌موومان ده‌زانين ئيجگار پيش له گورانيش هه‌بووه/ ئەوه فۆرمه که به‌ردهوام له پساندني ئەو زنجيرانه‌دايه که خوی سازي ده‌کا و خوشي لايان ده‌رباز ده‌ب* -

راسته‌که‌ی ئەوه‌يه که فۆرمي شيعري نو*ی کوردي به هوی ده‌رباز بوون له کليشه فۆرميه‌کاني شيعري کلاسيکی -عه‌رووز و قافيه و... ئەو ده‌رفه‌ته‌شي دايه شاعيران که پانتاي مانا و فره مانايي ده‌قه‌کانيان پتر ب* و وينه شيعريه‌کانيش /ايمانژ و پيوهندي نيوان سروشت و مروّف و ديارده‌کان که ديسان وهرگرتني فۆرمي نوي بوو/په‌ره بگر*. جه‌وه‌ه‌ري هونه‌ري دهق به‌وه گر و تين ده‌گريته‌وه که فۆرمه‌که‌ی ئال و گۆري به‌سه‌ر ب* ئەگينا حافز گوته‌ني: «یک قيّه‌ بيش نيست غم عشق و وين عجب.. از هر زبان که می شنوم نامکرر است» سه‌ره‌تا نمونه‌يه‌ک له بريشت بينينه‌وه: بريشت ده‌ل* «ئه‌توانين تووره‌ بووني «شاه لير» له‌کچه‌کاني خوی جوړي پيشان

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

بدهین که ئەو توورە بوونە لای بینەر ئاسایی ب* و هەر ئاگاشی لەو توورە بوونە نەب* له لایهکی ترهوه ئەتوانین وا پیشانی بدهین که بینەر له پاشا لیر توورە ب* و زۆر جۆریتیش دەر*.. با نموومه له دهقهکانی بهریز بهختیار عهلیش بینینهوه «ئىوارهى پهروانه» /له رۆمانه باشهکانی ئەدهبی کوردیه/ که وهک ناوهروک باسی کیشهی مروۆقی تاقهکهسی/ کورد/ دهکا له بهرامبەر سیسته مهکانی دهسهلاتی ناو کۆمه لگادا / به هه موو لقه کانیه وه/ دینی - سیاسی - جهماوه ری./ بهختیار عهلی وهک ناوهروک جگه دروشمهکانی اغزیستانسیالیزم - ئازادی تاقهکهس ئازادی ئەوی تر ترس و دلەپراوک* و دلەخۆرپی و ئەنجام مهرگ و ... چی تری ههیه؟ / مه بهست ناوهروکه! / که بۆ وینه سارتر و مالرۆ و کامۆ نه یانگوتب*!؟

بهلام ئەو رۆمانه له باری سیسته می گیرانه وه - فانتازیا و وینه سازی - ناوان - ئوستووره سازی و... که هه موویان دینه خانهی فۆرمی ئىوارهى پهروانه وه، رۆمانیکی به قه وه ته و دلنیام بوونی خوی دهسه پین* / سه پاندووشیه تی/ و ده مینیتته -... ئەو تکنیکه فۆرمیانه ن که دهر فه تی راقه و لیكدانه وه ی زیاتری داوه ته خوینەر و رۆمانی نو* ی سه رده می لی ساز کردووه. ئەگینا بهش به حالی خۆم وهک ناوهروکی نو* هیچم تیا نه دی که مالرۆ نه یگوتب* برپوانه «مروۆقی یاخی» ئالبیر کامۆ: مروۆقی که له مه و پیش به ته نیایی دژی پووچی و بیهووده یی جهنگیوه ... ئەوا له گه ل خه لکانی دی دهستی داوه ته دهست و له گه ل ئەوان دژی زولم زۆر راده پەر* و به و بۆنه وه ته نیا و بی هیز نامین* به لام ئەم راپه رینه ده بیته هو ی ساز بوونی ده سه لاتیکی تر مروۆقی ته نیا که خه باتی جهماور دالده ی دابوو دیسان ته نیا ده بیته وه ... مه بهستی کامۆ ئەمه یه که میژوو وه کوو جه غزیک بنوین* که هاوری له گه ل خوین رشتن و پیاو کوژی فیل و ته له که دا به شورشی ئازاد پهروه ری دهست پیده کاو ئەنجام ده گاته کویله تی و وه حشی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

گه ری: «بوونی من له مه ترسی دایه چونکه کهسانی دیش هه ن که دنیای تایبته و دستکردی من به دنیای تایبته و دستکردی خوین دهزانن کیشه که لیره دایه که نهو دنیایه ئهوان دنیای منه سه ر باری خویشم که واته وهک چون من نهوان به ئامیری کاری خوم دهزانم نهوانیش من به ئامیری خوین دهژمیرن له بهر نهوهی فره ژمارهیی ویژدانه کان ژیان شووم و ناخوش دکا و دهبیته هوی نهوهی له شهله ژان و دلتهنگی دا بم نهوین و هاوکاری و دوستایه تی ههوینی رهش بینی و ناهومیدین بو وهی نهو پیوهندیانه به پیی سروشتی خوین داگیر کردنی ئازادی /ژیانی / کهسانی دی دهخواز* نه مهش چ چاره یه کی نیه، جا له بهر نهوه خو بوون و هه موان بوون کاریکه ناشیت، ئازادی مروّف— سووچیکی داپوشراوه»

/دلّه تهپیی وجوودییهت/ سیرووس په رهام/ وهرگیپانی ی - سوارو (سووزهنی)/

نووسه ری کوردستان، ژماره ۱۴

یان برواننه کتیبی / سه رده می مهنته ق/ پالهوانی نه م کتیبه که سیکه که ویرای هه موو زه بر و زهنگی دنیای متریالی ئازادی دروونی خوئی دهپاریزی «کاری شورش نهوهیه که مهسه له تایبته تیهکانی خوئی حهل و فهسل بکات نهک مهسه لهکانی ژیانی ئیمه چاره سه ر بکات نه هیشتنی گیر گرفتهکانی ژیانی مه ته نیا کاری خومانه و بهس وهدهست هینانی ئازادی مهحاله /مالرو/ .

ئهلبته نهوه ئاساییه که نهو بهریزه به هوی حهزی خوئی و به هادان به ئیپستمولوژیاو مه عریفه و دهسه لات هه ر نهوانه شی له هونه ردا پی گرینگ تر ب* به لام نهو بهریزه ده ب* نه وهش بزانی که حه قیقه ته کان زورن!

له به ره میکی هونه ری پوختدا فورم نه وهنده جوان خوئی بلاو دهکاته وه که ناوه روکی لی جو* نابیته وه، به لام نه گه ر بمانه وه* لهو

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

به رهه مه پوختهشدا گرینگی بدهینه لایه نیکی ئەو دوانه ،ئاساییه
گرینگ فۆرمه که یه تی!

دریژه ی هه یه

تیبینی

۱ - بهشی یه که می ئەم یادداشتانه دوا ی دووسال له دهق ی ژماره
۱ دا بلاو کرایه وه. و هیندی کیشی له رچه/سروه/دا بلاو بوته وه.
۲ - بژارده بیژیه کان/گزین گو یه/ههر کامه و له وتاریان کتیبیک
وه رگیراون و له کاتی خویدا یادداشتتم کردوون و... هیند به دوا یاندا
مه گهرن!

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

فهرهنگ زنجیره‌ی ب*کوتایی

مه‌دلوول:

پیشه‌کی:

که ده‌لین فهرهنگ به ب* ئال و گۆر ناب* بۆ وهی فهرهنگ بهو ئال و گۆر و گه‌شه و نه‌شه‌وه زیندووه ءئه‌گینا دهرم* یان له بیر ده‌چیته‌وه. فهرهنگی کوده‌واری له دوای شکستی یه‌کجاره‌کی ماده‌کانه‌وه مه‌ودای ره‌وت و گه‌شه‌ی لی سه‌ندرایه‌وه و به‌داخه‌وه ده‌سه‌لاتداری چه‌ند هه‌زار ساله‌ی پاشایه‌تی نه‌ک هه‌ر پیش‌گیری له گه‌شه‌ی فهرهنگی کورد کرد به‌لکو وه‌ولی تیاچوونیشی ئه‌دا. ئه‌وه‌ی، به‌ره‌می نه‌فه‌وتاونی زمانی کوردی‌یه که له‌ناوچه شاخاوی یه‌کانا خۆی له زمانی عه‌ره‌بی دووره‌په‌ریز گرت و تیکه‌لاوی ئه‌و شه‌پۆله پر ته‌وژمه ده‌سه‌لاتی زمانی‌یه‌ی عه‌ره‌بی نه‌بوو.

دیاره زمان وه‌ک سه‌رتترین که‌ره‌سه‌ی فهرهنگی هه‌ر گه‌لی تا بمینی هه‌لگری داب و نه‌ریت و فهرهنگ و هونه‌ر و زانستی ئه‌و گه‌له‌شه. نامه‌و* له پیشه‌کیه‌که‌دا درێژداری بکه‌م به‌س ده‌ب* بو‌تر*، باوه‌کوو شای ئیران/حه‌مه‌ره‌زاشا/ له‌م دوایانه‌ی ده‌سه‌لاتداری خۆیدا جیگه‌ی هه‌ناسه‌دانیکي بۆ فهرهنگی کوردی هیشته‌وه و به‌چاولیکه‌ری عیراق هیندی مه‌ودای ژیانه‌وه‌ی داب و نه‌ریتی کورده‌واری دا* به‌لام ئه‌وه دوای شۆرشێ گه‌لانی ئیران بوو که کورده‌واریش هه‌ستی به‌شنه‌ی ئازادی کرد و ویستی له‌و به‌هاره گول بچنی و بۆن و به‌رامی به‌ولات دا

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

بلاو بکاته وه. له دواي شوړشی گهلانی ئیران واته له ۵۷ بهم لاهه کوردهواری به خوئی و زمان و فرههنگ و شارستانیه تییه وه جوولاهه و تووشی ئال و گوړ و گه شهی فرههنگی هاته وه. به لام به داخه وه مه ودا که که, بوو چهند شهړی ناحهز بووه هوئی وهستانی دووباره ی ئه و رهوته دواي ئه وهش به شوین دهرچوونی یه کهم گوڤاری کوردی به هیمه تی مامؤستا هیمن و چاپی کتیب له لایه ن ناوهندی بلاو کردنه وهی سروه وه, ئه نجومه نه ئه ده بی هونه رییه کان و چهند سمینار و کوڅگره و یادمان و رادیو تلویزیونی به زمانی کوړدی فرههنگی کوردی که وته وه ئاخافتن و ئه گهر ئه م نموونانه و چهند نمونه یه کی تری وهک جه شنواره ی شانؤ موسیقا و شیوه کاری پ*زیادکه ین ده ب* دیان به وه دابنیین که له م دوو دهه ی کوڤایی سه ده ی بیست دا ئیمه ش رهوتی فرههنگیمان بووه. به لام ده بی هیندی رهش بینانه تر پروانینه ئه م بابه ته و به وه دلخوش نه بین بو وهی له دواکه وتووترین کو مه لگای ئه مروی جیهان/ته نانه ت له شاخی ئه فریقاش ئه م رفورم گه له کراون.../

فرههنگ بریتیه له وه ده سه لاته گوڤاریانه ی له ئوستووره ی میژوو مانه وه له ئاکا ناهوشیاری که سی و جه ماوه ریان دا رهگ و بنه چه کی دا کوتیوه و به رده م وام له پیوهندی له گه ل فرههنگ کانی دی دا تووشی ئال و گوړ و دواکه وت و پیشکه وت بووه و ده ب*... به واتایه کی تر فرههنگ میژووی راسته قینه ی گهلانی جیهانه و به و هوشه وه وشه یه کی فره مان* ییه هه لگری و زور لایه نی دیار و نادیاری کو مه ل و زانست و ئه ندیشه و سیاست کرده وه و داب و نه ریت و دین و فه لسه فه فولکلور و هونه ری .... تادیه مه به ستی ئه م وتاره پیناسه کردنی فرههنگ نیه و نایه وه به توولایی لابیرینته کانی فرههنگ دا شو ربیته وه و گول یان درک بچن* په س ئه یه و* بل*

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

۱ - دهقی فەرهنگی له چی دایه و ئەو دیاردانهی راسته و خو و ناراسته و خو شوینی له سەر دانهین و دهنه هوئی ئال و گور و نهوهستانی یان مه‌رگی دهن کامانهن و .

۲ - مقهستهکانی دهسه‌لات راست چون له‌گه‌ل فەرهنگ دا پیوهندی ده‌گرن و بو چه ئامانجی له‌گه‌ل سه‌له‌فیهتی فەرهنگ سازی گشتی و جیهانی دا چون رووبه‌روو بینه‌وه

۳ - فەرهنگی کوردی وه‌ک ورده‌فەرهنگ همینه‌ته‌وه یان....

فەرهنگه‌کان چاک و خراپیان نیه. بووه‌ی بنه‌ا سه‌ره‌کیه‌کانی فەرهنگی هەر کومه‌لگایه‌ک له ناو خوئی دا موخته‌به‌ره‌(۱) به‌لکو له‌یه‌ک چوویی و جیاوازیان هه‌یه و ئەم وتاره سه‌ره‌تا هه‌و ئەدا هەر چوار خالی ده‌ست نیشانکراوی سه‌ره‌وه له‌و روانگه‌وه لیک بداته‌وه.

یه‌که‌م: ره‌وتی فەرهنگی بریتیه له پیوهندی ئازاد و دژایه‌تی لاوی نه‌ریته فەرهنگیه جیاوازه‌کان بو سه‌قامگیر بوونی نه‌ریتیکی فەرهنگی نو* و

فەرهنگ وه‌ک ئاو* وایه که له ره‌وتی خوئی دا چاله ئاوه‌کان بو خوئی ده‌دووزینه‌وه پریان ده‌کا...

ئهو چالئاوانه‌ی که پر بن ته‌نیا ئال و گوریکی خو ویستیان له گه‌ل ده‌کا ئەگینا ناتوان* بیانگوری کاتی عه‌زه‌مه‌تی هەر فەرهنگی ئەو کاته‌یه که بتوانی گوتاره‌کانی بنیره‌ته ده‌ره‌وه و چال ئاوه‌کانی تر پر کاته‌وه... به پیچه‌وانه‌وه کاتی فەرهنگی نه‌توانی له‌و وه‌رگرتن و ناردنه ده‌ره‌وه دا ده‌وریکی به‌رچاو ببینی و زۆربه‌ی دیارده‌کانی له فەرهنگی تره‌وه وه‌ربگر*, به‌ره به‌ره ده‌بیته ورده فەرهنگ و به‌ره‌به‌ره فەرهنگی زالی گه‌لانی تر بواره چۆله‌کانی پر ده‌که‌نه‌وه کیشه‌ی ئەم به‌شه ئەوه‌یه که سه‌ر چاوه‌کان له ده‌سه‌لاتی فەرهنگیکی تره‌وه هه‌ول بدن به‌رده‌وام چالی ئاوه‌کانی تر بگۆرن ب* ئەوه‌ی ئاوی لی وه‌رگرن ئەمه مه‌ترسی وه‌رده فەرهنگه‌کانی میژوو بووه.

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

دووهم:سیاسهت وهک دهسه لاتیکی که زۆربهی زانستهکانی مروقی خستوته ژیر کینهوه له رووی سروشتی خویهوه بهردهوام ویستوویهتی فرههنگهکان یهک لایه نه کاتهوه و لهیهک چووی کهیان بگهیه نه ته سهه له سهه و به قازانجی خوئی که لکی لی وهربگر *

سیههم: باوهکوو هیچ دهسه لاتیکی سیاسس بهگشتی ئەم کارهی له دهست ئەهاتوو به لام میژوو دهک * توانیویهتی له زۆر برگه دا بهر به رهوتی فرههنگی بگیر * و به پیچهوانه بهرو پیش چوونی ئەو فرههنگانه له ناو بهری برواننه ولاتانی به ناو «بهبرهای ئاسیا» گوتاری وهک یهک بوونی فرههنگهکان . واته سه نه ته تی بار هینانی گشتی له رووی یهک فرههنگی جیهانیهوه /Globalisation culturalisim/ ئیستا سیاسهتی فرههنگی گه شهی ولاتانی دهسه لاتداری جیهانیه و به هوی که لک وهرگرتن له دزگاکانی پیچهوهندی جهماوهر سه ته لایت و ئینترنیت و..... خهریکن بهریوهی ده بهن ئەم جیهانی بووتهش له لایه که وه چوار چیوه فرههنگی و چونیه تی کردار و ژیانی کۆمه لگا کان بۆ وهیئه و ر * ی جیهانیه که مارشال لوهان Marshall mc luhan قسهی لیده کا دیهاتی که که له رووی چوار چیچهوی گه لالی رۆژ ئاوا ییه وه ساز دهکر * و ئەوهش کاردانه وهی ههیه له لایهن هوویهی فرههنگی تره وه (۲)

سه نه ته فرههنگ دژی ره سه نایه تی فرههنگی گه لان و چند فرههنگی عادلانهی گه لانی کهم دهسه لاتی جیهانیه و به ره به ره دیانخوا و فرههنگ * زاله /که ههر فرههنگی رۆژ ئاوا یی ب * نیشه ج * ده کا ههر بویه پۆست مویرنهکانی رۆژ ئاوا ئاویان له فرههنگه وردهکان دایه وه و ههولئی ساز کردنی فره فرههنگی له دهقهکانیان دا بهرچاوه داریوش شایگان دهک * : «له سه فه ریکدا که چند سال پیش بۆ لوستانجلس کردم له کهناری بهرزی؛ وینیش بیچ؛ دا کاتی هاوژینی چند فرههنگی ناته بام پیکه وه لهیهک شوین دا بینی ئەوند سهرم

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

سوور ماكه نه بیهته وه دوخی ده ریا كه دا چهند دووكانی ب* ده رگاو په نچه ره م بینى ه به دریزایی چهند کیلومتری كه ره سه گه ل جوراوجور وسهر سوور هینه ریان ده فروشت له پیشكه وتوو ترین نكنو لوژیاكانه وه وه بگره تا دواكه وتوو ترین كه ره سه گانی فهرهنگی مرؤقی —.. له وه كه ناره دا داب و نه ریتی «شه مهنی بوومیه گانی ئەمریکی، وه رزش کلاسیکی یوگای هیندی، تبی ده زری» چینی و فالگیری و هه موو جوره ماساژ و شیلانی زاپونی زانستی ئەحکامی ئەستیره ناسی.. زانستی ئەحکامی ئەستیره ناسی.. هه موو كه ن و په لی ژیانی رۆژانه و بریک دانسی و ره قسی راک م ده بینى... هه موو شت* له یه یه ك كاتدا و له یه ك شویندا... ئیمه شایه دی هه موو ره وتی زانستی و فهرهنگی مرؤقی — بوون له سه ده ی پیش هه ره وه تا دووربینی ه گانی ته نانه ت داها توش ئەكوت رۆحی پۆست مؤدیرن یته هه موو پانتا و قوژینی ده دره گانی شوناسی مرؤقی به شیوه ی عه موودی و ئوفقی خستبوو به سه ریه كا و كه وتبوونه پیش چاو.

له هه زاره ی سیهه م داین، به لام سه ده یه ك ده ب* كه كۆمه لگای مه له ده وره ی تیپه رین/گزار/دایه تیپه رین له بایه خه كۆنه فهرهنگیه كانمان به ره و بایه خ گه لیکی كۆنی فهرهنگی سه د سالان زیاتره كه فهرهنگی سوننه تی مه رووبه رووی فهرهنگ گه لیکی دی بۆته وه كه له بنه ره ته وه له گه لی ناته بایه... ناته بای و یه ك نه گرتنه وه ی ئەو سیستمه گه له نه ك هه ر تیپه رینی دژوار كردوه به لكو رۆژ له دوا ی رۆژ دژایه تی و كیشمه كیشی ئەو بایخ و شیوه گه له ی زیاتر كردوه هه لبه ت ئەم دژوازیانه چه رمه سه ریا نه له هه موو ئەو كۆمه لگا یانه د* كه خه ریکی تیپه راندنی ئەو هوره یه ن بووه ون ده ب*/ده نیر*/ به لام كه هه ل و مه رچی تیپه ر بوونی ئیمه دا دژوازه گه له كانمان رووبه روو بونه وه یه كه م تایبه تمه ندی فهرهنگ و میژووی خو مانه وه رچاوه ی گرتوو — بۆیه ده وره ی گۆزانه وه ی ئیمه تووشی پیچ و

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

پلووچیک نه خوشینیک بووه که به ب* تیگه یشتنیان و دوزینه وهی چاره یهک به هیچ کوی ناگهین.

یه کهم کیشهی ئیمه ئه وهیه که فرههنگی سوننه تی ئیمه بهر له دهورهی تیپه رین بو ماوهیه کی دریزخایه ن تووشی راوهستان و قهیران کوشه نده بووه توانای گه شه و نه شهی بزوتنه وهی لا سه ندوته وه/یان کهم کردوته وه/ دووهه مین دژواریه کانی مه ئه وهیه که کیشه و دژایه تی نۆی و کۆنه له میانیمی په رچهم و جوولی کۆمه لگا و گه شه ی فرههنگی خۆمانه وه هه لنه ساوه به لکو قره که له نیوان بایه خه فرههنگیه کۆنه کانی/خۆمان/ و بایخه نوی کانی/بیگانه/ دا بووه. که وایه بایخگه ل قه دیمی خۆمت که وتۆته دژایه تی کردنی ئه و بایه خه له نویانه یکه له فرههنگی بیانی ویستوومانه.

گیری سیه می ئیمه بایه خگه لی فرههنگی نو* بیگانان ته نیا له ریگه ی هاوسییه تی و ناردن و وه رگرتنی باوو سروشتیه نه هاتوونه ته داراوه به لکو له زور مهیدانی وهک سیاسی کۆمه لایه تی - ئابوری - فیر کردن و راهینان، زانستی و ئه ندیشه وه پیوهندی له گه ل سولته و وابه سته گی ئیستعماری سیاسه تی دالده دان و... ه و ه بووه.

چوارم کیشه ی سه ربه خۆی نه ئه وهی مه یه وله پیوهندی ئیستعماری و ئیریالیستی ئه وانه

هه ر بویه سوننه ت بو ئیمه له گه ل چاره نووسی نه ته وه ییمان پیکه وه گر* دراون هه ولدان بو سه لماندنیه فرههنگی نو* وهک پالپشتی به بیگانانه وه دیته بهر چاو و دژایه تی له گه ل ده کری و به داخه وه زوری له سیاسه بازه هه لپه ره سته کانی ش به فیل و که لهک و سیاسه تی جه ماوه ر په سه ند که لک له م تایبه تمه ندیه وه وه ر ده گرن و به کیشانی سیمانی مار کومه لگا دژ به مه عریفه و گه شه ی فرههنگی تیژ ده که نه وه پالپشتی جه ماوه ر ده دن بو به ره نگاری کردن له گه ل رووناکبیران و نویخوازانی دل سوژ و راسته قینه، دژ به فرههنگی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

دموکراسی و مافی مروق — و ئازادی ئیراده و دهسه لاتداری نه ته وهیی و پیشه سازی وفهن و تهکنیک ناسی و هۆنه ری مؤدیرن ده وهستن... ئیسته ئه گهر له م بایه خه گه له رۆژئاوا خراب که لکی وه رگرتوه یان ده کری باسیکی تره شیوه نا مروقانه ی ئه وان ناب* بیته هوی دوورکه وتنه وه ی ئیمه له و بایه خه فهره نگیانه به و هۆیانه سه ره وه به داخه وه چاره سازی بۆ ره وتی فهره نگی له م سه د ساله دا که وتوته داوی توند ره وی و تۆری سیاسه ته وه/هه لویسته ی سیاسه ته وه/ و ئیمه ش نه ته نیا ره وتی فهره نگیمان نه بو وه .. به لکو به دزیه وه له ژیر ده سه لاتی فهره نگی جیهانیداین وه ک قه له که نه ر* رۆیشتنی خۆمان له بیرماوه و نه ئه زانین وه ک رۆژئاوا ییه کان برۆین به ری دا کا برۆین. تا کات* که به قوولایی به و ئه ندیشه ی ره خنه گرانه وه نه توانین پانتای ئه و هه لسه نگاندانه بیوین و نه زانین «خۆمان جیمان هه یه» و «له فهره نگی بیگانه جیمان ده و*» هیچ ریگه ی یه کمان بۆ گه شه ی فهره نگی چاره نووسی نه ته وه یی بۆ ناکریته وه. له پرۆسه ی تیپه رین له ده ورای سوننه تی بۆ مودیرنه هه رگه لیک ئه و هه لبژاردن و تۆیژینه وه ره خنه کاریه ی پیشدایه... پیکهاته ی ئه و هه ول و جم جووله به توانا و بایخداره فهره نگیانه نه ته نیا گه شه ی فهره نگیمان پیویست و به لکو حه یاتیه،

I. خۆمان جیمان هه یه

فهره نگی نا ئاگای جه ماوه ری ئه ستووی، باوکی ئازاد به جه رگ وفیداکارو پاله وانه وه .. رۆنراوه و ئه وه ی له متیولۆژیا ئیمه وه ک نه ته قه یه کی رۆژی هه لاتی ده رده که و* ئه باو: ه به رده وام/ته ته م/ه شوانی پاله وانی کۆیخایی پاشایی و... کردوه له میروومان داده ستی له کور کچه کانی خۆشی نه پاراستوو و ئیستا که باوه کوو توانای ته نانه ت شوانیه که شی نه ماوه به لام وه ک ده سه لاتیکه گۆتاری لیمانی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

ویستووو چاومان له یاساکانی ب* و پاله بازنه ی ئه ر*... یان «ناف» کانیه وه نه ترازینین.

سهیر ئه وه یه ئه م فرههنگه دا سهپاوه سوننه تیکه نهک ههر گوتاری زالی توژی دهسه لاتدار بووه به لکو به دریزایی میژوو فرههنگی زالی گوتاری شورشگیریه کانیشمان بووه....

/براوانه بزوتنه وه سیاسی — دینی — جهماوه ری... له ماده کانه وه. تا مه شروته / له فرههنگی ئیران دا / و بزوتنه وه کانی کوردهواری له خانی له ب زیڕینه وه تا شیخ سه عید و شیخ مهحموود ، قازی و... تا دوایی...

/ههروهها له باری ئستوووه و ئه ده بیاتیشه وه بروانه رۆحی ئه ده بیاتی کلاسیکی کوردی و فارسی. که ههر هه مووی ئه و راستیه ی سه ره وه ئه سه لمینی — بهیتی /

به ب* رهخنه گرتین توند و تیژ له باوک و باوک سالاری و منال کوژی ناتوانی ههنگاو بنیینه ناو فرههنگی مودیرنه وه و ئه و رۆشن بیرانه ی که بیان وایه به لاسایی کردنه وه ی هیندی خو و رهوشتی مودیرن ئه توانن مودیرنیزاسیونی فرههنگی به رهو پیش بهرن له هه لدان؟ ئامار گه شه ی ئه ده بی فرههنگی / راسته ئیمه زۆر به ی که ره سه کانی فرههنگی مودیرنمان وه رگرتوو و خویندن و په ره وه رده (به تایبته کچان) / هه لبهت هیچ شتیکمان به وان نه داوه / ئیستا که لک له رادیو تلویزیون و ئینترنیت و زانکو و زانستی پزشکی و ته نانهت ئیدیولوژیه سیاسییه کانی ژۆژئاوا چاپ و ئه ده بیات و فه سه فه و هونه ر و لقه کانی و..تار.. وه رگرتووو ... به لام هه مووی ئه مانه دا سهپا و بووه و به شیوه ی رهخنه له سوننهت و ج* خو شکردن بو دیارده ی نۆی نه هاتوونه ته ئاراهه. واته ئیمه هیشتا وه زعی سووننهت و مودیرنه مان بو خومان روون نه کردۆته وه که وایه چۆن ئه تواننی باسی رهوتی فرههنگی بکهین.

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

مۆدیرنیته له روژئاوا بهرهمی رهخه خه لاتی روژنبیرانی سهردهمی خوین بوو بو دامه زانندی فرههنگی مروخخوازانه و عه دالهت و ئاسایشی کومه ل و هه موومان ده زانین فهلسه فه و زانست و فرههنگی گوتار گه لیکه جهینین به پ* چاو گرتنی رهوتی میژووی ئه و گوتاران به لاسایی کردنه وه ناتوانین قهیرانی راوهستانی فرههنگی چاره سه ربکهین که وایه بامه ودا بدهینه رهخه گران و روژنبیرانی دل سوز و نیشتمان پهروهدهی ولاته که مان لایه نه کانی فرههنگی سوننه تی بپشکنن و بیده نه بهر رهخه ی زانستی ئه م توژیانه.

II. ئه و کیشانهی مۆدیرنیته و زانستی مودیرن له روژئاوا نهی کرد بیناسینی بو وهی تووشی قهیرانی روژ له دوای روژ گه ورهتری روژئاوا ئه بین بو ئه مکارهش ده ب* ئاگاداری راو بو چوونه کانی که له روونا کبیرانی پوست مۆدین / که مودیرنیان داوه ته بهرپلای رهخه یی ببنیه وه و گوتاری چه ند فرههنگی بکهینه گوتاریکی زال.

III. دهنگی روونا کبیرانمان به گویی جه ماوهر وته نانهت جیهانیش بگه یه نین و بهم کاره فرههنگی خو مان له قهیران و مردن رزگار کهین. دیالوگی فرههنگی ساز کهین بو وهی «فرههنگه کان له گوشه گیری و دوورپه ریزی دا ده مرن، به لام پیوهندی له گه ل یه کدا ده و که مه ن و پر به رترده بن» کارلوس فوئنتس- هه موومان کوچه رین...

«تیگه یشتنی هیرمنوتیکی گه شهی فرههنگی ئه وه یه که تیگه یین گه شه یان رهوتی فرههنگی له ئیستا دا چ مانا یه کی هه یه - تیگه یشتنی هیرمنوتیک بهرهمی وت ویژی رهسه نی ئیستا و رابردوو ه ئه وهش کاتی رووده دا که له نیوان ئیستا و رابردوو دا پیکهاته یک له سنووره کانمان له بهردهست داب*... مه رچی ئه و پیکهاته یهش خوی سوننه ته» گادمیر

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

نالی و خویندنهوه نوئیکانی سهردهم

۱- فینۆمینۆ لوژیای شیعری

• ئەم وتاره به پێچهوانه‌ی وتار نووسی باو، به شیوه‌ی گوزین گوویه واته هه‌لبژارده‌کان پێشکەش ده‌کر*. ئەوه‌ش ته‌نیا له به‌ر نوێخوازی نیه، به‌لکو نه‌مویستوو به‌ر به ته‌قینه‌وه‌ی وینه شیعریه‌کان بگرم و بیانخه‌مه چوار چیه‌ی یه‌کیه‌تی بابته‌تی وتاره‌وه.

• به‌رای من ئەگەر کورده‌واری ئەوه‌نده‌ی شاعیری باشی بوه‌و/هه‌یه‌تی/ئوه‌نده‌ش ره‌خنه‌گر و خوینه‌ر و راقه‌کاری باشی هه‌بوایه، ئیستا که ده‌بوا زانستی ئەده‌بی سه‌رده‌م و زۆربه‌ی ریبازه ره‌خنه‌یی و راقه‌کاریه‌کانی/وه‌ک ره‌خنه‌ زمانناسانه، نیشانه شناسی/زبانیی/ بوونخوازی، فۆرمالیسم، بنه‌ماخوازی. زانیاری ده‌ر/اگلاعات/هیرمنوتیک/راقه‌کاری، ره‌خنه‌ی کومه‌لناسی ئەده‌بی، فمнести/ژنخوازی/ و هه‌لوه‌شانه‌وه‌و لهم دواپانه‌شدا ره‌خنه‌ی په‌سا مودیرن و... /ته‌رزداری ده‌قه شیعریه‌کانی نالی بوونایه، به‌تایبه‌ت دیارده‌ناسی شاعر و شاعیر، یاریه‌ زمانیه‌کانی و قیتگنشتاین لانی که‌م ده‌بوا به‌ ناوی نالیه‌وه‌ بوایه.

• باوه‌کوو غه‌زاله‌ سرکه‌کانی نالی بو هیچ مانایه‌کی سه‌ره‌کی خۆ به‌ ده‌سته‌وه‌ ناده‌ن، به‌لام ئەگەر له‌ سه‌ر لایه‌ن* له‌ ماناکان برپاریک دراب* به‌ پێی پێش ئیدارک* بوه له‌ شیعره‌کانی‌تری خۆی و زۆربه‌ی ئەو شاعرانه‌ش له‌ گه‌ل وتاره‌که‌ په‌یوه‌سته. ئانارشیه‌می شاعیرانه بریتیه له‌ هه‌ولدان بو ده‌ربازبوون له‌و زمانه‌ ده‌سه‌لاتداره‌ باوه‌ی له‌ سه‌رده‌می شاعیر و پێشتریشدا سه‌پاوه‌و

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

دیتنا، واز له فهلسهفهو زانستی میژوویی خۆی بین* و لهو تهقینهوه کاتیهی بکۆلئتهوه که وینهیهکی شیعری (بۆ وینه) له رووبههری رهونیدا سازی دهکا..دیاردهناسان ههروهها ههول دهن خۆیان له بۆچوونی زیهنی «سوبژیکتیو» دووره پهریز بگرن و له ریگه گهلی عهینی (ئوبژیکتیو) دهقهکه بهرهو خۆیان بگوینهوه. ئەمه وهک دواجار باسی دهکهین ریچارهیهک بوو که نالی سهبارت به بابتهگهلی جیاواز رهچاوی کردوووه.

«دیدهم ههموو شۆراوه به شور ئاوی سورشکم

لهو لهوچه نیگارینه نهعههین و نهئهسهرما»

کریشنا مۆرتی لای وایه له ههر روانینیکا س* عامل (هۆکاری)

سهرهکی ههیه:

یهکهه: خودی دین (دیتن) observation

دووهم: ئەو کهسهی ئهپروان* واته observer

سییهه: ئەوهی لییدهپروانی واته observed

مۆرتی ئەل*: ناب* هیچ ماوه (فایله) یهک بکهوئته نیوان ئەو

کهسهی ئهپروان* و ئەو شتهی لییدهپروان*, بۆ وهی (فایله) ماوه

بهرههه می نههینه و پێشداوههری ئیمهیه و روانینیکه له چاوی میرات و

رابردوووهوه بۆ دیاردهکان»...

مۆرتی دهل*: «ئهگه بهو چاوهوه ئاور له دیاردهکان بدهینهوه

شتهکانی بهو جۆرهی پێویسته نابین» ▶.. به واتایهکی تر چاومان

دهب* بشۆرین و به جۆریکی تر ببین» ئەوهی که سوهرابی سپهری

(له شاگردهکانی مۆرتی به دهیان جۆر شیواندووویهتی» من نمی دانم

چرا گویند، اسب حیوان نجیبی است، کبوتر زیباست، و چرا در قفس

هیچ کسی کرکس نیست، گل شبدر چه کم از لاله قرمز دارد..»

ههروهها به ریز بهختیار عهلیش ئەم بۆ چوونهی له شیعری

جهللادا رهچاو کردوووه...

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

نالی حهریفی کهس نیه،
ئلیف و ئه لیفی کهس نیه،
بهیتی ره دیفی کهس نیه
ههرز نووسه گه پ دهکا!

به چاوی کهسانی تر دیتن، گوم بوونه له ناو تارمایی میژوودا و
به کۆلدادانی ئیسی رزاوی مردوو هکانمانه که پرن له دووشت، بوغز و
رق یا خوشه ویستی و ئه وهش سهپاون به سهر دهقه کاندای - که وایه به
چاوی ئه وان دیتن ده بیته هوی خراب دیتن یا باش دیتن که ههر دوو
لابه لای دیارده ناسه کانه وه هه له یه و نابنه شوین دانانی راسته و خوی
وینه کان له سهر رهوانی خوینهر یا شاعیر خوی ▶.

«بیته حوجره م پارچه پارچه موسوه دم بکر* به رۆح
ههر کهسا کۆتال و پارچه ی ب* به دیل سهودا دهکا
شعیری خه لکی که ی دهگاته شعیری من بو ناسکی
که ی له دیقه تدا په تک ده عوا له گه ل هه ودا دهکا»

باشلار له دیارده ناسی شیعردا ده ل* : « لیره دا مرۆڤ - ده ب* له
وهرگرتن لیها تووب*، واته گرنگی بداته وینه له کاتی سه ره هه لداندا،
ئه گهر بمانه و* فه لسه فه یه ک بو شاعر بناسین، ئه و فه لسه فه یه ده ب*
له پیوه ندی له گه ل به ندیکی شیعریدا به رجه سته ببیته وه و له پیوه ندی
ته و او له گه ل وینه یه کی سه ره به خۆدا... وینه یا (ایماژی) شعیری
ته قینه وه یه کی کتوو پره که له رووپه ری رهوانی مرۆڤدا ده ده که و*، جگه
ئه وهش هیچ وته زا (مقوله) یه کی گشتی ریکخرا و ناتوان* ببیته بنه مای
فه لسه فه ی شعیری. به تایبته ئه ندیشه ی ئه یل و هه وینی سه ره کی
ویرانگهره، بو ئه وه ی دژایه تی هه یه له گه ل فعلیه تی رهوانی و
نویخوازی، که بو شاعر حه یاتییه، به لام فه لسه فه ی شاعر ده ب* ئه وه
قه بوول بکا که کار / کنش / ی شاعر پیشینه هه ل ناگر*، یان لانی که م
پیشینییه کی نوییه که ده توانی رهوتی بیچم وهرگرتن و سه ره هه لدانای

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

تیا رچاو بکهین به رای من پیوهری راستهقینهی توژیینهوهو
 ههلسهنگاندنی بوونی /وجود/ وینهی شیعرى پیچهوانههی هۆکار
 /علیت/ه واته له روی تهقینهوهو دهنگ دانهوهوهیه ▶»

ئاوی کهوسر نوشی سوفی ب* که من

ئاوی ئینسان یهعنی ئاوی لیو دهخۆم

نالی شاعیریکی لیهاوووه که ههر دوو لایهنی ئافراندن و

خویندنهوه /واته رهخنهی /دژ به دهسهلات زمانیه باوهکان نواندوه

الف - له ریگهی زمانى تایبهتی خویهوه /سورانی، وشهگهلی

فارسی، عه رهبی، تورکی... / نامۆ کردنهوهو بهرجهسته سازی

گه یاندۆته ئه پهری خوئی، ئه وهی که دواجار فۆرمالیستهکان ئاوهریان

لی دایهوه

ب - له ریگهی کیشی عهرووزهوه که تا ئه و ستا بو زمانى کوردی

تاقی نه ببوهوه دژی کیشی برگهیی ههتا ئه و کاته ببوه بنیشته خوشه،

ههلساو پیشانی دا زمانى کوردی نهک ته نیا ئه و توانایهه ههیه

به لکوو خوئی گوتهنی دهتوان* ملکی ئهوانیش داگیر بکا:

فارس و کورد و عه ره ب ههر سیم به دهفتهر گرتوووه

نالی ئه م—رۆ ساحبی سیی ملکه دیوانی ههیه

ج - مه عریفهه دهسه لاتداری سهردهم نهیتوانیوه نالی له خشتهی

خویدا ببهستیهوه وهک دواار پیشانی ئه در* ئهنگوستی ئیشارهتی

نالی به ئاگا نا ئاگا بهردهوام رووهون زهویه نهک ئاسمان.

به گشتی نالی گوئی نه داوته رابردوو له ئیستادا شیعر

دهل* (گوتوووه) وهک ئه وهی بو یه که مجار دیاردهکان ده بنین*... ئه و

ههروهها گو* ناداته ئه و راقه کارییهی تا ئه وساته له سه ر شیعر هه بوه

واته ئه و که بازی دیده بازه نهک شهوارهی دسته مۆ (لی م حه رامه دانه و

و ئاوی حه ماماتی حه رم - من که بازی دیده بازه نهک شهوارهی

دهسته مۆ) ئه و دیوانه کهی به جینوه ده ری حوسن و جلّه و کپی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

ته ماشاوه دهست پیدهکا: ته قینهوهی ئەم وینهیه ته قینهوهیهکی
ئاسایی نییه... بۆ ئەوهی جیلوه دهری حوسن و جلّهوکیشی ته ماشا
بوون و بهرامی ئەرزی لیدا نهک ئاسامان:

برواننه نخوازی جلّهوکیش که ناتوان* ئاسمانی ب* (بۆ ئەوهی
باری سووز و عاتیفی جلّهوکیش له خوارهوهیه). سهر رشتیهی دین
دیتهوه سهر دیتن بۆ ئەوهی ههر س* وینهی سهرهکی ئەم دیره دیتهوه
سهر کاری دیتن، که وایه دین لیرهدا ناتوان* مانای دیتن نه ب* ▶

ههروهها برواننه جیلوه/حوسن/ ته ماشا رشتیهی دیتن/دین/ که
هه موویان بهر ههستن و ناچنه خانیهی ده رههست (یا انتزاعه وه).

بهیتی دووههه: باخی گول/خوازه بوو روو/ میهر/خۆشهویستی،
مل و لهعل/ خوازه بوو لیو. دیسان دهگه پیتهوه بوو ههستی مرۆقانهو
پیوهندی به ته ماشا و دیتنهوه ههیه - نالی له بهر ئەوهی خوینهر
نهچ* به لایهکی کهدا به ئەنقهست له مهسرهعی دووههمی ئەو بهیتهدا
وهک لهف و نهشر بهرامبهر گول/شهوقی روخ و بهرامبهر میهر/واته/
بزه یاری داناوه که زائقه بهخشن، زائقهش بوو چیژ وهرگرتنی
به رههست د* ئە دهه ههست وهک مهزهو.... / زائقهش له زمانی
عه رهبیدا وهک دیوانه کهیشا (ژیر نووس) نو سراوه مئه نهسی (می
زایقهو ئەندامی زائقهش دیاره زمانه و زمان بوو ههست و ده رکی
ئاسمانیش(واته میتا فیزیکی) ناتئان* ئەمی ب*....

با دیسان بروانینه خشتهی بهرامبهر هکان

فهیاچی - شهوق

ریاچی طول - روخ

میهر - زهوقی لهب

مل و لهعل - زائقه بهخشن

دیاره خیتاب مییه!

وینهکان دیسان دهتهقنهوه رهوانی مهش داگیردهکن، برواننه

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

جیلوه دهری حوسن / وینهی یهکهمی بهیتی یهکهم فهییاچی و
ریاچی گولّ یا / شهوقی روخ ومل و لهعلی، ئاوردانهوه و وهلامدانهوهی
ئهویش بهمیهری جهلال / واته پیکهنین به دم نالیهوه / نه تهنیا نالی
بهلکو سولتان و شههنشاش گیز دهکن دهیانخهنه هات و چۆی
سهرزهدهوه.... / زهرراتی عکووسی کەششی میهری حهلان
بهمانایهکی تر ئهتوان* هەر ئەم باسه بسهلمین* که به داخهوه لیردها
بۆ ئەوه نابا باس بکر* /

سولتان و شههنشاش له هیچ قامووسیدا موریدی جهلال به مانا
ئاسمانیهکهی نهبوونه و بهلکوو دایم به دواي زایقهوه بوونه...
ئهمانه ههمووی نیشانهن که خوینهری زیرهک دواي کهو* و وینه
شعیرهکان بداته دم یهک - ههلبهت نهبهرهو ئاسمان بهلکو بهرهو
زهوی بۆ لای کەششی میروگهوره بوونهوهی (پهرسهندنی) بۆ ئاواتی
ماچ له دیری چوارهدا:

جان بهر له بی بۆ سهی له بته عاشقی زارت فالبائس یهستهوهب
من فیک معاشا (داوای معاشت لیدهکا) ئیسته زرزاتی عکووس (وینهی
یهکهمی بهیتی سیههم) جان بهرلهب (وینهی یهکهمی بهیتی چوارهم)
فالبائس (وینه یهکهمی خشتهی دووههمی بهیتی چوار بهراورد
بکهن بۆ وهی سهری ههوداکهی نالیتان لی ون نهب*. ههروهها دووپات
بوونهوهی لهت (۳جار) زاروفی (هەر به مانای لهب) له یه: بهیتدا له
باری نا ئاگای هۆش ههستهیهوه ئەسهپ* به سهر بائسدا و به زۆریش
بوه ئەیکا به باس واته ماچکهر / هەر چهند به مانای ناهومیدیش ب*
هەر هیچ مهسهله ناگۆر* / نالی لهم شیعرهدا دهسکاری زمانی
دهسهلات ئەکاو به ئیزافهکردنی گول به لا حهول سهر له نو* راپیچمان
ئهکاتهوه بۆ ئهرز. دوا جار وهک ئهوهی ئاگاداری دهسهلاتی راقهکاری
سهردهم ب* و ئەزان* که خویچنه رهنکه بخریته سهر ریگهی جارن،
حوجهتی خۆی تهواو ئەکا. نییهتی نالی سیحری بهیان و حکمهتی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

کردۆتهوه و ههولئ ئهوهی داوه که دیاردهکان له خویانا بتویننهوه.
پیشتر خوی فهرموویهتی:

توتیی تو له حرئیی دل داوی تهمهع دهکاته مل
بولبولی من له ئهشقی گول موستهغنیه و تهرهب دهکا
نالی لیڕهदानهک ههر سهفی خوی لهگهڵ تووتی بیژهکان جیا
ئهکاتهوه بهلکو وهک کهج نهزهر هیرش دهباته سهریان که چوو زانن
خوار و ژوور کامهیه،

«عهکسی چاوی تو له چاویدا به خواری تیدهگهی
کهج نهزهر کهی فهرقی خوار و ژوور و خیر و شهر دهکا»
شۆرشیگیری نالی لیڕهدايه کهدهردهکهو* بریا مامۆستا هیمن له
جوابی ئهوه کهج نهزهرانهدا که گوايه نالییان به «زمانباز» ناو
بردووه ▶/باسی زمانبازی نالی وهک ئازایانهترین زیبازی ئهدهبی له
بهشی دووهه،ی ئهم وتارهوهه* و ئهوهش با بمین* بو جیگهی خوی/
ئهمانههی بگوتایه /به بهلگه بهار دبایه/ که شاعیران و شۆرشیگیرانی
راستهقینهی جیهانن، ئهوهی رووبهرووی دهیان دهسهلاتی قهبه
دهبیتهوه و دهل* نا، ئیجگار لهو سیاسهتبازه دهمامک له چاوانه
شۆرشیگیرترن که تهنیا دروشم ئهدهن و ههر تاو* کاسهلیسی
پاشایهکهن... کهچی نالی تاقهموویهکی توورپهیی یار ناگۆرپهتهوه به
ههزار توورپهیی پاشایهتی و تهوقی وهزارهت:

شایستهی شان لایهقی مل توورپهیی توپه
تنهک توورپهیی شاههنشیهی و تهوقی وهزارهت
ک* دهستی دهگاته بهی و ناری نهگهیشتوت
لهو تهخته کهوا ساحیبی مۆرن به سهدارهت
و به دهیان نموونهی تری وا نالی وهلامی ئهواهی داوتهوه:
ههر کهس* نوقسانی خوی باویته سهر رووی ئاوینه
شاهیدی ههر چهنده رای المین) ک* باوهردهکا

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

ئهوهی رووی ئاحهزان له ئاوینهی چاوی قیچی یاردائو به
جوانی پیشان ئه دا چون ئه توان* شوپشگیر نه ب*؟ شوپشگیر لھ
شکاندنێ بازنهی دهسهلاتی زماندایه و چاوی نالیش وهک چاوی
مهحبووبه به راستی شاهینه و داییم سهر دهکا و له هیچ ناگوزهری:

نالی ئه و وهحش غهزاله کهس ئه بهرداوی نه کهوت

چونکه شاهینی دوو چاوی تیژه داییم سهر دهکا

نالی نیچه ئاسایان به پیچه وانه وه

شمشیر له ئاسمان ئه سو* و عرفانییهت و تهقه دوسی ئه شقی
خانی دینیته خواره وه... به داخه وه ئه وهی شیعی مهستورهی
تائیستا خویندوته وه ئاوری له گرنگترین مهسه له نه داوته وه و
نه پیکاهه:

ئه شقی زه وینی و ب* ریایی نالی له ئه شقی واعیزان و سو فیان و
زاهدانی دهمامک له چوو درۆزن موقه ددهسترو شاعیرانه تره له وانه ی
خوی گوته نی،

ریشه که ی پان و دریژه و بو ری خزمهت دهکا

زاهیره ههر چهن به توول و عهرزی ریشی دا ری

ئه و به مهیی کونه له سهر عاده تی نه و یه کجاره کی دووسه د
ماته می ته و به ده شکی ن*،

ئه ی واعیزی بارید چیه ههر وهک ههره سی کیتو

به و وه عزه که بایه هه موو هاتووی به سه رما بو

بو ههر که سه مه بزووله ته ریقیکی ئه مانهت

ههر ئاشقی بیچاره له ری خه وف و خه ته رما.

ه- بو دهمامک له چاوان مه ترسییه ک نییه له ئارادا بو ئه وهی

دهمامک زوره و له کاتی پیویستا ههر کامیانی پیخوش ب* دهیکاته

چاو... / دهیکه نه چاویان/

له ژیر تیشکی رهخهدهدا.....سالح سووزهنی

تهنیا عاشقی شۆرشیگیز و شاعیری بیچارهیه که بهردهوام
لهمهترسی و خهتهری چارهنووسی ههلاجیدایه. پول ریکۆر سهبارهت
به رهخههی دیاردهناسانه دهل*»دیالیکتیکی نیوان پیش ئیدراک و پیش
داوهریه»، پیش ئیدراکی من بو ئەم قسه ههر شاعرهکهی نالی خویهتی:

سور شکم نهقشی چاوی تو دهکیش*

جیگام سهردارهکهی مهنسووره ئەمشهه

نالی بو به زمانی سۆرانی شاعر دهل*؟ نلی بو کیشی خو مالی به
کارنابا؟ نالی بو ئەوهنده وشه ئارایی دهکا و له هیچ وشهیهک
ناپرینگیتهوه؟ ...

بو ئەوهی نالی ئەیهه* شاعیر ب* و فهنی شاعر له ههر کو* ب*
به هی خوئی ئەزانی... بو وهی نالینایهه* تووتی بیژ ب* بو وهینالی
ئیهه* رچهشکین ب* نه سیایی لهشکر... بو وهی نالی ئەزان* له
پانتاری ئەدهدا تهنیا یهکمان ههیهه و کاری (خارق العاده) ئەگینا دوو
س* و تا ئاخر دۆراندووینانه، تهنیا شاسواره له عهرسی ئەدهدا
دهمینیتتهوه:

یا لهمهیدانی فهساحهتدا به میسلی شههسوار
ب* تهئه موول بهه هه موو نهوعه زمانی رادهکا
نالی یهک و ئەه کهس که تهمامی غهزهلی بیست
مهعلوومی بوه زور و کهمی خاریقی عادات!

پهراویز: _____

۱- نطاهی به سلهری - انتشارات مروارید
۲- بروانه freedom from know یا رزگاری له زانین کریشنا
مورتی. له سههراوهی پیشوودا

۳- پدیدار شناسی شاعر - شلایر ماخر - ارغنون ۱۴
»شهوقی که نه ب* باسیره مهئووسه له دیتن!

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

هه ر شهوقی ئەوه قووہتی دینی بهنه زهردا» یا
 «چاویکی له نالی کرد، دین و دل و جانی برد
 گهر زولفه ئەگهر نازه گهر خهندهیه گهر چاوه»
 «تۆ که حۆریت وهره ناو جهننهتی دیدهم چ دهکهی»
 یا «نالی وهره لاده خهدهنگی موژهیی یار
 ئەو کافره مهستانه که غارهتگهری دینن»

۴ - بړوانه پيشهکيهکهی ، مامۆستا هيمن له ديوانهکهی چاپی
 (ئینتشارات یلاح الدین الایوبی)دا

۵ - نالی ههموو ئەو کهسانهی که بهناوی دینهوه ریادهکهن
 دهکوت* /سۆفی - شیخ - واعیز- زاهید - تهنانهت مهلا «وهک سۆفی
 سافیمه به ئالووده به دنیا ب* هووده موکه ددر مهکه سه رچاوهیی
 مه شرب / که لیو ب* /

«شیخ بوو سه راپا ده لهک و ریوی ده پۆشه*
 نالیم و بهرووتی له ههموو دیده ده پۆشم
 ئەمه جیی رهمز و ئیشاراتی دهروونه له گهرووی
 تهنگی پر غه ره غه رهیی واعیزی غه رپا نییه باس
 یۆفی له فهقر و فاقه وهکوو ناقه فاقی دا
 ته سبیحی دامه و دانه یه ریشی دوو فاقی فاق
 یۆفیان هاتنه مهیدان وهرهقی دیده بشۆن
 له کن ئەو دیمیه وشکانه له ده ریا نییه، باس
 - یاخۆ بووه به یۆفی وشکی له حهق به دوور -

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالح سووزهنی

«رچه رچهی لی دهبیتهوه»

«به بۆنهی سالهاتی رچه و رهوتی نوڤخوازی ئەدهب و رهخنهی کوردی
له سروهدا»

لایه رهکانی رچه «بهشی رهخنه و ئەدهبی نوڤخوازانی گوڤاری سروه. به سه ربه رزییه وه و پای نایه سیهه مین سالی ده رچوونی خوی. له ماوهی ئەم دوو ساله دا رچه وهک بهشیکی نوڤخواز ههولای دا به چاویکی دهیان جار شوردراو، سه رله نوی ئاور له دهق و زمان و رهخنهی کوردی بداته وه و به خو شحالییه وه توانیویه سه رنجی چالاکترین نووسهران و رهخنه گرانی نوڤخواز به ره ولای خوی راکپشی و وتاری قه بهیان لی بلاوکاته وه و به رده وامه که سه ری ... به لام رهوتی خیرا و ئال و گوڤری خیراتر و له په ستای.. ژیانی شارستانی نوی و مؤدی رنه فیری ئەو راستیهی کردین که هه موو رچه یهک ئەگه ر رچهی تری لینه بیته وه سه رله نوی ده که ویته وه ناو سوورپی بازنه ی سه له فیه ته وه روونا کبیرانی ئەم پرۆژینه له سه ر چرکه ش حساب ده که نه وه چ بگا به سال و مانگ! که وایه نووسهران و رهخنه گرانی نوڤخواز و هه موو ئەوانه ی دهستی رچه یان به گه رمی گوشی و رۆحی تازه یان دایه ژیانی دوو سالانه ی، هه ول ئەدهن له گه ل ئەوه ی جهخت بکه نه سه ر ریبازی سه رکی رچه، که هه مان پشتیوانی له نوڤخوازی و بزاقی رهخنه ی نوی و به ره له ست بوونیان له گه ل سه له فیه ت و وانمووده، هه ول ئەدهن گه شه بدهنه فره دهنگی و چه ند راقه یی دهق و خویندنه وه ی هه مه لایه نه ی دیاردهکانی نوڤخوازی.

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

لهم قوناخه دا رچه ئامادهیه مهیدان بداته ههموو قهلهم
بهدهستانی نوڤخواز بو وهی گو تاری نوڤخوازی زیدهتر بپشکنن و
شروقهی بکهن. دیسان سوورن لهسه ر ئهوهی کوشکی سهربهخوی
هونه ر و ئهدهب به هه ر چهشنه ئاجووریکي پته و /چ بیانی و چ
خومالی / بهرز و بهرزتر بکهنهوه و ههموو شیوازه رهخنهیییهکان
بهینه پانتای کارکردی نقیسارهوه. رچه لهگهله ئهوه دا که ههموو
چهشنه روانینیک بو سه ر ئهدهب به رهوا دهزانی، بهلام لای وای هیچ
کام لهو شیواز و قوتابخانانه ناتوانن سه رهکی ترین و بینه زمانی
باوکانه ی دهسه لات. بو وهی نیچه گوته نی - راستیهکان زورن!

ههروه ها له سالی داهاتوودا رچه ههول ئه دا؛

۱- جهخت بکاته سه ر دهق و رهخنه ی چه ند دهنگی هوه و چه ندین گوشه
نیگا له سه ر دهق پیکه وه بلاو بکاته وه

۲- ئاوریکي رهخنه گرانه بداته وه له پرۆژه ی شیعری پیوه ر - جیاواز و
خوینه ران و رهخنه گرانی ئه و پرۆژه یه زیده تر بناسینی. ۳- ببیته
تریبونیکی ئازاد بو به ره ی لاوانی نوڤخواز بو ناساندنی
چالاکیهکانیان له بواری ئهدهب و رهخنه دا

به و ئاواته وه رچه ویرای سپاس و پیزانین له ههموو ئه و نووسه رانه ی
له م ماوه دا یارمه تییان دا و رچه یان گه یانده ئه م ئاسته، سه رله نوی له
ههموو قه له م به دهستان دهگیرینه وه له و پانتایه دا بین به پیر رچه وه و
پانتای باسهکانی بهرین تر بکه نه وه.

سه رکه وتوو بن - رچه

له ژیر تیشکی رهخه‌دا.....سآح سووزه‌نی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

بۆ ده‌رچوونی ٢٠٠ ژماره له هه‌وتوونامه‌ی سیروان

له ولاتی‌کدا که ژماره‌ی گوڤار و هه‌وتوونامه‌کانی /به زمانی کوردی/ به قامکه‌کانی ده‌ست ده‌ژمیردین، دووسه‌دژماره‌ی هه‌وتوونامه‌ی سیروان حه‌قیقه‌تییکی حاشاهه‌لنه‌گره سیروان ره‌نگه به‌ره‌می به‌ره‌رکانیی دو هی‌زی سه‌قامگیربووی زمانی، کۆمه‌لایه‌تی، سیاسی، ناخۆیی، سیستمه‌کانی ده‌سه‌لات /سه‌له‌فی - رفۆرمیست/ بی به‌لام ئه‌وه‌ش له‌به‌رچاوه که سیروان باله‌ رفۆرمخواز و نوێخوازه‌که‌ی بوو که له هه‌مان سه‌ره‌تاوه هه‌ولیی ئه‌وه‌ی دا به شیوه‌ی نوی ئاور له رۆژنامه‌گه‌ری و دوا‌جار له و پانتایه‌دا - ئه‌ندیشه و ئه‌ده‌ب و هونه‌ر - بداته‌وه. ره‌نگه لاپه‌ره‌کانی «ئه‌ندیشه» ی سیروان یه‌که‌م لاپه‌ره‌کانی می‌ژوو ی رۆژنامه‌گه‌ری کوردستانی ئیران بوو که به هه‌ولیی نوێخوازان ی لاو پای نایه مه‌یدانی‌که‌وه که تازه‌گه‌رییه‌که‌ی ئاشکرا و به‌رچاو بوو. ناساندنی ئه‌و ریبازه فکری و ره‌خنه‌یی و فه‌لسه‌فیانه‌ی که ته‌نانه‌ت له ئیرانی‌شدا به‌وه‌موو رۆشن‌بیر و نووسه‌ر و ئه‌دیب و چاپه‌مه‌نیه‌یه‌وه که‌تر به‌رچاو ده‌که‌وت. ئاورپدانه له زمان و نیشانه‌ناسی تا هیرمنۆتیک و بنه‌ماخوازی و بنه‌ماشکی‌نی تا پۆست‌مۆدی‌رنیته و کی‌شه‌کانی له گه‌ل مۆدی‌رنه و ... له و لاپه‌رانه‌وه که‌وتنه به‌رده‌ستی خوینه‌ران و دوا‌جار له گوڤار و هه‌وتوونامه‌کانی‌تردا ته‌شه‌نه‌ی کرد. ئه‌مانه و ئاورپدانه‌وه‌ی زیه‌نی و کارکردی له سه‌ر ئه‌ده‌بی نوی /له دا‌کاره‌وه تا بنه‌ماشکی‌نانه /پۆست‌مۆدی‌رنی/ له لاپه‌ره‌کانی به‌شی ئه‌ده‌بی و وتوی‌ژه‌کانی سیروان له گه‌ل ئه‌دی‌بانی و نوێخوازان ی به‌ره‌ی لاو، سیروانی هینایه پله‌ی یه‌که‌می هه‌وتوونامه‌کان. هه‌لبه‌ت ئه‌و پله‌ی یه‌که‌مییه بۆ سیروان له‌ناو سی و له‌م داویان‌ه‌دا چوار هه‌وتوونامه

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

رهنگه جی شانازی نهبی، بهلام شانازی پشتیوانی کردن له قهلهمی نوی و نویخواز رهنگه تا ههتایه بهبالای ئه و ههوتونامهوه بدرهوشیتتهوه. هههچهند وهک هههمیشه به داخهوه له بهر ئهوهی سیروان له کهنالیکئی تایبهتهوه دیتته بلاوکردنهوه، ههنی جار ناچار بووه بجیتته مهیدانیکهوه که روژنامه و ههوتونامههی سهربهخو رهنگه نهچن، یهکدهست نهبوونی بهشی کوردی و فارسی لهم ههوتونامهها، بلاوکردنهوهی ههوال و راپورتی زورتتر دهولهتی و ئوستانداریانه و ... له قورسای و بارستای ئه و دووسهه ژمارهیه دیننهخوارهوه. بهلام چار چییه؟ وهک گوتره ئههمهیه دهسهلاتی تا ئیستاکی روژنامهگههی کوردی له کوردستانی ئیران و ههه ئهوهندهی له دست هاتوهه. روژشنبیران و ئههیدبانیش بهردهوام چاوهروانی ئهوهن ههموو گوچارهکان بهرهبهره لهو جوهره روژنامهگهرییه بینه دهرهوه. تا ئهوکاتهش ئهه چهشنه کاره دهبی بهردهوام بی و له لایهن ههموو قهلهمهدهستانیشهوه پیویسته، بو بردنهسهرهوهی ئاستی فکری و ئهدهبی و رهخنهیییهکهی، پشتیوانی بکری. سیروان دهبی به ههموو توانایهوه له پیناوی بنهپرکردنی سهلهفیهتی ههمههرهنگه و تاکدهنگی و باوکسالارانه ههنگاوی قاییمتر ههلینی و مهیدان بداته چهن دهنگی بوونی فکر و رهخنه و ئههندیشه و ئهدهب. ئهوهی وهک خوهره کهوتوته گیانی فهزای روژشنبیرییهوه باندبازی و دهمامکبازار و عهشیرهتگههی زمانیه که لام وایه سیروان و لاپهههکانی دهتوانی و دهبی دژیان بوهستن و مهیدان بدهنه رهخنهگران بو وهی ئه و ههسارانه باشتر بنویسن و ئاشکراتری کهن. تاقه شتیک که بو خوشترکردنی ئاگری نقیسار و رونکردنهوهی هههچی زیدهتری تاریکی پیویسته ئازادی دهربرین ه و ئینجا له و ئازادییهدا پیبهندبوونی رووناکبیرانه به دیموکراسی و چهندهنگی بوون.. دهیسا بهرهو ئه و ئامانجه با سیروان له دووسهه ژمارههی داهاوویدا پرسیارهکانی بخاته گهه و گومانهکانی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزهنی

سازکا ! با رووناکبیران و قهلهم به دهستانیش ری بو بیرکردنه وه لهو
گومان و پرسیارانه خوشکهن! ههلبهت به نقیسار نهک ههجو و ههتک
کردن و ئهدهبی چهخانهیی...

لهئهجامدا، بهش بهحالی خۆم، بهبۆنهیی دههچوونی ۲۰۰ ژماره
حهوتوونامهیی سیروان پیروزیباییهکی گهرم و گور ئاراستهیی
بههپرسیان و نووسههراانی بههزی سیروان دهکهه و هیوادارم لهپیناوی
گهشهکردنی هههچی زیدهتری روژنامهگههیی کوردی سهههکهوتووتر
بن. بهوههیاوه!

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالح سووزهنی

خویندنهوهی چیرۆکی «شه و نا خاتوونیکى ههتاوی» /به بۆنهی چوارمین فستیوالی چیرۆکنووسانی رۆژئاوای ولات/

ئهگەر چیرۆک ههولدان بێ بۆ دهربازبوون له واقعی درۆینهی شتهکان و هاتنه نقیساری قاشه زیهنیهکانی مرۆف بۆ دهرخستن و دیاریکردن و تیشک خستنهسهر لابیرینته پيچهل و پلۆوچهکانی دهروونییانی ئینسانی، ئهوه دهبیته یهکی له گرینگترین ئهرکهکانی زمان بۆ خولقاندنی جیهانیکی به روالهت ناواقع، بهلام له راستیدا واقعیترین راپۆرتی مرۆف له خۆی و دیاردهکانی دهوروبههری. کهوايه لهم پیناسهدا گرینگی دراوهته

ئهلف - واقعی درۆینهی /وانموود/ی روالهتی جیهان.

ب - دهرچوون له بازنهی متافیزیکی گوته و ئهدهبی زارهکی و وهنقیسار هیئانی زیهن و گۆتار.

ج - رۆچوون به ناو قاشه زیهنیهکان و دهرونیاتی مرۆف ، وهک واقعیتترین (!!)که رهسهی ناسین و ناساندنی.

کهوايه کاتی باس له خولقاندنی جیهانیکی تر دهکهین، دهبی چیرۆک و رۆمانیشمان له بهرچاوبی.

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

بهم پیشهکیه کۆرتتهوه له سهه ئهدهبی داستانی، چیرۆکی بهناو
خهوناوی، «شهونا خاتوونیکه ههتاوی» * دهخوینینهوه:

«کارتی شاروهندییه کهم خشانده نیو درزی سهه درگای ژووری
ژماره ۹۹۹. دواي دهنگیک کراوه. کاتی چوومه ژوور. زیاتر له ئیواری
له شهقام لهوکاتهی ژنیکه سهه رتاشراوی مهستی پیاوئاسا باوشی
پیاکردم و بهربوووه ماچ کردنم شله ژام..»

ئه مه یه کهم پاراگرافی ئه و چیرۆکه یه. له یه کهم پاراگرافه وه - ئه گهر
وهک رهخنه ی نوی مه بهستی ته نیا له دهق و زمان بروانین - له گهل
دوو بابته رووبه روو ده بینه وه:

۱ - دهق هه له ی زمانی تیدایه

ئه و خوینهره ی له سهه دهق و زمان له نگه دهگری، لای وایه دهبی
«دهقی بخوینیتته وه تاده گاته ئه وشویننه ی که به لایه وه نامۆیه . یانی
یه کهم ناریکه زمانی یان فۆرمیک/بیچمی / ده دۆزیتته وه، پاشان
هه ول بدات ئه و ناتهباییه له گهل ناتهباییه کانی هه موو دهقه که به
گشتی و له گهل یه که یه که یان هه لسه نگینی و پیوهندی و
ناپیوهندییه که ی ده ستنیشان کا»

وهک ده زانین ئیمه کارتی شاروهندی مان نیه. ژووری ژماره ۹۹۹ ش
هه ر نامۆیه... کاتیک هه موو دهقه که دهخوینینه وه ده بینین نامۆیه
یه کهم، ته نیا له پوخت نه بوونی زمانی دهق و بچوو کبوونی بازنه ی
وشه ی نووسه ره وه سه ره چاوه ی گرتوو و نامۆیه کی فۆرمی نیه/
شه هروهندی له بری هاو ولاتی داناوه/.

نموونه بۆسه لماندن ئه م قسه یه له دهقدا زۆره «دواي دهنگیک
کرایه وه»!! ئه گهر خوینهر یان رهخنه گر له دهق بپرسی؛ چی کرایه وه؟
ئه وه دهق ده لی: درزی سهه درگای ژووره که کرایه وه! ئه مه له
حالی کدایه که مه بهستی نووسه ره ئه وه یه که درگا که کرایه وه و ده قیش
دوا جار هه ر ئه وه ده لی.

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

هەر لهو پاراگرافه نموونهیهکی دی بینینهوه؛ دیری سیهه می ئەم بهشه ههلهی سینتاکسی /ریزمانی/ بهرچاوی تیدایه. ئەمەش بهپیی هیچ مەبهستیکی زمانشکینانه نههاتوووه بۆ وهی زمانشکینی پیوهندی بهزمانی رهوایی ئەم چیرۆکهوه نیه.

دهق دهلی: « زیاتر له ئیواری» /مهبهستی نووسهرهکهی «ئیواره»یه/ «له شهقام لهو کاتهی»/مهبهستی ئەمهیه؛ (له شهقام، ئەوکاتهی) «ژنیکی... شلهژام»/مهبهستی (شلهژابووم)ه/واته نووسهر ئەیهه ی بلی؛ ئیواره لهکاتی گهپانهوهدا، ژنیکی سهرتاشراوی پیاوئاسا، له شهقام، باوهشی پیداکردم و بهربوووه ماچکردنم و... ئەگەر خوینەر، بهو زمانه پر له ههلهوه، تا ئیره له چیرۆکهکه گهیشتب ی ئەوا پرسیاری سهرکی چیرۆکهکهی لا سازدهبی که دهگهپتهوه بۆ بهشی دووی ناموو بوونهکه واته ژووری ژماره ۹۹۹ وخولقاندنی جیهانیکی دی.

بۆ ژنیک وهک پیاو له ئامیزی گرتوووه وبه ربۆته ماچکردنی؟/ دیاره کهسایهتی چیرۆکهکه له زمانی ژنی یه کهم کهسهوه دهئاخقی / ههلبهت وهلامی ئەم پرسیاره بهره بهره له دهقه کهدا روون دهبیتهوه؛ « لیوانی ئاوی سارد و حهبیکی کافوور و ..

ب - ساز کردنی ئەم پرسیاره لای خوینەر دهسپیکیکی بنهمایی جوانه، بۆوهی توانیویهتی جووره ههلواسینیک /تعلیق/سازکا که دواجار قهیرانی سهرهکی چیرۆکهکه لهسهر ئەو پرسیاره گهلاله ریژی دهکری.

قهیرانی سهرهکی چیه؟

دهق دهلی: لیوانی ئاوی سارد و حهبیکی کافوور و.. حهبی کافوور، هههچهنده نامۆیه، بهلام له بهر ئەوهی ژووری ژماره ۹۹۹، ئاماژه به جیهانی خهوناوی داهاوووهکا/ لانی کهم لای ئیمه/بهجی هاتوووه و له خزمهت باقی چیرۆکهکه دایه.

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

قهیرانی یه کهم له زمانی تلهویزیونی زهوی کانالی بیلایهن - دیسان ناویکی نامۆ که له خزمهت کهش وههواوی چیرۆکی زانستی خهیا لآویدایه- دهگا به خوینهر، / ژنان و پیاوان شهپرانه/ واته کیشهی سه رهکی ئەم کورته چیرۆکه ئەو شهپ و کیشمه کیشمه یه که له ئەنجامی هاتنه ئارای «فیمینیسیت» هوه په ره ی پی دراوه و ئیستا گه یشتۆته ئەوپه پری خۆی که شه پری فیزیکی بی. شه پری فیزیکی قهیرانی یه کهم به ره و قهیرانی دووهه م دهبا جوی بوونه وهی ژن و پیاو بو دوو شوینی خهیا لی که له زمانی ههر دوو کانالی ژنان و پیاوانی زهوی یه وه به یه ک جور زمان بلاو ده کریته وه، / پرواننه ی ۲

ده پروانینه دهقی ئاگاداری یه کانی پیاوان و ژنان بو وهی بزانی ن ئەو دژایه تییه توند و تیژه توانیویه تی له زمانیشدا رهنگ بداته وه یان نا؟ بو وهی ئەو خوینهره ی پشت به دهق ده بهستی پیکهاته ی ئەو دژایه تییه ده بی له زمان دا ببینیته وه،

۱- «نوینهری ژنان له کۆبوونه وه یه کدا رای گه یاند... تاد»

۲- «نوینهری پیاوان له کۆبوونه وه یه کی پیاوانه دا رای گه یاند... تاد»

ده بینین که زمانی ههر دوو به هری پیاوان و ژنان یه ک زمانه و نووسهر ته نیا به چه سپاندنی پیاوانی به دیری یه که می ئاگاداری پیاوانه وه ویستوو یه ئەو دوو دهقه له یه ک جوی کاته وه به لام ئەوه جوی کردنه وه یه کی رووکارانه یه، ههر وه سفه و هیچی تر، بو وهی زمانی ههر دوو ئاگاداری یه کان یه کن - /هه لبهت لی رهشدا کارمان به سه ره هه له زمانیه کانه وه نیه که ناوبه ناو زهق ده بنه وه/

که وایه خوینهر یان رهخنه گری ئەمرو ناتوانی بو چوونه ناو قوولایی دژایه تی ژنان و پیاوان، پشت به زمانی چیرۆکه که بهستی - ئەمهش یانی ئەوهی که رهوایهت لهم چیرۆکه دا ریوایه ییکی چه کایه تی یه تا چیرۆکی، واته حیکایه تیک له زمانی که سیکه وه

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

به زمانیکی یه کدهست دهگیردریتهوه - تا ئیره ئەمه دهبی به بهشی
هه ره لاوازی چیرۆکی شه ره ژن و پپاو لهم دهقه دا.

به لام ئەم لاوازی یه له رووی بابتهوه ئەتوانی وهک پتهو بوونی
بنه مایی بیته ئاراو... بو وهی ئەنجامی حیکایه ته کهش هه ره ئەوه
دهلی؛ که ئەم دوو به ره دژایه تییه کی ئەوتویان له گه ل یه کدی نیه و هه ره
دوو به ره که به یه ک په یوهستن بو یه کدی پیویست. بو وهی به ره به ره
دهنگی نارزه زیه تی له هه تاو بهرز و بهرزتر ده بیته وه و ...

له کۆتایی دا دهبی بگوتری؛ له گه ل ئەوهیدا که، هه ل بژاردنی ناوی
شوینه کان لهم چیرۆکه دا ژنانه یه و ههروه ها هه نی جهساره تی قه له می
ئهو به ره ی پیوه دیاره، به لام، دهبی ئەوهش بلین: چیرۆکی زانستی -
خه یالی، باوه کو، له سه ر فانتازیا و خه ون رو ده نری، پشتیوانیکی
زمانی - زانستی هه ره قوولی له گه له که به داخه وه ئەم چیرۆکه له و
زمانه زانستییه بی به رییه

بو نمونه کاتی ژوول ویرن «شهش هه زار فرسه خ له ژیر زه ریا» ی
نووسی، هیشتا ژیر ده ریایی نه بوو، به لام زمانی زانستی ئەو چیرۆکه
ئهو هه ند پته و بوو که دوا جار کاتی ژیر ده ریایی سازبوو، هه ره به و
چه شنه بوو که ئەو باسی کردبوو. یان چیرۆکه کانی ئاسیموف و
کالوینو و...

چیرۆکی زانستی - خه یالی درۆگه لی قه به قه به یه که نووسه ر
به یارمه تی زمانیکی زانستی، وهک واقع دهینوینی.

به لام لهم چیرۆکه دا، ژنان له خور ده ژین و تیشکی خور هیشتا
فارس گوته نی «مه هار یان کونترۆل» نه کراوه و ده یان سووتینی و ...

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالح سووزهنی

* دهقی ئەم چیرۆکه له سروهی ژمارهی پیشوودا بلاو کرایهوه.
 ** پیشتر لهمەر جیاوازی ههکایهت و چیرۆک/له وتاری رهخنهیی
 لهسهر هاواره بهره.. /نووسیومه و لیرهدا دوویات کردنهوهی پیویست
 نیه.

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

شیعری جیاواز و «من» ه کانی چهق

« له حهقیقهت تیپه ریوه باوان

ئه م سه رده می دهسه لاته

به کام ناو نیشان بتدۆز مه وه .. » شاعر سات ۲

۱۳ - میژووی شیعری جیاواز دهگه ریته وه بو میژووی شاعر .

بو ئه و ساتانه ی به طوته ی ناباکوف: « مندالی به حه په ساویه وه به ره و

درگای غاره که یان رای کرد و هاواری کرد گورگ... های .. گورگ ! به لام

گورگ* له ئارادا نه بوو.. » بو وه ی زمانی شاعر زمانی جیاواز بوو.

جیاواز له زمانی باوی روژانه، که به پی محاکات و لاسایکردنه وه له

سروشته وه خولقا بوو / هه ر بویه ئه و سه رده مانه ی که زمان

نیشانه ییک بوو بو گه یشتن به مه دلوولی واقع، شاعر به سترمانانه

له یوتوپیاکان فری درایه دهره وه و کهند وکۆسپی بو ساز بوو /

۱۲ - به م پییه هه موو شاعیرانی ره سه ن شاعیرانی جیاواز

بوونه و به له ونه* له ریگه ی باو لایان داوه.

۱۱ - میژووی شیعری جیاواز دهگه ریته وه بو میژووی نوخوازی

و ئه نارشیزمی نه هادینه / سه قامگیر بوو/ ی مروفت که پیشتتر باسم لی

کردوه ۲ / برواننه و تارگه لی «دالی شاعر مه به سستی خو یه تی و به س» و

نوخوازی و سه له فیه تی .. » له زیریار و رچه دا/ بو زمانی

ئۆستووره کان و خولقاندنی جیهان و فهزایه کی خه و ناوی و دووره

ده ست... له میژووی ئه ده بیشدا قهت «حافز» وه ک مه نوو چیهری

نه ی نووسی «مه وله وی» لاسایی «سه عدی» ناکاته وه .. شکسپییر وه ک

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

هۆراس نهینووسی و و دانته نهچوو ه سهر زمانی شکسپییر..
ریالیستهکان وهک کلاسیک کارهکان کاریان نهکرد ناتورالیستهکان
رومانتیک نهبوونه.. له بهرهی نویشدا، بنهما شکینهکان نهتهنیا
بنهماخوازهکانیان شر کرد بهلکوو ههموو فهلسهفه و هونهری
رۆژئاویان دایه بهر پلاری سرینهوهی منیتی نیرانهی سهنته/چهق/ و
سهری هرهمهکهیان کیشایه خوارهوه... ئەمهیه میژووی هونهر یا
شیعری جیاواز. بهلام ههموو جیاوازیهک پیویستی به پیوهریک ههیه
که لیی لایدا، ئەگینا جیاوازی ب* مانا دهب*.

۱۰ - نوێخوازی گوتاریکی کراوهیه و به هیچ چهشنی ناهیهته
بهستران . بۆ وهی نوێخوازی له کات و شوین دا رووئهدا کات و
شوینیش ب* برانهوهیه.. بهتایبته ئەگەر رهههندی خهون و فانتازیاشی
لهگهڵ ب*: ئەمپرۆمان لی ببیته ههزاران چرکهی برگسۆنی ۳ / بهردهوامی
زهمهن و دريژ بوونهوه که به بۆچوونی رۆژههلاتی به ناوبانگه و
بیرگسۆن داکۆکی لیدهکا/ و پیوهندیار به ههزاران چرکهی میژووی و
ئوستوورهیمانهوه نوێخوازی له ههر چرکهیهکدا رووئهدا و له
چرکهکهی تردا رهنگه بمر*.. کهوايه زۆر بهوه دلخۆش نهبین که ئیمه
ئهمرۆکه نوێخوازین رهنگه سبهین* سهلهفی بین.. پیویست به نموونه
هینانهوه ناکا: میژوو به ههموو دهبدبه و کهبکهبهیهوه ، به ههموو
هیز و دهسهلاتیهوه له سهر وانموود سازی و راستی!!کوژی ئەمهی
سهلماندوه و هونهر بهههموو راستگۆییهوه دانی بهسهردا ناوه.*
نال* نالی نوێخواز نهبوو؟ * گۆرانی پ* نوێخواز نییه؟ سوارهش
نوێخواز بوو. یوونس رهزایی و رهزا عهلیپوور و سامال ئەحمهدی و
بیهاد کوردستانی و ابراهیم ئەحمهدی و ئەحمهدی نیا،حهمه
موفهقی و رهوفی مهحموودپور، لهیلا سألحی و .. نوێخوازن. بهلام
لهو نوێخوازیه سهرمهست نهبین! بۆ وهی بهرهی پینج و شهشیش،
بهبریویه.. ههه* قوولتر ئاور له نوێخوازی بدهنهوه! بۆ ماوهیهکیش

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

بووه له کهنال کاتی هیلهکی بیهینه دەر*: حافز و نالی ئیستاش
 نوڤخووزن.. میهدی سووهیلی بیچاره هه تا ههتایه سهلهفی
 بووه.باوهکوو میدیاکانی دهسهلات به نوڤخووزیان له قهلم دابی..که
 وایه با له چهقی منیتی نیرانه بینه دەر*! نوڤخووزی رهوتیکی
 بیبرانهوهیه..تهنیا کاری کهس و دوو کهس نییه، لیی کهم دهبیتهوهو
 پیی زیاد ئه ب*.. جا ک* بو ماوهیهکی دریژتر هاوریی ب* گرینگه.. که
 نوڤخووزیش نه بی، گرینگ ئه وهیه سهلهفیانه - بهداخهوه ئه م
 وشهیهش/ وهک وشهیی نوڤخووز / له لایهن پیوهندیهکانی دهسهلاتهوه
 «مهسخ»کراوه و روشنبیران له مه به دوا ده ب* له فکری وشهگهلی تردا
 بن بو وهی بتوانن وهک نیشانهی پر به پیست له زماندا بینه مملاند* -
 بهردی قه به نه خهپته سهر ری. بو وهی دوا جار دهر* به سهر خو تا!
 ئاگاداری به رهی وانموودی نوڤخووزیش بن ! ئه وانه به ده مامکی
 نوڤگه رییه وه، خه نجهر به دهستن.. هاکا وه شان دیان!

۹ - رهزا عه لپیوور شاعیری لاو له وتویژیک له گو قاری
 ئایندهدا هه نی بیر و رای خو ی له مه ر نوڤخووزی شه پو لی چوارمی
 شیعی له کوردستانی ئیران دهر برپوه له و وتویژدها خو ی وهک
 باوکی بیست و چوار ساله ی هه مووی شاعیرانی کوردستانی ئیران
 ناساندوهو هه ن* له دوستانیشی وهک دریژه ده ری ریگی خو ی
 ئه ژماردوه /بروانه ئاینده ژماره ی ۳۳ /که مه بهستی ئه م وتاره نیه
 ئه وهی راستی بیته هه موو کهس ما قی ئه وهی هه یه خو ی به سووپه رمه ن
 بزاند* به لام هه رگیز نه بیته نیچه. روشنبیرانیش ئه و مافه یان هه یه
 بلیین ئه وانه ی له نیچه نه گه یشتن سووپه رمه نه که یان کرده هیتلیر

ئه وهی مه بهستی مه یه ئه وهیه که له و وتویژدها هیچ ئاماژه یه ک
 به ده ق نه کراوه. زوربه ی بو چوونه کان زیهنیه و له دژایه تییه کی
 ئاشکرادایه له گه ل یه کیتی بابه تی ده قی وتویژه که له و وتویژه دا باسی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالم سووزهنی

س* ژانیری ئهدهبی،/ شیعری جیاوان، رهخنهی ئهدهبی و چیرۆک و رۆمانی/ کراوه که من له سهردیپری وتارهکهیهوه دهست پ* دهکهه: ئهلف - دهقیکی وهرگیراوه همهساله سووزهنی له وتاریک دژی سووپرمۆدیرنهکاندا ئهه*»: «ئوهی که ئیستا بانیدی س* چوار کهسی بهناوی مۆدیرن و ئهندیشهوه خهریکن و تاقهشتیکیش دهرکیان نهکردوه ئهندیشهوه مۆدیرن و چهن دهنگی و سهرهتایی ترین یاسای ئهمانه واته دیموکراسیه» /نویخوازی و سهلهفیهتی .. رچه سروه ژماره ۹۰/ سهیر ئهوهیه ئهه وتاره ئاراستهیی بهریزان رهزا عهلیپوور و دۆستانی ئهوساتهیی کرابوو که بۆ رهزا خۆیشی ئیستا خراونهته بهرهی سهلهفیهتهوه/برواننه وتاری جهغزی دهسهلات سیروان ژماره ۱۷۷ / بهلام رهزا ههر ئهه قسهی له زمانی خۆیهوه کردوه و دژی کهس نازانم ک* دووپاتی کردوتهوه: «بهه* دیموکراسی چهن دهنگی بوون له شیعردا روو نادا»

ب - ئهه دیره لهگهه ناوهپۆکی وتویژهکه سهه و ههشتاد دهرجه دژایهتی ههیه بۆ ئهوهی ئهه بهه ب* رهعايهت کردنی دیموکراسی تهنیا منیتهی خۆی بینیهوه و بهس / که له دریزهیی وتارهکهدا ئاماژهی پیی دهکر* /

۸ - له دهقی ئهه وتویژهدا ئهه بهریزه بۆ خۆی میژووی کاری ئهدهبی خۆی دهگهپینیتتهوه بۆ چوار سال له مهوبهر و ئهه کاتهی که خۆی له ههوتوونامهیی سیروان دا دامهزراوه. پاشان دهه* ئهه کهسانهیی که شیعری سهردهمی خۆیان دهنووسن و به قهولیی هیگل رۆلهی زهمانی خۆیانن ئهوانه شاعیری هاو چهرخن.. شیعریش له کوردستانی ئیراندا له سالی ۱۳۷۷ بهولاوه ههند* کاری له سهر کرا من بۆ خۆم ئهگهر دیاری بکهه رهنگه باوهکوو ههر چهن دانه شیعریشم بلاو کردهتهوه، یهکهه کهس بووبیتم که ئهه کارهه ئههجام دا... لهوه بگهریین که ئهه بۆچوونهی له زمانی هیگلوه هاوردیهتی له

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالم سووزهنی

بنه پته وه هه له یه رۆله ی زهمانی خو ده بیته کۆری (نه ژنی) شیر و پلینگ و تاد.. /ئهو قسه یهش به تهون کری قسه کانی دیکه ی رهزا ناخوا که خوی به پۆست مۆدیرن ئەزان* / راستیه که ی ئەوه یه که جم و جوولی نویخوازی له کوردستانی ئیران /ئه گهر سه له فیانه نه پروانینه بابه ته که باسی به ره ی ئوپوزیسیونیش نه که یین/ کاری که س و دوو که س نه بووه و وانیه که بگه ریته وه بۆ س* چوار سال له مه و بهر،/ یانی ئەو ساله ی که رهزا دهستی داوه ته قه له م یان سه ره تای دهستی کردنی ئەو ب* به نووسین/ بۆ ئەوه ی رهزا چوار سال له مه و بهر تاقه شیعریکی له گو قاری سروه دا بلاو کرایه وه که ته نانه ت شیعریکی مام ناوه ندیش نه بوو جگه ئەوهش رهزا به قه ولی خوی یه که م کاری گرینگی قسه کردن له مه ر شیعریکی ده سال له مه و بهر ی من له سه ر ساختگرایی له شیعر ی ئەمرو دا بوو له ئەنجومه نی ئیرشادی سه قز که ئەوکاته له و* مه شقی شیعر ی ده کرد.

میژووی ئەم جمو جووله ده گه ریته وه بۆ ئاوردانه وه له لادان له نۆرمی زمانی مه حوی، گرینگی دان به فۆرم و ته کنیک له لایه ن فو رمالیسته کانی هه ولیر ... ئینجا کاری چه ند قۆلی له لایه ن شاعیرانی به گوته ی رهزا «به ینا به یین» له سه ر فۆرم و چه ند دهنگی، فکر و فه لسه فه و ستاتیکیا، بزووتنه وه ی داکار، /به هه موو که م و کووریه وه/ دوا جار جم و جوولی په ره دان به خویندنه وه ی نو* و بزاقی ره خنه یی نو* له لایه ن ره خنه گرانی لاو و کاریگه ریتی جه ماعه تی «ئازادی» و «ره هه ند» /که رهزا و دوور له ئیستایان «په یف» له لایه نگرانی به قه ولی فارس «سه رسه ختی ئەوان بوون./ له سه ر ره خنه ی نویی کوردستانی ئیران.. هه مووی پیکه وه وه هر کام له لایه نیکه وه، به شدار ی ئەو بزووتنه وه یه ن که رهزا ویستوو یه به ناوی خۆیه وه ته واوی کات و بۆشی ته واو نه بووه. به دبه ختی ئەوه یه گرینگی دان به «من» و منایه تی لای ئیمه له ئەده ب و ره خنه و هیزی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

نیه که فوکو جهخت دهکاته سهر بایگانیهکان/ مهبهست له میژوو تهنیا تیپه ربوونی کات بو گۆرانی سیسته می دهسه لات نیه... به لکو گۆرانی پیوه ندیه کانی دهسه لاتیه له ههر دووبه ره ی سهره وه و خواره وه، بو وه ی پیوه ندیه کانی دهسه لات - زانست - له ههر دهوره یه کدا.. بو پته وتر کردنی سیسته می پیوه ندیه کان، دهیان به ره و شه پولی به پروالهت نو* زل دهکاته وه. شه پۆلی دیتران یا دیگه ری شاعر فارسیش که خویان به شه پولی شاعیرانی جه جم ناو ده برد ره زا عه لپیوور ئه و ناوه ی لی نه ناون. ئه و تهنیا تایبه تمه ندی شیعر ی ئه وانی قوستوته وه بو سهر شیعره کانی خویان. ئه گینا کییه که نه زانی نه ره زا چه ندهنگی بوونی داتاشیوه وه نه ههر شیعره کانی ره زا ئه و تایبه تمه ندیه ی تیدایه و چه ندهنگی بوونی شیعر ی کوردی ئه سه لمیند*.

چه ند دهنگی بوون که بو خوی چه پکیکی فه رزییه/ ههر گیز ناتوانی تایبه تمه ندی که سه* ب* که تهنیا یهک وشه ی ناسیوه/ هه لبهت له و وتویژه دا/ ئه ویش «من» ی خویه تی و بیست و چوار سالیه تی. ته نانته ئه گه ریش ناوی که سه* دی ده با له بهر خوی ناوی ده با» به ره ره چی ریدایه کتوپر بتکاته شاعیر و پیت بلی ره زایه بیست و چوار جاریه» - قالیه که مان ماسی ده بم ره زا عه لپیوور- ئاینده ۳۳ ئه گینا/ به قه ولی به ختیار عه لی: که سی که نه توانی هه موو دهنگه کانی دیکه و که سانی تر له قوولایی ده روونی خوی خرکاته وه، ناتوان* شیعر ی چه ند دهنگی بنووسی (رامان ژماره ...)

۶ - له مه به دوا به ریز فه ریدوون پینجوینی له مه سه له گه شتوو و ئیتر زۆربه ی پرسیاره کان له زمانی ره زا خویه وه ده کات واته ئه مه رای خۆته یان تو خۆت ئه لئی له ناوه دیاره کانی شیعر ی، ئایا کۆدهنگی هه یه له سهر ئه و بوچوونه ی خۆت یا قسه و بو چوونی خۆته؟ له ولامی ئه و پرسیاره دا ره زا ب* ئه وه ی ناوی ره خنه گره کان بهر* ده ل*: پانزه بیست ره خنه له سهر کاره کانم نووسراوه،

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالم سووزهنی

ئىجماعيش ههيه له سهه ئهم قسهيه. هه موو كهس ئه زانى ئه مه راست نيه. ئه وهى له كوردستانى ئيران باسى شيعرى جياوازى /ههر كهسى به له وند* / كردوو به ريزان فهزاد ميرئه حمه دى، عه بدوولخالق يه عقووبى، ره به بهرى مه حموودزاده، موراد ئه عزمى حه مه سالم سووزهنى بوونه يا ههر دۆستانى خودى رهزا واته به ريزان هوژهبرى، حه مهى موه فهقى جهمال مه لايى به ختیار سه جادى . كه له ناو ئه مانه دا زۆربه يان باسى دهقى شيعرى رهزايان نه كردوو. موراد ئه عزمى له وتارى لادان له نورمى زمانى شيعردا/سروه ژماره .. / ههر ناوى رهزاشى نه خستۆته ئه و قافلّه. به ريزان يه عقووبى مه حموود زاده تا ئىستا هيجيان له مهر شيعرى رهزا نه ياننووسيوه. فهزاد ميرئه حمه دى، ئه نوهر هوژهبرى و سه لام قادرى، ناوى رهزا له گهله دسته يه كى ديكهى نوڤخواز دینه ئاراو. / بپرواننه وتوڤژى هوژهبرى و قادرى، له شيعرستانه كان دا و وتاره رهخنه يه كانى فهزاد ميرئه حمه دى له ژماره كانى سيروان دا / حه مه سالم سووزهنيش ته نيا له بهشى له «ئىپيستمولوژيائى شيعرى كوردى» دا دوو دىپرى له رهزا هاوردۆته وه بو خولقاندى فهزايكى ديكه ئه ویش له گهله شيعرى به ريزانى ترى وهك يونس رهزايى، ئازاد روسته مى، بيزاد كوردستانى ، شه هابى شىخى و نوڤخوازانى ديكه دا. حه مهى موه فهقىش له وتارىك دا كه بو رچهى به پرى كردوو و به زوى بلاو ده كرىته وه رايكى ترى هه بووه. ئه مانه دهق پيمان دهله*. به لام قسهى رهزا شتىكى تره به يهك هو، ئه ویش چه قين له چهقى منىتى دايه / ئه ویش چهقى منى نىر يان منى باوك / ئه وهى راستى بيت كهسى ناو ئه و جه غزهش ناتوانى چند دهنگى بخولقیند* .

۵ - چه ندهنگى وانموود سازييه كه كه شاعير ئه بخولقیند* بو وهى جياوازى بخاته ناو له حنى دهنگه شيعريه كانه وه «بو چند دهنگى بوون و سيلاوى هوش پيوسته شاعير له گهله كه سايه تىكى تر

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

جهوههريکی هاوزاد پیک بېنځ * ئینجا بگاته شهوودی بیرهوهری - زمانی و نووسینی ئازاد/خودبهخودی/ که ئهوهش به رای من ئهستهمه بو ئهوهی کونترۆلی بهرزهمه ن ئیجگار سهخته «/وتویژ لهگهل شههاریار مهندهنیپوور نسل سوم، وهرگیرانی حسهین شیربهگی/. که وایه ههر شاعیر یا نووسهریک هههه * یاسای تایبته دائهتاش * بو ئهوهی پیشانی دا که چۆتهوه زیهنی کهسیکی دیکهوه سوورریالیستهکان ههولی ئهوهیان دا ئهه وانموود سازیه له زمان دا بهرهو زیهنیکی تر راکیش * و ههموو کهس ئهزانی که ئهوه کاریکی دژواره نهوهک ههرنهکر * / ئهبینین که دهقی وامان به تایبته له رۆماندا زۆره/ بو وهی ئهستهمه ئهه بهرزهمنه زمانییه کههه و کویرکر *.

پوست مودیرنهکان به هاوردنهوهی راستهه و خوی دهقی کهسانی د * بو ناو دهقی خویان ئهه کارهیان کرد و ههموومان دهزانین که تاوانی دزیتیان خسته سهریان... بهلام ئهه بوچوونهی ئهوان واقعی تربوو و رهزا بهلای ئهه جوړه روانینهش دا ههر نهچوووه. کهوایه چند دهنگی بوون تکنیکیکی زیهنیه که به هوی وانموودسازی له سهه زمان دیته ئاراهه و ناتوان * واقعی ب * / ههر چند ئیمهش چاههروانی واقعی بوون له هونهه ناکهین / رهزا باسی بوچوونی باختین له سهه دهقهکانی تۆلستوی و داستایووسکی و چند دهنگی بوونی بهرادهرانی کارامازۆف دهکا .. بو وهی زیهنی بوونی ئهه بوچوونه پیشان بدهم من چند دهنگی بوونی بهشی ئاخری «ئاناکارنينا» دینمهوه له زمانی کۆندراوه کوندره دهل * : ئههوشوینهی ئاناکارنينا ریدهکههه * و به دواي دلدارهکهیدا دهگههه * راوی جیهان به خیرایی لهچاوه ئاناوه لهگهل ههستی ژنانه تیکهلاوه دهکا و به جوانی ئههوهسفین * ئهوهیه چندهنگی بوون. ئهه منه «مهکهسره» انهه هیوم/ که له تهک بیژییهکان دا دینهوهه/ ههر منه، بهلام جارجار به هوی نزیکایهتی له زمانی کهسان * تر / ئهوهش رهنگه به هوی ناخودئاگای کۆمهلی یۆنگ / له

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

هه ن* دهق دا وهك چه ندهنگی بوون خو دهنوین* / برواننه دواهمین ههناری دنیا و س* منی هه یاسی سو بدهمی ۱. و ۲ و ۳ / ئەو کارهش ته نیا کاری رهزا و شیرکو و رهفیق سابیر و بهختیار عهلی ومن و رهزا و ئیوه نیه... دهقی کلاسیکیشمان هه یه که ئەو نزیکایه تییهی تیدا ده ببنر* - چهل تن چیرۆکنووسی فارس ئەل*، من ئەتوانم له کۆنترین چیرۆکدا مۆدیرنترین کاته کانتان پیشان دهم منیش ئەلیم ئەتوانم ئەو کاره له شیعردا بکه م.. / هه لبت ئەمه به مانای هه لویست نه گرتن برامبه ر کلاسیزم نییه. / رهزا سه بارهت به وه دهل* : ئەوانه دهنگ نین، ئایدیۆلۆژین و باسی نموونه کهی شیرکو بیکهس دهکا - تو بلیی پیلاوه کانی خوا چهند گهوره بن - ئەل* ئەوه دهنگی شاعیره ناوه یه ته دهم منداله که وه. بۆچی بۆ هه موو ئەو دهقانهی به روالهت چهند دهنگین، ناتوانین ئەو راقه کاریه مان هه ب*؟ ئیدیۆلۆژ* کلاویکی هه راوه که پیت خوش ب* ئەتوانی بیکه یته سه ر هه موو شیعر* . دهسه لات و پیوه ندیه کانی له م بۆ چوونه سه له فیانه به راستی که لک وه رده گرن و زور دهق و وشه ئەخه نه ناو ئەو بازنه وه و به پ*ی زهره رو زیانی ئەو دهقانه .. مۆری ئیدیۆلۆژیکیان لیده دن و به و بیانووه وه مه ودای دهر برین و نه شو و نمای لیده سیننه وه - فه رمانی مورته د بوونی شیرکو تان خو له بیر نه چۆته وه - بۆ وینه منیش ئەتوانم بلییم شیعری شاعیرانی به قه ولی زه را به ره ی چوار ئیدیۆلۆژیکه... به لام له و ئیدیۆلۆژیکه یه که / له لایه ن هیزه کانی په روه رده ی دهسه لاته وه له زانکو کان به وانه ئەگو تریته وه و / له خزمهت دهسه لاتدایه و زهره ری بۆ په زه کان نیه... ئەم بو چوونه ش هه ر ئەوه نده هه له یه که قسه کانی رهزا... بۆ وهی دهق له باری نیشانه ناسی و هیرمنوتیکه وه، دهکر* وهک کراوه بخوینریته وه و له دهیان شوینه وه درگای له سه ر بکه یته وه یان دایخه ی.. پیشتر له وتاری «سووپیر مۆدیرنه کاند» ئاماژه م کرد بوو که دهقی دهوله مه ن

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزنه نی

هه موو بو چوونه کان - تهنانه ت ئیدیو لۆژیش قه رزارباری خوئی دهکا و خوئی به هیچیانه وه نابه سیته وه.. یه کیك ئەتوانی تۆمه تی ئیدیو لۆژی لیدا و مه ودا ی دهر برینی نه دات* یه کیكیش ئەتوان* / وهك بنه ماخوازه ته کویینه کان/ سه نگینی باری کۆمه لایه تیه که ی به پ*ی نیشانه کانی ناو ده که که پیشان دا.. سوور بوون له سه ر هه رکام له م بو چوونانه/ به ته نی/ ده تخاته بازنه ی سه له فیه ته وه شه ریار مه نده نی پوور له مه ر هه ن* لای به ناو پوست مۆدیرن ئەل*:

«ئهمانه له ئەسلی شته که نه گه یشتوون، هه ر ئەوهش به قسه کانیا نا دیاره، دیتوومه ره خنه گریکی لای ویرای تیکه لکردنی چهن گوزاره ی/ دیری/ ناکاملی بارتی یه که م و دووه م له باختین و دریدا و فۆکو له وتاریکدا زۆر به برشت و متمانهی ئوستووره ییه وه که ناوه که ی تری جه هلی مور ه که که به له مه ر هه بوون و نه بوونی رۆمان قسه ئەکه ن.. بو وینه ده لاین: رۆمان ده ب* پرسیاریک ب* له بوون - سه رنج بده نه وشه ی ده ب* ئەویش کات* کابرا خوئی به پۆست مۆدیرن بزانی» به ریز ره زا عه لپوور له سه رووی قسه کانیه وه شیعری پیش خوئی و شاعیرانی به قه ولی خوئی به ینا به یین ده کوت*، به لام له خواره وه له باختین نمونه دینیته وه که هه موومان ئەزانین ره خنه گر و روونا کبیریکی به ینا به یینه.. واته باختین که وته نیوان هونه ر و ژیا نه وه. ئەو ده ل*»: «که سایه تییه کانی کارناوال/ که زۆر به ی پروژهی رۆشنبیری باختین ده گریته وه/ وهک ده لقه کیك له مرزی نیوان هونه رو ژیا ندان»

جگه ئەوهش چهن دهنگی بوون له راستیدا وته زایه کی کۆمه لایه تییه دژ به چه قین له بازنه ی منی دیکارتی دا.. باختین، هه موو ئەو باسانه ی له سه ر چهن دهنگی بوون ده یکا، پیوهندی هه یه به کارناواله کانه وه که به رای ئەو مه نتیقی چهن لایه نه ی هه یه. واته منه کانن له چاوی یه کدییه وه... من هه م سووژه و هم ئوبژه یه.. ئەو

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

سهبارت به بهرهمه کانی داستایووسکی دهل* : « پیکهاتهی نووسراوهکانی ئەو چهندهنگی تیدایه . بهو مانا که وهک کارناوال هه لگری دهنگی کهسی دیشه له ناو خویدا».

ئهوهی که له وتویژیکی کورتدا دهیان جار دست دهخاته سهر منی نیرانهی خوئی ناب* ههر باسی باختینیش بکا. جگه ئهوهش باختین ئەم قسانهی له سالی ۱۹۲۹ واته حهفتا و ئهوهنده سال پیش کردوه و مهبهستی ئەو زیدهتر له سهر ژانیری رۆمانه. که به هوی خولقاندنی کهسایهتی له کات - شوین/cronotope زاراوهیهکی باختینیه/ئهتوان* چند دهنگ ب* بهلام دهقی ئەو وتویژه کاتی باسی رۆمان دهکا دهل* : «رهنگه رۆمانیش ئەگه ر بۆ چند دهنگی له بهر چاو بگرین ... ئیمکانی ئهوهی نه ب* چند دهنگی تیا ئەنجام بدر* چونکه کهسیک ههیه ئەمانه دنوووسیت که رهنگه ئەو کهسایهتی خوئی تهجروبه نه کرد ب*!!»

الف سهرنج بدهنه وشهیی ئەنجام بدر*... واته چند دهنگی بوون له لایهن کهسیکهوه ئەنجام دهردر* - یانی چهندهنگی بوون تکنیکی وانموود سازیه**

ب: ئەگه ر چند دهنگی بوون نهتوانری له رۆماندا «ئەنجام بدر*» کهوايه ئەو بۆ له باختین نه نموونهی هیناوهتهوه!! / رهنگه له بهر ئهوهی نه له باختین گهیشتووین و نه له چهن دهنگی بوون - بۆوهی وهک وتمان باختین باسی کردانهوهی کارناوال ئەکا له ناو رۆماندا...

دریژهی ههیه

• Lechte john - جان لیچت له سهر پرۆژهکانی باختین دهل* : « له راستیدا شوین پهنجهی کهلک وهر گرتنی باختین له

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالح سووزهنی

وتهزاگهلی وهک کات - شوین و ژانیر بریتیه له سرینهوهی
 کار و باری تاقهکەسی و منیتی» / برواننه «په‌نجا روښنبیری
 گه‌وره‌ی ئەم سه‌دهیه» جان لیچت

● ** برواننه وتاری «په‌راویژیک له سه‌ر ناوی گول» ئیمبرتو
 ئاکو - به‌شی ک* قسه ده‌کا - ئەمجار ئەزانن که چه‌نده‌نگی
 بوون ده‌مامکیکه که نووسه‌ر سازی ده‌کا.

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سآح سووزه نی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألخ سووزهنی

رۆشنبیران

و

بزاقی رۆشنبیری له کوردستانی ئیران

رۆشنبیران ئەوانەن سەریان بەو پرسیارانەوه قالە که پێوهندی به ههبوون و رهوتی ئەو ههبوونهوه ههیه /ئهم پیناسهیه بوون به ههموو لقهکانی ژیان - کۆمه لایهتی - ئابووری و فرههنگی یهوه دهگریتهوه/ ئەم بزاقه له کوردهواری دا

(a) به ههموو لایه نهکانیهوه سهپا به سه ر شیعەر و شاعیردا هه ر بویه سهردهمان* شاعیری تی رهنگه هاو مانا له گه ل رۆشنبیریش بوایه.

(b) شوین پهنجهی ئال و گۆر گه لی سیاسی - کۆمه لایه تی جیهانی له سه دهی بیست بووه هۆی سه ره له دانی رۆشنبیری به مانای غهیره شاعیری هه که ی له کوردستانی ئیران دا ئەو رۆشنبیره به گو تاری ناسیونالیستی (نه ته وه یی) گه لی کوردهوه هاته مه یدان ... تا ئیستاش له گو تاری رۆشنبیری ئی مه دا به ره یه کی زال بوونه .

(c) بزاقی رۆشنبیری چه پ له کوردستان که جار و بار له گه ل به ره ی دووهه م تیکه ل بوونه وه هه نی جار خۆی لی جو* ده کاته وه ئەم ره وته رۆشنبیری له سه رده مانی شۆرشه گی لانی ئیرانه وه تا دوا ی له ناو چوونی یه کیه تی سوویه ت ده بیته گو تاری کی نیمچه زال و به ره گه لی ئوپوزیسیونی سیاسی ته نانه ت ئە ده بیشی لی بو ته وه ... به هۆی کیشه ی سیاسی هه وه ئەو گو تاره به رواله ت کشا وه ته ئەو به ر سنووره وه و له ریگه ی ته نزیما تی نه ینی و رادیو کانه وه ده سه لاتی خۆیان پاراسته وه. که وایه کات* باس له بزاقی رۆشنبیری له کوردستانی ئیران/به شیوه ی عه له نی/ ده کر* له و دوو به ره یه «فاکتور» ده گیر*

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

/ئهوه با بمین* بو ئه و کاتهی ئهوانیش بهشداری دیالوگهکان بن یان نهبن. /

(d) ماوهیهک راوهستان و پشکوی ژیر خۆله میشمان ههیه زۆرتی باسهکان ئهگهرینهوه بو ههنی لیدوان و مشت و مری «مهحفهلی» ... گوڤاره کوردیهکان هیچ مهیدان* یان با بلیین دهلاقهیهک بهرهو رووی ئه و باسانه ناکهنهوه ▶ بهلام لهو ماوهدا گوتار گهلیکی وهک باوک - دهسهلات - دهمامک و وانموود ئازادی و یهکیتی نووسهران و رهخنهی ئهدهبی به شیوهی خویندنهوهی نو* و...دیه ئاراه و له کۆبوونهوهی رهسمی و غهیره رهسمیهکاندا/ که زۆر بهیان ئهدهبی بوون/ دههاته لیدوان...

(e) له ۷۶ بهم لاه ههنی مهیدانی دهربرین بو روشنبیران رهخسا و بزاقی روشنبیری کوردیش لهو قاوخته هاته دهر* بهشی یهکهمی «ئازادی و کیشهی روشنبیرانی کورد» له سیروان دا بلاوکریایهوه و به سد* جور ههلس و کهوتی لهگهڵ کریا: ۱- له لایهن رووناکبیرانی ژیر بالی دهسهلاتهوه به توندی رهفز کرایهوه و وهک کیشهیهکی تاقهکهسی نویندرا ▶ ۲- ئه و رهخنهیه هاته سهری که باسی گوتاری روشنبیری بهر تهسک کراوهتهوه بو رووناکبیرانی «عهلهنی» ئیستای کوردستان /که دیاره موخاتی ئه و وتاره ههر ئهوانیش بوون نه وهک روشنبیرانی ئوپوزیسیون له دهرهوهی ولات یان حیزبهکان ▶ / ۳- له لایهن سیروان و بهریز فهردهیوون ئهرشهديهوه ههولدرا باسهکه بهرتهسک بیتهوه بو سهر ئهنجوومهنی سنفی نووسهران و یهک دوو ژمارهش ههر بهو زمانه له نووسهران رووناکبیران داوا کرا که ئه و ئهنجوومهنه سازکریت ▶ و دواچار درگیان لهسهر باسهکه به گشتی داخست . بهلام بزاقهکه رانهوستا و هاته ئهم مهیدانانهوه

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

الف - گوتاری کۆمه لایه تی له لایهن رووناکبیرانی رفۆرمیستی بهرهی دووی خوردا ده وه / عهزیز مه ولوودی، خالید ته وه ککولی، و .. / له سیروان و رۆژنامه کانی دووی خوردا دی دا که مه بهستی ئەم وتاره نیه ب - بزوتنه وهی نوێخوازی ئەدهبی فەرهنگی که له بهیاننامهی داکار دا هاته دهربرین، داکار به هه موو موشکیله و کلیشه ساز کردنی دواچاریه وه دهنگدانه وهی باشی هه بوو. له رهوتی دواجاری رۆشنبیران و نووسهراندا/ ههر چهند له ریگهی دژایه تیکردن یا جیا بوونه وه له وان/ بۆ وینه پۆست مۆدیرنه کان که دواچار بۆ خۆیان بوون به چهند بال و هه نیکیان خزانه ژیر بالی دهسه لاتی سه له فیه ته وه... واته بزاقی رۆناکبیران و نووسهران به ره و نوێخوازی به هه موو وینه کان و ده مامکه کانیه وه / به شیوهی نووسراو / له داکاره وه ته شه نهی کرد... له داکار به و لاوه بزاقی رۆشنبیری به شیوهی ئەدهبی فەرهنگیه کهی پهل و پۆی بلاو ده کاته وه / بزاقی چیرۆک و روماننوسی له بوکان و بانه پووست مۆدیرنیزی ئەدهبی و رچه وهک ته وه ره ی نوێخوازی ره خنه یی و سه ره له دانی ره خنه گرانی لاو و ... /

به ره به ره جیاوازیه کان له چوار دهسته ی سه ره کی سه له فی - نوێخواز- وانموود و بی لایهن دا ئاشکرا ده ب* / که ئیستا سه ره تای هه را و هوریا ی پیکداکیشانیا نه هه لبهت ئەمجار به شیوهی نووسراو. /

I. سه له فیهت : له ئەسل دا ئەو باله یه که باوه ری به نوێخوازی نیه له قاوخه کهی خۆی دا راحه تره و نوێخوازان به ئەمریکی و ئوروپایی (بیانی) داده نی و گالته یان پیده کاو ئەگه ر ده ستیش بدا ده یان کۆژی و دوو پووت ئاویش به شوینی دا ده خواته وه هه ر وه ها بۆته گۆپالی دهستی به ره ی وانموودی نوێخوازیش بۆ سه ر نوێخوازان....

II. به ره ی وانموود : ئەو به ره یه که له لایهن هیژ و پیوه ندیه کانی دهسه لات - زانست هه قوت بوونه وه ته وه بۆ

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

به‌رپه‌رچدانه‌وهی هیزه‌کانی نوڤخواز و له ناو بردنیاں هه‌لبه‌ت نه له ریگهی ناشاره‌زایانه‌ی سه‌له‌فیه‌ته‌وه به‌لکو له ریگهی «ته‌می و چاودی‌ری» و هه‌لخه‌له‌تاندن و حه‌زف «سرینه‌وه» و مه‌ودانه‌دان به‌ده‌ربرین و ... به‌ره‌ی وانموودی نوڤخواز به‌ده‌یان ئیسم و میسمی بازاری مۆدی‌رنیزم و پاش مۆدی‌رنیزمه‌وه دینه مه‌یدان بۆ ئه‌وه‌ی به‌ره‌ی نوڤخواز و ناوڤخواز، «به‌ینابه‌ین» و ب*لایه‌ن بشوینن و له ژیره‌وه /نه‌ک وه‌ک سه‌له‌فی له رووه‌وه/ پییان پیبکه‌نن. ئەم به‌ره‌یه‌ش /وه‌ک رووه‌که‌ی دیکه‌ی که هه‌مان سه‌له‌فیه‌ت بی‌ت/ بچووکت‌ترین داهینانیان نیه به‌لام له‌وان زرینگ‌ترن گوڤرایه‌لن له ریگهی پیوه‌ندیه‌کانیانه‌وه بچووکت‌ترین تا نویت‌ترین گو‌تار له لایه‌ن نوڤخوازانه‌وه بدرک*، ده‌یقۆزنه‌وه‌وه به‌ناوی خۆیانه‌وه لی‌ی ده‌که‌نه هه‌راو هۆریا ئەمانه له ژیا‌نی که‌سی خۆیان دا هه‌و نین، به‌لام له پشت فافونی تله‌ویزیون و تریبون ده‌بنه له مارکس رادیکال‌تر و قۆتابخانه‌ی فرانکفۆرتیش به سه‌له‌فی داده‌نین.... ئەمانه گه‌وره‌ترین کۆسپی سه‌رری‌ی نوڤخوازی‌ن بۆ ئه‌وه‌ی به هه‌زاران ده‌مامکی به‌رواله‌ت زانستیانه دینه شه‌ری رووناکبیرانه‌وه...

III. بزاقی نوڤخوازی - ره‌خنه‌یی : شه‌ری براکوژی، ئاواره‌یی، قات و قری هه‌له‌بجه، هه‌ره‌س له دوا‌ی هه‌ره‌س و له هه‌مووی گرینگ‌تر سروه‌ی ئازادییه‌ک /ئه‌ویش به‌ئاسته‌م/ بووه هۆی راجله‌کاندن‌ی هیندی لای /به‌ژماره‌ی قامکه‌کانی ده‌ست/ ره‌خنه‌گر. ► ره‌خنه به‌مانای خویندنه‌وه - گو‌مان کردن - پرسیار کردن - چه‌ند لایه‌نه دیدن و نووسین له لایه‌ن ئەم به‌ره‌وه هاته ئاراوه/که که‌وتینه قۆناغی نووسین ئەمانه‌شی به‌دواوه‌یه/ فارس گوته‌نی «اجتناب ناپه‌زیره» ده‌بوا یه‌که‌ده‌نگی ببوایه به‌چه‌ند ده‌نگی باوک ببوایه‌ته منداله‌کان سه‌وز یان زه‌رد ببوایه‌ته ره‌نگاله‌ی به‌هار قاره‌مان ببوایه‌ته مرو‌قی ئاسایی و بیبه‌ش له هه‌موو ئه‌و هیز و ده‌سه‌لاته‌ی روژ له

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

دوای رۆژ داده مزری و لق و پۆ ده کیش*... ئەوهش پیویستی به
 نوێخووازان* بوو که سه رهتا چه مکه کان مانا بکه نه وه ... دهقه کان له
 سه رپرا بخوینه وه و پیناسه ی نوێ و دهقی نوێ تر بخولقینن به گشتی
 زمانیکی دی دابینن له راستیدا نوێخووازان ئانارشیزم دژ به و چهقه
 رهچه له که به ستوانه له لایه ک و دژ به ده مامک و وانموود له لایه کی
 دیکه وه/ ئەم بزاقه له کوردستانی ئیرانیش دهستی پی کرد و وهک
 پیشتر نووسی بووم خه ریکی وه رگرن و جیا کردنه وهن ▶.. رهخنه له
 سه ر ئەم به ره نوییه به مانای ئەوه نیه ته م بزاقه مان نیه راسته هه ن*
 هه ل و مه رجی کۆمه لایه تی دژی ئەم بزاقه له ئارادایه و ره وتی ئەم
 نوێخووازیه موشکیله ی زۆره .. بۆ وه ی /هه ر له کاناله کانی پیوه ندی
 ده سه لاته وه هاتوونه ته مه ی دانه وه .. چوونه پیش ئەسته مه ، به لام
 بزاقه که هه یه و حاشای لینا کر* . هه روه ها حاشاش له وه نا کر* که
 به ره ی نوێخووازان یه کده ست نین /و ناشب* یه کده ست بن بۆ وه ی
 سه رده می لووتکه ی کیو ساز کردن له شاعیر و نووسه ریک ته واو بووه ..
 بۆ وه ی لابیرینته کانی جیهانی مۆدیرن و پاش مۆدیرن نایه نه ئەژمار و
 هه ر که س بتوانی له کانالیکی شه وه نوێخووازان ب* ئەرکی خوێ به ج*
 هینا وه /هه ن* به ئارام و له سه ر خو ده چنه پیش - هه ن* راده که ن و
 ناچار ده بن هه ن* شتی ده ور به ر نه بینن - هه نیکیش به شوین ناو
 و ناوه ده رکردن ئه گه ریش نوێخووازان، خوێان له نوێخووازیه که یان به
 گرینگتر ده زانن... به لام ئەمانه هه موویان به ره ی بزاقی رۆشنبری
 ئیستای کوردستان ئیران به هه موو هیز و لاوازیانه وه - نوێخووازان
 ئەگه ر به راستی نوێخووازان ناب* رهخنه گرتن له خو ره فز بکه نه وه بۆ
 وه ی تازه که وتوونه ته ر* و هه له له هه ر لایه که وه ره نگه رووبدا
 گرینگ ئەوه یه پیبه ندی دیموکراسی بین. نوێخووازان ناب* به شیوه ی
 وه ستاو «ایستا» ئاوړ له مرۆف - و ره وتی رۆشنبری بده نه وه هه موو
 ئینسانی له توانیدا هه یه بگۆردر* له وه قه لّس مه بن دوین* یه ک*

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

سهلهفی بووه... ئەمیرۆ هاتۆته بهرهی نوێخووازانوه... به پیچهوانه خویشحالیش بن لهوهی کاریگهری نوێخووازان له بهرهکانی دیکهشدا رهخنهی کردۆتهوه... ئەو ئال و گۆرانه له هەر چوار بهرهی بیلایهن، سهلهفی، وانموود و نوێخووازاندا روو ئەدا.../بهرهی تریش ههیه . بهشیوهی میتا فیزیک تماشای شتهکه نهکهین/ ههنه نوێخووازانیکیش که بهلای سهلهفیهت دا خزاون و دهخزن.. به رهخنهی زانستی بالیان بگرن و مههیلن.

رهوتی ئال و گۆرگهلی دنیا به قازانجی نوێخووازان

۱ - بۆ وهی سروه و ئاوینه له ژیر دهسهلاتی سهلهفیدا بوو و ئەو وتارانەش لهدهرهوهی ولات بلاو دهکراوه کارگهری ئەو تۆی نهبوو
 ۲ - « کۆمه‌لگای ئینسانی یا...» سیروان سالی ۷۷هه‌ر چهند دواجار نووسه‌ری ئەو وتاره لهو بۆچوونه په‌ژێوان بۆوه، به‌لام ئەو پاژگه‌ز بوونه‌وهی نه‌هینایه‌ نووسین.

۳ - « ئەندیشه» ژماره وتاری یه‌کیتی نووسه‌ران به‌چ نرخیک

۴ - برواننه وتاری یه‌کیتی نووسه‌رانی کورد به‌ریز
 فه‌ره‌یدوون ئه‌رشه‌دی سیروان ژماره سالی ۷۷

۵ - به هۆی پیوه‌ندی هه‌نی له نوێخووازانێ کوردستانی ئێران له‌گه‌ل جه‌ماعه‌تی «ئازادی» و دواجار /ره‌هه‌ند/ و متالای ئەو گو‌قارانە له کوردستانی ئێران کاریگه‌ری ئەو بزاقه له‌م دیو ناب* که‌م ره‌نگ ببیته‌وه.

۶ - نوێخووازی و سه‌له‌فیه‌تی ... رچه (سروهی ژماره ۱۹۰)

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سأح سووزهنی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالح سووزهنی

یهکیهتی نووسهرانی کورد بو ص ئامانجی؟

له میژه ئه‌دیبان و شاعیرانی کورد باسی یهکیهتی نووسهران ده‌که‌ن و نه‌خشه و پلانی بو ده‌کیشن و... به‌لام ئه‌نجامه‌که‌ی له چه‌ند وتار و هیندی قسه‌ی دانیشتنه‌کان تینه‌په‌ریوه‌و هیچ کۆرپکی تایبه‌تی بو نه‌کراوه‌و...

کیشه‌کان کامانه‌ن و ئیمه‌ چۆن لییان دهرباز بین؟
ئامانجی ئه‌و یه‌کیته‌یه‌ چیه‌؟

ئه‌نجومه‌نی ینفی نووسهران ده‌توانی یه‌کیه‌تی نووسهران
وشاعیرانی کوردیش بی یا نا؟

یه‌کیه‌تی نووسهرانی سه‌ربه‌خۆ یانی چی؟
سه‌ربه‌خۆیی له یاسای ئیستاکه‌ی ئیران دا ده‌توانی مانای پر به
پیستی خۆی وه‌ربگری یا نا؟

پیشه/ینف/ی نووسهریمان هه‌یه یا نا؟
داواکاری مافی نووسین ده‌بی چۆن بی؟... و ده‌یان پرسیارى دیکه،
هیشتا بی‌وه‌لام ماونه‌ته‌وه‌ و ئیمه‌ش له سه‌ره‌تای ریگه‌دا و پر
و کاس راوه‌ستاوین.

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالم سووزهنی

یهکیهتی نووسهران دهبی ناوهندیکی سهربهخوی رووناکبیری بی
بۆ پاراستنی مافی ههمه لایه نهی نووسهران و شاعیرانی
کوردستان و دووربی له ههرچه شنه پیوهندی و لایهنگرایهتی
حیزبی و ئیدیۆلۆژیکی و دهسه لاتگهل سه قامگیربووی دهولهتی و
غهیری دهولهتی، به تایبتهت که سایهتی وابهسته / گویله مست / ..

ئامانجی یهکیهتی نووسهران دهبی: الف - ههولدان بی بۆ
دابین کردنی ئازادی دهربرین، که سهرهکی ترین که رهسهی
پیویسته بۆ ریکخستنی ئه و ناوهنده و ههر ریکخراوهیهکی
شارستانی. واته به بی ئازادی یهکیهتی نووسهران / به
هه رناویکه وه / درۆشمه و بهس و نووسهران و شاعیرانی
راسته قینهش له گهل دروشمدان دا نهته نیا تهبا نین به لکو به
ههرچه شنه به رنگاری دهبن. ب: - پاراستنی مافی
نقیسار / کۆپی رایت / ج: دهر کردنی گوڤار و روژنامهی سهربهخۆ و
به رنگای کردنی ههرچه شنه سانسۆر و وشکه بیری له و
پانتایه دا...

ئه نجومه نی ینفی نووسهرانی کورد، ناتوانی یهکیهتی نووسهرانی
کورد بی! بۆ وهی نووسهری حرفه ییمان / واته ئه و نووسهری
ته نیا له ریگهی نووسینه وه بژی / له کوردستانی ئیران نیه یان
ئیجگار که من و ئه وانهش که هه نه زیده تر روژنامه وان بوونه نهک
نووسهری حرفه یی. جگه ئه وهش به ستنه وهی یهکیهتی نووسهران
به «ینف» وه کاریکه که ئیستا هیچ لایهکی پی ناخله تی و به و
ئامانجهش دیته ئاراوه که درۆشمی سهرهکی یهکیهتی
نووسهران / دابین کردنی ئازادی دهربرین و ئازادیخوازییه که ی /
بخاته ناو که وانه وه.

ئه وانه ی پیکهینه ری یهکیهتی نووسهرانی کوردن / هیئت
مؤسس / دهبی وهک شاعیر و نووسهری سهربهخۆ بناسرین و له

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألج سووزه نی

لایه ن شاعیران و نووسهران خویانه وه هه لَبژیر دراوین ، ته نیا چایی کتیب و دیوان له دۆخی ئیستاکی ئیمه دا که زۆربه ی نووسهران وقه له م به دهستان ب* دیوان و کتیب ناتوان* مه رچی سه ره کی ب*، بو ئه وه هه لَبژاردنه!

پیویسته سه ره تا ئه وه کۆر و ناوه ندانه له شاره کانی کوردستانی ئیراندا به ریوه بچ* ئه وانه ی ناسراو و هه لَبژیر دراوین بینه یه که م دانیشتنی لیژنه ی به ریوه به ری کاتی/تادانیشتنی یه که م کۆری گشتی/مجمع عمومی/. ئه وانه ی به نرخ ی روژ نان ده خون و له هه موو کاسه یه کدا که وچکن ناتوانن ببنه ئه ندای لیژنه ی پیکهینه ر!

ئه ندامانی سه ره کی ئه نجومه نه ئه ده بییه کانی ئیرشادی، به ناوی ئه نجومه نه وه، ناتوانن بینه یه کیه تی نووسهرانه وه/مه گهر به شیوه ی ره سمی و نووسراو ده سه به رداری ئیشه که ی خویان بووبیتن یان ئه وه به ریزانه ی که به راستی وه ک نووسهر ده ناسرین و به رپرسایه تی ئه نجومه نه کانیان وه ئه ستۆ نه ب* /

یه کیه تی نووسهران یانی ریکخراوه یه کی مه ده نی که داکۆکی له مافی نووسین ده کا. به ب* هه یچ مه رج و ئه گه ریکی تایبه ت نابیه ت دارده ستی هه یچ حه یزب و ئیدۆلۆژی و ده وه لت و ده سه لاتیکی!

تائه وکاته ی روانین بو هه موو دیارده کان له یه ک روچن و چاویله کی یه که ره نگه وه ب* هل و مه رچی عینی بو دامه زران دنیه کیه تی نووسهران ته ماوییه ...به لام ئیستا که جگه روونا کبیران و ئه دیبان، ته نانته بالیکی ده سه لاتداری ئیرانیش درۆشمی ئازادی و رفۆرمی هه مه لایه نه ده دات، دۆخیکی باش ره خساوه بووه ی ئیمه ش هه ولکی به دین و تاقیکردنه وه یه کمان هه ب*!

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

دوای ئەوهی کۆری پیکهینه /هیئت موئسس/به پیی
 بۆچوونه ئەمڕۆژینه کانی خۆی مه رانامه و ئەساسنامهی
 یهکیهتی نووسهرانی هینایه نووسین و له لیژنه ی گشتیدا
 پهسهند کرا ده ب* ئیزنی یاسای بۆ وهربگیریهت یا ههولای بۆ
 بدر*. به لام ریکخراوهی یهکیهتی نووسهران ناب* خۆی
 ببهستیه وه به وهرگرتن یان وهرنهگرتنی ئەو ئیزننامه وه.. ئەوهی
 ئاشکرایه یهکیهتی نووسهران نه ریکخراوه یهکی
 رامیاری/سیاسی/ه و نه بۆ رووخاندن و وهدهستگرتنی هیچ هیز
 وهدهسه لاتیکسی سیاسی و دهولهتی ههول ئەدات. کهوایه هه ر بهو
 پییه یهکیهتی نووسهران ب* یاسایی نه کردوو و تا وهرگرتن و
 وهرنهگرتنی ئیزننامه درێژه به کاری خۆی ده دات!
 کیشه کانی ئیستای مه بۆ دامه زراندنی یهکیهتی نووسهران یا
 هونه ر مه ندان کامانه؟

ئهو کیشه نه له دوو دهسته دا پۆلینه بندی ده کرین:

ئه لف - کیشه ی ناوخوی ب - کیشه ده ره کییه کان

ئه لف - ۱ - نووسهرانی مه هیشتا هه ر چاویان له سمینار
 وکۆبوونه وه و کونگره و ئەنجومه نه کانه که پرۆگرامی ئەدهبی سازکه ن
 و هیند* کهس به ده وریه وه خرکه نه وه.. دوای ئەوهش دیسان
 چاوه پروانی بۆ کۆریکی تر و.. تاد باوه کوو له قسه دا زۆبه ی شاعیران و
 نووسهرانی کورد باسی دامه زراندنی یهکیهتی نووسهران ده که ن به لام
 له راستیدا کهس تائیس تا قۆلی لیه له نه مالیوه و نه که وتۆته شوین
 کاره که وه. رهنگه یه کیک له هۆیه کانی، وهک پیشتر باسی لیکرا، ئەوه
 ب* که ئیمه نووسهرانی پیشه یی/حرفه یی/مان که مه هه رکام له
 به ریزانی شاعیر و نووسهر یا مووچه خۆری ده وله تین و یان له که سپ
 و کاری ئازادان و نووسین کاری دووه میانه.

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزه نی

ئه لف - ۲ - لهم ولاته دا ئه وکاره تا ئیستا به کاری سیاسی له قه لهم دراوه زۆربه ی دۆستان لایان وایه دواچار قره ی گهوره تر و گرت و به ند و .. له شوینه و ئه وهش ده گه پیته وه بو کیشه دهره کییه کان که له شوینی خۆیدا ئاماژه ی پیده کهین

ئه لف - ۳ - له باری مالیه وه کهس پشتیوانی ریکخراوی وای نه کردوه و نایکا. دیاره ریکخراوه به بی پشتیوانی مالی لای نووسهران* که زۆربه یان له باری مالییه وه وه زعی باشیان نیه ناتوان* دایه ره یه کی به پیز و به توانا ب*.. بویه هه موو ده لین : باشه بو سازی ناکه ن؟! و خوی لی دووره پهریز ده گرن.

ئه لف - ۴ - دووربوون له یه کدی، درهنگ دیتنی یه کتر، پیوه ندی گرتنی کهم و.. کیشه یه کی تره که ئه ویش ده گه پیته وه بو باری مالی و مه رجه دهره کییه کان.

ب - کیشه دهره کییه کان کامانه ن؟

ب - ۱ - بالی ده سه لاتداری سوننه تی ، زۆربه ی نووسهران به مووچه خۆرانی روژاوا ده ناس* پیان وایه نووسهران و هونه رمه ندان تا ئه و کاته ده ب* ئازادی یان بدریت* که به واندا هه لبلین.. له وه زیده تر نوکه رایه تییه بو فه ره ههنگی روژاوا و ئایدۆلۆژی بیانی و... هه ربویه نه ک هه ر به رگری له دامه زرانندی یه کیه تی نووسهرانی کورد ده که ن، به لکو له گه ل ه یچ یه کیه تی نووسهرانیک نین / پروانه کیشه ی یه کیه تی نووسهرانی ئیران و ئه و زهخت و زۆره ی له سه ریانه و.. /

ب - ۲ - کورده واری به هوی کیشه گه ل تایبه تی میژوویی/سیاسی خۆیه وه به داخه وه له لایه ن سیسته مه کانی ده سه لاته وه هه رگیز پروا و متمانه ی پینه کراوه و به گو مانه وه روانیویانه ته هه ر جم وجوولیکی گشتی و جه ماوه ری.. ته نانه ت ئه گه ر ئه و جم وجووله به ئامانجی خزمه تی ئه ده بی و فه ره ههنگیه وه ده ستی پیکردب* و به ناوی ینفی یا هه رچییه کی دیکه وه ب*، هه ر به رد ده خریته سه ر ریگی. شیوه ی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

راسته و خوی ئەو بهرگریه نه دانی ئیزنامه ی یاساییه و شیوه ی ناراسته و خویش هه ناردنی داردهسته کانی خویانه بوناو ئەو ریکخراوانه به مه بهستی شیواندن و سه رنه گرتن یان وه دهسته وه گرتنی له لایه ن خویه وه*

ب - ۳ - کاتی خوی نووسه ریکی تورکی فارسی نووس گۆتی: خراپی سیسته مه کانی دهسه لات/هه لبهت مه بهستی ئەو دهسه لات ی پاشایه تی بوو/ ئەوه یه شاعیر و چریک وهک یه کدی تماشا ده کهن!! و به یهک جۆر مه حکمه مه ده کرین!!

گرتنی رۆژنامه نووسانی ئیرانی و زیندان و فرکه و راکه یان، بهستی زۆر* له رۆژنامه و گۆقاره کانی به ره ی رفۆرم و.. له م دهوره شدا ئەوه دهسه لمین* که به داخه وه هیشتا ئەو گۆشه نیگایه نه فه و تا وه. که وایه دامه زرانندی یه کیه تی نووسه رانی کورده هه لبهت به و شیوه ی که باس کرا، واته سه ربه خو و ب* لایه نگری له هیچ لق و بالیکی ناو خوی و ده ره وه یی کیشه ی به دوودا د* و نووسه ری واشمان که مه که خوی له و ئاوه خۆره بدا ئەوه یه تا ئیستا دامه زرانندی یه کیه تی نووسه ران له قسه ی تینه په راندوو و دلنیا م تا ئەو کاته ی به ره ی سوننه تی مه ته ریزه کانی له ده ست نه داوه... سازیش ناب* یان ئەوه نابی که مه بهستی مه یه

* - باشترین نمونه بو ئەم خاله هه لبژاردنی ناو خوی ئەنجومه نی شانوی شاری سه قز بوو، دوا ی ئەوه ی که سی ده ستنیشان کرا و هه لنه بژیردرا ئەنجومه نیان هه لوه شانده وه و هه ر ئەو که سه یان سه رله نوی کرده وه به به رپرسی ئەنجومه ن و ../برواننه وتاری، «می نویسم تا در تاریخ تئاتر به یادگار بماند» سیروان....

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

«دال»ی شیعر مه دلوولی خوئیته تی و بهس

«شوین ئاسکیکی وه حش کهوتین

ئهو کاتهی لاو بووین

ههزارمان گرت هه و نه بوون

ههر ههچیشیان

هه ویش بوون

«ههر هه مووشیان ..»

«دروکانی موقه ددهس»

شیعر چیه و چون پیناسه ئه کری

به رامبهری ئه م پرسیاره ئه مه یه، زه ریا چون له هیله ک ئه دری؟

به پی دیارده ناسی / فنۆمنۆلوژیا / راسته ههر کهسه له گوشه نیگای

خویره و یستوویه بیبهسی به مانا و ههستیکی کاتیه وه، به لام ههر

ئهو کهسه دواي ماوه یه ک رهنگه پیناسه کهی خوئی ره فزکاته وه و به

جووری تر بوئی بچی، ده لاین زمان سه ره تای بوونی مروقه ... که وایه دایه

گه وره مان فیڕ باوه ئاده می کرد و بووه هوئی ده رکردنمان له به هه شتی

خوایی... یان ئه و داشه «ئیهستعاره» ییه بوو که «گایا» دایه

دهست «کرۆنووسی» کورپی بو وهی باوکی خوئی «ئۆرانووسی» پی لهت

لهت بکاو... ههر بویه شیعر به پیچه وانهی زانست مل ناداته / تابو /

یاساکانی باوک و له هه موو «یوتۆپیا» یه ک فری ده دریته ده ره وه / هه لبهت

ئه گه کچی دایکی خوئی بی / ئاخیر شیعر بنه ی دایکانه ی هه یه و ئیه ستاش مل

که چی دایک سالاری روئی نهرم و ژنانه ی ئیلا هه «ئورفه» ییه کانی ئاسمان

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سأح سووزهنی

وزهوییه! ههر بویه به ناوی « تهئیسسی » /می/په‌ری و فریشته و
ئیلاههوه گوڤش کراوه،

Orphee /ئورفه/ له‌میتولۆژیا یوونانیه‌کانا، ناوی شاعیریکی ده‌نگخۆش و
سازینه‌ری «چه‌نگ» ه که به‌هیزی شیعره‌کانی گیانه‌له‌به‌ران، ته‌نانه‌ت
داروبه‌رد ئه‌هه‌ژینی... بۆوه‌ی ناتوانی داوی /evridice/ ئوریه‌یمی خیزانی
بژی به ئیزنی خواکان؟ ده‌چپته جیهانی مه‌رگ ... به‌لام له‌گه‌رانه‌وه‌دا،
باوه‌کوو ئاوردانه‌وه‌ی لی مه‌نع کراوه ... ئاورداته دواوه و به‌و بۆنه‌وه
ئوریدیسی بۆ هه‌تاهه‌تایه ون ده‌بی و ئورفه‌ش ده‌بیته ئوستووره‌ی
شاعیری که به بی خه‌یالی ئوریدیسی ناتوانی بژی و به‌رده‌وام له
شیعره‌کانیا ئوریدیسی ئه‌ژینیته‌وه...

ره‌نگه‌ موسیقای شیعر ده‌نگدانه‌وه‌ی «نا» کانی ئورفه بی له چه‌نگه‌که‌ی‌دا بۆ
نه‌زمی دل‌رفینی سروشت و نه‌می باران و جوانی ئه‌ستیران له چاوه‌کانی
ئوریدیسی‌دا نازانم .... به‌لام ئه‌زانم خه‌یالی ئورفه سیه‌م که‌ره‌سه‌ی
شیعری بوو /دوانی زمان و موسیقا/ بۆ ژیا‌نی به‌رده‌وامی له‌گه‌ل ئوریدیسی
و نوستالژی شیعری....

یان شیعر ... ره‌نگه‌ که‌مه‌ربه‌نده‌که‌ی «ئافروودیت» بی که «پاریس» ی
paris هاندا له نیوان «ویرا» و «ئاتنا» دابوو و به‌رده‌وام ناچار بووه
له‌گه‌ل دیو و درنجان به شهر بی و چه‌کی به‌ره‌نگاری له‌شان بکان...

هه‌رچی بی گومان له‌وه‌دایه نیه که شیعر له جنسی ئیلاهه‌یه و هه‌زی له
یاساکانی به‌ستنه‌وه‌ی پیاوانه نیه شیعر جگه زمان هیچی‌تر نیه،
ده‌سه‌لاته‌کان زمان سازیان ئه‌کاو شیعریش له‌و ده‌سه‌لاتانه‌یه که به یاری
وشه ساز ده‌کری و ده‌فری... «یاریه‌کی ئازاده به‌لا، وا ئه‌نوینی که به
راستی خه‌ریکی یاری ئه‌قله»

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

هه ر بویه دهسه لاته کانی ئەقل و مانا و یۆتۆپیاکانی سه رکه وتن و دیوایه
گه وره کان به رده وام هه ولی راوکردن و هاوردنه ژیر رکیقی خۆیانیان
بوداوه و هه رگیز وه ک دهسه لاتیک دیانیا ن پیا نه ناوه: به لام راستیه که ی
ئه وه یه شیعر له میژه ئالی سه ربه خۆیی هه لداوه، هه رچه ند مقهسته کانی
زانست - دهسه لات له زۆر بره گی میژوو یی دا په ل و پویان کرد بی
دیسانه وه وه قه قنهس له ئاگری له شپی خۆی بووژاوه ته وه و بانگی
سه ربه خۆیی هه لداوه ته وه،

«شمشیره تیژه کانتان فرده ن

شه ونم ئەیانرزی نی

شیعر نه یان به زینی (۲) / شکسپیر /

«من آنم که در پای خوکان نریزم

مرا این قیمتی در، لفظ دری دا» / ناصر خسرو /

«گۆشتی من راخه ن به ماشا

له من خه ن تیرو که قانا

ناچمه دیوانی .. میروحا کها» / فهقی تهیران /

به لام ئایا شیعر ئەتوانی هه تا... هه تایه... خۆی له باز نه ی زانست

دهسه لا” پیا ریزی و ئەو که له بچه نه چیه پای، که واته له میژوو دا سه دان

جار به زۆر چه پاندوو یانه ته پای و زه وشیا ن پیوه به ستۆته وه

سه دان جار ئەینوو سمه وه

ئه دز هه رگیز ناخولیته وه» / له زمانی کالیله وه /

دیاره شاعیر له ناو هه ر کۆمه لیک دا بژی زمانی چه ند هه زار ساله ی ئەو

که له ی له پشته شه ر و ئاشتی، هومیدوره ش بی نی، ره نج و شادی ، داگیر

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

کراوی و داگیر کهری و برا کوژی و ئاوارهیی، مؤسیقا و گورانی و خوشهویستی ، یاری و گهمه و بهیت و باو داب و نه ریتی ئەو گهله وهک ئەزموونییکی میژوویی له ناخودئاگای» بیرو ههستیدا ئەژی و ئەکولیی و ساردئەبیتهوه و له گهلی ئەزموون و روئشنبیری کهسی خویدا تیکهلی ئەبی و له کاتی خولیاپی دا بی ئەوهی بیر له «فرمولیی» شیعری بکاتهوه، تهنیا ریکه ئەداته هاتنه دهرهوهی ئەو سیلاوه بو ناو دهمارهکانی خامه... شاعیر بیر له فرمولی شیعری وهک پیناسته ناکاتهوه، وهک چۆن ههنگ بیر له فرمولی ههنگوین ناکاتهوه» وهک چۆن پهپوله بیری لای سووتان نامینی... وهک چۆن بولبول ئاگای له پهنجه تیژهکانی ههلوئی دهسهلات نیه... ئەو گولی لامه بهسته و گورانی... که ههزاران ساله فییری بووه و دلنیام ئاگای له دهزگا و نوتهی گورانیهکانیشی نیه... ئەوه کیشهی ئیمهیه که ئەمانهوی پیناسه بو چرینی بولبول ساز کهین... ههنگوین فرموله بکهین یان ئەشقی پهپوله له بیوین... شیعری دۆزینهوهی پیوهندیگهلیکی نوییهله نیوان دیاردهکانی سروشتا... له نیوان سروشت و مروقا... له نیوان من و تودا... من و کۆمهلهدا... له نیوان من و خویدا... له بهین زهوی و ئاسماندا له نیوان ههست و نهستا... له نیوان شیعی و پهخشان و فهلسهفه و زاستا- له نیوان ئیستا و میژوو ئایهندهدا... شعر ئەشق و نفرت و بیلایهنی زمانه... ئەری شیعی چی نیه؟ شیعی ههرخویهتی و بهس... شیعی منم که رهنج ئەبهم شیعی توئشی که ئەم کوژی شیعی ئیمهین که رهنج کوژین... به موسیقاوه یان بی مؤسیقا - به مارشهوه یان به دزیهوه و له بهندیخانهیهکی توردادا...

«نیچه» ئەلی فیله سووفان ههرجی خویان ههلمستین... فرۆفشیताल به کهن... کتیبی قهبه قهبه چاپ بکهن یان ههلیت و پلیت بلین و رشیپان

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزه نی

دانین و گالته بهوانی تریکه ن.... جگه خوین و دهروونی خوین هیچیان نه گوتووو..../نیچه: ئهوپه ری چاکه و خراپه/ منیش ئه لیم راسته- شاعیریش پته له خوئی تینه پهراندوه.... جا ئه و خویه کی بی.؟ یه کی بی باز نه یه کی دهسه لات هه لیمساند بی.؟

یان: ئه وینتک ئاگری دابی و دهردنک پکشیان دیته وه و زل هیژتک پای نابی به سه ریا.....

یان: گیری کرد بی به دهس "ژوزفین" و سالوومه و "ناتالیا" یه که وه.؟ سما نوئل کانت شیعر ده به سی به جوانه وه و سه رچاوه ی جوانیش به سروشت و نه زمی سردشت ئه زانی به لام هه ربه ته نیا لاسایی کردنه وه ی راسته و خوئی سروشتیش به هونه رنازانی و باسی نبوغ ئه کاو داهینان که پی وایه هونه رله زانین/کارله رووی زانسته وه/ جوئی ده کاته وه.... به لام کاتی دیته سه رپیناسه ی نبووغ و داهینان ئه وه ئیتر دائه مینی :

"ئه توانین هه موو ئه و شتانه ی "نیوتون" له به ره مه قهت له بهین ئه چوه که نی دا/ بنه مای حکمه تی سروشت/ اصول حکمت طبیعی/ هاور دوویه تی به باشی فیربین، سه رفه نه زهر له وه ی چمیشکیکی گه وره پیویست بووه بو خولقاندن و دوزینه وه ی ئه و بنه مایانه" به لام ناتوانین شیعیکی ره وان بلیین... هه رچه ندesh یاسای هونه ر و ئاموژگاری شارعیرانی باش و سه رکه وتوو بخوینه وه و فیبری بینا

دیاره له بهر ئه وه ی نیوتون خوئی ئه یزانی چی کردوه و ئه شی توانی هه رئه وشته فیبری قوتاییه کانی بکا... به لام شاعیران له کاتی خولقاندن دا بیرله فرمولی شیعره که یان ناکه نه وه. وه ک باسی کرا ئه وه به کیشه ی خوین نازانن. ئه وه کیشه ی کاته که ئه یه وی بزانی نبود و داهینان چیه؟

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

رهسهن دژی بینای کۆن... بو ئەو شتانهی کهنیه... یانی نوqm کردنی دهنگی تاقه کهس لهناو کۆمهلهدا یانی سازکردنی زهوقی گشتی بو پهره دان به سهرمایه و قازانجی زیاتر" یانی سازکردنی "سیستهه" له لایهن رۆزگاکانی پیوهندی جهماوه رهوه... یانی ئازادکردنی لهش و هیرش بو سه ره رۆح³ به لام زمانی هونه ره به پیچه وانه "دالهه ی تاقه کهس ئەدا له به رامبه ره کۆمهلهدا وه ک ئارر شوده لئ: هونه ره" "ئپوزسیون" نی سه نهعت فرههنگه: زمانی هونه ره یانی زمانی نامۆ کردنه وه...

یانی ده رچوون له بازنه ی زمانی ئەوانی تر... یانی تازه کردنه وه ی په ی تاپه تیای ده قه کان مانا کان... یان بی ماناییه کان... یانی زمانی ده روونی من به هه موو جیاواز په کیه وه که گه له ل زمانی تو هه یه تی زمانی هونه ره وه ک کانت ئەل یانی زمانی نبووع.

به داخه وه که سیش مانای نبووع نازانی!! رهنگه نبووع یاری کردنی بی به سه ره پردی سراته وه خلیسکان به هه ر لایه گدا / ده ی کوژی / ده بیته یاری مه رگ!

شیعر:

به ره هه می ئە شقه به مروق

و مرو تایه تی! هرکات "ال" ه کانی

شیعر که وتییتینه و توپی ماناوه ئەوه یان درکاندوه

شیعر دژی یاسا کانی موقه دده سه! بووه ی شیعر میژوو به

میژووی مروق نازانی... میژوو درۆیه کی گه وره یه... درۆیه ک که

ئه یه وه ی

نیوئی که راسته: به لام شیعر راستیکه که به جلی درۆوه دیته گفتگو

به لام ئیستا؟

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

له جیهانیکی دۆراودا ئەژین!

له سهردهمی مهسخی وشه

به نرخه کاندای... سهردهمی

دهسه لاتداری و دیکتاتوریه تی زمانی باوکدا:

له جیهانی زمانی دووهه زار رووی ئینترنیت و سبیرنتیکا... ئەو و شانەیی
سهردهمانی خەلکی له خه و دایه چله کاند... ئیستا بوونه ته تۆر و شیعیری پی
راو ئەکرێ و خەلکی پی گهوج...

سهردهمانی که عهقلانیهت و زانستی پوزیتیویسته کان... بوته بۆمبای
قهله و قهله و کوشتاری قه به قه به: له ئاشویتیسه وه تا جینۆسایه....

وشه گهلی ئازادی و عه داله تی کۆمه لایه تی و یاسا و ئەوین... کهو توونه ته
زیندانی سه نهعت فه ره ههنگ له تلویزیۆن و رادیۆ و گو قاره کانی درۆدا

له سهردهمی مه رگی واقعه کانا... له جیهانی شهبی واقعی و ”وانموو“ دا
جیهانی شاعیر و نووسه ر و هونه ر مه ند سازی له شه و و روژیکا... جیهانی
گه وره کردنه وه ی سیمای نا واقعی/ له شیعیر چوو و له شاعیر چوو/ به ناوی
شیعیر و شاعیره وه له جیهانی حیزبایه تی و شو ر شگیری درۆدا....

شیعیری به سزمان چی له ده ست دی؟! جگه هه لاتن دپه نابردن به قوولایی
ده روونا... جگه هه و لدان بو شکاندنێ ئەو زمانه کلیشه ده سه لاتانه...

جگه هه و لدان بو ده ر چوون له و باز نه نه حسانه... جگه کوشتنی ئەو باوکه
زمانیه... ئەسه ن کی ئەلی شیعیر ئەبی حه تم ئەو کیکی هه بی...

تا که له کۆل شیعیر نابنه وه!؟

له ژیر تیشکی رهخهدا.....سأح سووزهنی

-
۱. نقد قوه حکم- اما نوئل کانت-عبدلکریم رشیدیان- نشرنی ۱۳۷۷ چاپ اول ص ۲۴۵
۲. ” نامه های عین القضاة همدانی “ تصحیح علینفی منزوی، صغیف غیرات- تهران ۱۳۶۱ -
نامه ۱۵ ص ۲۱۶
۳. ← لهزمانی تووکویل ”هوه“ ”دیالکتیک روشنگری ئادز تر....“

له ژیر تیشکی ره‌خندهدا.....سأح سووزه‌نی

توسعه

«دال»ی بر مدلولهای بیشمار

«فهم هرمنوتیکی/Hermenotic/ توسعه این است که دریابیم توسعه برای ما در حال حاضر چه معنایی دارد. فهم هرمنوتیکی نتیجه گفتگوی اصیل میان حال و گذشته است و این فهم هنگامی رخ می‌دهد که میان حال و گذشته ادغامی از افقها وجود داشته باشد. شرط ادغام چنین فهمی خود سنت است» /گادامر نقل به معنی/

در عصر تسلط و دیکتاتوری زبان در زمانه مسخ واژه‌های ارزشمند و روایات بزرگ و یوتوپیاها.. هر پدیده‌ی اجتماعی می‌تواند وانموده و شبه واقعی باشد از آن جمله؛ توسعه.. آزادی.. عدالت.. حقوق.. قانون.. علم و... که در زمانهای گوناگون نقشهای خوب، بد، وحشتناک بازی کرده‌اند و هر کدام به خودی خود می‌توانند روایاتی بزرگ خلق کنند و آن را در جهنم «آشوتیس»ها و سرد خانه‌های «سیبری» بیندازند.

پدیدارشناسان نشان دادند که هرکدام از این واژگان از منظر هزاران نفر /مخاطب/ می‌تواند هزاران تأویل و تعریف پذیرد. مسلماً تعبیر قبایل آدمخوار از واژه توسعه /یا معادل آن/ با برداشت جامعه مذهبی، سوسیالیست.. مدرن و غیره... گوناگون و گاه متضاد است.

نمی‌خواهم بگویم «توسعه‌ها بسیارند پس توسعه‌ای وجود ندارد» فقط می‌خواهم اینرا گوشزد کنم که اینقدر علم و «پوزیتیویستها» را به رخ نکشیم و با وانموده‌ها و کلمات قشنگ همدیگر را نفریبیم.

له ژیر تیشکی ره‌خنه‌دا.....سأخ سووزه‌نی

توسعه برای ما در حال حاضر یعنی «توافق نوعی ما» در اتحادملی، برای «حق حیات، آزادی بیان و جستجوی سعادت»!
و مشکلات عمده در راه توسعه عبارتند از؛ نهادینه نشدن فرهنگی اجتماعی هیچکدام از اصول فوق.

تردیدی نیست که تسلط نظامهای سلطه گوناگون در تاریخ چند هزار ساله‌ی ایرانیان/و کردها گاه به‌عنوان مجموعه و گاه زیرمجموعه‌ی ایرانیان/ و وجود کلکسیونهایی از قدرتهای مستبد در اپیستمه‌های سیاسی، نظامی، فرهنگی... ایرانیان تأثیری واحد و گاه گوناگون بر نظام زبانی/نشانه‌ای/ موجود به جا نهاده اند و شکستن حصارهای زبانی آنها در جوامع اسطوره‌گرای شرق چندان ساده نیست. /البته اگر موقتاً از تعبیر پست مدرنی پایان تاریخ و شالوده شکنی و... بگذریم و اگر به تاریخ‌گرایی متهم نشوم... چون خود را از طرفداران حقوق طبیعی می‌دانم/

ابتدا از نظامهای استطوره‌ای به عنوان ناخودآگاه جمعی و بعد تاریخ بحث را آغاز می‌کنیم بدون مقدمه باید گفت: نظام اسطوره‌ای ما، ظاهراً بر پدر و قهرمان مذکر نجاتبخش متکی است. البته پدرها فرزندان را می‌کشند و رستمی می‌باید تا استقلال ایران زمین تأمین گردد و آرشی که سرحدات را مشخص کند... در تاریخ نیز فرهنگ نهادینه اعتقاد به بروز قهرمانان ناجی از گئوماتا و ابومسلم و مازیار و بابک گرفته تا نادر افشار/که پسرش را کور کرد/ میر پنج و شیخ فضل‌الله و مدرس و کوچک و بزرگ خان جنگلی و.../در کردها نیز از خان لب زرین و شیخ عبیدالله تا شیخ سعید و شیخ محمود و قاضی محمد.../کاریسماهایی که سر بازند یا پیروز شوند و کیست که نداند ایستالینها و...ها در صورت به قدرت رسیدن ضرورتاً دیکتاتو خواهندشد و اساساً دیکتاتوری یا استبداد معروف شرق در همان نهادینه شدن سلطه زبانی گفتمان پدر- زور به جای گفتمان فرزندان و گفتگوست.
ماکیاولی در نامه به شهریار به دقت بر این تفاوت/ استبداد شرق و غرب/صححه می‌گذارد¹؛ «سلطنتهای شناخته شده به دو صورت اداره می‌شوند:

¹ N. machiavelli. The prince Newyork ۱۹۵۰ p ۴۳

له ژیر تیشکی رهځنه دا.....سأخ سووزه نی

۱- نوعی که حاکم و کارگزارانش حکومت کرده و وزرا به لطف و اجازه حاکم او را در حکمروایی بر قلمروش یاری می‌رسانند.

۲- نوعی که حاکم و اشراف /بارونها/ حاکم بوده و موقعیت آنها به لطف و مرحمت فرمانروا است که نجات و اعتبار خانوادگی آنها را حفظ می‌کند. در حکومت نوع اول حاکم/شاه/ از قدرت بیشتر/نامحدود/ بر خوردار است مثال این دو نوع حکومت در این زمان شاه ترک و شاه فرانسه است.»

بعدها دیوید هیوم، مونتسکیو، هگل، مارکس، ... بر این تفاوت صحنه گذاشتند به نظر مونتسکیو؛ «جوامع شرق هیچ محدودیت، واسطه و ممنوعیتی برای حاکمانشان نمی‌شناسند، زیرا اساس این جوامع یک اصل اساسی است؛ ترس!

در این جوامع انسانها خلق شده‌اند تا از اراده مطلق حاکم کورکورانه اطاعت کنند و انگیزه‌اش ترس است²» هگل نوشت؛ «شرق میدانست و اکنون نیز می‌داند که تنها یک تن آزاد است و جهان یونانی و رومی میدانستند که گروهی از افراد آزادند و جهان ژرمنی می‌دانست که همه آزادند.³» و صد البته میدان برای شورش فکری مدرنیته که اساس توسعه‌های فرهنگی، فلسفی، سیاسی و اقتصادی... است در جوامع دوم و سوم بیشتر فراهم بود و دیدیم که چگونه نقد تاریخ تاریخ دیگری آفرید؛ عصر روشنگری زمینه را برای نهادینه کردن بینش تازه آماده کرد «چنین بینشی در واقع بینش پرسش و اعتراض بود. پرسش راجع به آنچه وجود ندارد و اعتراض به آنچه حکم فرما شده است»/آدوینس/

البته در ایران نه تنها پرسش کفر بود. بلکه اعتراض هم کیفی کمتر از مرگ نداشت. اگر قبول کنیم که دستاوردهای هنر، فلسفه و علم جهانی است و نباید در انحصار هیچ نظام خاصی از سلطه باشد/که متأسفانه اکنون هست/ پس، ما نیز می‌توانیم با نقد ریشه‌ای استبداد شرق، راه را برای مرحله‌ای دیگر از تاریخ و گذار به جامعه مدرن فراهم کنیم؛

² G-Montesqviev- the spirit of the lows. New york ۱۹۶۳ p-۲۳

³ G- Heyel. The philosophy of his teory. Newyork -۱۹۴۴-p.۱۰۵

له ژیر تیشکی رهځنه دا..... سألج سووزه نی

بررسی استبداد حداقل از زمان حکومت قاجار به بعد ضروریست... زیرا قاجاریان بسیاری از مشخصه‌های استبداد شرق را آشکار کردند؛ «پادشاه را شاه شاهان، سلطان سلاطین، قبله‌عالم، مطیع کننده اقالیم.. دادگستری مردمان نگهبان گله‌ها.. حامی بیچارگان، فاتح سرزمینها، سایه خداوند در زمین/ظل‌الله/ و... می‌نامیدند⁴ قدرت شاه به طور بالقوه بسیار گسترده بود، او مالک همه زمینهای غیر وقفی بود که قبلاً بخشیده نشده بودند. او می‌توانست دارایی آنها را که معضوب شده بودند مصادره کند/A/ رعایش را در موقع ضروری برای قشون فرا می‌خواند/A/ و مستقیماً در بازار در تثبیت قیمتها، خرید و فروش و انبار کردن مواد غذایی مداخله داشت/A/ وی صاحب مرگ و زندگی رعایش و عزل و نصب صاحب منصبان قلمرو بود/A/ که عبار بودند از وزرا، مستوفیان میرزا های درباری ایالات مرکز، افسران و مأموران ارتش، حکام سراسر کشور، شیخ الاسلام، که رسماً عنوان رهبری جامعه اسلامی در زهر را بعهدده داشت، کلانتر که بر تولیدات اصناف و محاسب که بر کارهای عمومی بازار نظارت داشت/A/ بطور غیرمستقیم/ به نظر می‌رسید که قدرت شاه از دربار به همه مناطق امپراطوریش گسترش پیدامی‌کرد⁵/B/» هر کدام از این گزینه‌ها چنان نهادینه شده بود که انقلاب مشروطیت، که خود تحت تأثیر سلطه زبانی/فرهنگ اعتراض/ انقلابات جوامع غربی بود. نتوانست کاری از پیش برد... فقط اختلافات اساسی سنت و مدرن را آشکار تر ساخت و اعتقاد به کاریسمای رهبر را بیشتر نمود... گفتمان آزادی از راه زور و اسلحه و جنگ به همان شکل باقی ماند و نقد ریشه‌ای میدانی برای نشو و نما نیافت ... و البته شاه همان شاه و خان همان خان و مملکت همان مملکت باقی ماند و مردم هم آزاد بودند که خدا را شکر کنند که در گیرودار «آشوب و بلوا» نمرده‌اند، این گفته‌ها حمل برنادیده گرفتن نوگرایان و اهداف خیرخواهانه و اصلاح طلبانه جنبشها و اعتراضات توده‌ای تاریخی ملی و مذهبی و... رهبریت آنان نیست، فقط

⁴ - هر کدام از این گزینه‌ها را با A و B مخصوصاً مشخص کرده‌ام: A برای گزینه‌های که اکنون نیز سلطه زبانی خود را دارند. B برای گزینه‌هایی که کاربرد زبانی نشانه‌ی سابق را ندارند

⁵ - پرواند ابراهیمیان - مقالاتی در جامعه شناسی ایران

له ژیر تیشکی ره‌خنه‌دا.....سأخ سووزه‌نی

موشکافی مسئله از دیدگاه کلی‌نگر پدر در ناخودآگاه جمعی به عنوان کاریسما است.

نقد تطبیقی گزینه‌های بالا نشان می‌دهد که /بقول فوکو/؛ هر لحظه از تاریخ ما نه لحظه‌ای/مرحله‌ای/ در خط تکامل/و توسعه/بلکه لحظه خاصی است که نشانگر تأمل مخاطره‌آمیز سلطه‌ها و نبردهاست و ما از شکلی از سلطه به شکلی دیگر سلطه افتاده‌ایم و با تأسیس رژیم‌های حقیقت!!! بر ضد و بردیگران حکومت کرده‌ایم⁶»

اما اینکه قبول کنیم که حقیقتها بسیارند و تنها رژیم حقیقت ما نیست که در جهان/یا در ایران/ وجود دارد می‌تواند اولین گام باشد برای خارج شدن از دایره آن نوع سلطه/یا نظام تک سلطه‌ای/که البته همه می‌دانیم که چنین نظامی وجود خارجی ندارد، زیرا در نظام به ظاهر تک سلطه‌ای سلطه‌های زبانی دیگر نیز وجود دارند که پیوسته بر پتانسیل قدرتهای خویش می‌افزایند و آن را برای لحظه‌ی «تعامل مخاطره آمیز دیگر» نگهداری می‌کنند. از آن جمله سلطه‌های زبانی؛ فرهنگی هنری، قومی، طبقه‌ای، سیاسی، اقتصادی و سبیرنتیکی... که در عصر ما از قویترین قدرتها هستند.

چنانکه دیدید نظام به ظاهر یک سلطه‌ای/و بعد یک حزبی/ شاهنشاهی بعد از مشروطیت نیز با تمام قدرت به قلع و قمع گفتمان‌های ملی، مذهبی، سوسیالیستی و... پرداخت اما آنچه ماند سلطه زبانی گفتارهای مذکور بود و آنچه رفت نظام شاهنشاهی بود و... اما متأسفانه چون قدرت /سلطه/ گفتمانهای سیاسی بر همان کاریزماتیک پدر و رهبر مذكر استوار بود، توسعه سیاسی/غیر از مقطعهای که قدرت کنترل حاکمیت کم بود/ صورت نگرفت. در عوض گروه‌ها و دسته‌های خشونت طلب و شبه فاشیستی سازمان یافت و حدیث مفصل.. که در توان این مقال نیست. آنچه ماند روشنفکران فراری وسازمانهای محفلی و زیر زمینی و دوباره جمع آوری نیروهای مخفی برای «تعامل مخاطره‌آمیز دیگر» بود ..

⁶ - میشل فوکو ، از کتاب فراسوی ساخت گرای و هرمنوتیک...

له ژیر تیشکی ره‌خنه‌دا.....سأخ سووزه‌نی

در کردستان نیز وضع از آن بهتر نبود؛ کاریسماهای سیاسی در طول تاریخ در فکر انقلاب (!! مدوام بوده‌اند و هیچگاه تحلیلی مشخص از شرایط و سلطه‌ی موجود ارائه نداده‌اند و طبق معمول همیشه شکست خورده‌اند و همراه خود علاقمندان پر شور و صادقی را به شکست کشانده‌اند. این گفته دفاع از رژیم‌های خودکامه‌ای نیست که همیشه به شدیدترین نحو تا کشتار جمعی شهرها و روستاها کردها را سرکوب کرده‌اند/ بلکه نقدیست ریشه‌ای از سیاست و تحلیلهای همیشه چون یک آنها و همیشه منجر به شکست که در طول تاریخ شاید نمونه‌ای برایش پیدا نشود.. جالب اینجاست که هیچ وقت از شکستهای متمادی خود تجربه نگرفته‌ایم و همیشه در همان چاهی افتاده‌ایم که دفعه قبل نیز افتاد بودیم. بعد از التیام هر زخم مشغول فراهم کردن زمینه برای شکست دیگری بوده‌ایم. بقول محمد مکرری/از نویسندگان کرد/«بذی شوژی کورد هه‌تا..هه‌تایه!»- زنده باد انقلاب ابدی کرد!!- طنزی قوی و رسا؛

شیخ سعید به مقابله ترکهای جوانی بر می‌خیزد که خود/ظاهراً/ در حال انقلاب و اخراج بیگانگان هستند و توده‌های ترک را پشت سر دارند. شیخ محمود هنوز مشکل کردها را با امپراطوریهای سلطه‌ی اطرافش حل نکرده در فکر اخراج بریتانیای کبیر (!! است. قازی محمد/ از خوشنام‌ترین رهبران کرد/ بدون کسب حمایت توده‌های شهری و روستایی بسیاری از نقاط کردستان، اعلام استقلال و جمهوری می‌کند و بیشترین همش بر پشتیبانی مقطعی خارجی نیست که انسان را با نفت عوض می‌کنند و چه صادقانه سر در راه اشتباهش داد. و ملامصطفی با اتحادهای بیجا با رژیم‌های خودکامه هرازگاهی «هرسی»/بهمن/ دیگر بر شکستهای دیگر می‌افزاید.

وئاپو هنوز حق تعیین سرنوشت کردهای ترکیه را نگرفته مدعی براندازی قدرتهای جهانی امپریالیسم و صهیونیسم و ارتجاع منطقه و.. شد. احتمالاً متهم خواهم شد که سیاست حکومتهایی را که هیچ وقت کردها را به رسمیت نشناخته‌اند و «سرکوب»/سیاست همیشگی/ آنها بوده‌است را تأیید کرده‌ام ، که چنین نیست اما ساده اندیشی است که فقط سرکوب را عامل شکستهای تاریخی قلمداد کنیم و داستان ادامه دارد...

له ژیر تیشکی ره‌خنه‌دا.....سأح سووزه‌نی

اگر؛ روشنفکران کرد همگام با روشنفکران اصلاح طلب سایر اقوام با نقد ریشه‌ای سیاست‌گذشته در جهت نهادینه کردن گفتمان فرزندان و گفتگو گام بردارند.

اتفاقاً شرایط تاریخی برای چنین اقدامی اکنون بعد از دوم خرداد در ایران در حال شکل‌گیریست... روشنفکران کرد اگر دچار «چپ روی کودکانه» قبلی نشوند و اصلاح طلبان اگر قصد نهادینه کردن گفتمان گفتگو و توسعه سیاسی را دارند؟ باید قدم پیش بگذارند.. نمی‌گوییم گذشته را فراموش کنید اما از گذشته پندگیریم و آن را نقد کنیم.

همه میدانند در جنگ و درگیریهای داخلی و حذفهای به ظاهر فیزیکی پیروزی وجود ندارد. نیروها هرز رفته و روند توسعه کند خواهد شد.

مگر اینکه در راه نهادینه کردن فرهنگ توسعه و اتحاد ملی گام برداریم و سعی کنیم درگیریها را قلمی کنیم...تضادها و درگیریهای قلمی در حوزه‌های مختلف راه را برای آزادی بیان/احزاب،سندیکاهاو محافل روشنفکری بعنوان بازوی مردمی، پشتیبان جامعه‌مدرن/عدالت اجتماعی و دمکراتیزه شدن فراهم خواهد کرد... فراموش نکنیم که هر طرح تحلیلی/برای توسعه/ که در علوم اجتماعی بکار می‌رود با مشکلاتی بنیادی پیوندی عمیق دارد» مشکلاتی بنیادی را دریابیم و از نقد آنها نهراسیم که زمانه به نفع ماست. به نفع مردم و دمکراسی در جامعه‌ای مدرن! در خاتمه من نیز می‌گوییم:

«همه آدمیان برابر زاده می‌شوند/زن و مرد/ و آفریدگارشان حقوقی به آنان داده که باز پس‌گرفتنی نیست. از جمله حق حیات، حق آزادی و حق تلاش در راه سعادت..

ملتی که خود را وقف این اعتقاد کرد پیروز است!⁷»

⁷ - از اعلامیه استقلال آمریکا نقل از حقوق طبیعی و تاریخ - اشتراوس - باقر مؤمنی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سأح سووزهنی

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سالح سووزهنی

نۆبیلی ۲۰۱ و

سیر، وی، ئیس، نایپۆل

خهلاتی نۆبیل ساله‌هایه وهک پرپایخترین خهلاتی جیهانی ئەدهبی و ... ماوه‌ته‌وه و زۆر شاعیر ونووسه‌ری گه‌یاندۆته پهرپه‌رۆچکه‌ی ئاسمان و به‌پرای زۆری له ره‌خنه‌گرانی جیهانیش چاوی له زۆر که‌سان نووقاندوه و بۆته شیریی ده‌ست ده‌سه‌لآته ره‌نگاله‌کانی پانتای سیاسه‌ت و ... و له‌راسته‌شدا که‌م نه‌بوونه که‌له شاعیران و نووسه‌رانی جیهانی که‌ وه‌به‌ر ره‌حمه‌تی «نۆبیل» ده‌ران نه‌که‌وتوون و ئەمه‌ش هه‌چی له شان و شکۆی ئەو نووسه‌ر و شاعیرانه که‌م نه‌کردۆته‌وه و ره‌نگه به‌ناوبانگ‌تریشی کردبیتن . به‌سه‌ر ئەوه‌شدا که‌میش نه‌بوونه ئە و نووسه‌رانه‌ی خه‌لآته‌که به‌بالای وان دووراوه و مافی خۆیان به‌راسته‌ی وه‌رگرتووه..

.... ویدیاده‌ار، سوورا‌پراساد، نایپۆل یش

خه‌لاتی نۆبیلی ۲۰۰۱ ی وه‌رگرت...

نایپۆل له سالی ۱۹۳۲. ز. له «چاگواناس» شارۆچکه‌یه‌کی «ترینیداد» له بنه‌ماله‌یه‌کی هه‌یندی و ئەسه‌له «به‌رهمایی» له‌دایکبوو. کاتی ته‌مه‌نی شه‌ش سال بوو خۆی و بنه‌ماله‌که‌ی چوونه پ*یه‌ته‌ختی ترینداد» پورت ئاو ئسپاین» /Port of Spain/. باوکی نووسه‌ر و رۆژنامه‌وان بوو که‌ به‌ هو‌ی نه‌خۆشینێ دله‌وه سالی ۱۹۵۳ کوچی دوا‌یی کرد، بیئه‌وه سه‌رکه‌وتنی کوره‌که‌ی وه‌ک نووسه‌ریکی هه‌لکه‌وته ببینی. ئەو به‌ نووسراوه‌کانی خۆی نایپۆلی هه‌یوادار و دلگه‌رم ده‌کرده‌وه. له نامه‌یه‌که‌دا نووسیبوو:

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

« له هونه رهنه ند بوون مه ترسه دی اچ لارنس نووسه ریکی هه لکه وته بوو، له هه ر دروخیک دا ده ب* وهک ئەو فکر بکه یته وه هه مووشتی له پیناوی هونه ردا»

له هه ژده سالی دا یه کهم کورته چیرۆکی خوی دایه دست بلاوکه ره وه یه ک بو چاپ به لام په سهند نه کرا. نایپول دواي کوتایي خویندن له کالیجی به نده ریکی ئسپانیایی له سالی ۱۹۵۰ دا ئیزنامه یه کی زانکوی ئاکسفوردی به خه لات وه رگرت. له ۱۹۴۹ دا دواي ئەوه ی چه ند ره سمیکی خوی/ به پیی داواکاری زانکو/ بوخوشکه که ی ده نیری، ئەنووسی: من هیچ کات نه مزانیبوو سه ر و سیمایه کی چاخم هه یه، به لام ره سمه کهم وا ده لی... کات* شیوه ی ئاسیایی خوم له ناو ره سمه که دا بینی، پیم وابوو هیندی یه ک ناتوانی له وه زیاتر که من هیندیم هیندی بنوینی. هیوادار بووم قه لافه تیکی رۆشن بیرانه بنیرمه زانکو.. به لام ئەشا ئەو شته ی دهره اتووو چونه» دواي نه خوشینیکی ئاساب هاته خو کوشتن به لام به خوشییه وه که پسوولی گازه که یان له ته واو بوونا بوو... له ئاکسفورد «پاتریش هیل» ده ناسی و له سالی ۱۹۵۵ دا ئەیهینی. پاتریشا له سالی ۱۹۶۶ دا ده مری و نایپول دواي ئەو «نادیرا ئالوی» ئەسله پاکستانی و رۆژنامه وان ئەهینی. دواي کوتایي خویندنه که ی ریگه ی خوی بو نووسه رایه تی هه لده بژی ری... ئەمه ئەوکاته بوو که نایپول خوی به بیرگ ئەزانی... به لام کاتی دهستی کرده ئەزموون وه رگرتنی پیش زه مینه ترینیدادیه که ی... دهنگی خوی وهک نووسه ریکی ده هه ی په نجاکان دۆزیه وه. نایپول یه کهم کتیبی خوی/ شه قامی میگوال/ له سالی ۱۹۵۹ دا بلاو کرده وه... ئەو کتیبه خودا حافیزی یه که له «پورت ئاوسپاین» ی ترینیداد. که سایه تی یه جورا و جوره کانی گه لاله ی چیرۆکه که ی بریتی بوون له «بووگارت»/ ئەو ناوه ی له فیلمی «کازابلانکا» وه رگرتبوو/ و «بیوردزورت» که شیعره کانی ده فرۆشیته چوار سینت/قران/ «مه ن مه ن» که بوونه وه ریکی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

نامۆیه بۆ دانیشتوانی شه قامی میگوال. بیژهری ئەو چیرۆکه کورپکه له تهمنی بالق بووندا که ههولای ئەوه ئەدا خهرجی خۆی دهربینی و ئەنجام بۆ خویندن دهچیته دهرهوهی ولات

« هه موویانم داناو خیرا به رهو فرۆکه که رووشتم.. ئاورم له پشته سه ره نه دایه وه. هه ره ئەوهنده ئەمروانیه سیبه ره که ی به رده مم، کوله بنه یه کی سه ما که ره له سه ره باندی فرۆکه خانه که..»

له کارهکانی دوا یی دا نایپۆل وازی لهو تهوس و توانجه هیناو له ۱۹۶۰ دا «چارلزپوور» له بهشی ناساندنی کتیبه که ی دا گوتی: «دوو پيشنیار که وتوون به سه ره یه کا ئەم ته ریبه له ئاکامدا شایانی ئەوه یه که بیرمان بخاته وه هه موو جیهان وه ک یه کن.. لهو حاله دۆستانه یه دا رهنگه چیرۆکهکانی «ژیان به سه ره چۆمی می سی سی سیپی» مارک تواین؛ مان وه بیر بیته وه، ده بی بلیم «شه قامی میگوال» له ترینیداد له راستیدا نه ئەوهنده له ؛گیت فیشرو؛ ئەچی و نه «میسووری» باوی سه ده ی نۆزدهش دینیته وه یاد. ئەوه ی له کتیبهکانی ئاغه ی نایپۆل دا سه رنج راکیشه ئەمه یه که ئەو جیهانی خۆی به شیوه یه کی بیهاوتا ئەنوینی»

/نیویۆرک تایم ۵ ی مه ی ۱۹۶۱/

له سالی ۱۹۶۱ دا «خانوو یه ک بۆ ئاغه ی بیسو اس» بلاو ده کاته وه، که زۆر کهس وه ک شاکاری نایپۆل ناوی لیده بهن، ئەو رۆمانه چیرۆکیکی تراژدییه به زمانی تهوس.. که باسی سه ره به خۆی هه وه یه هیندییه کی به ره هه مایی دانیشتووی ترینیداد ده کا.

له پشت «موهان بیواس» / که سایه تی سه ره کی ئەو رۆمانه دا / تا ئەندازه یه ک که سایه تی باوکی نووسه ر نوینراوه.. نایپۆل سه به ره ت به که سایه تی باوکی گوتوویه تی : ؛باو کم له هه موو بابه تیکه وه پیاویکی خاوهن ئەزموون بوو، به لام زامه رۆحیهکانی ئیجگار له وه قوولتر بوو که کهس بۆی بیته سه ره باس.؛

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

لهو رۆمانه دا «بیسواس» ههر له مندالی یهوه بهوبهخت بووه و گوره ترین ئاواتی تهنیا خانووویکه که هی خوی بی، ئهوهی که بنهمای ژیانی ئهوی له سهر دامهزراوه .. چیرۆکی که تهوسی کۆمه لایهتی و جۆره شوین دانانیکی زگ سووتوانهتی تیکه لاو کردوه و کهوتوته شوین ئهوه ههولانهی که سایهتی چیرۆک بو شوغله جۆراوجۆرهکان ئهیدا.. له کیشانی تابلوووه تا رۆژنامهوانی ..

دوچار نایپۆل له کتیبی «له نیوان باوک و فرزند» دا سه ره له نوی دهگه ریتهوه سهر که سایهتی باوکی، شوین پاییک له ویکچوونی ئهوه دوانه له سالهکانی سه رهتای دهههی په نجا.

له ۱۹۶۱ دا نایپۆل یارمهتی یهکی مالی له دهولهتی ترینیداد وهردهگری بو وهی سه فهریک به رهوه جهزیرهکانی کارائیب برهوا.. ئهوه لهو سه فهره دريژخایه نانهی دهههی شهست و هفتای بو هیند، ئه مریکای باکوور، ئه فریقا، ئیران، پاکستان، مالیزی و ئه مریکا که لک وهرئهگری و چهند به رهه میک ئه خولقیینی که بریتین له «هیندوستان شارستانیه تیکی زامار» ۱۹۷۷ و «پچیک له چۆمدا» /۱۹۷۹/ که رۆمانیکی رهش بینانهیه سه بارهت به ئه فریقا و لهویدا بهروونی له خراپهکانی به شههر/مرۆف/ ئه دوی - چیرۆکه که له ولاتیکی وهک «زه ئیر» یا «ئوگاندا» دا هاتوته ئاراوه، سه لیم ی راوی موسلمانه و بنه ماله کهی بازرگانی ئه سه له هیندین. سه دان ساله له ئه فریقادا ئه ژین. سه لیم دووکانیک دهکاتهوه له پال پیچی چۆمیکدا و هیندی سه رکهوتن وه دهست دینی که له ولاتی ژیر دهسه لاتداری «بیک مین» ی باوک سالار به سه ره خه لکی دا داها تووویکی نیه. جاریکی دی که سه لایهتی سه ره کی نایپۆل بیانی یه که، که تیدهگا له رهوتی ژیاندا گه یشتوته کوتایی ریگا و ده بی واز له هه مووشت بهینی... له شوینیکی ئهوه چیرۆکه دا «فردیناند» /دۆستی «سه لیم» ه/ کاتی له به ندیخانه ئازادی دهکا دهلی:

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزنه

«گهون خوی جولاندهوه بهلام شوینی بو رۆشتن نه بوو» ئەوه رهزمی نایپۆله بو ولاتیکی وا و— بهگشتی جیهانی سیهههه ئەو له شوینیکیدا گوتوووه: « ئەفریقا فرههنگی نیه » دیرک والکیتی شاعیر له جهزیرهی هیندی رۆژئاوای ئەمریکای ناوهراست که کاتی خوی خهلاتی نووبیلی ۱۹۹۲ی بهرکهوت، سهبارهت بهمه ئەنووسی « نایپۆل خۆشی له رهش پیستهکان نای » لهسالی ۱۹۵۰ دا نایپۆل له بریتانیا نیشتهجی دهبی بهلام چهند سهفهریک دهکا، وتار و نوسراوهکانی بهرهمی ئەم سهفهراوه زۆربهیان سهلبین، ههست بزوین نین و بهدووی دوزینهوهی کۆمه لانی جهزیرهی هیندی رۆژئاواوهیه لهکتیبی « ریگای ناوهراست » ۱۹۹۶ دا ئەنووسی: زنجیریکی پۆلا وهک تایبهتمهندی فرههنگی هیندی رۆژئاوا سالهايه كهوتوته بهرسه رهنج... بهلام ئەمه ئەوشتیه که من بیزم لییهتی. / رقمه لیلی / دواتریش « له ناو دینداراندا » ۱۹۸۱ که له لایهن مۆسلمانانه سهله فیه کانهوه تاوانبار دهکری... دوایین سهفهری نایپۆل ئەم کتیبهی به شوینهوهیه، که وینه گهلی پیاویکن له سهفهرهکانی بو ولاتانی ئیسلامی غهیره عه ره ب وهکوو ئەندۆنزی و ئیران و پاکستان و مالزی.

له رۆمانی « مه ته لی هاتنه ناوهوه / چوونه ژوور / ۱۹۸۷ که تا ئەندازهیهک وهزعی نووسهر خوی دهگرپتهوه ، نایپۆل باس له نووسهریکی کارائیبی دهکا که چیژی گهرا نه وه بو ولات، دواي سالها ئاوارهیی، دهچیژی... ئەوهش کاتیکه ئیتر حه ره که ی جیهان لای ئەو وستاوه و بی مانایه. ههوینی سه ره کی به ره مه کانی نایپۆل ئەو زهره ر و زیانانه یه که ئیمپریالیسم له ولاتانی جیهانی سیهههه می ئەدا، وهک ناردنه دهره وهی فرههنگ و که لک وهرگرتنی نابهجیی له ئازادی... ئەو وهک چیرۆکنووسیک به هوی پیشاندانی رهش بینانهی سروشتی مرۆف، بنه ماکانی مه نفاو دوور خراوهیی و نامۆیی له به ره مه کانی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزهنی

له گهل ؛ جۆزيف كينراد؛ بهر ئاورد دهكرى له وتارى «تارىكى كينراد»
 ۱۹۸۰ ئەو ههوينه دهروونيانهى خوى به ناوى
 « فهزايهكى تارىكى كينرادى له سهر زهوى » ئەناسينى. له
 دهههى نهوددا نايپۆل له سهر كاره غهيره چيروكى يهكان ههلويست
 ئەگرى. له سالى ۱۹۹۴ « ريگهيهك له جيهان»/دواى ماوهيهك زۆر/ بلاو
 دهكاتە وه، ژياننامهيهكى خۆنووس و ههروهها ميژوونامهى له
 چيروكچووى ئيستعمارى كه له زمانى «سيروالتير دالى؛ يهوه تا
 شوپشى سهدهى نوزدهى فرانسيسكو ميراندا دهگرتهوه... له رۆمانى»
 له ته ته مهن» / نيمه عمر ۲۰۰۱دا/ كه سايهتى سهرهكى رۆمانهكه ناوى
 «ويلى سامريست چاندارانه/ له داىك بووى دهههى سى هيندوستان.../
 نايپۆل ئەم ناوهى له نووسهري ئينگلسى «سامريست موام»، كه
 دیداریكى له گهل باوكى ههبووه، وهرگرتووه ... وىلى دهچيته له ندهن و
 لهوى وهيلان و ئاواره كتيبى بلاو دهكاته وه؛ ئانا؛ ژنه دوورهگيى
 ئەفريقايى دینى و له گهل ئەو دهچيته ملكى بنه مالهى ئەوان له
 ئەفريقا.. وىلى گيرى كيشه دهروونى يهكانى خويهتى. بۆ وهى وهك
 كوره «به رههماييك» لای وايه كه سيكى هاوردوه كه بۆى ناشى/حه رامه/
 باوكى وىلى ياخييهكه كه له دهيريكداهمري و وىلى ش بهرامبهه
 ههوينى ئاواتهكانى باوكى ياخي دهبى ... له ولاتى ژنهكەشى دا
 سيستهمى كولونى له چراندایه، بهلام ئەو ههروا نامۆ دهمينيتهوه..
 دواى ههژده سال ديتسه سهر ئەوهى ژنهكهى به جيبهيلى و ههويهى
 راسته قينهى خوى ببينيتهوه .. ئەو له ته عومريك ژياوه و ئەوهش
 تهنيا تاپويهك بووه و بهس... نايپۆل ئيترنالى چى ديتته پيش، وىلى
 به دووى وجوودى خويه وهيه و باقى چيروكهكه سيبهري ئاوه لايه بۆ
 وهى خوينهه بۆخوى له گهل برؤا...
 نايپۆل له ماوهى ته مهنى نووسيندا ئەم خهلاته پر بايه خانهى
 بهر كه وتووه:

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

خهلاتی بووکیږ به هوئی له ناوچهیهکی ئازاد له ۱۹۷۱	✓	دا
خهلاتی ئەدهبی ئینگلیسی کووهین له سالی ۱۹۸۹ دا .	✓	
نازناوی sir /سیږ/ له ۱۹۸۹ دا .	✓	
ئهمهش کتیبناسی دی، ئیس، ناپۆ له		
مافی رای ئەلویرا ۱۹۵۸	✓	
شهقامی میگوال ۱۹۵۹	✓	
خانوویهک بو ئاغهی بیواس ۱۹۶۱	✓	
ئاغهی ئستۆن و هاونشینی شوالیه ۱۹۴۳	✓	
ئالایهک بهسهر جهزیرهوه ۱۹۶۷	✓	
له ناو چوونی ئالدورادۆ ۱۹۶۹	✓	
له ناوچهیهکی ئازاد دا ۱۹۷۱	✓	
گریلاکان ۱۹۷۵	✓	
دۆزینهوهی سهنتهر ۱۹۸۴	✓	
مهتلی چوونه ژوور ۱۹۸۷	✓	
ریگهیهک له جیهان دا ۱۹۴۹	✓	
لهته تههمن ۲۰۰۱	✓	

سه‌رچاوه:

عصرپنج‌شنبه‌ها شماره ۳۷-۳۸

له ژیر تیشکی رهخندهدا.....سألح سووزهنی

دهق و رهخنه

دهق :

خاتوو ئیلعوزار Lady Lazarus

«سیلقیا پلات» . ن: چیا موحدی

دیسانهوه ئه و کارهم کرد

دهسالان جاریک

کاری و ده کهم

موعجیزه یه کی پر بزاف

پیستم وه ک «ئابازوری» نازیه کان ئه دره وشینه وه

پای راستم

سه نگیکه بیخه نه سه ر قاقهز

رووم بی سیما

که تانی ناسکی جووه کان

ئه ی دوژمن

دهسره ی سه ر رووم هه لده ره وه

ترسینه رم؟ وانا؟

لووت، قولکایی چاوم

زنجیره ی ددانه کانم

تامی ترشاوی ده مم

له روژیکدا... ده فه وتن

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سألح سووزه نی

له هه ناوم بیینه ده ری
 مردنیش وه ک هه موو شتیکی تر هونه ره
 باش شاره زای ئه وه هونه ره م
 ئه مه کاره جه هه نده میه ده که م
 واشی ئه که م راست بنوینی
 ره نگه لات وا بی
 وه حیه کی غه بیم بو دی
 له به ندی تاقه که سیدا
 ئه م کاره راحت تره
 ره حهت کاره که ده که ویت و
 له وی ده مینیته وه
 ئه مه کاریکی شانوییه
 به روژی روون بگه ریته وه
 بگه ریته وه هه مان شوین
 هه ر به وه سیماره
 هه ر به هاواری ئه کته ریکی وحشیه وه
 موعجیزه یه
 ئه مه ئه وه ده نگه یه
 ئه مه بییته وه سه رخو
 بو دیتنی زامه کانم
 ده بی پاره بدن
 بو بیستنی ده نگه دلم
 ده بی پاره بدن
 راستی، دلم ئه وه لیئه دا...
 بو بیستنی قسه یه ک...
 ده ست لیدانی... دلویه خوینی

له ژیر تیشکی رهخه دا.....سالح سووزه نی

تاله قژیك یا پرزۆلیك

له جل و بهرگم

دهبی پاره بدهن... پاره ی زۆر

باشه... باشه... جه نابی دوكتور

كاکی دوژمن

من هه موو سه رمایه كه تانم

زارۆکی له زیری رووت

كه له قیژه یه ك دا ده تویته وه

ئه سوورم و ئه سووتم

وامه زانن

ئاگاداریه کانتان به كه م ئه گهرم

خۆله میئش.. خۆله میئش

خۆتان بیشیوینن و بگهرین

گوشت.. ئیسك... ههچی تیدانیه

قالیك سابوون

ههلقه یه کی ماره یی

درانیکی زیر

جه نابی ره حمان

كاکی شه پتان

بزائن و ئاگادار بن

له دلی خۆله میئشا

به قژی سووره وه

دیمه ده ری

و پیاوان وه ك ههوا هه لئه لووشم.

ره‌خنه:

شیعری خاتوو ئیلعوزار هەر دریژهی ئوستوورهی باوکه و دواى ئەویش هونراوتهوه — دواى رزگار بوون له دەست بیرهوه‌ری باوک و میرده‌که‌ی نووره‌ی له دایک بوونیکی تره — له‌شیعری خاتوو ئیلعوزاردا چه‌ندین ئەفسانه و ئوستووره پیکه‌وه چنراون، سیمای سهره‌کی ئەم شیعره که‌سایه‌تی چیرۆکیکه له ئینجیلی یووحنا، هزره‌تی عیسی مه‌سیح که‌سیک به‌ ناوی ئیلعوزار زیندوو ده‌کاته‌وه که چوار رۆژان له کفن و ده‌فنی تیپه‌ریوه:

«عیسا چاوی هه‌لینا و گوتی ئەى باوکه سپاست ئەکه‌م له وه‌ی که قسه‌کانمت بیست* و من ئەمزانی که هه‌میشه قسه‌کانم ئەبیسن به‌لام به‌هوی ئەم جه‌ماوه‌ری ئیره، گوتم به‌لکوو ئیمان‌ت پێ یینن، بۆ وه‌ی تو ناردمه‌* هه‌رکه ئەوه‌ی گوت به‌ ده‌نگی به‌رز بانگی هه‌لدا: ئەى ئیلعوزار وه‌رده‌ری* له‌و کاته‌دا مردوو به‌ کفنه‌که‌ی ده‌ست و بپه‌وه هاته‌ ده‌ری، سیمای به‌ده‌سه‌ریه‌ک دا پوشرابوو.. عیسا پێی گوتن بیکه‌نه‌وه و بپلن بروا* ۱۱-۴۱-۴۵»

سیلفیا پلات، لانی که‌م شه‌ش سالی پێش نووسینی ئەم شیعره، دواى ئەوه‌ی تووشی کیشه‌ی ره‌وانی ده‌بی و له‌ سالی ۱۹۵۳ دا یه‌که‌م جار خۆی ده‌کوژی، نووسیویه‌تی: «واهه‌ست ئەکه‌م ئیلعوزارم. چیرۆکیکه سه‌یره، مرد بووم، سه‌ره‌له‌نو* ژيامه‌وه»

هەر ئەوه پێشان ئەدا، تا هۆنینه‌وه‌ی خاتوو ئیلعوزار له ئوکتۆبری ۱۹۶۲دا، ئەم چیرۆکه چه‌نده له‌ زیهن و هزری ئەودا په‌روه‌رده کراوه. لی‌ره‌ش دا شاعیر چیرۆکه‌که‌ی داگیر کردوه و کاک ئیلعوزاری کردوته خاتوو ئیلعوزار.. ئەمه سه‌ره‌تای گه‌مه‌یه‌کی تاله بۆ هه‌له‌هاتن له‌ ده‌ست هه‌ست بزواندنی شیعری به‌لام له‌ باری ئوستووره‌یی‌یه‌وه سیلفیا پلات وای نووسیوه: «ژنیکی لی‌هاتووی گه‌وره‌یه، که شیوه‌یه‌کی ترسناک هزی له، له‌ دایکبوونه‌وه‌یه‌وه، تاقه کیشه‌ی ئەوه‌یه که سه‌ره‌تا ده‌ب* بمر*.. ئەم ژنه قه‌قنه‌سه ! رۆحی رزگارییه... یا هه‌رشتیکی که ئیوه په‌سه‌ندی بکه‌ن، هه‌روه‌ها ئەو ژنیکی باش / ساکار / به‌توانا و لی‌هاتوووه.¹»

وینه‌ی له‌ دایک بوونه‌وه‌ی سه‌ره‌له‌نو* له‌ ئەده‌بی نه‌ته‌وه‌کاندا می‌ژینه‌ی دریژی هه‌یه.. شیعره‌که ئاوا ده‌ست پیده‌کا: دیسان ئەو کاره‌م کرده‌وه

ده‌سالان جارێک

کاری وا ده‌که‌م

شیعره‌که له‌ زمانی که‌سایه‌تی چیرۆکه‌که‌وه ده‌گیردریته‌وه / ژنیکی که ناچاره ده‌سالان جاری خۆی بکوژی، بۆ وه‌ی سه‌ره‌له‌نو* له‌ دایک بیته‌وه و ژیانیکی به‌راستی ده‌ست پیکاته‌وه:

موعجیزه‌یه‌کی پێ بزاڤ...

پێستم وه‌ک ئابازووری نازیه‌کان ئه‌ره‌وشینه‌وه و

پای راستم

پارسه‌نگیکه بیخه‌نه سه‌ره‌ قاقه‌ز

رووم بئ سیمما

که‌تانی ناسکی جووه‌کان

ئهی دوژمن!

ده‌سه‌ری سه‌ره‌ سیمام هه‌لده‌وه

ئهری ترسینه‌رم؟

لووت، قولکایی چاوم

¹ M..L.Rosen thal. P. ۷۰

رشته‌یی هه‌موو ددانه‌کانم، تامی ترش‌او‌ی دهمم
 به روژیک ئەفەوتن
 خیرا گوشتە رزاوی ناو گۆر
 سەر له نوێ دەروینه‌وه و
 من دەبم‌هه‌وه به ژنیکی جوان / دەم به بزه/
 تەمەنم هەر سی س‌الە و
 وه‌ک پشیلە نو گیانانم
 ئەمەجاری س‌یپه‌مه
 چ نه گبه‌تیه‌ک
 دەسال جارێ مردنه‌وه...

هه‌لبه‌ت شیعر راستیه‌کان نانوینی، سیلفیا پلات دوو جار خۆی کوشتوووه .. به‌لام زنجیره‌ی ئوستوریه‌ی باسه‌که، ئەوه‌ی داسه‌پاندوه که ده‌ب*، سی بی/ به‌تایبه‌ت له به‌ر ئەوه‌ی ژنه‌که سی س‌الانه .. / شیعره‌که، له‌مه‌ به‌دوا سووکایه‌تی کردنه به‌و که‌سانه که هۆکاری ئەو خۆکوشتنانه‌ن... وینه‌ دوایی وینه‌یه‌ی ترسناشی زیندوو بوونه‌وه‌ی ژنه‌که‌یه... بینهران بۆ دیتنی ئەو سه‌حنه ه‌یرش دینن، «جه‌ماوه‌ر تۆم ده‌ترووکی‌ن و ه‌یرش دینن» / بووه‌ی بزانه‌ن چون ده‌ست و پام رووت ئەکه‌نه‌وه / «ئیس‌تریب تیز» ی گه‌وره. ئیستا ئەم خوتبه له‌رزینه‌ره، پیاوه‌کان، ژنه‌کان! / ئەمه‌ ده‌سته‌کانم / ئەمه‌ش ئەژنۆکانم / ره‌نگه‌ پیست و ئیسکی زیاتر نه‌بم / به‌لام هەر ئەو ژنه‌م.. هەر ئەو ئەم له‌ونه‌ گه‌فته‌گوته‌کانی مه‌سیح وه‌ بیر ئەخه‌نه‌وه و له‌ راستیشدا ئاماژه‌یه به‌ عیسا له‌ گه‌رانه‌ی سه‌رله‌ نوێ، ئەنجیلی لوقابابی ٢٤، ئایاتی ٣٦ تا ٤٠، له‌ناکاوه‌ عیسا خۆی له‌ناویاندا وه‌ستا بوو، به‌ وانی گوت س‌لاوتان لی *، به‌لام ئەوان له‌ ترس و له‌رز دا بوون و لایان وا بوو روچ ده‌بینن* به‌ وانی گوت بۆ چ ئەترسن، گومان له‌ چی ئەکه‌ن* برواننه‌ ده‌ست و پیم، من خۆم، ده‌ستم لیده‌ن با بزانه‌ن بۆ وه‌ی روچ گوشت و ئیسکی نیه‌.

به‌لام شیعره‌که تۆیژیکی پر ئازاری دیکه‌شی هه‌یه که ره‌نگه له‌ چیرۆکی کافکاوه وه‌رگیرا *، چیرۆکی ئەو پیاوه‌ی که باله‌وانی برسیتی کیشانه و چل روژان له‌ قه‌فه‌سیک دا به‌ ب* خوارده‌مه‌نی خۆی یه‌خسیر ده‌کا، ئەوه‌ی که مائه‌ی چل روژانی دیاری کردوه.. به‌رپرسی ئەو شانۆ خه‌ماوییه‌یه.. دواي چل روژان به‌رپرسی شانۆکه ئاهه‌نگی پ‌رشکوه به‌ چه‌پکه گول و گرووی م، س‌یقا و چانی جوانه وه‌ ساز ده‌کا، جه‌ماوه‌ری تووترووکی ه‌یرش دینن بۆوه‌ی چاویان له‌ خواردنی پاله‌وانه‌که بن دواي چل روژان هه‌لبه‌ت بۆ دیتنی ئەو به‌رجه‌وه‌نه ده‌ب* پاره‌ش بدن.. به‌لام ئەوه‌ی که له‌ هه‌مووتن چاکتر ده‌زانی پاله‌وان نیه و ئەو کاره‌ش ردوویه‌تی پاله‌وانانه نه‌بووه کاربرای برسیه.. له‌و چیرۆکه‌ی کافکادا، پاله‌وتنی برسیتی ده‌ل*.. ئافه‌رین به‌ من مه‌لین... بۆ وه‌ی ناچارم ئەو برسیته‌ بکیشم. ناتوانم کاری وا نه‌که‌م... خوارده‌مه‌نی پیوستم بۆ وه‌ده‌ست نه‌ده‌هات.. باورکه‌ن ئەگه‌ر بمبوايه پیوستم بۆ وه‌ده‌ست نه‌ده‌هات.. باورکه‌ن ئەگه‌ر بمبوايه پیوستم به‌م ده‌نگ و هه‌را به‌رز کردنه‌وه نه‌بوو، منیش وه‌ک ئیوه‌ پرزگی خۆم ده‌خوارد² / J.kall.p ١٥٥ / قسه‌ی خاتوو ئیلعوزاریش هه‌رئه‌وه‌یه.. ئەگه‌ر ژیانی ئه‌ویش هه‌بوایه که ده‌یویست... ئەو خۆش‌تانه پی‌یست نه‌بوو و ئەوه‌نده‌ش وه‌دووی راستی نه‌ده‌که‌وت... ئەو دوژمنایه‌تی ژیان ناکا... دژایه‌تی ئەمجوره‌ ژیانه‌ ئەکات.

سیلفیا پلات، به‌وه‌شه‌وه نا وه‌ستی و تا کوتایی شیعره‌که ئەوه‌ند خۆی ده‌خاته جی ئەشکه‌نجه دیوه‌کان که ئەشکه‌نجه‌گه‌ران ئەوه‌نده‌ی رق و قیزه‌ونی سووک وه‌کا، ئەمه‌ش کوتایی شیعره‌که:

«بزنان و ئاگادار بن

بزنان و ئاگادار بن

له دلی خۆله میسهوه

به قزی سوورهوه سهر ههله ده مه وه و

پیاوه کان وهك ههوا ههله لوشم

سیلقیا پلات؛ ژنه شاعیریکی ئوستووهره گه رایه و له دوو قوناخی جیاوازا ئه و خولیا ییه پیشان ئه دا یه کهم قوناخیک که شاعیر له ژیر سولتهی ئوستووهره دایه، ئوستووهره کان ده گیریته وه و شهرحی ئه کا دووهه م، قوناخیک که له ئوستووهره کان تیده په ر*، داگریان ده کا و بییان زیاد ئه کا و دهیان کاته که ره سه ی زمانی بۆ خۆی، لیره دا ئیتر ئوستووهره له خزمهت شاعیر دایه نه وه ک شاعیر له خزمهت ئوستووهره داب* — به ره مه سه سه ره تاییه کانی پلات The clossus ده چنه قوناخی یه کهم و به ره مه مه کانی دوا ی ۱۹۶۰ که له تیپه رین «له ئاو و ئاریل دا» Crossiny the water کۆ کراونه ته وه، شاعیر هاتۆته قوناخی دووهه مه وه/ باوک و خاتوو ئیلعوزار — له ئوستووهره کاندایا هاتوو که مرۆف — پیکهاته یه که له «خودی راسته قینه» و «خودی درۆزن» شاعیر ده ب* خۆدی درۆزن له خۆیا بکوژ* بۆ وهی سه ره له نو* له دایک ببیته وه/ تولد دیگر/ هه ره به و جو ره ی که مانگ چوارده ده مر* بۆ وهی وه ک مانگیکی نوی سه ره له داته وه... سلیقی پلات باوه ری به و مه رگ و سه ره له نو* له دایک بوونه وه هه یه و هه ولی کوشتنی خودی درۆزنی داوه و له «ئاریل» دا به زمانیکی تره وه هاتۆته مه یدان... باوک Daddy و خاتوو ئیلعوزار Lady Lazarvs له و کارانه یه که ئیمه وه ک ده ق و ره خنه بلاویان ئه که ینه وه،

باوک Daddy

شیعری باوک له زمانی کچیکه وه ده گیریته وه که ئه ویندارانه باوکی ئه په ره ست*.. باوکه ده مر* و به جیی ده هیلا*.. کچه ش شوو ده کا به کابرایه کی وه ک باوکی.. به لام دوا جار تیده گا که باوکی ئه فسه ریکی «نازی» بووه له «ئوردووگا کانی مه رگ» دا.. شووه که شی له باوکی که متر نیه به جیی دیلا* و به ته ن* ده مینیته وه، شیعره که ئاوا ده ست پیده کا؛

« به که لکم ناخۆی ئیدی به که لک نایی

ئهی پیلای ره ش، که له تودا

سی سال وه ک پاییک، سپی و لاواز ژیا م

بن وهی زانی ئاخواتنم هه بی...»

ئهم له ونه/لحن/ به هیچ جو ریک شیوه ی ناچیتته وه سه ر ئه و شیعره ئه وینداریانه ی سالها پیش به یادوبیره وه ری باوکیه وه هۆنیبوویه وه، هه لچوونیکه به سه ر ئه و بیره وه ریانه دا. سه یر ئه وه یه له قوولایی ئهم شیعره دا دوا یین قسه کانی مه سیح ده بیستر*:

«باوکه.. باوکه... بۆ جیت هی شتم»

له درییژی ئهم دیرانه دا باوکی وه ک «هه مبانیه کی پر له خودا» دیتته وه بیر که،

«هه رگیز نه مده توانی له گه لت بدویم

زمانم ده چه سپا به مه لاشوو مه وه

زمانم ده که وته دوا ی ته ل دروه کانه وه

ئیش... ئیش... ئیش... ئیش»

لەم دیرەدا /Ich/ وشەییەکی ئالمانیە بەمانای «من» بەلام دوویات بوونەوهکەى بە زمانى ئالمانى حەرەکەى ئەو شەمەنەفەرانیە وهبیر دینیتەوه که قوربانیهکانى ئوردووگای مەرگی رادەگۆیزا بۆ کوورە/سۆپا/کانى سووتاندنى مروّفـ .. دريژەى شيعرەکه،

«توانای ئاخوتم نە بوو

هەر ئالمانیەکم بدیبا، ئەمزانی تۆی

ئەو زمانە قۆرەش /ناحەزەش/

ماشین، ماشینی بوو که

منی وەک یههوودیەک تف ئەکرده دەری

بۆ « داخائۆ»، بۆ ئاشویتس بۆ بیلستین

بەرەبەرە وەک یههوودیەکان دەهاتمه گوتن

وام دەزانی... رەنگە یههوودیش بوویتم

لیرەدا فەننیکى شوین دانەر بەکار دەبا واتە خۆی دەخاتە جیی ئەشکەنجە بووەکان و لەگەڵیان دەبیته یهکی

بۆ وهى ئەشکەنجەگەران بچووک بکاتەوه /سووکیتی بە ئەشکەنجەگەرەکان بکا/ ئەم تکنیکە لەم شیعەرە و شیعری

«خاتوو ئیلعوزار» دا لەرزینەرانیە بەکار هاتوو،

« که ناشتمیان، دەسالان بووم

لە بیست سالیدا ویستم خۆم بکوژم

بۆ لای تۆ... لای تۆ... لای تۆ بیتم

بەلام وابوو ئیسکەکانیشم بەش ئەم کارە دەکەن

بەلام ئەوان .. لە هەمبانی هاوردمیانە دەروە

چەسپاندمیانەوه

ئەوکات زانیم دەبی چ بکەم

پیاویک وەک تۆم دیهوه

پیاویک رەشپۆش "وەک هیتلەر

پیاویک ئاشقی زەجر و ئەشکەنجەدان

گوتم ئیتر چاکە

باوکە ئەنجام کاری خۆم کرد

تەلەفۆنە رەشەکە لەبنهوه قرتاوه

ئیدی دەنگ ناخزینە ناوی»

لەم بەندانەدا، سێلقیا پلات ئاماژە دەکاتە دوو رووداوی تایبەتی ژيانى خۆى واتە شووکردنەکەى و یهکەم

خۆکوشتن.. بەلام وادیارە هەر دوو رووداوهکەى سەرەونخوون کردووه بۆ وهى باسى رووداویکی گشتی/عام/ بکا واتە

رووداوی کەسى بکاتە رووداویکی گشتی: دووبەندی ئاخری شیعەرەکەش ئەمەیه،

«ئەگەر پیاویکم کوشتی

دوو پیاوم کوشتوو

خوینمژیک که ئەتگوت تۆی

سالیکیش خوینی مژیم

راستت ئەوهی باوکە حەوت سال

ئیسته ئەتوانی بە ئەرخایەنی بنووی

چیلکیان چه قاندۆته دلهره شه چه وره کهت و
 خه لکی دیش هیچ کات خوشیان نهویستی
 ئەوان له سهر گۆره کهت هه لده پهرن و تف بارانت ئەکهن
 ئەزانن توکییت
 باوکه.. باوکه.. ئەی هه رامزاو.. من کاری خۆم کرد»

ئەم دیرانه باسی ئاههنگی ئوستوریهی ه که به هه لپه رکی دیهاتیهکان کۆتایی پید*.. په یام و ناوه روکی شیعره که روون و ئاشکرایه . پیویست ناکا زانیاریهکی ئەوتۆمان له ژبانی تایبهتی سیلفیا پلات هه ب*.. ئەو خۆی سهبارت بهم شیعره گوتهویه: «ئەم شیعره له زمان کچیکه وه دهگیرد ریته وه که تووشی گریی «ئلکترا» بووه باوکی کات* دهمری که کچه کهی پیو ابوو خوايه.. وه زعی کچه بویه ئالۆزه که تیدهگات باوکی فاشیست و دایکی رهنگه جوو بووب*.. له زیهنی کچه دا ئەم دوو راستیه گر* ئەدرین و توانای شهپر و پیکدادانیان نامینی کچه ناچار ده ب* ئەم سهحنه بچووک و ئازارویه سازکا بو وهی رزگار بیته!»¹

شیعره که به وهی کۆتایی دی که داریک دهکا به دلای پیای خوینمژدا/دراکوولا/ ئەوهش ئاههنگی سیحر سرینه وهیه /Exorcism/ سیحر سرینه وه به و مانایه ی که گواهی خوی فاشیستی له باوکیدا روکی کچه په ل بووه که له ددانی خۆین مژیکی که وه چۆته ناو روچی و ئیستاش به پیی ئەفسانهکان چیلک دهکر* به دلای بو وهی له و روچه کچه په له رزگاری ب* و ئیدی نه توانی وهک خوینمژ /دراکوولا/ سه ره له نو* زیندوو بیته وه.. دیری «باوکه ئیسته ئەتوانی به ئه رخایه نی بنووی» ئاماژهیه به و سیحر سرینه وه و ههروه ها کۆتایی هاتنی قینی کچه کهیه له باوکی.

¹M.L.Rosekthal «Sylvia Plath confessional Poetry» in the Art of Sylvia Plath PP ٦٩-٧٦ ed Charles Newman Indian university Press ١٩٧٠
 ارغنون ١٤ ص ١١٨ تا ١٢١

«ناھوشیاری»

راوہستانی نیوان دوو دار

ناساندنی بەرھەمیکی میلان کوندیڤرا

دوای بیست سال کۆچبەری مانای وەتەن لە زیھنی کۆچەردا چیه؟

ئەگەر تیپەری لەسنوورەکانی جۆگرافیایی بە مانای لە دەست دانی زمانی زگمکی و کولتوری نەتەوویی ب* کابرای کۆچەر لە بەرامبەر ئەم شتەدا چی دەست دەکەو*؟

«ئیرنا» بگپێری تازەترین رۆمانی میلان کوندیڤرا بە دوای دۆزینەووی وەلامی ئەو پرسیارەووییە. سالی ۱۹۸۹ لە کۆبوونەووییەکی روناکبیری پارێسدا هەقالەکانی لێی دەپرسن، ئەو لە پراگ شۆرشە، ئەتۆ لیرە خەریک چیت؟ باشتەریە بگەریتەو؟ ئیرنا، بۆ ئەو پرسیارە وەلامیک شک نابا! بیست سالە لە پارێس دەژی، لەو کاتەووە کە رووسەکان پراگیان داگیر کردبوو – واتە لە سالی ۱۹۶۸ووە کە، لە زیدەکەیی خۆی هەلھات و هاتە پارێس. لەم ماوەدا پارێس ببوو زیدی دووھەمی – یان خۆی لەو گۆمانەدایە کە پارێس دەب* ولاتی دووھەمی ب*ت!! بلیی بەو قسە خۆی نەخەتەت*؟ رەنگە لەو راستیە بترس* کە نە لە پارێس و نە پراگ و نەھیچ کوی پانتای ئەم جیھانە نە ئەوئەندە بەرینەدا مال و حالیکە نە – مەگەر ب* مالی چارەنووسی مرقی پەنابەر و کۆچبەر نە؟ کوندیڤرا لە رۆمانی «ناھوشیاری»دا ئیرنا دەنیریتە پراگ، ئەو لەگەڵ دوکتۆریکی ئاژەل بە ناوی «یوزیف» کە لە کۆپنھاگ دوورخراوە بوو، دەگەریتەووە بۆ پراگ.

ئیرنا ئاشقی ئەو پیاو دەب* و لای وایە یوزیف هەر ئەو کۆرەییە کە پێش لە داگیر کردنی پراگ و پێش کوچ کردنیان بۆ فەرەنسە ئەوینداری بوو. بەلام ئەو خۆشەویستیەش وەھمە و بەس، ئەوئەندە کە گەرانیوە و دیداری ھاو ولاتیەکانی پەرە لە نەناسین و خراب لە یەک گەشتن، ئیرنا خیرا بەو راستیە دەزان* کە، بیست سال ژیانی غەریبی ئەمیش وەک «ئۆدیسە» وایە و ریگە گەرانیوە نەماوە، ئۆدیسە پالەوانی ئوستوورەکانی یونانی کۆنیش ۲۰ سال لە زیدەکەیی «ایتاکیر» دوور دەکەووتەووە... ھاوشاریەکانی ئۆدیسەش هەر چەندە ئەویان وەبیر دەکەووتەووە بەلام بۆ وی دلتهنگ نین/نەبوونە/ بە پێچەوانەووە ئۆدیسە دلتهنگە و تووشی ئۆستالژی و خەمی غەریبی بوو. «ناھوشیاری» بە دەور ئەو تەوئەردا دەگپێدریتەووە.

ھاوولاتیەکانی ئیرنا لێی دەپرسن تۆ کییت؟ لە کویووە هاتووی؟ بگپێرەووە! بەلام ئیرنا هیچی بۆ گوتن پ* نە! چۆن دەب* شت* ب* کە بۆ گوتن نا*؟ چۆن دەب* لە یەکدی بگەن؟ ئەویش دوای بیست سال دوور کەوتنەووە لە ولات؟ ئاواوە کە ئیرنا و دەزگیرانەکەیی بەو راستیە تالە دەگەن کە، ژیانی کۆچبەر بەردەوام لە شوینیکی تر و فەزایەکی سیھەمدا تیدەپەر*، شوین* کە ئیرە نە، ئەویش نە کۆچ کردن راوہستانیە کە لە مابەین دوو دار دا – نەزانی لەم چەمکەدا بە مانای خۆشخەیاڵی و دەربەست نەبوون هاتوو – ئاکامی ئەو خۆشەویستیەش نەزۆک دەب* و ئەو دەربەست نەبوونەش، شوینی خۆی دەداتە واقع بینی. نو* ترین بەرھەمی کوندیڤرای نووسەری «چەک» کە سالەهایە لە ولاتی دووھەمی!! خۆی پارێس دەژی، لە سەر ئەم چەمکە رۆنراوە، من مرقیکی کۆچەریم و تەنیام، ئەویش لە پانتای جیھانیک کە باس باسی گلوبالیزم/ جیھانی بوون/ە. لەیەک گەشتن و ھاوزمانی و پیکگەشتن لەنیوان مرقدا سەخت تر و دژوار تر و غەیرە مومکین ترە لە ھەموو کاتەکانی میژوووە.

٨١/٧/١٠ سه قز

سه رچاوه : ئینترنیت

ویکچووی و نزیکایه تی

(مشابهت و مجاورت)

له زمان و نهدهب، له سینهما و زمان ئالۆزی دا

فهرزان سجودی

وتویژی رۆمین یاکوبسن و کریستینا بۆمۆرسکا

بۆمۆرسکا: ئیزنی ئەوهم بدەنی پیداجوونەووەیە کمان هەب* له سەر یەکی له بنهما سەرەکیەکانی بیرۆکەیی جەنابت، ئەووی که چەمکی خوازە (ئیستعارە) و مەجاز، ئەو دیاردانەن که لەدوو جەمسەری رووبەرۆوی یەکیدان.

سەدەیهک لەمەوبەر، زمانناسی لەهێستانی میکۆلای کرۆزۆسکی - ئەو دوو جەمسەری له زماندا دیهوه، بەلام تەنیا له بیرۆکەیی جەنابتدا بوو که دوو جەمسەری خوازە و مەجاز وەک دوو هونەری بنەمای کارێگەر له زمان و /هەرۆه/ له هەموو شیوه هونەریەکاندا هاتە لیکۆلینەوه . بیگومان ئەو راستیە سەرئێشە که لیکۆلینەوهی جەنابت لەسەر ئەو بابەتە سەرەتا له مەر شیعر و بیرۆکەیی رەخنەیی دەست پیکرد، نه زمانناسی، لام وایه بۆ یەکهەمجار ئەم بابەتە له «فۆتۆریسم» واتە یەکهەمین وتارەکانت هینایه گۆپی و دواجار له وتارگەلی وەک «داچوونی سینەما» و نوسخەکانی چیکی و ئالمانی «یاداشتهکانت له سەر پەخشانی پاستیرناک» سەر له نو* گەرپایتهوه سەری دوايي له ئەمریکا، ئەو کاتە «دوو لایەنی زمان و دوو چەشنە زمان ئالۆزی» ت له ۱۹۵۶ له مەر زمان ئالۆزی و زمانی مندال نووسی و ئەو بابەتە جارێکی تر هینایه گۆر* ئەنجام لەوتاری «زمانناسی و شیعرناسی» دا مەسەلەکەت، ئەمجار بە ئاماژە کردنە سەر هونەری کهلام/گفت/، به سەر کردەوه - شرۆفەیهکی تەواو زمانناسانە له خوازە و مەجاز که پشتی بەستبووه خواستی مەجازی رهوانناسی و دەمارناسی - ئەمە ئەو کارانەیی بوو که له ئەمریکا کردتان. کهچی بۆچوونی پيشووتان زیدەتر لەنیشانەناسی نزیک بوو... بۆ ئیمە سەرەنج راکیش ئەب* ئەگەر هۆی ئەو ئال و گۆرانه له کەشف ه/دۆزینەوه/کانی جەنابتدا بزانیان/.

یاکوبسین: مەسەلەیی ئیستعارە /خوازە/ و مەجاز زۆر زوو سەرنجی منی راکیشا - ئەو کاتەیی که هیشتا ناوەندیم دەخویند. هەولیی ئەوهم ئەدا ئەو چەمکه بنەرەتیانە فیڕ بم. له کتیبی وانەیی قوتابخانە، بیرۆکەیی ئەدەبی و پیناسەکانی باو و ئاسایی، ئەو وشانە و سەنەتە که لامیەکانی دیکە فیڕ بم ئیجگار زوو تیگەیشتم که پيوسته ئەو پۆلین کردنە ئاسایانە که کاری پیدەکرا، سەر لەنوی بخریتەوه سەر باس و خواس و کەرەسەیهکی رەسەن و زانستی دیکەیی بۆ دابین بکر* ئیستەش پر به دل بروام وایه که دابین کردنی کەرەسەیی رەسەن و زانستی، ئامانجی سەرەکی زانستی زمانە نه خودی زمانی شیعر. له رهوتی خویندوهکانم دا تیگەیشتم که ئەسلە ب* کهم و کورپیهکانی به لاغی کلاسیک به بۆنەیی کۆمەلێکی زۆری کتیبی وانەیی، له پشت تەمیکی چرپا حەشار دراون. کاتی بیرۆکەیی زانیاری (اگلاعات) وشەیی «حەشو» ی گەرپانەوه ناو زمانناسی و خویندەوهی ئەدەبیەوه دەستکەوتیکی پر بایەخ بوو بەلام ئیمە ئەوهمان له ماتماتیکەوه (ریاچی) وەرگرتبو و تەنیا تاقمیکی کهم له هاوسەدەکانی مە ریشە به لاغی یەکهی - کوئینیلیانوس، بیرمەندی رۆمی زانستی به لاغی سەدەیی یەکهمی دواي زاینی - وه بیر دینیتەوه. ئەو کاتەیی که شیعر له رهوتی، له بنەرەت، خوازەیی - سەمبولیکی (رەمزی) خۆی جو* دەبیتهوه، زۆر ئاسایی بوو که مەجاز ئانتی تیزی خوازە له گەل خۆی بهین*. ئەزموونە سەر سوورپهینەرەکانی نهقاشانی کووبیس، نموونەیی دیداری (بیری) مانا ناسی مەجاز و به تاییبەت مەجازی مرسل /واتە مەجازی پاژ بۆ گشت/ و زۆر له مەجازهوه نزیکن. پيوسته ئاماژەیه کیش بهو خالە بکهین که بۆ ئیمە زمانناسەکان ماناناسی پیشەیی

رۆژانهیه. به لām مانا بۆ هونهرمه‌ندان و نووسه‌رانیک که گیرۆده‌ی بیجمی دهره‌وه‌یین (external form) هیشتا پانتایه‌کی /قه‌له‌مه‌ویکی/ نه‌ناسراوه.

له‌ سالی ۱۹۱۹ دا لیژنه‌ی سه‌ره‌ه‌شتی به‌شی هونه‌ره‌ ته‌شکیلیه‌کانی دایه‌ره‌ی په‌روه‌رده و باره‌یینان له‌ مسکو له‌ سه‌ر گه‌لآله‌ی ئینسیکلۆپیدیای هونه‌ر تووژینه‌وه‌ی هه‌بوو و داویان له‌منیش کرد له‌و باسانه‌دا به‌شداربم. کات* پیشنایاری وتاریکم له‌ سه‌ر ماناناسی له‌ نه‌قاشی‌دا کرد، واسیلی کاندینسکی/۱۹۴۴-۱۸۶۶/ ناچار بوو، بۆ هاوکاره‌ مات و چه‌یرانه‌کانی روون‌کاته‌وه‌ که چه‌مک ناسی له‌ راستی‌دا ص گیانه‌به‌ریکه‌!!

له‌ سالی ۱۹۱۴، واته‌ کات* خویندکاری سالی یه‌که‌می دهروره‌ی کۆتایی/لیسانس/ بووم - زۆر مندالانه‌ بریارم‌دا له‌گه‌ل یه‌که‌م ژماره‌ی گۆقاری/Russkij filologiceskij Vestnik/ - گۆقاریکی رووسی بوو که باب‌ه‌تگه‌لی ئیجگار نزیک به‌ زمانناسی بلاو ده‌کرده‌وه‌ - متالای زمانناسی رووسی ده‌ست پیبکه‌م. کات* یه‌که‌م ژماره‌کانم، که له‌ کۆتایی ده‌هه‌ی ۱۸۷۰ و سه‌ره‌تای ده‌هه‌ی ۱۸۸۰ دا بلاو کرابوونه‌وه‌، خوینده‌وه‌. خیرا بۆچوونه‌ جیاوازه‌کانی بیرمه‌ندی لاوی له‌هه‌یستانی «میکولای کروزونسکی»، که ئیجگار زوو جوانه‌مه‌رگ ببو و ناپیاوانه‌ له‌ بیر چووبووه‌، سه‌رنجی راکیشام. فلیپ فۆدورویچ فورتیۆناتۆف، سه‌ره‌ه‌شتی زانکۆی زمانناسی تازه‌ مردبوو، ئەو ئیکست و یادداشتانه‌ی هه‌یبوو، ده‌یانفرۆشت به‌ خویندکاران. به‌شی منیش له‌و رووداوه‌ وتاریکی کرۆزونسکی بوو له‌ مه‌ر ئال و گۆری ده‌نگی ۱۸۸۱. ئەو وتاره‌ که به‌زمانی ئالمانی نووسرابوو خه‌بیره‌ قایم‌کاره‌کانی گۆقاری زمانناسی ئالمانی زه‌ه‌زیان کردبووه‌ و نووسه‌ره‌که‌ی له‌ پای خوی بلاوی کرد بووه‌، ژماره‌یه‌کیشی ناردبوو بۆ «فورتیۆناتۆف» ئا به‌و جۆره‌ بوو که بۆ یه‌که‌م جار ئاشانای ناوی کرۆزونسکی بووم. سه‌یر ئەوه‌یه‌ زۆری له‌ زمانناسه‌کان هیشتا ئەو نانس - ناویشی ته‌نانه‌ت له‌ چاپی یه‌ک به‌رگی ئنسیکلۆپیدیای/دایره‌المعارف/ له‌هه‌یستاندا نه‌هاتوه‌ - به‌مجۆره‌ به‌ هه‌لگه‌وت ئاشنای هه‌وله‌کانی کرۆزونسکی بووم له‌مه‌ر په‌ره‌دانی «بیرۆکه‌ی بیرکه‌وتنه‌و/ته‌داعی/ به‌ هۆی ویکچوویی و نزیکایه‌تی له‌پانتای زمانناسی‌دا - هه‌لبه‌ت ئەویش ئەم شته‌ی له‌ بیرمه‌ندی ئینگلیزی وه‌رگرتبوو.

له‌ سه‌ره‌تای سالی ۱۹۲۰ ئاسیپ ماکسیمۆویچ بریک /۱۹۴۵- ۱۸۸۸/ هاوکاری بازنه‌ی زمانناسی مسکو، که وزه‌ و لیهاتوویی نووسینه‌وه‌ی باب‌ه‌تی رۆژی له‌ دیتران زیده‌تر بوو به‌م قسه‌یه‌ سه‌رسامی کردم: «ئیمه‌ هه‌موومان سه‌رقالی متالای، شیوازه‌ هونه‌ریه‌کانی، ئەو به‌ره‌مانه‌یین که به‌ ئاشکرا خۆیان به‌ره‌ولای روخسار/فورم/ ده‌کیشن. به‌لām ریئالیسم چی له‌ ده‌که‌ی که، لām وایه‌، به‌ره‌و ئەو بایه‌خانه‌دا ده‌روا که له‌دهره‌وه‌ی هونه‌ردان؟»

له‌م پرسیاره‌ رامام و نزیکه‌ی سالیکی دوا‌ی ئەوه‌، ئەو کاته‌ی که ئیتر له‌ پراگ بووم.. له‌ وه‌لامی ئەو پرسیاره‌دا، وتاریکم له‌مه‌ر «ریئالیسم له‌ هونه‌ردا ۱۹۲۱» نووسی. له‌نیوان ته‌فسیر و راقه‌گه‌لی زۆر لیل و نامۆدا، که ئەو کاته‌ له‌ وشه‌ی ریئالیسم ده‌کرا، دیتم زۆربه‌یان «ئه‌ده‌بیاتی ریالیستی» به‌و چه‌مکه‌ ریواییه‌ تیگه‌یشتون که ئەگه‌ره‌کانی سه‌رشانی به‌ هۆی نزیکایه‌تییه‌وه‌/مجاوره‌ت/ پیکه‌وه‌ پيوه‌ندن ....

چر بوونه‌وه‌ی ئەم مه‌جازگه‌له‌ گه‌لآله‌ی پیلان intrigue داده‌ریژ* ته‌نانه‌ت ئەشی سریته‌وه‌». تازه‌ تیگه‌یشتم که له‌ به‌ر چی بیرمه‌ندان ئەوه‌نده‌ سه‌رنجیان داوه‌ته‌ ئەو لایه‌نه‌ی خوازه‌ که به‌ پیبی بیرکه‌وتنه‌وه‌ له‌ سه‌ر ویکچوون دامه‌زراوه‌ و ئەوه‌نده‌ بیریان نه‌داوه‌ته‌ ئاشکرا کردنی (un folding) ئەو مه‌جازه‌ ریواییانه‌ی که به‌ پ*ی نزیکایه‌تی /مجاورت/ وه‌بیر دینه‌وه‌. دیاره‌ باب‌ه‌تی یه‌که‌م راسته‌وخۆ پيوه‌نده‌ به‌ نییه‌تی نووسه‌ره‌وه‌ به‌لām باب‌ه‌تی دووه‌م وا دیاره‌ ئیجگار کهم کارتره‌ و به‌ستراو به‌ دۆخی تایبه‌تییه‌وه‌ وه‌سف کراوه‌ نه‌ به‌ ئیراده‌ی نووسه‌ره‌وه‌. به‌ سه‌ر ئەوه‌شدا به‌ره‌می که به‌سه‌ر مه‌جازه‌وه‌ رو دهنری هه‌ر ئەوه‌نده‌ پيوه‌ستی به‌ هه‌ولێ هونه‌ری و ناسکی هه‌یه‌ که، به‌ره‌می به‌ پ*ی ئەگه‌ره‌کانی ویکچوویی و پيوه‌ندی ئەو ئەگه‌رانه‌وه‌ ده‌خولقی و ئافرینه‌ری هونه‌ری تیدا پيوه‌سته‌.

له سهرهتای دهی ۱۹۳۰دا ئەو دهرفتهم دەست كهوت كه راستهوخۆ تر بچمه سهر ئەزموونی پیکهاتهکانی مهجازی. وهزارهتی پهروهرد و بارهینان، دامهزاندنی منی وهك مامۆستای زانکۆی ماساریک له برنو (Brno)، به هۆی قهیرانی ئابووریهوه خسته داواوه و دۆستیکی نزیکم ولادیسلاو وانچورا (۱۹۴۲ - ۱۸۹۱) مامۆستای گهورهی پهخشانی چیک کاریکی کرد كه من له سهر فیلمنامهیهك کار بکه. ئەوکاره دهرفتهی دام* كه لهگهڵ ریزهکاریهکانی شیوازی هونهری سینهما ئاشنا بم كه لهبنهههتی خۆی دا مهجازیهه! بۆ وهی بهگشتی له یارییه جوربهجورهکانی نزیکیهتی وپیکهاتهکانی نزیکیهتی كهلك وهر دهگر* و بهوانهوه بهستراوه. لایهنی حهياتی /سهرهکی/ فیلمی سینهمایی/بژاڤی وینه/ له ریگهی ههولگهلی جوراوجۆر له زهمینهی پيشكەش کردنی (presentaion)مهجازیدایه، كه به تايبهت ئەو كاته بهرجسته ببۆوه. بۆ وینه رهنهگه وینهیهك له ناو وینهیهکی تر دا ون ب* /دیزالۆ/ كه ههچ نزیکیهتی پهکیان لهگهڵ یهكدی نهب*. بهلام ویکچوو بن رهنهگه نمای لوولهکوورهی چری کارخانهکان بچیته سهر بهرجهوهنی له حاللی ون بوونی تایگا

ئهم وانه سهرهتایی یانهی تهکنیکی سنهمایی ئەو تواناییهی دایه من كه له یارییه ب*هاوتاکانی پیکهاتهگهڵ نزیکیهتی له ئەزموونی بهشکۆی باسترکیتۆن (۱۹۶۶ - ۱۸۹۵) چارلی چاپلین (۱۹۹۷ - ۱۸۸۹) و سیرگئی ئایزنشتاین (۱۹۴۹ - ۱۸۹۸) تیبگهه كه چون ههموو ئەو چوار چیوه پهیوهستانهی نزیکیهتی شوین و زنجیرهی کات شکاندنی مکانیکی، بۆ وهبیرهاتنهوهی نزیکیهتی له ریگایی رهسهن و چاوهروان نهکرواوه، سهر له نۆ* ساز دهکهنهوه ئەو نوێخوازانه مهجازیان له دەست کویلهتی بیرهاتنهوهی میکانیکی، له ریگهی نزیکیهتییهوه، رزگارکرد و رهوتی خوازهیی شیان له کۆت بهندی ویکچووی هینایه دهر*.

لهم لایهنهوه له نیوان ئەو فیلم سازه /بلیمهتانه/ و بووریس باسترناک (۱۹۶۰ - ۱۸۹۰) مامۆستای سهلمماوی مهجاز له شيعر پهخشاندا، پیوهنديگهلیک دهبینر*. ئەوه ئەسلهه ههلهکوت نیهکه کاری من راسته و خۆ له بابهتگهلی پیوهند به سینهماوه دهگاته بابهتی ئالۆز و پیچهلاو بلووجی پهخشانی باسترناک. سالی ۱۹۳۵ له وتاریکدا كه لهمهپ پهخشانی ئەزموونی نووسیم ئاماژهم بهو خاله کرد كه وهبیرهاتنهوه له ریگهی نزیکیهتی له بهرهمهکانی باسترناکدا دهبیته که رهسهی ئەو هونهرمهندهی كه بهرهو سهرلهنو* بهشکردنی شوین و ئیسلاح کردنی زنجیرهی کات دهچیته پیش. بهم چهشنه بهره بهره له ههلسهنگاندنی مهجاز وخوازه، ئەم دوو سهنهته کهلامیه له بنههت جیاواز بهلام بهگشتی هونهریه /یهکه میان له نزیکیهتی و دووه میان لهویکچواندن/ ئەزموونگهلیکی باشم دهستکهوت له سهرهتاکانی دهههی پهنجا، ئەو کاتهی كه بهگشتی خهریکی توێژینه له سهر لایهنه زمانیهکانی، وینهگهلی جیاوازی زمانئالۆزی /ئهو خهساره جیاوازانیهی زمان كه له خهساری میشکهوه سهرچاوه دهگر*/ بووم له ناکاودا بهوهم زانی كه دو جور زمان ئالۆزی سهرهکیمان له حاست یهکدی ههیه له شیوهی یهکه مده نهخۆش تا ئەندازهیهك لهگهڵ ئەو بیرهاتنهوهیه کیشهی ههیه كه له ویکچوویییهوه سهر چاوه ئەگرن و له شیوهکهی دیکهیدا، کیشهکه لهگهڵ ئەو بیرهاتنهوانه دایهکه له نزیکیهتییهوهیه. و له ههمان کاتدا زمانی نهخۆش له بنههتهوه تووشی گرفت ئەب*، له جۆری یهکه مده ههلبژاردن /تهوهرهی ج* نشینی/ و له جۆری دووههه دا پیکهات /تهوهرهی هاوونشینی/

کیشهی یهکهم له بنههتدا له پرۆسهی وهگرگرتندا خۆ دنوین* واته وهگرگرتنی تووشی گرفت کردنهوهی رهزهکان دهب* و لهجۆری دووههه می دا نهخۆش له رهزگهردانی پهیام دا تووشی گرفت د*. ئەم تهفسیره دووپاتهیهی، جیاوازی سوننهتی نیوان زمان ئالۆزی «ههست»ی/احساسی/ و بژاڤی /حرکتی/یه، هانی دام كه بۆ وهی ئەنجامیکی باشترم هه ب* دهبی پانتای توێژینهوهکهم بهرینتر بکه مهوه .. ئەم باسه بووه ههوینی پۆلینکردنی ورد و چرتر له سهر «سندرۆم»/بنیر/ه کانی زمان ئالۆزی . ئەم دهسته بهر کردنه نوێیه به هاسانی لهگهڵ ئەزموونی دهمار ناسان/عهسهب شناس/ له توپوگرافی ریزهیی/نهقشه برداری نسبی/ خهسارهکانی میشک و

زمانئالۆزیدا پيۆهندی دهگر*. تويژينهوهکانی من به جوړی لقيکی مام ناوهندی لهو زمينهدا ساز کرد که ئەمرۆ بهناوی دهمارناسی زمانی/ دهناسر*. هەر بهو جوړه‌ی چاوه‌پروان دهکرا، هه‌نی له زمانناسه دواکه‌وتوه‌کان گوتیان که: باسی زمانئالۆزی به هیچ چه‌شنی له‌گه‌ل زمانناسی‌دا یه‌ک ناگرنه‌وه و هوپه‌کی نیه که دهمارناسان لهو زمينه‌دا وه‌دووی زانیاری زمانناسانه که‌ون/هەر چو‌نی ب*، ئلکساندیڤ لۆریا (۱۹۷۷ - ۱۹۰۲) پسيپۆری ده‌رجه‌یه‌کی زمانئالۆزی، که چه‌ند ده‌هه لهو زمينه‌یه‌دا کاری کردبوو، له کۆمه‌لیک تويژينه‌وه‌ی قه‌تعی خو‌ی دا ئیعتباری پولي‌نکردنه‌که‌ی ئیمه‌ی بایه‌خدار له قه‌له‌م‌دا و دانی نا به‌سه‌ریا.

بړ* تويژينه‌وه‌ی ئەزموونیش که له‌م ماوه‌دا له مسکو له زمينه‌ی پيۆهندی زمان و می‌شک‌دا کراوه. و هه‌روه‌ها توپۆگرافی می‌شکیش سندرۆمه‌کانی زمانی قه‌بوول کردوه.

هه‌روه‌ها خویندنه‌وه‌ی زبانه‌ی من له زمينه‌ی زمانئالۆزیدا ئەو ئیمکانه‌شی دام* که هه‌نی له داوانه لی‌کدژه بونیادیه‌کان له لی‌کدانه‌وه‌ی زمانناسی‌دا دیاری بکه‌م - پيۆهندی دوولایه‌نه‌ی ته‌وه‌ره‌ی جینشینی/هه‌لبژارده/ و ته‌وه‌ره‌ی هاو‌نشینی/ پیکه‌اته‌ی/ زمان هه‌روه‌ها پيۆهندی نیوان به‌ره‌مه‌ینان/ته‌ولید/ و وه‌رگرتن لام وایه ئەزموونه سه‌ره‌تاییه‌کان پیشانی داوه که خویندنه‌وه‌ی بی‌چمه جیا‌وازه‌کانی ویران بوونی زمان به هو‌ی زمانئالۆزی زانیاریه‌کی به‌رینی سه‌باره‌ت به بنه‌ماکانی پله‌وپایه‌ی سیسته‌می زمان له‌پانتاگه‌لی جیا‌وا، به ده‌سته‌وه ئەدات. هه‌لبه‌ت له دیاریکردنی پيۆهندی نیوان نووسراوه‌کانی سیسته‌می زماندا، پله‌ی له ده‌ست دانی وزه‌ی زمانی له شیوه جیا‌وازه‌کانی زمانئالۆزیدا، هەر ئەوه‌نده فیرکه‌ره که پله‌ی وه‌رگرتنی زمان له لایه‌ن من‌داله‌وه...

ئه‌نجام، لی‌کدانه‌وه و پولي‌نکردنی نزیکایه‌تی و ویکچوویی له دوو سندرۆمی/ بنیری/ زمان ئالۆزیدا یارمه‌تیمان ئەده‌ن که رووبه‌روو بوونه‌وه و نه‌قشی ئەو پیشینه‌ خو‌هه‌لچووه‌ی که ویکچوون و نزیکایه‌تی له هونه‌ره که لامیه‌کاندا گیراویانه، باشتر بناسین. ئەمه ئەسه‌لن هه‌لکه‌وت نیه که مه‌سه‌له‌ی ویکچوویی و نزیکایه‌تی‌ه‌کانی ئەده‌بی، که خو‌یان گه‌یان‌دۆته سیسته‌می‌کی یه‌گرتوو و به‌ئاگای زمانی شیعی، له لایه‌ن ره‌خنه‌گرانه‌وه دژایه‌تی‌یه‌کی له‌گه‌ل بکر* که له ده‌رک نه‌کردنی ئەسی‌حی بابه‌ته‌که و گیژی و ئالۆزی زیه‌ینیا‌نه‌وه سه‌ر چاوه ئەگر*.

من پیشتر گوتبووم که نه‌زم «ئه‌سلی ویکچوویی له ته‌وه‌ره‌ی هه‌لبژاردانه‌وه ئەفرینیته ته‌وه‌ره‌ی پیکه‌ات/ترکیب/ و ره‌خنه‌گره‌کان ئەم بۆ‌چوونه‌یان وه‌ک بپاریکی سه‌لماو و تاییه‌ت به قۆتابخانه‌ی شیعیکی تاییه‌ت و نامۆ، له پای جه‌ریانگه‌ل ئەده‌بی تر وه‌رگرت - دیاره ئەوان لهو راستیه‌ بنه‌ره‌تییه به باشی تینه‌گه‌یشتبوون که ئەو بۆ‌چوونه چشتیک نه‌بوو جگه جوړ* زیده بیژی tautology که گه‌وره کرابۆوه.

زۆر هاسان ئەتوانین تی‌بگه‌ین که ئەو بۆ‌چوونه هه‌مان پیناسه‌یه بۆ هۆنراوه/نقم/ هیچ به شیکی هونراوه‌مان نیه که له‌گه‌ل سیسته‌می‌ک له پاژه دووپاتکراوه‌کان هاوری نه‌ب* ئیسته ئەو پاژه بنه‌ره‌تییه لهو سیسته‌مه‌دا هه‌رچی هه‌یه با بب* - هیجا له‌گه‌ل هیجا - پالپشت/تکیه/ له‌گه‌ل پالپشت پاژه‌کانی کیش عه‌روز یان ته‌نانه‌ت ته‌بایی ئەهه‌نگی دی‌ره‌کان و له هه‌ر کو*‌دا له‌گه‌ل دووپاتبوونه‌وه‌ی داله‌کان signans رووبه‌روو ده‌بینه‌وه به شیوه‌ی حاشا هه‌لنه‌گر مه‌سه‌له‌ی پيۆهندی دوو لایه‌نه‌ی مه‌دللول signatum دیته پیشه‌وه. هه‌روه‌ها که پیشتر له مه‌رسه‌روا/قافیه/ دیبوومان که چه‌تم له هه‌ر دوو به‌ری دال و مه‌دللول‌دا هه‌نه. ئەو کاته‌ی خشته‌کان یان به‌شیک لهو خشته‌نه‌ی که روبه‌روی یه‌که‌ین ده‌چنه ناو پيۆهندی‌ه‌کی ویکچوویی یان نزیکایه‌تی‌ه‌وه - ئەم پيۆهندی‌ه /هه‌ر چه‌ند ویکچوویی‌یه‌که و ته‌زایه‌کی ریزمانی ب* یا دوپاژه‌که له‌باری وشه‌وه نزیکایه‌تی‌یان هه‌ب* یان ته‌نیا نزیکایه‌تی‌ه‌کی ره‌وایی «نه‌حوی» سینتاکسی/یان ب* - چه‌تم وه‌رده‌گیر* رووبه‌روویی‌ه‌ک که له /ویکچوویی/ عه‌روزی سینتاکسی دو بکه‌ر/فاعل/ یان قیاسی دوو ناو یان دوو وشه و ته‌نانه‌ت زۆر جار ده‌نگدانه‌وه‌ی دوو وشه‌ی وه‌ک mere و pere

یان pater و mater بەرجهسته بکاتهوه. ئەم پێوهندیە لە زۆر شویندا لە ناو پاژە عەروزیکانی نزیک بە یەکدا دەبینر* و ویکچووویی بەرچاوی ئەو جۆرە پێوهندیە «روولە رو/متناقر/انە» لە عەرون، سینتاکس، بکەر /نەهاد/ و گوازارە یان نزیکایەتی رەوایی دوو وشە کە دوو دیاردەیی نزیک بەیەک/مجاور/ لە شوین و کات دا دەردەبەڕین، بەرجهسته دەکاتهوه نزیکایەتیەکان بەم چەشنە بە ھۆی شوینی تاییبەتیان لە ناو پاژە عەروزیەکاندا چڕ دەبنەوه. کاریگەریتی بەرجهستەیی دووپات کردنەوه لە ھونراوہ/نقم/دا ئیجگار سەرەکییە. بەسەر ئەوەشدا ئەو دووپات کردنەوانە تەنیا میکانیکی نین بۆ ھەمی ویکچووویی لە خۆیدا ھەلگری ھەن* ناویکچوووییە، بۆ وینە وشەگەلی pere /باوک/ mere/دایک/ کە لە باری پیکھاتەیی دەنگی و ھەروەھا ماناییەوه، لەیەک دەچن، بەلام لە باری دەنگەوه، لەریگەیی روولەروویی نیوان بوون و نەبوونی تاییبەتی دەنگی ناو قورگی/خیشومی/ و منگ لەواندا و بە ھۆی ئەو راستیە کە ماناکیان، ھەروەھا ھەوینی مانایی ھاوبەشیان کە ھەر یەکەو ناسینەری دایک یان باوکە.. ھەر وەھا لە باری جنسیەتی نیر و م* وە. جیاوازیان ھەیە. ئەنجام دەب* ئەوەشمان لە یاد ب* کە ھیچ سنووریکی ج*ی پروا/قگعی/ لە نیوان ویکچووویی و نزیکایەتی دا نیە! ھەر وەھا کە لەنموونەکەیی سەرەوهدا دیمان ئەو تان و پۆیە/بافت/ دەلکینەوه بەیەکەوه...«دایکم و باوکم پیکەوه چوون بۆ شار»

رەخنەگریک رەنگە لەگەڵ شیعری مودیرن /کە بەرەو ویکچووویی خۆ دەکیش*، بە شیعری فرانکو مالروبووھە ۱۶۲۸ - ۱۵۵۵ کە دوژمنی ناسراوی ھەر چەشنە دووپات کردنەوهیە / . دژایەتی بکا، بەلام دەب* ئەوەشمان قەبوول ب* کە ئەم جۆرە دژایەتی کردنە ئیجگار بەرتەسکە - ژمارەیی ھیجا /برگە/کان، شوینی قەرینەکان/روولەروویی/ راوہستەیی/مکپ/ کوتایی خستەکانی شیعری.... ھەموویان لە بەر چاوە دەگیر* و لەم چوارچیوہدایە کە ھەموو ویکچووہکان - پێوهندی روولەرووہکان، جیاوازیەکان و نزیکایەتیەکانی پاژەکانی وشە و وینە ریزمانیەکان/یورتھای دەستووری/ بەگشتی بەر چاوە. بۆ وینە لەم خستە بە ناو بانگەدا Et rose elle avecu ceceqve viventles roses روولەروویەکی ئاوینەیی لە نیوان دوو خستەیی دیرەکەدا ھەیە. دوو پاتکردنەوهی ھەمان ناوہ بە ژمارەیی جیاواز و ھەمان کار/فعل/ بە کەس و کاتی جیاوازیەوه، ھەر وەھا بە نۆرە ھاتنی مانای خوازیی و سەرزارەکی و ئەنجام ناتەبایی نەحوی توخمە دووپات کراوہکان ئەو دوو لقە، واتە ویکچووویی و نزیکایەتی روژ لەگەڵ روژ زیدەتر لەخویندەوهی شیعرناسی دا ئەخریتە ژیر سەرنج.

ئێستا کاتی ئەو ھاتووە کە، بەو پرسیارانە دا بگەین کە لەپێوهندی و ویکچووویی و دەنگدانەوه جیاوازیەکانی روولەروویی /تقابل/ و دژوازی /منافات/ ، ھەروەھا لە نیوان نزیکایەتی و ئەندازەیی مەودا /فایلە/وہ،/نە نزیکایەتی راستەوخۆ/ سەرچاوە دەگرن دەب* - ئەمەش زۆر گرینگە - پانتای کارەکە بەرەبەست کەینەوه و بە وردی لەجیاوازی بنەرەتی نیوان ھەر دوو لایەنی نزیکایەتی /مجاورت/ بکۆلینەوه لایەنی دەرەوهیی/ مەجاز بە مانای راستەوخۆی وشە/ و لایەنی دەرروونی/ واتە مەجازی مۆرسەل /پەيام دەر/ کە ئیجگار لە مەجاز نزیکە بەلام، جیاوازی ئاشکراشی لەگەڵ ھەییە پێشان دانی دەستی شوان لە شیعەر و سینەمادا ئەسلەن وەک پێشان دانی کۆخ رانەکەیی/گلە/ ئەو نیە، ئەمەیش راستیەکە کە زۆر جار بە باشی /تیر و تەسەلی/ - نەخراوەتەوه ژیر سەرنج - کارکردی مەجازی مۆرسەل واتە مەجازی پاژ بۆگشت/جز بە کل/ دەب* بە روونی لە نزیکایەتی مەجازی جۆی بکریتەوه - بەسەر ئەوەی دا کە پێوهندی و خزمایەتی ئەم دوو سەنعەتە، کە ھەر دووکیان لە ریشەیی نزیکایەتین، حاشا ھەلنگرە و ھەر وەھا ئەوەی کە ھەر دووکیان لەگەڵ پێوهندی خوازیی/بە پێی ویکچووویی/ دا جیاوازیان ھەیە، کەچی ھەر دەب* لە پەسا ویکچووویی مەجاز و مەجازی مۆرسەل و جیاوازی ئەو دوانە لەگەڵ خوازی لە لایەکی دیکەوه جیاوازی نیوان نزیکایەتی دەرروونی و دەرەوهیی، کە مەجاز و مەجازی مۆرسەل دەناسین، مان لە بیر ب*.

خۆبندنهوهی زمانناسانهی زمان ئالۆزی که پێوهندی نزیکه له گهڵ تیۆرهی زمان ههیه، به گشتی و زمانی شاعر به تایبهتی. نهک ههه یارمهتی ئه داده پۆلێنکردنی گرفتهکانی زمانئالۆزی، به لکو له ده رکی بنه ماکانی زمان و ته نانهت پێشروهی شیوهکانی شاعر ناسی دا، یارمه تیمان ئه داده.

ئامانجی دوایی بریتیه له هه ولدان بۆ لیکدانهوهی زمانناسانهی زمانی ئه وه نه خۆشانهی تووشی شیزۆفیرنیا بوونه - بۆی ههیه که تووژینهوهی سمپتۆم و سندرۆم/وهرگر و بنیره/کانی زمانی شیزوفرنی بتوان* له پۆلێنکردن و /تشخیی/ ناسینی دوکتۆری دیارده ناته باکاندا / که هه موویان له ژیر ئالای شیزۆ فیرنی دا کۆ بوونه ته وه/ یارمه تیمان بدا... ئه وه کاره به رنامه یه کی به رین و نیوان لقی/بينا رشتهای/ ده ب* -

شاعیری گه و ره ی ئالمانی فردریش هۆلدرلین ۱۸۴۳ - ۱۷۷۰ که چه ندين سال تووشی نه خۆشینی شیزوفیرنی بوو و ته نانهت له سهاله کانێ دوایی ژيانی دا توانای قسه کردن و پێوه ند گرتن له گه ل که س و کاریشی نه ما، تا ما بوو هه موو روژی کاری نووسینه وه ی، شاعره هه ره به رجه سته و ره سه نه کانێ، دريژه پيدا - له لیکدانه وه ی ئه وه شیعرانه دا - من جاريکی دیکه هه ولما دا بابه ته کانێ پێوه ند به شیعرناسی و خه سارناسی گفت/طفشار/ و پێوه نديه گشتیه کانێ زمان، له گه ل یه کدی، به راوهر د بکه م به م جوړه توانیم وه رگره بونیادیه کانێ زمانی ، هه ر له وه جوړه شیزۆفیرنییه ی که هۆلدرلین تووشی هاتبوو، به وردی شه رح بکه م. ئه وه شیعره زۆر نه خۆشه به گشتی توانا و مه یلی خۆی به گوتهاری زاره کی /مکالمه ای/ له ده ست دا بوو تایبه تیتیرین وه رگری/سمپتۆم/ ئه م خه ساره نه مانی هه مه کی بگۆره کان/مبدل/ shfters به تایبه ت بگۆره کانێ که سی و زمانی ریزمانیه. من لام وایه ئه م گه رانه/کاوش/ سه ره تاییه له م زه مینه دا ده با به پ*ی تووژینه وه ی سیستماتیکی زمانناسی زمانئالۆزی و زمانی شاعر به ریوه بچ* و ئه وه جوړه تووژینه وه به راوهر دیانه/تگیبکی/ بۆ گه یشتن به ده رکی جیهان شموول، له زمان وه ک که ره سه ی پێوه ندی دوو لایه نه و ناسینی که سایه تی/تاک/ ئیجگار گرینگه.

سه رچاوه:

مجله ی بیدار - شماره ۷ - ویژی ادبیات - خرداد و تیر ۱۳۸۰

چند قرائتی متن

قرائت اول /۷۹/۹/۷/

لاس فرزند «وسوئاغه» به کینه سوختن شهرشان به انقلابیون می پیوندد و در شکست مهاباد گم می شود.. بعد از ۱۵ سال بر می گردد و می بیند که همسرش خانزاد به او خیانت کرده و زن برادرش /فرخه/ شده است .. او در اشتیاق دیدار فرزندش «یادگار» است و با همان آرزو بعد از مدتی آوارگی می میرد و فرخه و خانزاد را در دنیای آشفته خویش و احساس گناهشان تنها می گذارد.

۷۹/۱۰/۱۲: قرائت اول قرائتی کامل نیست و رمان را تا حد طرحی کوچک پایین کشیده و آنرا به راحت الحلقوم حکایت افت

داده است. این قرائت از هیچ نوع فرم و فن داستان نویسی صحبت نکرده است و به یادداشتی مانند است که خواننده ای معمولی بعد از مطالعه یک حکایت آنرا در دفتر خویش یادداشت می کند/می نویسد/

قرائت دوم: ۷۹/۱۱/۸ تا ۵/

کردها بعد از خلاصی از دست اشغالگران روسی.. گرفتار اشغالگران داخلی /شورشیان/ خواهند شد و از آن بدتر خواهند دید.. لاس به امید رستگاری نهایی دست به اسلحه می برد اما دوباره شکست و... شورش در سایه پدری دیگر/عکس استالین/ و بعد آوارگی است و سگ کشورهای دیگر پایش را دریدن... شکنجه و زندان و بازگشت بعد از پانزده سال به امید دیدن «یادگار» رویاهایش... اما «هیوا» میچ دست می لیسد و «یادگار» به دست مادری خائن و عمویی متجاوز بزرگ شده است و...

آنچه هنوز بجای مانده «مادر گولی» است و رنجهایش از غصه مرگ پدر و کردار پسر و عروس و افلیج ماندن «هیوا» /یکی از

فرزندانش/

قرائت سوم در نقد قرائت دوم:

با اینکه قرائت دوم فضای رمان را وسیعتر نشان میدهد و تلاش شده است که رمان را از شیوه نشان واقع به نشانه بجای سمبول منتقل کند، اما هنوز قرائت ادبی کاملی نیست.

در قرائت دوم «دایه گولی» رمزیت از مادر میهن و بر آن اساس؛ لاس چنانکه در بیتهایمان آمده است، سمبول وجدان بیدار مردمیست که مدتها بدنبال «گل شوران» /اسطوره و سمبول ئوتوپیا/ است... نه تنها به آن دست نیافته، .. به او خیانت نیز شده است.

«هیوا» سمبول شکستهاست.. که غیر از میچ لیسیدن کاری از او ساخته نیست، چیز دیگری نمیداند..

«فرخه» برادری متجاوز .. کسانی که بدون رنج در طلب گنجند.. فرخه نماد قایبل اسطوره ایست و خاطره برادر کشی را در داستان زنده کرده است ..

«یادگار» های «لاس» متاسفانه زیر دست «فرخه» ها، بزرگ می شوند و به همین دلیل دیر به دیر می رسند و دیر هم او را می یابند... و «لاس» به همان سرنوشت پدر دچار خواهد شد؛ «وسو» از غصه دوری پسر دق کرد .. /به دست پسر کشته شد / و لاس هم به همان شیوه؛ «یادگار» آنقدر دیر می رسد تا اینکه در مسجدی دور از شهر /بر خاک «توتم» پدر بزرگانیش / می میرد...

«دایی نایر» پیرمرد تاریخ شفاهی/نه نوشتار/ ماست... و «خانزاد» و «لیلی» و.. زنان تاریخ مردسالار ما که کسی آنان را درک نمی کند... وهمه اتهامات بر آنان وارد می شود و آنان نیز بجز گریه کاری از دستشان ساخته نیست ... و نمی آید.. دایره، در هر چرخش وسعت می یابد... اما دایره همچنان باقیست.. و چرخش به دور «درخت سوخته» به عنوان «ئوتوپیا» ی نا حاصل دوباره و چند باره می شود.. /

« دایه گولی با ترس گفت کم به دورش بچرخ! لاس شاید حرفهای مادرش را شنید. اما بجای اینکه حرفش را گوش کند بر ترس خویش غلبه کرد. چنانکه از آن قدرت بیشتری گرفته باشد.. تند و سریعتر چرخید» /ص ۱۵۰ / قدرت این چرخش در «گل شوران» آنقدر زیاد است، که نه تنها دست لاس از درخت سوخته ول می‌شود.. بلکه دایه گلی را نیز به زمین می‌اندازد « لاس بسان گلوله‌ای سنگین بر سینه‌اش کوفته شد... صدایی بلند شد و مادر و فرزند، دور از همدیگر به زمین افتادند.»

با اینکه قرائت دوم تلاش کرده است، نمادهای درون متن را بشکند و از دری تازه به متن وارد شود اما باز قرائتی است شتابزده... با اینکه برای هر کدام از نظرات فوق در متن نمونه بسیار است، اما قرائت دوم با عجله از آنها گذشته است، مخصوصاً مفهوم پدر و توتم و تابوهایش و همچنین برادرکشی از اسطوره به زمان حال که بر آن پرتوافشانی نشده است، مشخصاً با برآورد با رمانهای برادران کارامازف - «داستایوسکی» - سمفونی مردگان - «معروفی» - دیوار و سگهای پدرم - «شیرزاد حسن» می‌شد قرائت دوم را ثروتمندتر ساخت.

قرائت سوم : ۷۹/۶/۱۵

روایت اصلی «گلی شوران» از زبان راوی همه‌چیزدان/دانای کل / مرد نقل می‌شود. با اینکه به شخصیتها مرتباً میدان داده شده تا برشهای ذهنی‌شان را از طریق دیالوگ و منولوگ ارائه دهند و چگونگی روایت را قوی‌تر سازند اما زبان سوم شخص به اکثریت شخصیتها چسپیده است.

۱. «مادربزرگ بعد از آن همه سال به یاد نداشت خود یا «وسوارباب» کدامشان پیشتر گفته بودند- کاش ولش کرده

بودیم.»

۲. «ضمن این گفتار- روحشان دچار بهمن شد... گناه از یک خیال آغاز می‌شود... هر دو تسلیم آن خیال شدند»

۳. «این را با شرم گفتند. چون می‌دانستند مثل اینست که بگویند: باید آنان را قربانی خویشتن کنیم. باید از روی مرگ آنها عبور کنیم و خودمان را آزاد سازیم.

۴. «تکه‌ای از گوشت بچه اش را بر آتش نهاده بود و وقتی اتفاقی او را دیده‌اند، مشغول خوردن بوده.. مردم او را به

نزد ارباب برده‌اند و او نیز امر کرده است وی را به درخت ببندند تا از سرما خشک شود» /ص ۲۲

در متن ۱ و ۳ راوی به زبان اول شخص می‌گوید و اول شخص مذکر و مونث را بهم آمیخته است، در متن چهارم زاویه دید دوم شخص به میدان می‌آید و در گزینه دوم «گناه از خیالی...» به عنوان منولوگ با زبان سوم شخص در آمیخته است و خواننده نمی‌داند، این جمله را کدام یک می‌گویند؛ پرسوناژ یا نویسنده یا راوی، اینها همچون تکنیک روایتی مهم و زیباست.

بارت می‌گوید؛ «هیچ رمانی بدون زاویه دید سوم شخص خلق نمی‌شود و همچنین از بین نمی‌رود، پس سوم شخص، همچون گذشته ساده این خدمت را به رمان کرده است که به خوانندگانش آرامش می‌بخشد، آرامشی که در افسانه پردازی مورد باور، دروغ بودنش را مدام نشان می‌دهد»¹

پس بی‌مورد نیست که در «گل شوران» زاویه دید سوم شخص سیطره دارد... با اینکه بیشتر تکنیکهای روایتی گاهاً و در زمانی ناپیوسته ظاهر می‌شوند و نقش خویش را ایفا می‌نمایند و دوباره به درون سوم شخص مذکر می‌خزند.. اما آنجا که صحبت از شخصیتهای مونث است این زاویه دید به بخش بسیار ضعیف روایتی تبدیل می‌شود:

«لیلا نمی‌توانست از سرنوشت ملتش دست بکشد- نزد او یهودیت به معنی شرکت در سرنوشت ملتش بود می‌گفت نمی‌توانم

بخاطر دل خویش توهینی را تحمل کنم که سرنوشت ملت می‌باشد» /ص ۱۳۷

«خانزاد باخجالت گفت:...» «خانزاد از اینکه فرخه کم و بیش تفریحاتش را برایش نقل می‌کرد عصبانی بود... از خودش منزجر

می‌شد»

«خانزاد فکر می‌کرد از پیروزی دشمنی می‌شنود که بر هم غصه‌ای غلبه کرده ... فرخه.. فرخه بی حیا و آزاد، داستان شکست

نژاد زن را با روحی از خود راضی برایش نقل می‌کرد» / ص ۶-۱۳۵

این صفات با چنین تحلیلی / از زن و دختران عاشق / بطور مشخص تأویلی مردانه است! و گرنه زنان اینگونه در خود نمی‌نگرند /

و به گفتمان خلق.. که گفتمانی مردانه است / این راوی است که مشتت باز شده است و از زبان نویسنده به زن می‌نگرد و بقول «دبوار» آنها را بار می‌آورد.

بارت می‌گوید؛ «سوم شخص نشانه ارتباط هوشمندانه میان جامعه و نویسنده است. اما برای نویسنده همچنین اولین وسیله است،

برای روبروشدن با جهان به شیوه‌ای که خود می‌خواهد...»² و همین خودخواستن است که اینجا روایت از زبان سوم شخص را ضعیف

کرده است، این ضعف در معرفی شخصیت «هیوا» / از نظر زبانی / کاملاً آشکار است - هیوا وقتی از گوشه نگاه دانای کل شناسانده

می‌شود، هیوایی کاغذیست. «هیوا که مشخص بود خواب سبکی دارد، بیدار شد. اطراف را پائید و به گونه‌های لاس خیره شد - تعجب

کرد - گویی دیشب او را ندیده بود / بیاد نداشت / نگاهش بر عکس شب قبل آرام نبود چون دیوانه‌ها... لاس فهمید این همان هیواست

که او را به فکر نجاست می‌اندازد - برای اولین بار احساس کرد دوستش ندارد» / ص ۳۳

دانای کل وقتی بخواهد درونیات را روشن سازد، هرگز توانای تعمیق را ندارد، بلکه احساس نویسنده را با درونیات کاراکتر

قاطی / مخلوط / می‌کند «فاگنر» وقتی از زبان «بنجی» از روح رشد نکرده «بنجی» / همان هیوا / می‌گوید از سیستم «لانگ» زبان استفاده

کرده. بخشی از زبان که هنوز در ذهن است و در قالب مرتب «پارول» هماهنگ نشده است، یعنی جملات یا کلمات وقتی از ذهن

خارج می‌شوند ناقص هستند و به گفتار معمولی شبیه نیست - برای مثال وقتی در یا پنجره بسته می‌شود بنجی می‌گوید آمد تاریک... یا بر

عکس / به برشهای ذهنی بنجی در رمان «خشم و هیاهوی» فاکنر مراجعه کنید / همچنین «یوسف» / شخصیتی شبیه به هیوا در

رمان «سمفونی مردگان» معروفی، که از بچگی لال و زمین گیر شده است / با اینکه همان نقش هیوا را بازی می‌کند.. «گویا تقدیر

چنین بوده که از همان کودکی این برادر نحس و زبان نفهم را به دوش بکشم و از گردنه بالا روم» / سمفونی مردگان ص ۲۳

معروفی خود می‌داند که از نظر زبانی توانایی نوشتن گفتار یوسف را ندارد با زرنگی خاصی او را لال نشان می‌دهد و او را از

زبان برادرش می‌شناساند، اما در «گل شوران» هیوا لال نیست و وقتی بسان شخصیت داستانی جلوه می‌کند، از «پارول» یعنی گفتار

هماهنگ استفاده می‌کند «خیلی دیر است، نه زیاد دیر نیست حجره بسته نشده است... این کیه؟ شما که هستی؟»

البته نویسنده خودش نیز به این ضعف زبانی پی برده است، به همین دلیل فوراً از زبان لاس آنرا توجیه می‌کند که؛

«لاس فهمید که این حرفهای مادرش است و خدا می‌داند که کی یاد گرفته که حالا تکرارش می‌کند» گویا همه حرفهایی که

بچه‌های دیگر می‌زنند از پدر و مادر و دیگران یاد نگرفته‌اند و تکرارشان نمی‌کنند.

اما قدرت راوی دانای کل در نشان دادن مچ لیبی هیوا / یعنی کردار ظاهری نه درونی / چشمگیر است در کل هیوا بسان

شخصیتی نمادین، شخصیتی اصولیست. اما چون شخصیتی داستانی نتوانسته نقشی چشمگیر داشته‌باشد و زود هم فراموش می‌شود

قرائت سوم تلاش نموده است قرائت اول و دوم را کامل نماید. اما به دلیل اینکه زبان منتقد زبان داور و قاضی القضاات می‌باشد

قرائتی کلاسیکی است. منتقدان معاصر تلاش می‌کنند از درهای مختلفی وارد متن شوند و متون دیگری بسازند. پل ریکو می‌گوید؛

«طرح اندازی مرکز مشترک گزارش داستانی و گزارش تاریخی است. تاریخ حتی آن گاه که از اسطوره‌ها جدا می‌شود با گزارش اسطوره‌ای سخنها دارد. داستان و تاریخ مکمل همدیگرند. قرائت سوم به زمان چون تاریخ و داستان و اسطوره توجهی نداشته است!»

قرائت چهارم:

در رمان «گل شوران» زمان زمانی ناپیوسته می‌باشد و بر خط گذشته، حال، آینده، که به خط کلاسیکی زمان مشهور است، قرار ندارد. در این رمان متناوباً گذشته و آینده به زمان حال منتقل می‌شوند و از حال به زمانی دیگر پای می‌نهد و بدین گونه به سیلاب ناآگاهانه ذهن میدان می‌دهند که به هر زمان خواست بروند و خوانندگان را نیز با خود ببرند. این شیوه گل شوران را از لحاظ زمان و روایت غنی ساخته است؛ «لاس فرزند» و «سوارباب» بعد از پانزده سال در سالروز مرگ خویش برگشت وقتی به اولین خانه‌های کنار شهر رسید ایستاد. شش‌هائیش را از هوای شهر پر کرد.

«تا لحظه‌ای دیگر مهمانها می‌رفتند و میهمانخانه خلوت می‌شد آنوقت می‌رفت کنار داییش، به زانو می‌نشست و می‌گفت خوب دایی!...»

آوردن آینده به حال در گذشته از این پاراگراف مشخص می‌شود و خواننده را متعجب می‌سازد به «می‌رفتند» «خالی می‌شد» «می‌رفت» «به زانو نشست» و می‌گفت بنگرید.

هایدگر می‌گفت؛ «دلیل توجه ما به تاریخ اینست که بر گذشته‌ای پیروز شویم تا دوباره آن را به حال خود تبدیل کنیم؛ یعنی هم گذشته فردی خود و هم میراث فرهنگ عمومی و اصول روایتگری را نشان می‌دهد، تا از طریق روایت گذشته، آنچه رخدادها و هویت خود را بیابیم. اما این دو گرایش به سمت گذشته و آینده، همیشه با هم هماهنگ نیستند. مفهوم گشودن گذشته و روایت داستانهایمان، دوباره شماری مرزهای توانایی ما هستند، به این دلیل خود روایت که میل به گذشته دارد با ساختار طراحی مرزهای آینده ارتباط نزدیک دارد. /هایدگر، زمان و هستی/

پس «گل شوران» مرتباً تکرار می‌شود و حال و آینده‌مان را نیز با خود دارد. «گل شوران» بسان نمونه‌های آغازین /آرشی تیپ/ به مه‌باد نمونه دوم و... ارتباط می‌یابد. این تکرارها به وانموده‌ها میدان می‌دهند که زمان بیت‌هایمان تا زمان حال و آینده کشیده‌شوند. البته خواننده نیز نباید انتظار داشته باشد که این دایره‌های زمانی عین هم تکرار شوند، این نویسنده و متن هستند که از طریق مکرر کردن Weder holong چگونگی تغییرات را نشان می‌دهند؛

تحول از واقع به شبه‌واقع به وانموده.. ← ←

هنرمندان پرچمداران وانمودسازی هستند / دروغهای که در زنجیره ناپیوسته زمان و زبان چون واقع خود را می‌نمایانند.

قرائت ۵ - ۷۹/۱۱/۲۱

مارکس می‌گفت هیچ واقعیت اجتماعی وجود ندارد که به شیوه یا معنایی دیگر وانمود نشود. «گل شوران» اثری «پارودیک» است یعنی فقط تقلید نمی‌کند بلکه به نمونه‌های قبلی نظر دارد تا آنها را تغییر و به شیوه‌ای وانمودسازی کند، تا اینکه دیگر هیچ شباهتی به نمونه اول نداشته باشد و شباهتش تنها ادعایی باشد و بس. حال به چگونگی این مکرر شدن‌ها توجه کنیم:

لاس و غزال / نمونه آغازین / ← لاس به دنبال گل شوران می‌رود ←
 ئینچه ممد ← بدنبال آرمان خویش است ←
 میرزا ← بدنبال آزادیست ←
 لاس / فرزند و سو ارباب / ← بدنبال یافتن خود است ←

لاس در گل شوران فقط وانمود می‌کند که همان لاس بیتهاست و گرنه زمین تا آسمان از هم متفاوتند. این لاس خودش را تعریف می‌کند تا آینده را نیز نشان دهد «روایت ضد فراموشی»* لاس نه تنها گل شوران/رمز اسطوره‌ای و یوتوپای رؤیاهای نهادینه/ را نمی‌یابد، بلکه در این سفر مرگبار خودش را نیز می‌بازد، خانواده و جامعه هم برایش عبث می‌شوند و به او خیانت نیز می‌شود... پس لاس ماسک وانموده است برای اینکه تحول نشانه از سوژه و ابژه و انسان را به Simulacrom/وانموده/ نشان دهد. برای اینکه تاریخ و آینده رابه زمان حال بیاورد؛

لاس نهایت وانمودگری عصر خویش است.

بر همان اساس شخصیت‌های گل شوران در یک زنجیره شبه واقعی به میدان می‌آیند برای اینکه شبه تازیخی را از روی شبه تازیخی دیگر بسازند... برای اینکه تاریخ وانموده ما را نشان دهند... تاریخی که همه کس در آن بازنده است؛ پسر دل پدر را به درد آورده و باعث مردنش می‌شود... برادر برادر خود را می‌کشد و به ناموسش خیانت می‌کند... زن مقصر همیشه‌ایست، عشق اشرف آرزوها و درونیات انسانی تا پایین‌ترین حد خود یعنی به شهوات و لمسیات نزول می‌کند باز هم به نمونه‌ها بنگریم:

►عشق/ در پروسه وانمودسازی / به شهوات تبدیل شده است

►قهرمانی/ در پروسه وانمودسازی/ به بزدلی فرخه و ترس خانزاد تبدیل شده است

انقلاب و انقلابگری/ در پروسه وانمودسازی/ به قاب عکس و یادگار و جستجوی هویت گذشته جهت فراموش نشدن تبدیل

شده است

خلاصه اینکه کردار و رفتار و گفتار نیک به خیانت و تسلیم و مرگ تنزل یافته‌اند. این است تاریخ وانموده انسانی!!

قرائت ششم از قرائت پنجم

قرائت پنجم تاویلی بیش نیست و نباید انتظار داشت کل معانی متن ربا آن گشود... پایان. برای مثال جنبه ضعف قرائت پنجم اینست که خواننده بدام متن افتاده و گاهاً از خیانت «فرخه» و «خانزاد» می‌گوید.

خانزاد چرا باید خائن باشد؟

برای اینکه، سلطه زبانی معمول / بهتر است بگوییم زبان پدر/ این را می‌گوید؛

« پدر پدر، پدر و آنشب با این کلمه بازی می‌کردم پدر پدر پدر « ص ۱۶۷

«فرخه در آتش احساس گناه می‌سوخت... فرخه واقعاً مقصر است»

چرا لاس بعد از ۱۵ سال / که بازگشته است / پیش برادرش فرخه نمی‌رود و از او تشکر نمی‌کند؛ که مدت ۱۵ سال پسرش را

نگهداری کرده و برای خانزاد زندگی فراهم نموده است؟ «خیلی کم احساس یتیمی می‌کردم عمو فرخه حتی قبل از اینکه با مادرم

ازدواج کند به اندازه پدرم مرا دوست می‌داشت» ص ۱۶۷

زیرا بر اساس تابو؛ خانزاد در مالکیت لاس است و بعد از ۱۵ سال بی‌خبری بازهم قباله‌اش بنام اوست. زیرا لاس پدرش را گذشته

تا خود پدر شود. نه برای اینکه یادگار و خانزاد آزاد شوند.

« اما خانزاد فقط مختصری شنید / در مورد حفظ شرف خانواده و نامهای مشهور و سوارباب و لاس... / و در ذهنش جایگیر شد که

شرف خانواده به آبروی او بسته بود و آنهم برای اولین بار در خطر افتاده بود چرا؟ چون زن بود و زن بدون مرد، دامنش نیز دشمنش

می‌شود... عقل کاملی نداشت و شیطان بهتر می‌توانست به سراغش برود.. چیزی که خانزاد باید آنرا آویزه گوش خود می‌کرد» ص ۱۳۲

* در این مورد به مقاله یادآوری و زمان نوشته بختیار علی در رهند شماره ۶ رجوع شود

این فضا و موقعیتی است که بر اخلاقیات ظاهری جمع پیروز است و شخصیتها نیز به عنوان سلطه زبانی مسلط آنرا قبول کرده‌اند. گناه خانزاد و فرخه در چیست؟ فرخه/ تو بگو مجنون/ در آتش عشق لیلی می‌سوزد اما لیلی نیز در آن فضا و موقعیت که حتماً باید شرف یهودیت خود و قومش را حفظ کند و... که آنرا نیز حفظ می‌کند و می‌رود... مجنون حال باید چکار کند؟ مثل مجنون قبلی دیوانه و آواره بیابان شود؟ نه کوه آرامش قبلی را دارد و نه فرخه هم آنقدر مجنون است پس این لیلی نه آن لیلی.. فرخه در تور توطئه راوی گیر کرده‌است، زیرا همه موقیتها اینگونه روایت می‌شوند که اگر شیخ صنعان در آن می‌افتاد، بیرون آمدنش محال بود... همه اینها طرحهای از قبل آماده داستانیست که پایانش بسان روز روشن است؛

خیانت به کی و چرا؟

«در لحظات پایان لذت بفکرشان رسید که چه خطای بزرگی مرتکب شده‌اند، لرز، ترسی کشنده، از فرق سر تا نوک پایشان

عبور کرد - بسان دو جانور دشمن..» ص ۱۴۴

شخصیتها محکومند به اینکه طرح سوم شخص را پی‌ریزی کنند.

گل شوران داستان ازلی و ابدی تابو است - قوانین پدری که ظاهراً مرده، اما در روح لاس و یادگار و همه جامعه و

حتی «مادر گلی» دوباره زنده می‌شوند و چنانچه می‌بینم آنها را از خانه بیرون خواهد کرد...

فرخه، خانزاد را ول نمی‌کند و با او زندگی کرده و یادگار برادرش را/ که فکر می‌کند مرده است/ بزرگ می‌کند. اما یادگار

به او چه جوابی می‌دهد؟ او نیز هر دو را خائن می‌داند و به دنبال پدر مرده‌اش می‌رود... داستان شاید بعد از ۱۵ سال دیگر دوباره آغاز شود...

قرائت هفتم :

چرا قسمت آخر رمان از گوشه نگاه اول شخص نوشته شده است؟

اگر گل شوران همان قسمت آخر بود چه چیزی را از دست می‌داد؟

تو می‌گویی این قسمت می‌خواهد بر شخصیت اصلی یادگار تأکید کند؟

تا به این ترتیب از نظر ساختاری چرخش دایره ذکر شده را به زمان حال پیوند دهد؟

یا اینکه از نظر هنری تغییر سیستمهای زاویه دید و چند صدایی را نشان دهد؟

این فن از نظر اطناب داستان را تحت فشار قرار نمی‌دهد؟

فکر می‌کنم جواب این قسمت از قرائت مرا شما خوانندگان مشخص کنید... می‌دانم جواب دادن به این پرسشها بر اساس

تئوری «دریافت» دوباره متن را از ابتدا به هفت قرائت دیگر ربط خواهد داد.

اپیستمولوژیای شاعری کردی

- ۲ -

مقدمه:

بر اساس قرائت متون شعری مختلف از دیدگاههای متفاوت نقد نوین، در کشورهای غربی و ترجمه این مقالات به زبانهای فارسی، عربی و... بعداً کردی و همچنین؛ آشنایی بعضی از شاعران و نویسندگان کرد به زبانهای خارجی / کشورهای که چون سیل مهاجر و پناهنده می‌پذیرند/شاعران نسل نوین کُرد تلاش کرده‌اند براین موج نوگرایی سوار شوند. «فرهاد پیربال» از شاعران فرمالیست کُرد می‌گوید: پرچم پروسه نوگرایی شعر امروز در سالهای ۸۰ / میلادی / راع — ع یوسف ، انور مسیقی ، هاشم سراج ، دلشاد عبدالله ، کریم دشتی ، جلال برزنجی و... به اهتزاز درآوردند.

پرچم پروسه تازه‌گری نزد فرهاد پیربال آغاز دغدغه‌های فرمی در شعر کُردی است.

فرم چیست؟ به عقیده من فرم ؛ میدان دادن به زبان است، بسان سیستمی از نشانه‌های وانموده simulacrum برای آشکار ساختن نهایت وانمودگری و بیرون رفتن از دایره مثل افلاطونی. یعنی؛ زبان به خود نیز چون حقیقت شک می‌کند و دیگر نمی‌خواهد نقش واقع و شبهه واقع، ایفا نماید و بر معانی و اجتماع و شخصیت شاعر تاکید کند... بلکه تلاش دارد که فرمهای مختلف بسازد.

مرحله نشانه به عنوان وانموده؛

در این مرحله زبان تلاش می‌کند با ماسک وانمود گری ، فرمهای خود را آشکار کند و پرچم استفلال هنر و استاتیک/زیبایی شناسی/را به اهتزاز در آورد.

اینجا دیگر متون شعری نه از روی تشابه یا تفاوت نشانه‌ها و حتی به نشانه انسان به عنوان سوژه و ابژه..(۱) بلکه بسان فرم و تکنیک از حادثه‌های زبانی به میان می‌آید و نهایت توانایی خود را نشان می‌دهد. فرهاد پیربال نمی‌خواهد بگوید « همه راهها به بانه ختم می‌شوند» / که البته بر اساس مجاز مرسل شاید معانی زیادی داشته باشد/ بلکه می‌خواهد نشان دهد که این جمله به چند طریق و فرم مختلف می‌تواند نوشته یا وانمود نماید. و چگونه توانایی دارد که به ۳۶ و شاید بیشتر حادثه زبانی بیافریند. در اینجا لذت شعری نیز نه برخاسته از معنا ؛ بلکه از طریق کشف و یافتن تواناییهای زبانیست ، به عنوان سیستمی از وانموده ها / یعنی نوعی آبستراکت شعری / — شعر اتزاعی — زبان به عنوان سیستم وانموده به چند طریق به متون شعری ما راه یافته‌اند؛

الف: به شیوه فرمالیستی یا تلاش برای یافتن شکلهای نوین بر اساس ساختار یا ساختارهای تازه، آشنایی زدایی، عوض کردن جای کلمات ، تصویری کردن نوشتار و ارتباط دسته‌واژگان برای آشکار کردن مقصودی که شاعر نمی‌خواهد بگوید

زندگی	—۲	زندگی	زندگی	زندگی	۱-آسمان
چند سال عمر کرده ام		زندگی			آ سمان
چند سال دگر زنده‌ام		زندگی			آس ..... مان /فرهاد پیربال/
زندگی		زندگی			نمی‌شناسمت
زندگی		زندگی			زندگی زندگی زندگی

/سباح رنجدر/

۳ — از چهل چشمه بالا می‌روم

به آسمان بر می گردم پرواز
ن ا م س ن ا پر
یا «وه نه وشه» بر درختش ؛ پر

/ سوزنی /

۴ - با غم مرگ می باریدی / اما فنجانی بی رؤیا از چایی /

یا / تا صبح از سیگار و «لیمو ای لیمو» می سوختم / از کجا ویران شویم؟ / نزد هر چه ستاره و آینده و گشایش است / چون اسب
کویرم /

در متن نخست شکل‌های مختلف نوشتن آسمان همچین دور بودن از آسمان بی آنکه نوشته شود ، وانمود می شود.

در متن دوم محکوم بودن در دایره زندگی بدون آنکه نوشته شود نمود می یابد / یعنی جبر زندگی /

در متن سوم جابجایی کلمات درخت و کوه «وه نه وشه» و شکستن نحو معمول، پرواز کردن در شکل و عمل وانمود می شود.

در متن چهارم نیز حادثه زبانی در جابجایی «دال» هاست و وانمودگری برای ساختن فضایی دیگر / سوررئال / . اگر این متن با زبان

معمول نوشته می شد چنین درمی آمد؛ اما تا صبح می سوختم / بدون رؤیا / با فنجانی چایی و سیگاری و / آواز / لیمو ای لیمو.. که هیچ
زیبایی شاعرانه ای نداشت.

ب: به شکل دُفرمه؛ ساخت شکنی در معنا، ساختار، زبان پریشی، چند صدایی و جریان سیال ذهن، به وانموده‌ها میدان داده می

شود، تا ظاهر شوند آشکارا از واقع و شبه واقع جدا گردند دوباره شاید با آن درآمیزند، به نوعی که دیگر جدا کردنشان از

همدیگر، محال باشد . زیرا ما در عصر وانموده‌ها بسر می بریم و واقعاً نمی دانیم چه چیز وانمود می کند و حقیقت کدام است و شبه واقع

کدام ؟

هر چند که دیگر شعر به این موارد نمی پردازد. شعر بازبان پرواز می کند. چه آنرا دروغ بپنداریم و چه راست... در این مرحله

تقابل‌های دوتایی سرنگون می شوند تا آنچه در زبان امکانپذیر است وقوع یابد.. تا جاهای دیگر بسازد «جاهای دیگر» بقول

فوکو: ترسناک باشد یا ویران کننده یا طنز. وانموده است برای براندازی / ویران ساختن / قبل و خلق، زبان دیگر، جهانی دیگر و روایتی

دیگر.....

چه تعجب تبسم آلودیست / رکاب زدن / ای آهوترین دلبر / با رمیدنهای سوختنی حسرت.. / هاشم سراج /

کدام زندگی گل من

درازتر از هر چه ماشین است.. / شیخی /

بسان ماه

که ستاره‌ها در چشمانت آبیند.. / سوزنی /

جای دیگر ساختن به نوعی ساختار شکنی در شعر امروز نوگرایان چون تبدیل شده است.. تا کجا بتوانند این ساختارها را بشکنند

.. پیش یا پس بروند... «جایی دیگر» می داند و نامعناهای دیگر...

سرگردانی در خیابانهای شلوق و لزج بودن / تا اینجا / رؤیایی آتشین / در گلوی نارنجیت طلوعستان / یا

لانه‌ای از اتهام / لانه‌ای از غربت / لانه‌ای از سوختن / درختیم ... با میوه‌های دیوار / بلند... تاریک.. / رستمی /

این فضاها شعری را در عالم واقع نمی توان یافت . شبه واقع نیز نیست .. رؤیاییست که در زبان رخ می دهند و بس!

«دختران رودخانه شده اند / غزل‌هایم / به خنده هایشان کافی نیست» / رضایی /

جای دیگر زبان دیگر میخواد که تنها شاعران جسارت ساختن آنرا دارند؛

«بدنبال شاهبانوی آرامش /با مستخدمه‌های روشنی پیر شدم.

۱ - در بخش اول این مقاله از این زوایا اشعار گُردی قرائت شده‌اند. این مقاله در نخستین کنگره شعر نو کردی قرائت شد.

نیمه و سه له فیه تی چه قه خانه

بزاقی نوڤخوازی ئەدەبی لە کوردستانی ئێران ئەنجام سه له فیه تی چه قه خانه شی هینایه سه ر نووسینی به ناو جیدی و راسته وخو و ئەمجاره نه به شیوه ی گه مه و کاریکاتیر، به لکو به وتار، هاته مهیدانی دهر برینه وه، دوو «وتاری» بوناپارتیزم له شیعی نووی کوردیدا / شهنده / و «تراویله» نووسینی مه نسووری حامیدی له مه ابادی ژماره ۱۶ و ۱۷ کاردانه وهی ئەو به ریزانه یه له سه ر بزاقی نوڤخوازی و شیر و تیرکیشان و چنگ و ددان پیشان دانه به ئالا هه لگرانی نوڤخواری و ئەو لاوانه ی «به شوین تراویله یه کی پرشینگدار دا لار * ده با !!!» باوه کوو ره خنه گرانی ئەدەبی زورتر سه ری خۆیان به ده قی ئەدەبیه قال ده کهن نه به و جوین و پلار تیگر تانه وه به لام هه نی جار ناچار ده بن بینه ئەم «حاشیه» و که ناره شه وه بو وهی نه هیلن هه نه * له دوستانیان له وه زیاتر خۆیان بدن به ده ست باوه! ئەگه ر له جوین و ته وس و پلاری ئەو وتارانه بگه رین و نیمه ش خۆمان به ده ست ئەو شیوه نووسینه وه نه ده ین که ناوبه ناو له ناو وتاره کاندایه تون قسه ی ئەم به ریزانه ئەمه یه

۱- بزاقی نوڤخوازی له سه ر ره وتی ئەدەبی کوردی نیه و کووده تایه کی بو ناپارتیزمیه، با له وهش بگه ریین که بزاقی نوڤخوازی هونه ری ئەشتوانی به کووده تا له قه له م بدر *، بو وهی پشتی به شورشی جه ماوه ریه وه نه به ستووه و وه ک بچران / گسست / له زمانی بنیشته خوشه / نه ک خوشکه / له میژووی ئەدەبی جیهانی دا هاتوته به رچاو / له م باره وه خویندنه وهی فو کو له مه پ میژووی نیشانه کان به و دوستانه پیشنیارد هه کم و من پیشتر له وتاری، ئیستمو لۆژیای شیعی کوردیدا ئاماژه م پ * کردوه /

* نال * کووبیسم و دادائیستم و ته نانه ت هه مه کی ره وتی پۆست مۆدیرنیزم یان بو چوونه کانی نیچه له مه ر ئاسمان و... کووده تای / به قه ولی ئەوان بوناپارتیزمی!! / نه بوون... هه ر چه نده واژه ی / وشه / کووده تا وشه یه کی زمانی ئەدەبی نیه و ئەو به ریزانه له نا هوشیاری زیه نی خۆیانه وه / که سیاسه ت ب* / هاوردوویانه ته ئەم پانتاشه وه... به لام ئەوه لای نیمه سه یر نیه و لامان وایه هه موو وشه یه ک مافی ئەوهی هه یه بجیته ناو هه موو باسیکه وه به لام قسه ی نوڤخوازان ئەمه یه - به ل * بزاقی نوڤخوازی له پانتای ئەدەبی و هونه ریدا ده کر * وه ک کووده تا راقه بکر * بو وهی پشتی به جه ماوه ر نه به ستووه نمونه ی میژوویشی زۆره با دوستان بو خویان دووی که وهن و ئەوه نده سست و ته وه زه ل نه هیننه وه پانتای باسی جیدیه وه. / ئەو به ریزانه ئەگه ر مه حوی و نالی یان به باشی خویندبیته وه ده زانن که ئەم ره وته (مه به ست زمانشکینییه) ئەوه نده ش به ئەدەبی کوردی نامۆ نییه / *

۲- «ئه وانه / مه به ست نوڤخوازانه / به پ * ی تاکتیکی ئاشکرا!!» هه ر چه شنه ره خنه یه ک به توندی به ر په رچ ئەدەنه وه»

بزاقی نوڤخوازی له کوردستانی ئێران له سه ر بنه مای ره خنه به ند بووه و ئەمه یان ئاشکرایه. بلاو کردنه وهی ده یان را و بو چوونی جیاواز و ته نانه ت دژبه یه ک له گو قاره کانی زریبار و سیروان و ده ق و رچه دا ئەم راستیه ئەسه لمینی بو وهی وه ک پیشتر گوترا ^۱ نوڤخوازان هه ر له بنه ر هتا له گه ل باوک و دواتر باویکی ئەدەبی، به رنه نگار بوونه ته وه و ئەو چه مکه ش / باوک / ئەوان هیناویانه ته پانتای ئەدەبی کوریه وه ئەگه ر مه به ستی ئەو به ریزانه ش رچه ب * ئەوا به چاو خشاندن به وتارگه لی رچه دا دهر ده که و * ئەوانه ی له رچه دا به ره مه یان بلاو کردوته وه وه ک یه کدی بیرناکه نه وه و هیچیشیان به توندی / وه ک ئیوه ده فه رموون یه کیان ره فر نه کردوته وه - له رچه دا به ره مه ی ئەم به ریزانه بلاو کراوه ته وه که ئاشکرا دیاره له به ره یکدا نین - عه بدولخالق یه عقوبی - ره هبه ر مه حموودزاده - به ختیار سه جادی - شه هاب شیخی - فه رزاد میر ئەحمه دی - سامال ئەحمه دی - حوسین شیر به گی -

^۱ - «توسعه دالی بر مدلولهای یشمار» صالح سوزنی - مانگه شه و - شماره ی اول و فه هنگ، زنجیره ی بیکوتایی مه دللول صالح سوزنی - ارای کردستان ۱ و ۲

قادر هیدایهتی - موزه‌فەر بابامیری - زاهید حسینی - عزیز ناسری - رئوف محمودپور - ره‌زا شه‌جیعی - - فه‌رزاد ئاریا - ئەمه‌جهد غۆلامی و حه‌مه‌سالح سووزهنی و...

به‌لام راستیه‌که‌ی ئەوه‌یه نوێخو‌ازان هه‌ولیان داوه له‌گه‌ل سه‌له‌فیه‌ت / به‌مانا عامه‌که‌ی له پانتای ئەده‌بدا و تا‌قمی وانمود/ ئەوانه‌ی به‌ ده‌مامکی نوێخو‌ازیه‌وه دی‌عایه‌ی نوێخو‌ازبوون ده‌که‌ن و دیاره کی‌شن/ خۆی جو‌ی کاته‌وه - و ئەمه‌شیان به‌ وتار بلا‌وکردۆته‌وه. و پێ‌ویست به‌ درێژداری نا‌کا!

۳ - «به‌رانبه‌ر به‌ نوێخو‌ازی با‌وی نی‌و سه‌ده‌ی رابردو‌وی ئەده‌بی رۆژه‌لاتی نی‌وه‌راست و کوردستان - به‌تایبه‌ت ئی‌ران سی‌اسه‌تی با‌یکۆت و بێ‌ده‌نگیان ره‌چاو کردوه» دیاره ئەم قسه‌یه تۆمه‌ته و به‌س به‌ریز عه‌زیز ناسری نموونه زۆری بۆ ئەم به‌ریزانه ریز کردوه^۲ به‌لام منیش هه‌ن* قسه‌م له سه‌ر ئەم خاله هه‌یه. دیاره نوێخو‌ازان ده‌ستکه‌وته‌کانی ئەده‌ب و هونه‌ر به‌ جیهانی ده‌زانین و لایان وایه هه‌موو ئەدیبه‌* ما‌قی ئەوه‌ی هه‌یه له ته‌کنیکه / به‌ قه‌ولی ئەوان ئاجووری بی‌گانه/ فۆرمی و ئاوهرۆکیه‌کانی ئەده‌بی جیهانی که‌ک وهرگری - مامۆستا گۆران ده‌فه‌رم*: «نووسه‌ر و شاعیرانی ئەوسا، به‌تایبه‌ت، شیخ نووری و ره‌شید نه‌جیب و من، که‌ پیکه‌وه به‌ ئەده‌بی تورکی متاپیربووین.. ئەده‌بی تورکی قوتابخانه‌ی شیعی تازهی تیا په‌یدا‌بووکه پێیان ده‌گوترا» اد‌بای فجری ئاتی» که‌ ئیمه پێی متاپیر بووینکه وایه هه‌موومان به‌ یه‌که‌وه ده‌مانروانیه یه‌ک کل‌او‌رۆژنه...»/کاروانی شیعی نو‌ی کوردی - به‌رگی یه‌که‌م - کا‌که‌ی فه‌لاح - چاپی کۆری زانیاری کورد/

ئه‌گه‌ر به‌ریز شه‌نده زمان و ئەده‌بی تورکییه‌ی لا ئاجووری بیانی نییه، با‌شتر وایه بزانی که‌ شیعی « بۆ بولبول / فرمی‌سک و هونه‌ر لاپه‌ره‌ی ۲۲ / شیعی» شیلی «شاعیری گه‌وره‌ی رۆمانتیکی ئینگلیزیه و گۆران به‌ جوانی هینا‌ویه‌ته ناو ئەده‌بی کوردیه‌وه. / شیعی‌که‌ی هه‌لۆی هه‌ژاریش خۆ حه‌تم ده‌زان* هه‌ر شیعی‌که‌ی پووشکینه و ده‌یان نموونه‌ی تر... «نیم» ش هه‌روه‌ها، ئەویش به‌ئاشنایی له‌گه‌ل ئەده‌بی فه‌ره‌نسه هاته ئەو مه‌یدانه‌وه... که‌ وایه نوێخو‌ازان لایان وایه ئاو‌ر‌دان‌ه‌وه له‌سه‌رچاوه سه‌ره‌کیه‌کان که‌ بزاقی نوێخو‌ازی جیهانی‌یه له ئە‌قلی سه‌لیم نزیک‌تره ئەو نموونه‌نەش ئەو به‌ریزه له شاعیرانی فارس هینا‌ویه /نیم، شاملوو، فروغ و سوهراب ... هه‌ر هه‌موویان له‌وه سه‌رچاوانه ئاویان گۆزاتۆته‌وه - نیم له ژیر کاریگه‌ریتی شیعی نو‌ی فه‌رانسه‌دا بوو - شاملو له ژیر کاریگه‌ریتی مایاکۆفسکی‌دا و فرووغ ئاوی کانی سیلفیا پلاتی ده‌خو‌ارد‌ه‌وه و سوهراب له باغی کریشنا مو‌رتی گولی ده‌چنی و.../

له‌مه‌ر ئانارشیزمی ئەده‌بیش من پێ‌شتر له سه‌ر شیعی شاملو قسه‌م کردوه و پێ‌ویست به‌ دو‌ویات بوونه‌وه نا‌کا^۳ به‌لام ئەوه‌ی راستی به‌ سه‌رچاوه‌ی ئاشنا بوونی زۆری له نوێخو‌ازانی کوردستانی ئی‌ران ته‌نانه‌ت عی‌راقیش/ به‌ جه‌ماعه‌تی ره‌هه‌نده‌وه/ بلا‌وکراوه‌کانی فارسییه و ئەمه‌ش وه‌ک ئەو به‌ریزه ده‌فه‌رم* /بۆوه‌ی زمانی فارسی زمانیکی ده‌وله‌مه‌نده و کاریگه‌ریتی شیعی و ئەده‌بی فارسی له‌سه‌ر نوێخو‌ازان به‌رچاوه و حاشایشی لی نا‌کر*، به‌لام چۆن ئەو به‌ریزه ئەم کاریگه‌ریتییه‌ی نه‌دیوه بۆ خۆی ئەزانی و به‌س... / ب‌رواننه ئەو وتارانه‌ی له کۆبوونه‌وه‌ی شیکاری ئەده‌بی شیعی پێ‌وه‌ر جیا‌واز - له مه‌ریوان پێ‌شکه‌ش کرا. ته‌نانه‌ت ناوی پێ‌وه‌ر /معیار/ و جیا‌واز له وتاره‌که‌ی بابا‌چاهی‌یه‌وه له‌مه‌ر شیعی پێ‌وه‌ر - معیار - جیا‌واز وهرگیرابوو. یان کاریگه‌ریتی جه‌ماعه‌تی مه‌وجی ۳ی فارسی له سه‌ر هه‌ن* له شاعیرانی نوێخو‌از به‌ راستی به‌رچاوه. جا نازانم چۆن به‌رچاو ئەو به‌ریزه نه‌که‌وتوه/ دیسان خۆی ده‌زانی/... وه‌ک وتم ئەوانه‌ش داده‌نیم بۆ وه‌ی ئەو به‌ریزانه خویندنه‌وه‌ی زیاتر بکه‌ن و بۆ خۆیان ئەو سه‌رچاوانه بدۆزنه... ته‌مه‌لی باش نیه! هه‌ر چه‌ند وه‌ک کی‌شا‌ویانه /له به‌ناو

۲ - ب‌رواننه‌وتاری شه‌نده چه‌نده مه‌نده- عه‌زیز ناسری سروه ژماره‌ ۱۹۵

۳ - مردنی بی‌که‌ بمیرند - سالح سووزهنی - ژبو‌ار - ژماره ۲

کاریکاتوریکیدا / لایان وایه ئەو سەرچاوانه ئاجووری بیانین، بەلام لەبەر ئەوهی ویراویانه خۆیان لە باسی جیدی بدن ناچارن بخویننهوه/

٤ - ئەمانه کهولی ئەدهبی کوردی لیک هەلدهوشیننهوه و ...من نازانم ئەوه ص ئەدهبیکه به کاری هیند* «ئامال نوێخواری سەرپرۆ» لیک هەلدهوشیننهوه!!؟مه‌گەر به گوتە ی ئەو بەرپرۆ «جیغی بنفش» /هەلبەت بۆچوونی ئەومان لە مەر ئەو شیعره قەبوول نییه/توانیوهتی ئەدهبی «رەسەنی» فارسی بشیویند*؟ دەیان شەپۆل و رەهەندی ئەدهبی فارسی ئەگەر گەشە ی نەدابیتە رەوتی ئەدهبی فارسی کەنگ* توانیویه ئەو کوشکه سەر بەخۆ و ناسەر بەخۆیه هەلوەشینیتەوه؟

به پێچهوانهوه ئەو شەپۆل و رەهەندانە شاملو و.. تا بەراھەنی و... ی لیھاتە مەیدان و ئیستاش بەردەوامە ئەوهی ئەو بەرپرۆ دەیل* تەنیا لە مەر هەن* هونەر مەندی ب* ریشە دەتوان* راست ب*، نە بۆ ئەوانە ی مال و ژیانیان لە پینا و ئەو رەوتە دا خستۆتە سەر دەست، لە زۆر کوسپ و کەندیان داو و گلاو و نەگلاو ئیستاش ماون و سوورن لە سەر ریبازەکیان/کە هەمان ئانارشیزمی ئەدهبی و زمانی ب* /

داکار و رچە /کە من لام وایه ئەرکی خۆی بەج* هینا و ماباقی داووتە دەست لاوانی نوێخواریهوه/ و پۆست مۆدیرنیزمی ئەدهبیش هەر وایه !ئەگەر بەجی هاتبیتە ئەدهبی کوردییەوه رەنگە بتوانی کەلینکی بچووی ئەم ئەدەبه بەستزمانه /کە لە سەر ئایدیۆلۆژیای باوک دامەزراوه / پڕکاتەوه، کە نەشی کردەوه ، ئیوه لە چی دەترسن؟ ئەگەر بلقی سەر ئاو بن دەتۆقن و ئەگەر نا وەک بەشیکی تر و شیوازیکی تر لە میژووی ئەدهبی کوردیدا دەمینیتە وه / رەنگە ئەو بەرپرۆ خانلەرێهکان و میهدی حەمیدیه‌کانی دەوری شای لە بیر نەب* /کە من بیرێ دەخەمەوه/ چیان بە نیما و شاملو کرد « خانلری به توسگ همین احسان‌الله خان و رفقای او اسباب کفیت کردن مرا در کنطری نویسنده‌ها کشیده‌بودند. *نهایی که می‌تواند به کار اهمیت می‌دهیم به کار یک نفر مخرب قیمت دادند و کار مرا غیر عاقلانه و بصطانه وانمود کردند» / دفتر یادداشت روزانه نیما .. بەلام ئەوهی مرد حەمیدیه‌کان بوون و ئەوهی ما شاملو وەکان دە ی سا ئیوه لە بەر چی دەبنە کۆسپی سەر ری نوێخواریان؟؟ راستییه‌که ی ئەوهیه نوێخواریان حەز ناکەن وزه و لیھاتووی خۆیان لە پانتای قرم و قالی رۆخەکاندا/ کە شەر لەگەل سەلەفییهت و وانمود و دەمامک ب* لە خەسار بگێرن بەلام مه‌گەر ئیوه ئەو مافەشمان پ* رەوا دەبینن؟

٥ - * دەسەلات پەلکیشی کردوه؟

به خۆشحالیهوه ئیمه وهک ئەو بەرپرۆ ناروانینه دەسەلات و پیوه‌ندیه‌کانی./له‌وهش بگه‌ڕین ئەم تەوهریه‌ش خۆمان هاوردمانه مەیدانی رۆشنیرییهوه/

ئیمه لامان وایه دەسەلاتی سیاسی و ئابووری تەنیا بەشیکی بچووک لە سیستەمی دەسەلاتی سەقامگیر بووی ناو کۆمەلگایه / لامان وایه تەنانەت دەسەلاتی سیاسی ئابووریش جەماوەر بۆ خۆی سازی دەکا /بە ئوستوورەکانیه‌وه، کە ناھۆشیاری بەکۆمەلی گەلە، تا دەگاتە چیرۆک و بەیت و باو و فەرەنگ و هۆنەرێه‌وه، لە کۆمەلگای بچووی بنەماله‌وه تا دەگاتە حکوومەت و دەسەلاتداری و... فاشییزم. بیریۆکە ی ئانارشیزمیشمان بۆ ئەوهی هینایه ناو پڕۆژە ی نوێخواریه‌وه ، بۆ وهی هەلوێستی خۆمانمان لە مەر دەسەلات /بەگشتی/ دەر بریب* / برواننە دالی شیعر مەبەستی خۆیەتی و بەس - زریبار ژماره /جا «بووبیتین بە دەسەلات یان دەسەلات پەلکیشی کردبیتین!!» ئەوه بایگانییه‌کانی میژوو روونی دەکەنەوه و بەداخه‌وه کاتی وه‌لام دانەوهی ئەو بابەتە نەهاتوو.. ئەگینا ک* نازانی ئەوهی لە قاوخی بیریۆکە ی دەیان هەرەس لە پای هەرەس دا ماووتەوه ، دەسەلات پەلکیشی کردوه؟ یان ئەوهی کە ...

« زخمی که گبری زد هنوز به جاست. *نہا نەتھا در سیاست احمق بودند، در رشتھی زندطانی هنری

احمق تر بودند..»/نیما هەمان سەرچاوه

دهزانم دريژهی ئەم باسه دهمانخاته ناو دهسهلاتی زمانی شهپی براکوژی یهوه و من نهتهنیا نامهوی خۆم
بهاویمه ئەو سیستمهوه، بهلکو به ههموو توانای خۆم و قهڵهم و وشهوه بهرهنگاری دهیم.

"تەمی سەر خەرەند" بازنەیهکی بەستراویان...

چەند خۆیندەنە وەیهک

لەسەر ئاخیرین بەرهەمی شیزاد حەسەن

٨٢/٢ "تەمی سەر خەرەند" نووسینی شیزاد حەسەن م خۆیندەو. ئەم رۆمانە لەگەڵ یادداشتیکی ئەو بەریزە لەسەر رۆمانەکه پیکهوه گەیشته دەستم؛ شیزاد حەسەن لەو یادداشتەدا نووسیبوو: "ئەم رۆمانە گیرانەوهی کوشتنی "ئیرۆس"ە لە رۆحی هەمووماندا ئەو وەختە هیشتا زۆر ساوا و منالین، ئەم رۆمانە فریوی حیکایەتەکانە که پرخەیاڵمان دەکەن و دواجار بە نائومیدیمان دەسپێرن، ئەفسانەیهکی شەرمی منە، چیرۆکی شیرین و فەرهادیک که زور زوو، زۆر بە ساوایی لەیهک دادەبرین، مردن و لیکدابرانی هەر هەموو شیرین و فەرهادەکان... شۆپبوونەوه بەناو خەرەندی رۆحی هەموومان، چیرۆکی ویرانبوونی هەرموو شوینەکان، ویرانبوونی خۆمان، نەمانی (شوین و زەمەن) ئەو وەختە هەتا ئەبەد لە ناو تەمیکدا ون دەبین...."

خۆیندەنەوهی یەکهەم؛

جیالەوهی شیزاد حەسەن بۆخۆی نووسیویە، "تەمی سەر خەرەند" دیسان دەربرینی رقی مرۆڤە لە مودیر.... / که پیشتر میشیل فۆکۆ لە وتاری "رەخنە چیه" دا ئاماژەى ← شوان ← دەسەلاتی باوک پیکردەوه و نووسەری فارس موختاریش بە باشی شی کردۆتەوه....

بەلام لەبەرچی جەخت کراوەتە سەر "دیسان"؟

بۆ وهی شیزاد حەسەن ئازایانە لە میژە ئەم بابەتەى کیشاوەتە پانتای ئەدەبیات / بە تایبەت کورتە چیرۆک و رۆمانەوه/ و هەر جارەیان لە گوشەنیگایەکهوه لیی ئەروانی و دەکری بلین بەریز شیزاد حەسەن لە بنەرەتدا ئەم بابەتەى کردۆتە سەنتەرى فیکری و ناوهرۆکی نووسراوهکانی خۆی و لەو پەنجەرەوه ئەروانیته ئەدبیات بەگشتی؛

لە "گۆلی رەش"دا / که رەنگە یەکهەم کارەکانی ئەو بەریزە بیته و چیرۆکی سالهکانی ١٩٨٣ تا ١٩٨٦ی گرتۆتە خۆ، ئەخوینینەوه: "ئەو رۆژەت نایەتەوه یاد که دایکم بینی ماچت دەکهەم... ئەورۆژەى لەباتی ماچ بەعەزرەتەوه گازیکم لەکولمت گرت و تۆش گریایت، دایکم بە توورەییەوه

بانگی کردم پەلی گرتم و منی برده ژوورهوه، بهتوندی گوئی راستمی راکیشاو شهپازللهیهکی لیدام وتی:

—سهگباب شهرم ناکه ی کچی خه لکی ماچ ده که ی؟ جاریکی دیکه بتبینم هەر دوو چاوت دهر دینم....

+ بۆماچی نه که م خۆ ئەمن خۆشم ئەوی ... دایکه!؟

— رۆله عه یبه ئیمه دراوسیین پی بزانیان هه یامان ده بن تۆ گه وره بووی وامه که له م گه ره که دهرمان ئەکه ن.... " گولی رهش، شیرزاد هه سه ن، ل ۲۸/

ئه بینه که ده سه لاتی زمانی باوک ته نانه ت له زمانی دایکیش دا سه قامگیربووه و ئەم بابته هەر له و سالانه وه شیرزاد هه سه نی له گه ل خۆی بردۆته وه ناو بازنه یه که وه که دوای دهرچوونی "ته می سه ر خه رهند" بۆمان دهر ده که وی که هاتنه دهر وه له و بازنه یه بۆ ئەو زۆر ئەسته مه؛ شیرزاد هه سه ن له هه سار و... دا ده چیته سه ر بنه ماکانی ریوایه تی "ته وته م و تابۆ و ده سه لاتی باوک، له روانگه ی فرۆیده وه و به گشتی هه سار و... به جۆریک هەر ره وایه تی ته وته م و تابۆیه به زمانی چیروک؛ باوکی ده سه لاتدار دیواریکی وه های له نیوان ژن ومنداله کانی خۆیدا کیشاوه که ته نانه ت دوای کوشتنی باوکه کهش به ده ست کورپیکی خۆی، دیواره که نارمی و ده بیته گریگه ل و تابۆگه لیکی به رزتر و....

ئەم بابته واته ناوه روکی هه سار ئەوه ند به سه ر ئەو رۆمانه وه قورس بوو که ته نانه ت ره خنه گرانی نوێخواری کوردیش له خویندنه وه ره خنه کانیان دا ته نیا ئاماژه یان کرده "چی ده لی" ی رۆمانه که نه وه ک چۆن ده لی" و بووتیقا و جوانناسی فورمیک" ی ئەو ده قه. به داخه وه ده قی هه سار و... له رۆانگه یه کی جوانناسانه و قوولبوونه وه له زمان؛ وه ک گرینگترین هۆکار له ره خنه و خویندنه وه دا، نه خویندراوه ته وه. باوه کو ره نگه زۆرتترین خویندنه وه ی ره خنه گرانیی له سه ر بووه ئەم قسه یه ته نانه ت خویندنه وه که ی ریبین هه ردیش /له رۆشنبیران و رۆناکبیرانی ده سه تی ره هه ند/ ده گریته وه. شیرزاد هه سه ن له چیروکی "که له کوران و ئاسکه کچان" یش دا ئەدا له بنی مه نجه له که. کچان و کورانی خویندکار له م چیروکه دا له سنووره سووره کان تیده په رن و هه لبه ت ده بنه نیچیری ده م ته ور و چه قۆ و چنگ و نیوکی باوک و براکانیان و.... /بروانه رۆمانی چاو ژورژباتای - به شی دووه م - کومیدی ئەتیقه /

له "پیده شتی کارمامزه کوژراوه کان" دا شیرزاد هه سه ن له ده ور و به ر بازنه که وه له سه نته ری داییره که نزیک ده بیته وه و تیکه لاوی فانتازیای ده کاو لیی دیته دهر وه ته نیا له م رۆمانه دایه که شیرزاد هه سه ن توانیوه به زمانیکی نویوه بیته پانتای ئەده بیاتی کوردیه وه به تیکه لکردنی زمانی کیشداری هه یران و ده ستکاری کردنی فورمه باوه کانی گیرانه وه له زمانی زانای گشتی و دووه م که سی تاک، فۆرم و زمانیکی ره وایه تی نوی بخولقیینی.

به لام بازنه که هیشتا ماوه وه وه لبه ت به ستر او. له به رچی؟

بۆوه ی شیرزاد هه سه ن له م ده قه شدا / ته می سه ر خه رهند / بابته که ی پیچاوه له حیکایه ته کانی دایه گه وره وه و بزنه شیته ی وه ک ره مزی رۆحی سه رکیشی مرۆف، رۆحی که به گوته ی فۆکو نایه وه ی مل که چی ته وته مه کانی حکومه تکردن /بابلین زمانی ده سه لاتی باوک / بیته، هیناوه ته به ره نگاری...

دیاره چاره نووسی شیرین و فرهادهکان / من ئەلیم خەج و سیامه ندهکان بۆوهی له فهزاو کەشی دهقه که
 نزیکتەرن / له زەمان و بیژمانی دا/ به مه رجیک له هه ریمی دهسه لاتی باوکدا بژین، هه رئه وه دهبی؛ ون
 بون له ته می سه ر خه رهند دا... بز نه شیته ش / بابلین سیامه ند/ له وه لدره وه ده گلی:
 "ئاوه خەج بانگی ده کرد ئامۆزا سیامه نی/ مه ناله، مه ناله گوڤر غه ریبه کهم/ به دار و
 داره به نده وه مه ناله"

له بهیتی خەج و سیامه ند

ترس و دلهراوکی و مردن و ئازاری بیره وهری و تیمی سه ره کی ده قی ئگزیستانسیالیسته کان به سه رکه ش
 و هه وای له حیکایهت چووی ئەم دهقه شدا ئەسوورپته وه و هیچ مه ودایه کی تر ناداته دوور بوونه وه و
 نزیکبوونه وه له شیوازیکی دیکه ی روانین و کەش و هه وایه کی تر؛
 "کاکای شوڤیر ئەو هه موو ئەسپانه به چی مردوون؟"

ل ۱۰

تۆ پیره باوکت بو پهرییه کی نه زان جی دیلی؟ که دوو روژی دیکه ی ماوه و ده مری؟!؟

ل ۲۳

دلمی ده خسته سه ر له رزه له رزی ترس و تاسه"

ل ۲۱

کابرا چیه بو ده گریته"

ل ۲۶

من فرهادم شوانه چکۆله ی رهنج بابردوو عومر به خسه سار؛ قوتابییه ته مبه له که ی جارن که
 هه میشه له سه ر ئەزبه رکردنی خشته ی لیگدان و سرووده کان هه موو روژی دارکاری ده کرا!!

ل ۲۸

کابرا تۆ چت داوه له ئاوه دانی و رووناکی؟ تا زوو به گه ریوه ناو تاریکی ئەشکه وته کان! چت
 داوه له رووناکی روژیک که جگه له کاولکاری و دلره قی هیچی دیکه ی تیا نابینی؟"

ل ۳۱

نه نی بو له کو تایی هه ر هه کایه تیک ئەوه نده ده گریته؟"

ل ۳۹

ئهو هه یوانه له بز ن ناچی هه بی و نه بی رو حی شه ی تانیکی واتیدا"

ل ۴۱

مه له وونینه مه یخون لی حه رام کردوون مه یخون ...!"

ل ۵۲

شه پازله یه کی له نا کاو سه ره وانده ناوده مم و بو کسکی خیاوانده پشتی سه رم که وه ها توند
 بوو چۆله که ی له به رچاو تاریک کردم له ترسانا"

ل ۵۹

له کو تایی دا؛ "من هیچم نه ده دی ... هیچم نه ده بیست ... هاژه هاژی چه مه که ی ناو خه ره ندیش
 له هه ردوو گویم دا ده مردو... ده خنکا.. خویشم به ده م قو لپی هه نسکه وه، هه ناسه به هه ناسه
 ده خنکام و له ناو ته مدا بز ر ده بووم!" ل ۱۲۸ دیری کوتایی دهقه که.

شیرزاد حەسەن ئەگەر لە هەولێ ئەوەدا نەبێ لەو بازنە ناوەرۆکییە بێتەدەر، ئیتر قسەییەکی تازە
 بۆگوتن پێنامینی، بۆوەی، ئەو پێشتر لە دەقی "پێدەشی کارمامزە کوژراوەکان" دا ئەم بابەتە لە
 ئەندازەییەکی بەرز و بەرین دا هاوردۆتە زمان و کردوویەتە فۆرمیکێ نوێی گیرانەوویی /رەواپەتی/ ئەدەب
 و لام وانییە پێویستی بە دووپاتکردنەوویی پەیتا پەیتا بێت!

ئەم گۆتەییە ئامۆژگاری کردنی شیرزاد حەسەن نیە، بە لکوو راستییەکی حاشاھەلنەگرە کە شیرزاد حەسەن
 دەبێ زۆر بە جیددی بیری لیبکاتەووە. زمانی یەكدهستی منی یەكەم کەسی تاک رۆحی دەقەکەیی کوشتوو
 /ھەرچەند ئەم زمانە لە روانگەیی پیکھاتەیی یەووە پەيوەندییەکی پتەوی لەگەڵ ناوەرۆکی دەقەکە ھەییە و
 رەنگە لەو روانگەشەووە خالیکی بەھیزی دەق بێت لە تەون وکری زمانیدا... بە لام بە بۆچوونیکێ تر،
 بێتو وەک زمان و فۆرم و رۆمانی نوێ بیخوینینەووە، دەبیتە زمانیکی مردووی بنیشتە خۆشەیی چیرۆکە
 ناتۆرالیستی یەکان. زمانی وەسفی درێژ خوینەر شەکەت دەکا و دەبیتە بەرگری لە ریگەیی دەرکەوتن و
 بەرجەستەبوونی جوانکارییە زمانییەکاندا؛

"گەمەکردن بە خاک یان مووروو، جۆلانیی ژیر شاتوووەکەیی بەردەمی مالیان بی یان
 غارغارینی ناو دارھەنارە زەرەکان، یان پێئەزبەرکردنی سروودەکان بی یان خشتەیی لیکدان،
 ھەمیشە ستوونیک لە رۆحی رۆشنی بەشەوارەیی دەخستم و لە خۆییەوویی وەردەپێچام،
 برژانگەکانی ئەوئەندە ئەستووربوون کەدەکرا بیانبژیرم، لووتی قنجی کە کەمیک بەرز
 ھەلشاخابوو، لە کچیکی چکۆلەووە دەیکردە شازادەییەکی پرفیز و ناز، دوو کولمی ھەمیشە
 داگیرساو، روومەتی مەیلەو سپی تیکەل بە کازیوویی بەیانیان، ھەردوو گویی وردی، بۆنی
 خۆشی کە بەلامدا تیدەپەری و سەرمەستی دەکردم، لال و وپوکاس چاوەکانم بەدواپەووە بوون
 لەکراسە گولگولییەکەیی رادەمام، رەنگریژ بە شەبەنگی خۆرەتاو، وای لەو لەشە نەرم و
 نۆلەیی، بۆنی کچانەیی کە جیاوو لە بۆنی نەنکم و دایکم و پوورەکانم، دەنگی پر لە
 زرینگانەوویی، وای لە زمان گیران و تەریق بوونەوویی، ھەردوو ئەبرۆی پەيوەستی، پیلۆکانی
 کەھەردەتوت بالی چۆلەکەییە و لیکیان دەنی، دوودەستی چکۆلەیی کە لەووە نەدەچوو
 پەنجەکانیان ئیسقانیان تیاووویی، تەویلی شەمزاوی بەھەتاوی خودا، پەرجەمی پەریشانی،
 ھەردوو شانی چکۆلەوداکەوتوو لە ژیر قورساییی جانتای لە پەرۆدووورای پر لە کتیب و
 دەفتەر، خەندە و شاگەشکەبوونی ھەمیشە ئامادەیی، دلێ ھەمیشە ترساوی ئەو کاتەیی
 لەگەڵما ئەیویرا بێتە ناو ئەشکەوتی — دیوان — ...."

ل ۲۱ و ۲۲

ھەرودھا، بەھاوردەوویی چەندنموونەییەک لە زمانی "فەرھاد"/کەسایەتی سەرەکی دەقەکە، کە لە تەمی
 سەرخەرەندەووە گەراوەتەووە/ و نەنیی فەرھا/ رەمزیکە بۆ زمانی حیکایەتەکان و بەرەیی پێشوو /و
 شیرین/ مندالی کە فەرھادەکان ھەر لە دەوری مندالییەووە ئاشقانە گیرۆدەیی دەبن(!!)، ئەتوانین نیشانی
 دەین کە ئەم دەقە چ شگردیکێ زمانی بۆ دەربرین و نواندنی کەسایەتیەکان ھیناوەتە گەر؟
 "ئەووە چیه.... داوھشیی.... نایکەم.... چاوەلبرە"
 سەرما بردەلە و غەمگین دەمگوت:

شیرین... سه ما... به سه... وه ره... دانیشه!"

ل ٦٥

شیرین: چ نازانیت... فیرت ده کهم... با ماموستا عوسمان و باوکت ئەوه ندهی دیکه رقت لی هه لئه گرن!"

"من دەمزانی که ئەمسال له هه موو وانە کانت ده که ویت و..."

ل ٦٩

نه نی: رۆله شیرینه کهم. تو زور له وه چکۆ له تری خۆت به فه رها دبزانیت!"

ل ٧٠

باوک: سمیل بتاشن ئەگەر مه کته به که شی ته واو کرد!

ل ٧٠

فه رها: "نه نی هه تاکه ی من له و ژیرزه مینه چه پس ده کهن؟ مردم ئەوه ندهی لانکیش راژهنم..."

ل ٧١

له م نموونانه دا هیچ جیاوازییه کی ئەوتۆ، که بتوانی جیاوازی که سایه تی یه کان له پیکهاته ی زمان دا بنوینی، نابینین به پیچه وانه ی ده قی "پیده شتی کارمازە کوژراوه کان" زمانی به رواله ت چه کایه تی ته می سه رخره ند نه یه توانیوه فورم و تکنیکی بووتیقایی وه ده ست به ینی ئەگەر شیراز چه سه ن بیه وه ی له مه ر کوشتنی "ئیرووس" بنووسی، ئەتوانی به وتاریش ئەو کاره بکات و خوینه ریش باشتەر لی تیده گا به لام رۆماننووس له مه ر هه ر شتی که بیه وه ی بنووسی، ده بی سه ره تا رۆمان، به واتای گشتی وشه که، بخولقینی و شیرزاد چه سه ن سه لماندوو یه تی که ئەو کاره شی له ده ست دی و چه تم له داها توودا رۆمانگه لی دیتیشی لی ده بینین.

خویندنه وه ی دووهه م؛

خویندنه وه ی یه که خویندنه وه یه کی به په له و سه ریپی یه . باوه کو وائە نوینی که نایه وه ی له ناو بازنه ی ناوه رۆک دا؛ ده قه که بخویندنه وه ، به لام ناراسته وخۆ خۆیشی هه ر له و روانگه وه گشتیتی ده ق ده خاته بازنه یه کی به ستر اووه وه و حوکمیکی داوه ری یانه و قازی یانه ی سه پاندوه به سه ردا. باوکو خویندنه وه ی یه کهم راستیه کی له مه ر خولقاندنی سه نته ر و گیرکردنی نووسه ری له و سه نته ردا گرتۆته خۆ، به لام وه ک ده زانین، ره خنه یان خویندنه وه ی نو، له هه ر گوشه نیگایه که وه بیته ده ربیرین، زیده تر جه خت ده کاته سه ر زمان و ده ق و هیچکات خویندنه وه که ی خۆی له خویندنه وه کانی دیکه به سه رتر نازانی...

به لام ده ق چی ئەلی:

١. "تاکه خولیا یه ک که به در یژایی ئەو چه ند سه عاته و چه ندین سالی مانه وه م له ده ره وه

که هه ره موو خه یالی منی داگیر کردبوو؛ ئەوه بوو که ئەگەر بی چاریکی دیکه بگه ری مه وه

مه لبه ندی مندالی" ل ٩

٢. کاکي شوفير ئەوه موو ئەسپه به چی مردوون؟

— ئەسپ نامری ماموستا ئەسپ ده تۆپی... بو جه وابی سو عاله که شت که س نازانی ئەم ده رده

ئەسپه چیه له و ولاته ی مه بلاو بوو یته وه!" ل ١١/١٠

یان؛ "سیامه‌ند گوناخت ده‌گاتی... بۆ وا له بزنه شیٔ ده‌که‌ی؟
 — جوان قسه بکه... سیامه‌ند کییه؟ بلی: کاکه سیامه‌ند... خو من له تو نه‌بوویمه... پاشان
 ئەوه‌تا خۆت ده‌لیی — بزنه شیٔ — ئەوه من وهک شوانیکی عاقل کهدهبی نانی خۆم حه‌لال
 بکه‌م... ناچارم چی بزنی شیٔ هه‌یه عاقلی بکه‌م هه‌تا گهر به کوشتنیشی بی" ل ٧٨
 "له‌وه ده‌چوو سه‌ده‌ها پیاوی دل‌ره‌ق و خه‌نجه‌ر به ده‌ست ئەو ژنه زۆر شو‌خانه‌ی ناو ٣.
 خه‌یالی منیان له شیرین خه‌ودا له‌ت و کوت کردبی، له به‌رچاوانم ئەو ژنانه ته‌پاوتل له
 خوینی که‌سکی خۆیان ده‌گه‌وزین و هیدی هیدی شته‌کان هه‌ر هه‌موو له به‌رچاوانم هه‌لاهه‌لا
 ده‌بوون... شی ده‌بوونه‌وه... په‌رت ده‌بوون... "با" ده‌بیردن... ده‌ترسام... زۆر ده‌ترسام...
 شاخه‌کان وهک ئەوه‌ی له په‌موو دروست بووبن ره‌شابه‌یه‌ک له ناکاوه‌هه‌لبکاو رووه‌و
 بیابانه‌کانی دنیا بیانگو‌یزیته‌وه و جگه له ده‌شتیکی وشک وقاقر هه‌چی تر بۆ ئیمه
 جی نه‌هیلی... ل ٩١
 به‌و جو‌ره‌ی ده‌بینین له‌م نموونه ده‌قانه‌دا ئیمه رووبه‌پرووی سی شیوه‌ی گیرانه‌وه و سی جو‌ر هه‌لس و
 که‌وت له‌گه‌ل زمان بووینه‌ته‌وه؛
 ده‌قی یه‌که‌م (١) منۆلوگه‌و ده‌ربری گه‌ت وگۆی فه‌ره‌اد / که‌سایه‌تی سه‌ره‌کی رو‌مان / ه له‌ئیس‌تای ده‌قدا
 که‌لک وه‌رگرتن له ده‌سته‌واژه‌ی خولیا و خه‌یال و مه‌لبه‌ندی مندالی له‌م نموونه کورته‌دا ئەتوانی زمانی
 نو‌ستالژیکی فه‌ره‌اد به باشی بنوینی...
 نموونه ده‌قی دووه‌م (٢) دیالوگه‌و ده‌ربری زمانی ئەوانی دی یه له که‌نالی زیهنی "من" هوه... له "ته‌می
 سه‌رخه‌ره‌ند" دا، دیالوگه‌کان بۆ پيشاندانی ده‌سه‌لاتی سه‌قامگیربوو و زه‌بروزه‌نگی کرده‌وه‌ی دیتران به
 شیوه‌ی هیکایه‌ت، واته ناخودئاگای کۆمه‌ل، له زمانی دایه‌گه‌وره‌وه هاتۆته ده‌ربیرین.. له خویندنه‌وه‌ی
 یه‌که‌م دا به‌داخه‌وه هه‌ر ئەم شیوه‌ی زمانی گیرانه‌وه‌یه کراوته پیوه‌ری هه‌لسه‌نگاندن / بگه‌ر نه‌وه بو‌نموونه
 ده‌قه‌کانی خویندنه‌وه‌ی یه‌که‌م /
 نموونه ده‌قی سه‌هه‌م (٣) زمانی شیعرى و ئیماژیکى گیرانه‌وه‌یه‌وه ده‌ربری حالاتی ده‌روونی و
 قوولبوونه‌وه‌یه له ده‌روونی که‌سایه‌تی یه‌کانی ده‌ق... بۆ خویندنه‌وه‌ی ده‌روونشیکارانە‌ی ده‌ق ده‌بی
 سه‌رنج بدریته ئەم جو‌ره ریوايه‌ته‌ی ده‌ق و له ئەسه‌لا هه‌ر ئەم به‌شه‌یه که "ته‌می سه‌رخه‌ره‌ند" ی شیرزاد
 حه‌سه‌ن، به به‌ره‌مه‌کانی دیکه‌یه‌وه گری ئەدا.
 شیرزاد حه‌سه‌ن به ره‌دیف‌کردن و تیکه‌ل‌کردنی ئەم سی شیوه ره‌وايه‌ته‌ی زمانی "ته‌می سه‌رخه‌ره‌ند" ی له
 پیکهاته‌یه‌کی پته‌ودا، که هه‌مان ده‌قی کاملی رۆمانه‌که بی، دارشتوووه و هیناويه‌ته‌ کۆتایی.
 دريژه‌ی هه‌یه

١. برواننه "انسان در شعر معاصر...." محمد مختاری و "ره‌خنه‌ چیه" له میشل فۆکۆ
٢. برواننه وتاری به‌ریز عه‌بدولخالق یه‌عقوبی له‌مه‌ر پیده‌شتی کارمامزه کوژراوه‌کان....
٣. ئەم خویندنه‌وانه پيشتر به‌ زمانی فارسی له گو‌قاری "گلستانه" ی ژماره ١٥٣ بلاوکه‌راوه‌ته‌وه و
 خویندنه‌وه‌کانی دیکه به‌ره‌به‌ره بلاوده‌کرینه‌وه!

بڤه ماخوازی و خویندنه وهی دهق [۲]

بەر لهوهی بچمهوه سەر باسهکه پیویسته ئاماژهیهک بکهه بهوهی که زۆربهی بنه ماخوازهکان بهدوای دۆزینهوهی بیچم و پیکهاتهیهکی گشتین له زیهنی مرۆف دا و لایان وایه سیستهمی کارکردنی زیهنی بهگشتی پیکهاتهیهکی چوون یهکی ههیهو بهدهور چهقی /من/ یان چهگهلیکهوه دهسوورینهوه، بۆ سهلمانندی ئەم بابتهش ههر له ئوستوورهکانهوه که ئەوان به بۆچوونی "یۆنگ" وهک ناھۆشیاری بهکۆمهلی مرۆفی دهناسن تا دهگاته حیکایهت و بهیت و باو و جل و بهرگ و زمان... دهپشکنن و ههول ئەدەن پیکهاتهیهکی گشتی بۆ دهستنیشان کهن.

ههلبهت وهنهبی پیتشر ههولایا نهدرابی و دۆزینهوهی ئەو پیوهندیگهله تهنیا کاری بنه ماخوازهکان بووبی بۆ وینه دهبی ئاوری له کتیبی فۆرمی گشتی ئاندره یوولیس هولهندی بدهینهوه که له سالی 1930 دا هاته بلاوکردنهوه. بهرای یوولیس "فۆرمی گشتی ئەسلیکی پیکهاتهدهره که هاوکات لهگهڵ بیچم وهرگرتنی فکری مرۆف له زماندا دیته کردار ئەو فۆرمگهله به ئەنازهی زمانی مرۆف جیهانین" جیهانی بوونی فۆرمگهلیکی وهک ئوستووره، لهتيفه /قسهیخوش/ و مهتهل هۆیهکی گرینگه بۆ قهبوولی بیروکهی یوولیس که "ههبوونی زاتی پیکهاتهدهری جیهانی" بیت واته فکر و زینهی مرۆف ریزمانیکی گشتی ههیه که به لهونیکي ریک و پیشک پیوهندییهکانی مرۆف ئەخاته گهر" له کتیبی "بنه ماخوازی له ئەدهبیاتدا" رابیرت ئسکۆلز له زمانی ئوولیسهوه ئاوا باسی ئەو فورمه گشتی یانه ئەکات؛

"1- ئەفسانه: ئەفسانه وهلامیکه بۆ مهیلی مرۆف بۆ کردهوه ئامانجییهکانی ئوویس پیشانی دا که چۆن دۆخی میژوویی تایبتهت له

ئیمپراتۆری رۆمی کەونارادا بوو ھۆی ئەوھێ ئەوھێ ئەو
خاچپەرەستانەھێ کە لە ژێر ئازاردا بوون، ھاتنە سەر پێویست بوونی
گەلەھێھێ خۆبەخت کەرانە و پالەوانانە و ھەفادارانە ئەو
گەلەھێھێھێ لە رینگەھێ "جۆرجی قەدیس" ھوھ ساز بوو.

ئەو ئەفسانانەھێ جۆرج ئولیسسیان بە شیوھێ سەربازی مەسیح
پیشان ئەدا، ھەلامی بوو بۆئەو پێویستیھێ و دواجار لق و پۆی زیاد
کرد و لەگەل ئوستوورەھێ پیرسئۆس تیکەل بوو و قەلەوتر کرایەھوھ...
ئوستوورەھێ پیرسئۆس لای خاچپەرەستان تاییبەتی پالەوانی و
ھەفاداری بوو لە ژێر ئەشکەنجەدا کە دەبوو ھۆی سەرسوورمان لە
ھیزو دەسەلاتی دینی نوێ لەو فۆرمەدا مرۆف ئەفسانە و ئامانج و
ئاواتەکانی خۆی دەبینیەھوھ - ئەم فۆرمە بەشیوھێ لھەدانەھێ خۆی -
دژی خۆی و دژی فۆرمی دژی ئەفسانەھێ ئەنوینرا - لەم دژە فۆرمەدا
نموونەگەلی ترسناک دەبینن؛ ئەو پیاوھێ کە ھەک مەسیح ئەویست
بۆ ساتیکیش بوو لە، ژێرباری خاچەکەھێ پشتی رزگاربیت.ھاواری
کرد "خیراکەن" ئەوھ لای خاص پەرستەکان دەبیتە دەژ قەدیس -
جوویھێکی /یەھوودی/ ئاوارە کە لەھەنەتی ئەزەلی و ئەبەدی دریزایی
میژووی بەردەکەوی ... فاوست، دۆنژوان و ئەوانی دیکەھێ ھەر دەوری
ئەو کەسایەتیھێ سەلبیھێ دەگیرن کە ئەو یەھوودیھێ ئاوارەھێ
گیرای - شەرخوازی پالەوانانەھێ ئەوان دەبنە نموونەھێ سەلبی و
گەورەھێ ئەوان. کاتی ئەو بایخگەھێ چی گۆرکی دەکەن شەپری
پالەوان، جەزبەو کەش و ھەوای رۆمانیکوھ خۆدەگری"

۲- ساگا؛ ئەفسانە لە سەربنەمای ئامانجەکان دادەمەزری و ھەلامی
پیداویستیھێکی واقعی ئەداتەھوھ، بەلام ساگا لە سەر بنەمای

راسته قینهی پیوهندی هاوخوینی سازدهبی و ئامانجی تایبهتی خوئی ههیه. کۆمهلی کهس و کاری نزیك، خوین و خوین خوازی، باوک کوشتن، زهماوهند، میرات و بهجی ماوی باوک، ساگاگان لهو بازنهیهدا دهسوورنهوه - رهگ و ریشهی ساگا له میژوو و میراتی بنه ماله دا رۆچوو - له ساگا عه شیره تییه کانی ئیسلهندا - له شه جهره نامه کانی کتیبی پیروژ و له بهیت و باوی هه مووشوینی دا ده بینریته وه و بایه خه کانی له گه ل بایه خی ئه فسانه هاوتران ساگا و ئه فسانه له خولقاندنی پیکهاته ئه ده بییه کانی / وهک حیماسه / دهوری بهرچاو ده گیرن.

۳- ئوستووره: ئوستووره دهوریکی جیدی تر و گرینگ تری له سه ر پیکهاتهی فۆرم و بنه ما ئه ده بییه کان ده گیرن بۆ وهی ئوستووره کان له ناھوشیاری کۆمه لدا ماونه ته وه و بهردهوام به شیوهی نوی تر دینه ئاراهه. ئوستووره کان وه لامن به پرسیاریکی نه کراو له مه ر بابه تی هه ره گرینگی؛ خولقاندنی جیهان و له بهرچی مرؤف نارازی یه؟ ئوستووره باسی ئه و شتانه دهکا که خولقاون و هه رگیزش ناگۆردپین ئه مه بۆوایه؟ زانستی میتۆلوژی یانه له گه ل زانینی پیغه مه رانه پیوهندی ههیه، بهو جیاوازی یه که ئیلهامی غهیبی رهنگه سه بارهت بهرووداویکی تایبهت بی و له کاتیکی تایبهت دا، به لام ئوستووره باسی ئه به دییهت دهکا ئه و حیکایه تانهش که وهک ئوستووره دهگه نه دهست ئیمه فۆرمی ئوستووره یی بی هاوتان و زۆر به یان له گه ل ساگا و ئه فسانه و فۆرمه کانی دیکه / گشتی / تیکه ل بوونه ئه ده بیاتی نویش بهردهوام ئه و تیکه ل بوونهی له ناو خویدا / به شیوهی ئاگایانه و بروانه "ولاتی بی بهر" ی جیمز جویس [نااگا هاوردۆته ئه م سه ردهمه

و تیکه‌ل بوونی ئەو فورمه گشتی یانه لهو به‌ره‌مه‌دا... یان ئەشیانه‌و مه‌شیانه‌ی خو‌مان و تیکه‌ل بوونی دین و ئوستووره لهو حیکایه‌ته [میژوویی یه‌دا...]

٤- مه‌ته‌ل؛ زانستی شاراوه له ناو مه‌ته‌له‌کاندا پیوه‌ندی یه‌کی نزیکي له‌گه‌ل زانستی ئوستووره‌یی هه‌یه مه‌ته‌ل زانستی ئوستووره‌یی وه‌رده‌گری و به‌ شیوه‌ی ئەزموون و نواندنه‌وه‌ی ئەمرۆژینه ئەینوینی /دینووسی یان دیلیته‌وه/ له چیرۆکی به‌ر ئاگردان و حیکاته‌کاندا وا باوه ئەوکه‌سه‌ی وه‌لامی مه‌ته‌له‌که نه‌زانی ده‌مری و وه‌لام دانه‌وه ژیان و خو‌شبه‌ختی له‌گه‌له. له‌م فۆرمه گشتی‌یانه‌دا مه‌ته‌ل گرینگترین فۆرمه که پشت به زمان ئەبه‌ستی و هه‌موو تواناکانی خو‌ی له خولقاندنی لیالی‌یه‌کی مانایی و هیزی راگو‌یزانی ئەومانایه /به شیوه‌ی شاراوه/ له زماندا ده‌هینیته‌ گه‌ر:

ئه‌وه‌ی حیکایه‌تی "وه‌یخر" ی بیستی ده‌وری مه‌ته‌ل لهو چیرۆکه‌دا به [
باشی ده‌بینی... خالۆی وه‌یخر بو ئه‌وه‌ی وه‌لامی پرسیاره‌کانی
کابرای خراب نازانی و ئەو کارانه‌ی ئەو لیی ده‌وی ناتوانی وه
ئه‌نجامی بگه‌یه‌نی... مه‌حکوومه‌به‌وه‌ی که‌ولێ چه‌رم له پشتی
بکریته‌وه ... ده‌مری به‌لام "وه‌یخر"، که له باوکه‌وه، دیوه به
[شاره‌زایی له سه‌ر زمانی کابرای خراب — توله‌ی خالۆی ده‌کاته‌وه...]

٥- زاراوه و ئیدیۆمیش هه‌ر وه‌ک مه‌ته‌ل لهو فۆرمه گشتی‌یانه‌یه که بنه‌مای زمانی پته‌وی هه‌یه به‌و جیاوازی‌یه‌ی که له زاراوه‌دا هه‌ول بو لیل‌کردن و شاراوه‌یی مانایی نه‌دراوه ئیدیۆم پاله سه‌رکورت کردنه‌وه /ایجاز/ داده‌گری و هه‌ول ئەدا له قالبی فورموولیکی کورتدا به‌رده‌وام له بیرى مرۆفدا بمینیته‌وه و دژی فه‌رامۆشی و له بیرچوونه‌وه‌یه.

زاراوه رووداوگهل میژوویی به کورت کراوهیی و به هاسانی دینیتهوه بیری مه و به رای "یوولیس" زاراوه فۆرمیکی ئەزموون گه رایه و ریشه که ی له دیتنی کردار و رهفتاری مروّفا داکوتیوه هه ر چه ند له راستیدا زاراوه گه لی زۆریش هه نه که لایه نی غه یبی "گه وره ئاو ده پێژی و بچووک پای [وتینه گه یشتوویشی تیدایه تیده خا" به هیچ چه شنی ناتوانی بی به بنه مای رهفتاری و کرداری، ئەم جوّره زاراوه گه له ته نیا ئەتوانی ئەوه بلی که ئەزموون گه راکان [هه موو شتی ئەتوانن بلین جگه ئەوه ی که چون رهفتار بکه ن.

٦- وینه هاوردنه وه /مپال/ ئەم فۆرمه له تو یژینه وه ی ئەده بی دا به ره سمی نانسن به لام "بو وینه" پاژیکی گرینگه که یوولیس وه ک فۆرمیکی به ستر او"ی گشتی ناوی ده با به لام وینه هاوردنه وه چه تم زیاد کردنیکی گرینگه به و پیرسته... نمونه یان "مپال" گیرانه وه یه کی فه رزی یه که کاریکی شیاوگری ئەدا به کو مه لی بایه خ و هه نجاری

ترهوه — يووليس ئەلى؛ ئيمه به پي زيهنى خويمان چه ئەكهين جيهان وهك شتى ببينين كه به پي باو بايه خى بو دانيين و داوهري له سهر بكهين. كه وايه نموونه /مپال/ وي نه هاوردنه وهيه كي تايبه ته كه ئەتوانين به شيوهى باو هه لئيسه نكيين وينه هاوردنه وهى كامل نموونه يه كه كه له ودا كو مه لى هه نجاره هاورده كان تيايدا به رجه سته بيته وه و ببينه كو سپى سهر ريگه ي حهل بوونى ئاسان "ئهم فورمه نموونه بو ئهم فورمه سهره كيه [گشتى يه يه كي له پاژه گرینگه كانه له ئەدهي كورديدا زوره و پيوست به هاوردنه وه ناك، ههر ئهم نموونانه كه لهم وتاره دا هاتوونه به سه بو ئەوهي گرينگى ئهم فورمه رابيرت ئسكولز بو ئهم به شه] له نووسين به گشتى بسه لميني "نموونه گهل زه جراوى" دووبلينيه كانى جيمز جويس دينيته وه...

۷- بيره وهري /خاگرات/ فورميكي سهره كي يه كه ههول ئەدا تايبه تمه ندى گه ليكي بي وينه له رووداويك /نهوعى/ يان تايبه تمه نديگه ليكي بي وينه به هه موو پاژه عه يني يه كانيه وه تو مار بكا. ميژووي ئهم فورمه ده گاته وه به گزنفون، كه سي كه بوچوونه /برداشت/ كانى خو ي له گوته و يادداشته كانى /نووسراوه كانى/ سوقرات تو مار ده كاته وه يا وه كوو ئنجيله كان كه بيره وهري له وي دا زيده تر له ئەفسانه ش ده ور ده گيري — بيره وهري له به رامبه ر گيرانه وه و ريوايه كانى دي كه دا /رووداو و كه سايه تي يه كان/ ده وه ستي و ئيعتبارو راست و دروستي ئەو گيرانه وانه ده خاته ژير پرسياره وه و به هوي كه لك وه رگرتن له به شه زيني يه كانى عه يني، چه زي له سه لماندني ديعايه كه ي خويه تي. گرينگى و چوونه سهره وه ي /اوج گيري/ بيره وهري و بوونى بيره وهري

به فۆرمی گشتی له گهڵ چوونه سه ره وهی زانستی میژوویی و رۆمان وهک فۆرمیک سه ره کی له ئە ده ب دا تیکه ل ده بن؛ هاوکات هه ردووکیان گه شه ئە سینن. ئەو بزاقه زیهنی یه ی که له م ئال و گۆره دا هاته گۆری؛ ئوستووره و ساگاو ئە فسانه شی کرده ده ری و کارگیری ئەوانی که م ره نگ کرده وه بۆ وهی بیره وه ری، بابته تی میژووگه ریشی هینایه گۆری و ئەو پیوه ندی یانه ی بیره وه ری دیاری کردبوون ده سه پی به سه ر فورمگه لی پیشوودا و ده بیته ده سه لاتیکی فۆرمیک، که وایه فورمگه لی تیکه لاوی به ره مه ر ئالیستی یه کان به راستی له تکنیک و بایخگه لی بیره وه ری به باشی که لک وه رده گری و سولته ی زمانی خۆیان به سه ر جیهانی ئە ده بی دا ده سه پینن هه ر ئە وه ش بووه هۆی که مره نگ بوونه وهی ئەو واقعیته که بیره وه ری ته نیا فورمیکه له فۆرمه کان نه تاقه فۆرمی که هونه ری گیرانه وهی له سه ر بینابگری...

گرینگی بیره وه ری و فه رامۆشی له سه ر ئە ده بی مؤدیرن و ته نانه ت پۆست مؤدیرنیستی ش ئە وه ندزۆره که پیویستی به وتار گه ل جیاواز و لیکدانه وهی ورد بینانه تر هه یه و ئە وه ش داده نیین بۆ کاتی تر به لام بۆ نمونه ئەتوانین ئاماژه بکهینه وتاره به ناوبانگه که ی پۆل ریکۆر له سه ر بیره وه ری و فه رامۆشی...*

۸- حیکایهت؛ فورمیک سه ره کی له میژینه یه به پیچه وانه ی ئە فسانه و ئوستووره به ئە نقه ست وهک جیهانیکی تری جیاواز و باشتر له به رامبه ر دنیای ئیمه دا ده وه ستی. حکایت ره وتیکه به ره و عه داله ت ده چی... هه لبه ت به تیپه راندنی کۆسپه کانی سه رریگا، به ره و به ئە خلاقی تر کردن و به دلنیا یی یه وه سووره له سه ر ئە وهی که ئەو جیهانه ی ئاراسته ی ده کا جیاوازه و له ولاتیکی تر و زیدیکی دووره

دهست دایه و لهه جیهانهی ئیمه
باشتره، بۆوهی لهوی عهدهاته حاکمه.
۹- لهتيفه / قسهی خوش / لهو
قۆرمهگشتی یانهیه که کردهوی دژه
وینهیی / یوری / ههیه و هیرش دهباته
سهه کهم و کووری زبان، مهنتق و
ئهخلاق، له گوشهوکه نایه
چیژوهردهگری و له جیاتی روالهتی دژ

خوازانهی عهقل، مانای دوو تووی گهوجیتیمان پی ئهنوینی. قسهی
خوش له دوو ناوچهدا سازدهگری؛ به سوخره گرتن و گولمهزی کردن.
قسهی خوش هیرش دهباته سهه لاوازی یهکان، چ ئهوانهیی ئازارمان
ئهدهن و چ ئهوانهیی که کهس له بهریا خۆراگری نیه کارکردی ئهو
هیرشهش ئهوهیه که کاردانهوهکان / تهنش / له ئیمه دا چۆل و خالی
بکرینهوه و ژیان خوشتر بنوینی، بۆ وهی قسهی خوش، ههموو ئهو
شتانهی که ئازارمان ئهدا. به سوخره ئهگری، فورمیکی ئینسانییه بۆ
ئارام کردنهوهی مروّف.

راسته یوولیس زۆر فۆرمی سهههکی تریشی نههاوردۆته ناو ئهم
فورمه گشتی یانه بهلام ههه لهه نموونانهش دا بنه ماکانی زیهنی
مروّف بۆ گیرانهوه و دهرخستنی دهروون به شیوهی هونهریی پیشان
دراوه.

ههموو ئهم فۆرمه گشتی یانه له کوردهواری دا هههه و وهک بهیت و]
باو دهناسرین و پیشتر بهریز مهحموودزاده به گشتی و ههه به

بۆچوونی پیکهاته‌خووازه له کتیبی پیکهاته‌ی بهیتی کوردیدا
[شی‌کردوونه‌ته‌وه

وهک ده‌بینن پیشتر له فۆرمالیست و پیکهاته‌خووازه به ناوبانگه‌کانی
سه‌ده‌ی بیست، یوولیس و فۆرمه‌کانی هه‌ولیا‌نداوه پیکهاته‌یه‌کی
گشتی له زیه‌نی مرۆف بخه‌نه‌روو. ره‌نگه هه‌له‌ی گه‌وره‌ی یوولیس و
به‌دوای ئەو دا بنه‌ماخووازی /سووپیر فۆرمالیست/ له‌وه‌ دابوو که
نه‌یانزانی هونه‌ر و ئەده‌ب به‌رده‌وام دژی بنه‌ما پیشینه‌کانی ده‌ه‌ستی
و هه‌ولێ بچرانندی هه‌موو ئەو ئەبی و نه‌بی (چوار چیوانه) ئەدا که بۆ
به‌ستنه‌وه‌ی دینه‌ ئاراوه و ئەیانه‌وه‌ی به‌زۆریش بووه بیخه‌نه‌ تۆری
له‌ پیش داچنراو.

له‌ ئەده‌بی کوردیشدا باوه‌کوو هه‌موو ئەو فۆرمانه‌ له‌ به‌یته‌کانمانه‌وه
تا شیعرێ نوی و رومان و لقه‌کانی دیکه‌ی هونه‌ری داها‌توونه‌ به‌لام
ئەو فورمگه‌ له‌ هیچ‌کام نه‌یان‌توانیوه‌ بنه‌مای هونه‌ری /به‌گشتی/ دیاری
بکه‌ن بۆ وه‌ی هونه‌ر به‌ تایبه‌ت شیعر به‌ سه‌ر هه‌موو ئەو فۆرمانه‌دا
باز ئەدا لییان وه‌رده‌گری، به‌لام بۆ هه‌میشه‌ ناکه‌وێته‌ تۆریان،
له‌وانه‌وه‌ ده‌ست پیده‌کاوه‌ به‌ره‌و ئاسۆیه‌کی دیکه‌ ده‌کشی و ره‌نگ و
ده‌نگ و زمانی تازه‌تر ده‌بینیته‌وه‌ و به‌ مۆسیقایه‌کی نوی‌وه‌ دیته‌
چرین.

۳ بنه‌ماخووازی نوی و ئەده‌بی سه‌رده‌م

بنه‌ماخووازی /پیکهاته‌خووازی/ نوی زیده‌تر به‌بۆنه‌ی هه‌ول و
بۆچوونه‌کانی یاکوبسن‌ه‌وه‌ ئەناسریته‌وه‌ وه‌ک پیشتر ئاماژه‌مان
نیشانه‌کانی syntagmatic پیکرد "سوسور" پیوه‌ندی‌یه‌کانی هاو‌نشینی

جیا کردهوه. بۆ وینه له paradigmatic له پیوهندی "جی نشینی" دیریکی دیاری کراودا بهشی له مانای "وشه‌ی تاک" به پیی چۆنیهتی یان بارودۆخی ئەو وشه له رسته‌که‌دا و هەر وه‌ها پیوهندی ئەو وشه له‌گه‌ل وشه‌کانی دیکه و ریزمانی تایبه‌تی‌دا دیاری ده‌کری ئەمه‌لایه‌نی هاو‌نشینی /هیلی و ناوکاتی/ وشه‌که‌یه که زیاتر به شیوه‌ی "راست ته‌وه‌ر" /محور افقی/ ده‌که‌ویته به‌رچاو. مانای هەر وشه‌یه‌کیش له دیردا به پیی پیوهندی له‌گه‌ل بازنه‌ی وشه‌گه‌لی تایبه‌ت روون ده‌بیته‌وه که له‌و دیره‌دانین، به‌لام له‌گه‌ل ئەو وشه‌یه پیوهندی جینیشنی /ئه‌ستوونی و هاوکاتی/ یان هه‌یه. که‌وايه وشه به پیی زۆربه‌ی ئەو وشانه‌ی دیکه‌وه پیناسه‌ده‌کری که ره‌نگه‌جی ئەویان بگرتبایه به‌لام ئەم جیی ئەوانی گرتوووه ئەم وشه‌گه‌له ده‌کری له‌چهند کۆی جی نشینی‌یه‌وه بین؛

ئه‌لف: هه‌موو ئەو وشانه‌ی که هەر ئەو ئه‌رکه ریزمانی‌یه‌یان هه‌یه /به‌باری سۆزی جیاوازه‌وه/ وه‌ک دوو‌پشک و دو‌ماره‌کۆله و عه‌قره‌و یان فارس گوته‌نی بشین و بته‌مه‌رگ و بفرما

ب: هه‌موو ئەو وشانه‌ی که ماناگه‌لی پیوهندی داریان له‌گه‌ل یه‌کدی هه‌یه /مانای ویکچوو و دژخواز/ ئاو، به‌رد....

ج: هه‌موو ئەو وشانه‌ی چوراچیوه‌یه‌کی ده‌نگی /ئاوایی/ ویکچوو‌یان هه‌یه؛ مال، دال، شال، حال، کال، بال

کاتی وشه‌یه‌ک بۆ رسته‌یه‌ک هه‌ل‌ده‌بژیردرین له راستی دا خه‌ریکی له هیله‌کدانی خیرای توانا و وزه‌ی جینشینین و سه‌رنجمان داوه‌ته لایه‌نی هاوکاتی/ هه‌م زمانی/ ئەو وشه له‌گه‌ل سیسته‌می زمانی یه‌که‌ی.

ياكوبسن چه مكيكي ديكه ي به بوچوونه كانى سوسور زياد كرد بو وهى
 دواجار زمانه وانه كان له ليكدانه وهى به رهه مى ئه ده بى دا كه لكى
 لى وه رگرن ئه وهش چه مكي جه مسه رى بوونى / قگبى / "كاردانه وهى
 زمانى" بوو كه ريشه كه ي له تويژينه وه له سه ر زمان فير بوونى مندا ل
 و له ده ست دانى كاردانه وهى / واكنش / زمانى، له نه خو شى تيكه ل
 كردنى زمان / زمان پریشى / دا دۆزى يه وه. ئه و چه مكه ش له تويژينه وهى
 بنه ماخو ازيدا گرینگی تايبه تى هه بوو — ياكوبسن سه ره تا بوى
 ده ركه وت كه هه موو تيكه لكردنىكى زمانى له نيوان دوو چه شنه
 تيكه لكردنى جه مسه رى / قگبى / دا جيگوركى ده كه ن. له روانگه ي
 / بووتيقا / ي نه ريتى يه وه به و ئه نجامه گه يشت كه تايبه تمه ندى
 / sheme / سه ره كى ئه م شيوه جوانناسى يه له گه لاله چوويه كى /
 بچر بچرويه ك لايه نه، كه به شيويه كى سه رسوور هينه ر له گه ل يه كى
 له ئه گه ره كانى تيكه لكردنى زمان، وا ته تيكه ل بوونى هاوسى يه تى
 / مجاورت / ته بان!

ئه و دوو جه مسه ره ش كه ياكوبسن باسى دكا هه ر ده گه ريتته وه سه ر
 ته وه ره ي جين شينى و هاون شينى نيشانه كانى سوسور. به لام به شى
 ياكوبسن له م ناوه دا ئه وه يه كه / به گوته ي خو ي / به لگه
 ئه زموونى يه كانى بو ئه و چه م كانه كو كردو ته وه هه ر چه نده ئه م بو
 چوونه لي ره دا كو تايى پى نايى بو وهى ياكوبسن باسه كه ي سوسورى
 به زانستى ده ربرين / بيان / ي سوننه تى و ئه نجام بو تيقا وه گرى دا.
 ياكوبسن لاي وابوو كه ئه و جو ره تيكه لكردنه / كه بو خو ي
 له خو يندنه وه و لكولينه وه له سه ر هو كارگه ل تيكه ل بوون يان ئالو زى
 زمان پي گه يشت بوو / زمان ئالو زى ويكچوويى (مشابهت) و

هاوسى يه تي (مجاورت) به شيويه كي سهير له گهل دو سه نه عه تي
 ده ربرين واته خوازه / استعاره / و مه جازى مورسه ل پيوه ندن. ههروهك
 ده زانين خوازه هه موو ئه و وشه مه جازى يانه ده گريته وه كه له جياتى
 وشه ي حه قيقى له هه ركروته ونيكى زمانى دا هاتوونه. واته بنه رته تي
 خوازه له سه ر "قياس" و به راورد كردنه له نيوان وشه ي حه قيقى و
 جى نشينه خوازاوه كه يدا، بو وينه كاتى مانگ و هه سي ره بو سيما و
 چاو به كار به ينين، به لام جين شيني مه جازى له سه ر وه بيره ي نانه وه ي
 وشه يهك به پي وشه يه كي ديكه سازده كرى وهك رهنگى زهرد و
 فه قيرى. ئه م دوو به شه بو خويان رهنگه ده يان لقي ديكه يان ليبيته وه
 جو ره كانى خوازه يا مه جاز / به لام به راى ياكوبسن هه ر چه شنه]
 به ره ميكي ئه ده بى له يه كيك له م دوو ريگه وه روشتوونه يان ده روون
 /فورمه سه ره كي يه كان يو ليس تان له بيرنه چى. / و له ريگه ي
 ويكچوون يا هاوسى يه تي له بابه تيگه وه بو بابه تيكي تر چوونه.
 ياكوبسن ههروه ها ئه وه ش ده لى كه "ده كرى شيوازه ئه ده بى و
 هونه رى يه جو راو جو ره كان به پي جهخت كردنيان له سه ر هه ر كام له
 ته وه ره گه لى خوازه يى يان مه جازى له يهك جو ي كه ينه وه. ئه و له مه ر
 ئه و جياوازى يه ده لى: زور جار ان باسى جياوازى قوتابخانه كانى
 ئه ده بى رومان تيسم و سه مبوليسم كراوه به لام هيشتا به وه يان
 نه زانيوه كه بنه ما و هو كارى سه ره كي ره وتى به ناو رئاليسم سولته ي
 مه جازى مورسه له و نووسه رى رئاليسم ده كه ويته دواى په يوه ندى
 /وه plot هاوسى يه تي /مجاورت/ و به هو ي "مه جازه كانه وه له گه لاله /
 به ره، و فه زاسازى و كه سايه تي يه وه ره هيله ده كاته ناو كات و
 شوينه وه ..... تاد.

یاکوبسن لای وایه جیاوازی نیوان خوازە و مهجاز تهشه نهی کردۆته ناو زۆر بهی سیسته مهکانی نیشانهیی یهوه بو وینه یاکوبسن ئەلی "نهقاشی کووبیسم جهخت کردنه له سهه مهجاز، شتهکان دهبنه کۆمه له پاژیکی مهجازی که به رهو گشت /کل/ گۆردراون، به لام بوچوونی سووررئالیستهکان به ئاشکرا خوازهییه و جهخت کردنه له سهه خوازە. بهم جوړه کاتی له پیکهاتهی تهنانهت خه و بکۆلینهوه پرسپاری سهههکی ئەمهیه که ره مزه به کار هاتوو هکانی له سهه بنه مای هاوونشینی /مجازی/ پاز بو گشتی فروید دامه زراون. یان له سهه ویکچوون و سهه مبولیسمی فرۆید؟ "فریزیر" تهنانهت ئەسله بنه رهتیهکانی سیحرباز /جادوویی/ش دهکا به دوو به شهوه، ئەو خولیایهی له سهه بنه مای ئەسلی ویکچوویییه و ئەو خولیایهی که به پی و هبیر هاتنهوه /تداعی/ و له سهه بنه مای هاوونشینییه به شییه کهم به سیحری "سه مپاتیکی هومیوپاتیکی" یان لاسایی کردنهوه ناودهبا و به شی دووهه میش به سیحری تهشه نه /سرایتی/ ناودیر دهکا. یاکوبسن دواجار دهلی؛ له بهرچی ئەم جیاوازی یانه به هه موو گرینگی یهکانی یهوه بو شروقه کردن و تویژینهوهی کردار گهل ره مزی /نمادین/ له بهر چاو نه گیراوه؟ بو خو شی وه لام ئەداته وه؛ بو وهی؛ ئەلف - ده رک کردن و تیگه یشتن له چه مکی خوازە له مهجاز هاسانتره.

ب — بو وهی له شیعر دا، که سهه دان ساله بابتهی سهههکی فهننی ده برین بووه، خوازە سهههکه و تووتر بووه، خوازە بو شیعر و مهجاز بو په خشان یان "نهسر" شتیکی ئاسایی بووه. ههه بویه تویژینهوهی مهجازه شیعر یهکانیش ههه له سهه بوچوون بووه له سهه خوازە.

دریژهی ههیه!

---

* — ئەوتاره له سروهی ژماره ٢٠٨ دا بلاوکراوتهوه.

مصاحبه با محمد صالح سوزنی شاعر، نویسنده و منتقد ادبیات کردی مسئول

صفحات نقد مدرن رچه / راه نو / در مجله سروه

این مصاحبه توسط لقمان رضایی برای مجله بخارا تهیه شده است

س - از خودتان بگوئید!

ج: محمد صالح سوزنی هستم. در مورد زندگی شخصی ام مطالب آنچنانی که قابل عرض باشد ندارم غیر از اینکه چهل و چهار سال زیسته‌ام، معلم اخراجی هستم، بیشتر از بیست سال است در زمینه‌های شعر، داستان و نقد در ادبیات کردی مشغولم. اما خوب نقد یا بهتر است بگویم قرائتهای امروزی / بعد از مرگ مولف / زیاد روی صاحب اثر بحث نمی‌کند که مثلاً فلان سال متولد شد و چنین و چنان کرد و ... امروزه منتقدین بیشتر بر متن و تأویل متن کار می‌کنند - من هم دوست دارم پرسشهایتان بیشتر روی آثار ادبی باشد، نه شخصیت من یا کسانی دیگری که می‌نویسند.

س: یکی از زمینه‌های کاری شما شعر بوده است. لطفاً در مورد سبک کاریتان، ساخت و الگوهای اصلی شعرهایتان توضیح دهید!

ج: سؤال سختی است. بیشتر شاعران کمتر در مورد اشعار خویش می‌گفتند - زیرا، الف: آن را وظیفه منتقدین می‌دانستند و ... ب: بیشتر شاعران معتقد بودند که در قالبها و چهار چوبی می‌نویسند که عموماً برای خواننده آشنا هستند. اما با رشد سلطه زبانی فرمالیستها و مطرح شدن آشنایی زدایی و بعدها آنارشیزم زبان و انحراف از فرمهای زبانی و اشعار معیار - متفاوت و دکانستراکشن ادبی و پست مدرنیستهای آنارشیت و... بسیاری از شاعران به تئوریزه کردن آثار خویش پرداختند. ۱ چون بسیاری از این شاعران در تلاشند با زبانی دیگر وارد عرصه ادبیات شوند جدا از زبان

مستهلك معمول و آشنا كه به صورت سلطه‌زبانی نهادینه درآمده است... این كار هر چند سخت اما تاریخ ادبیات نشان می‌دهد كه شدنی است. بر این اساس من نیز تا حال در سه مرحله از زندگی ادبی خویش فعال بوده‌ام، هر چند چنانچه عرض كردم كارهای من فقط در زمینه شعر نبوده است اما بدلیل تسلط زبان شعر در ادبیات كردی بیشتر خواننده‌های ادبیات كردی شاید صالح سوزنی را با شعرهایش بشناسند.

ابتدا چون بسیاری از شاعران جوان تحت تاثیر متون ادبیات كردی و زندگی واقعی اجتماعی سیاسی کردها - كه حال و هوای مخصوص بخود دارد - اشعاری سرودم كه مضمون اصلی آنها عشق و میهن و مبارزه است. اگر بخوایم آنها را با دیدی امروزمینه باز قرائت نمایم باید بگوییم: شعار دادم. این اشعار در دیوانهای «سمفونیا» و «دیاری» / هدیه / بخصوص «هزار دیوان بلند بالا در تعزیه» كه چند سال پیش آنها را دوباره گردآوری كردم و متأسفانه فرصتی برای چاپ به شیوه رسمی نیافت.. آمده‌اند.

مرحله دوم کاری من به اشعار «دروغهای مقدس» مربوط است. در این دیوان شاعر دیدی فلسفی تاریخی دارد و از نظر هنری به فرم / هر چند به شیوه‌ای ظاهری و هر و گلیفی در تقطیعها و رسم خطوط و فلشهای اضافی و ساختاری عمودی شعر / شكل ذهنی / كار شده است این دیوان را اگر بخوایم با دیدی امروزمینه بازخوانی كنم خواهم گفت: شروعی جدی با اشعار متوسط فراون و اندك شعرهای قوی در فرم و زبان و ستاتیکیا ... با اینکه شعرهای این دیوان شعری در بیشتر مجلات كردی چاپ شدند اما بصورت رسمی اکنون نیز نزد نشر گفتمان دارد می‌پوسد و منتشر نشده است.

دوره سوم كارهای شعری اینجانب با «شعره سات» شروع شده و در «به شماره تلفنهای عالم / جهان» ادامه می‌یابد «شعره سات» در ده برشی ذهنی كامل می‌شود و اساسی كار بر انحراف از نرم زبان معمول و شكستن ساختهای نحوی، چند صدایی و

من وانمود متکثر .. شکل گرفته است که بیشترین تأثیر را بر شاعران جوان کرد نهاده است و از دیدگاههای مختلف قرائت شده است. آخرین کارهای من اشعاری است که بر موسیقی و ریتم سمبولیسم آوایی تأکید دارد و هنوز هیچکدام از آنها راحتی در نشریات چاپ نکرده‌ام/بخشی از این اشعار در جشنواره‌ی داستان‌نویسان غرب کشور قرائت شد/ و داستان همچنان بدون پایان است. تأثیر این اشعار از زبان دیگران نیز تا حال چنین بوده است:

خانم بیان عزیزی در تقسیم بندی شاعران کرد در شماره مخصوص عصر پنج‌شنبه‌ها در مورد ادبیات کردی مرا شاعری سیاسی معرفی کرده‌اند!! عزیزان پروژه شعری داکار مرا داکاری قلمداد نمودند.

محمد موفقی از منتقدین و شاعران پست مدرن کرد مرا شاعری پست مدرن خوانده است. منتقد دیگر کرد فرزاد میراحمدی مرا از پیشتازان اشعار متفاوت /در برابر معیار/ قرار می‌دهند و نوگرایان - راه نو - مرا نوگرا می‌دانند و...

س - با توجه به سابقه‌ای که در زمینه کاری شعر داشته‌اید، کار دیگر شاعران کرد را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ روند شعر کردی را چگونه می‌بینید؟

ج - جواب پرسشهای کلی معمولاً کلی است اما من بیشتر در نخستین کنگره علمی پژوهشی شعر نو کردی - دانشگاه علامه طباطبایی تهران - در مقاله‌ای تحت عنوان «اپیستمولوژی اشعار کردی به نوعی تقسیم بندی جدید در متون شعری پرداختم این مقاله بعدها با زبان کردی در مجله «سروه» /نسیم/ چاپ شد. در این مقاله من اشعار کردی را بر اساس روابط نشانه‌ها چنین طبقه بندی کرده بودم

۱- اشعاری که ارتباط نشانه‌ها در آن بر اساس نزدیکی و مشابهت آنهاست بیتها و اکثر شعرهای کلاسیک کردی در این دسته جای می‌گیرند.

۲- اشعاری که ارتباط نشانه‌هایش بر پایه اختلاف و تضاد شکل گرفته‌اند...
شعر نو کردی از «گواران» به بعد در این دسته قرار دارند...

۳- اشعاری که ارتباط نشانه‌هایش بر اساس نماد و استعاره به مسائل سیاسی کرد اشاره دارند و اصطلاحاً به اشعار مقاومت مشهورند و بیشتر به آزادی و مسائل سیاسی کرد اشاره دارند در این مورد نمونه لازم نیست زیرا اکثریت شاعران کرد از این گونه شعرها بسیار دارند

۴- اشعاری که ارتباط نشانه‌ها در آن بر اساس وانمود سازی و انحراف از نرم زبان و سینتاکس معمول است. در این نوع شعر همه نشانه‌ها ماسک به چهره دارند و به خلق فضایی دیگر و برشهای ذهنی چند صدایی و تعمق در درونیات می‌پردازند - این اشعار بیشتر فرمیک هستند... شعر جوانان امروز کردستان ایران اکثراً در این دسته جای می‌گیرند - صفحات نقد ادبی مجله سرو و هفته نامه سیروان و گاه‌نامه‌های ادبی / به‌رهه‌م - دهق - هیما - په‌یژه - زریبار - شروفه و... سعی کرده‌اند به توضیح و قرائت این اشعار بپردازند.

س: پیشنهاد شما برای تکامل ادبیات بخصوص در زمینه شعر کردی چیست؟ چه راهی پیشنهاد می‌کنید که ما بتوانیم کارهایی فراخور فرهنگ خاص خودمان در مقابل با فرهنگ جهانی داشته باشیم؟

ج - قرائت و باز تأویل متون شعری کردی یکی از مهمترین شیوه‌های تکامل در زمینه شعر و ادبیات کردیست.. هر متنی بدون قرائت خواهد مرد... و این به نقد کردی بر می‌گردد که متأسفانه سابقه کمی دارد. به این دلیل که، ما بغیر از شعر، ادب نوشتاری دیگری یا نداشتیم و اگر هم داشته‌ایم زیر سلطه زبان نظم بوده است... وقتی هم ادیبان و روشنفکران کرد به فکر نقد و نوشتار در این زمینه افتادند - نقد را با داوری و قاضی قضاتی و جدلهای شخصی و حتی ایدئولوژیکی اشتباه گرفتند برای

مثال منتقدی متنی در دست می‌گرفت و آنرا چنین ارزشیابی می‌کرد... این متن ضعیف است. یا بلعکس بر اساس روابط شخصی یا گروهی متن را قوی ارزیابی می‌کرد - نقد سنتی در ادبیات کردی مخصوصاً شعر به ویراستاری و مشخص کردن تک معنای واژگان، صرف و نحو آن و حتی غلط‌گیری مشغول بود - این نوع نقد به سرکوب و یا بت‌سازی می‌پرداخت و زبان پدر بر آن همیشه غالب بود. مسلماً این نوع نگرشی به آثار ادبی باید مورد تجدیدنظر قرار می‌گرفت..

آنچه ما بعنوان نوگرایان مطرح کردیم. نگرش همه جانبه به متن، دوری از ارزش‌گذاریهای سنتی بود.. برای اولین بار در دومین جشنواره داستان‌نویسان غرب کشور رمان گل‌شوران عطا نهایی از رمان نویسان کرد را با این دیدگاه، قرائت کردم این نوع نقد شاید در ایران کم سابقه بود... با هفت دیدگاه متفاوت به یک رمان یا متن ادبی نگریستن مسلماً باعث رشد و تکامل اثر ادبی و نقد آن خواهد شد.. در حال حاضر صفحات «رچه» / راه نو / در مجله سرو به معرفی آثار نوگرایان و منتقدین جوان کرد پرداخته که خوانندگان جدی خود را یافته‌است. در اینجا لازم است از منتقدین جوان کرد عزیزان یعقوبی و محمودزاده تشکر کنم که از فعالان نوگرا بوده و رچه «راه نو» با قلم وزین ایشان و همکاری آنان شکل گرفت.

آشنایی شاعران و نویسندگان کرد با مکاتب جدید نقد ادبی مخصوصاً نشانه‌شناسی، هرمنوتیک، ساختگرایی و ... گامی است دیگر است جهت رشد و تعالی هنر و زیبایی‌شناسی متن.

البته مطالعه جدی آثار بزرگان شعر و ادب جهانی نیز بسیار ضروری است و اما اینکه در رابطه با فرهنگ جهانی چگونه برابری کنیم؟ بنده معتقدم که اشعار کردی جهانی هستند.. کردها مخصوصاً در زمینه شعر شاعران جهانی هم دارند. اصولاً همه

شاعران و اشعار ماندگار، جهانی محسوب می‌شوند و همه این حق را دارند که فرمهای زیبایشان را دریابند و در راه تعالی آن بکوشند.

س - نظرتان در مورد برخورد ادبیات کردی با مسئله جهانی شدن و مطرح شدنش در حیطه جهانی چیست؟

ج - اگر منظور شما از جهانی شدن، گلوبالیسم و اراهه‌ی یکسان‌سازی فرهنگی از طریق سلطه‌ی زبان انفورماتیک، سبیرنتیک و شبکه‌های جهانی است، که فعلاً ادبیات کردی فقط گیرنده و دریافت کننده خواهد بود، زیرا هنوز زمان زیادی به جهانی شدن و بین‌المللی شدن زبان کردی داریم. در این راه مشکلات زبان کردی یکی دوتا نیست.

چنانچه عرض شد، هنوز تازه پای در راه نوشتار غیر شعری گذاشته که جهان از مرحله نوشتار فول / پر / گشته و به عصر تصویر گام نهاده است و این تفاوت سال نوری را روشنفکران کرد باید بسیار شتابان طی کنند.

اما اگر منظور از جهانی بودن ادبیات و شعر کردیست که عرض کردم شعر کردی جهانیست و حرفهای زیاد برای گفتن دارد که بسیاری از آنها را خطاب به جهانیان زده است. شاعران کرد از جوایز جهانی بی‌نصیب نبوده‌اند. در ضمن خوشبختانه روند تکامل هنری بر خط مستقیم زمانی یا زمان خطی متکی نیست... تکامل هنری را موتاسیونها / جهش / تعیین می‌کنند شعر کردی قله‌های زیادی را فتح کرده است و باز در راه است. شعر شاعران نوگرای کرد در کردستان ایران سروگردنی از اشعار علیرضاییها و ... بالا بلندترند.. منظور نوع استفاده از زبان و فرمهای گوناگون و بکر در زبان شعر نیست نه ارزشگذاری کلاسیکی. قصد توهین به کسی را ندارم.

س - با توجه به شناختی که دارید، کار داستان، رمان و در کل ادبیات داستانی
 گرد را چگونه می‌بینید.. روند این شاخه از ادبیات را چگونه ارزیابی می‌کنید.

ج - ادبیات داستانی کردها همچون ادب داستانی زبان فارسی سابقه طولانی ندارد
 - چنانچه گفتم کل بخشهای فکر و اندیشه و رمان و داستان و سیاست و فلسفه و نقد
 و... بر دوش شعر و بهتر است بگویم نظم قرار داشت یعنی اگر ما بخواهیم نقد را در
 تاریخ نوشتاری خوش بیایم باید شعر بخوانیم - داستان نیز چنین است..باید «مهم و
 زین» را با نظم احمد خانی بخوانیم و این به گذشته سیاسی اجتماعی کردها بر
 می‌گردد- سرزمینی که گاهاً در یک بمباران شیمیایی ۵۰۰۰ نفر کشته دارد..اما
 استارت (شروع) خوبی داریم - جنبش داستان نویسی بصورت جدی ابتدا از کردستان
 عراق شروع شد از نویسندگانی چون محمد مگری که «هه‌ره‌س» / بهمن / هایش بازتابی
 رئال - ناتوان از شکستهای ممتد جنبشهای کرد بود تا حسین عارف و سیستم روایی
 منولوگهایش و شیرزاد حسن با «رمان حصار و سگهای پدر» و دید توت‌م تابویش
 و... در کردستان ایران عطا نه‌ای و رمانهای گل‌شوران و پرندگان دم باد و حسین
 شیربگی با تبعیدی و ... شکل جدی‌تری یافت و بختیار علی از روشنفکران کرد آنرا به
 حداعلای خود رساند - رمانهای «غروب پروانه» و «آخرین انار دنیا» در مقایسه با
 رمانهای مشهور جهان چه از نظر فرم و سیستم روایی من متکثر و چه از نظر گوشه
 نگاههای متعدد و شخصیت پردازی و تعمق در درونیات انسانی و فضا‌سازیهای فانتزی
 رمانهای بسیار جدی می‌باشد/ اگر بشود برای این منظور از واژه جدی استفاده کرد/
 بطور خلاصه باید گفت ادبیات داستانی به شیوه داستان کوتاه و رمان متولدشد، به راه
 افتاد و اکنون در حال شکوفایی است.

س: نظرتان راجع به ادبیات متعهد چیست؟ در قالب ادبیات کردی چه ادبی را
 می‌توان متعهد دانست؟

ج: بحث ادبیات متعهد حالا دیگر بحث کهنه‌ایست. باقر مؤمنی / از روشنفکران فارس / می‌گوید. چرا تا شاعر را به دیوار نچسپانده و اعدامش نکرده‌اند را شاعر نمی‌دانیم؟ - شاعران و نویسندگان شاعر و نویسنده هستند چ متعهد یا غیر متعهد/ تا تعهد را در چه بینم. یک متن را می‌توان از هر گوشه یا زاویه دیدی قرائت کرد بعقیده من این جزو وظایف خواننده است. پیشتر نوشته بودم که ادبیات را بسیار والاتر از آن می‌بینم که فقط با یک چشم و شیشه عینک تک‌رنگی به آن بنگریم نوشته‌ام که احزاب و سیاست و مبارزه و عشق و... باید مدیون ادبیات باشند نه ادبیات مدیون آنها - و اگر هر کدام از آنها را بشیوه‌ای غیر دیالکتیکی مستقل فرض کنیم کاخ ادبیات را بسیار گردن کشیده و عظیم‌تر می‌بینم - چنانچه عرض شد سه دیوان شعری من خود را متعهد می‌دید اما امروز معتقدم نه فقط ادب متعهد بلکه هر نوع نگرش دیگر به ادبیات را اگر به دریچه یا سوراخی کوچک تبدیل سازیم که فقط از آن زاویه بتوانیم به متن بنگریم - در دایره بسته سنتی غلطیده‌ایم .. «جهانی وجود دارد و نویسنده می‌نویسد» همین ! ما اکنون در دنیای وانموده‌ها و سلطه‌های زبانی گوناگونی بسر می‌بریم... نویسنده و خواننده هم مدام از چندین سو زیر فشار و تحت مراقبت / بقول فوکو / هستند - آنها نیز باید چند سویه به پدیده‌ها و متن بنگرند - «حقیقتها بسیارند» «چشمه‌ی زیر تالو مهتاب» گوران از بسیاری از شعرهای سیاسی خود او / گوران / شاعرانه‌تر و هنرمندانه‌تر است. بیایید خود و ادبیات را محدود نسازیم! زیرا اگر ما هم زیر بار برویم ادبیات نخواهد رفت - چون ادبیات خصلتی آنارشستی دارد و بسیار بدگمان به زبان سلطه‌ی پشت سر می‌نگرد این تنها تعهد ادبیات است! دوستانی که شعار ادبیات متعهد می‌دهند، هنوز تعهد را برای خود و خواننده‌هایشان معنی نکرده‌اند تمام نویسندگان متعهدند .. اما فقط به ادب.

س: مطلب دیگری که برایم مهم بود، بحث ادب ترجمه است – روند ترجمه در ادبیات کردی را چگونه می‌بینید؟

ج- از نظر من ترجمه خود باعث خلق اثر دیگری می‌شود. زیرا همه چیز در زبان شکل می‌گیرد کاری که نویسنده یا شاعر در زبان اصلی فرم می‌بخشد.. بسیار مشکل و شاید غیرممکن در زبان دوم که همان زبان ترجمه باشد شکل بگیرد.

بنابراین بهترین ترجمه‌ها اساساً اثری دیگر بحساب می‌آیند با ساخت و فرم‌زبانی و تاویل مترجم از متن نخست. اما این نظر هرچند درست باشد عملاً نتوانسته‌است مانعی سر راه ترجمه از زبانی به زبان دیگر ایجاد کند.. در ضمن بسیاری از مفاهیم فلسفی سیاسی اجتماعی و هنری از کانال ارتباطی ترجمه جهانگیر می‌شوند و ترجمه نقش مهمی در انتشار مفاهیم دارند بر این اساس می‌بینم که در کردستان نیز برای برقراری چنین پُلّی با فرهنگ و علوم جهانی ترجمه‌های زیادی انجام می‌پذیرد به صفحات مجلات و هفته‌نامه‌های کردی اگر توجه کرده‌باشید می‌بینید که سهم بیشتر مطالب را ترجمه بخود اختصاص داده‌است.

س: بنظر شما جایگاه کتاب کودکان در ادبیات کردی کجاست؟

ج- بر خلاف بسیاری از نویسندگان جوان که فکر می‌کنند ادبیات کودکان کار آسانی است فکر می‌کنم نوشتن برای کودکان شناخت بسیار می‌خواهد و تسلط بسیار ... تا حال برای کودکان کرد کم کار شده است – اما این کار نیز با «ماسی خانم» – ماهی خانم – دارد شکل جدی‌تری به خود می‌گیرد .... در اول راه هستیم ناچاراً نباید زیاد سخت‌گیری کرد... با شروع بکار شبکه‌های ماهواره‌ای کردی و بخش کودکان در این شبکه‌ها کودکان کرد اکنون سهم خود را از طریق CDها می‌گیرند و مطمئنم که ادبیات کودکان نیز رشد خواهد کرد.

س: نظر شما در مورد مثلث فرهنگ، ادبیات، تاریخ چیست؟

ج: مسلماً تاریخ نوشتاری «تاریخ مذکر» و تاریخ وانمود است... گسسته‌های تاریخ واقعی را باید از روی فرهنگ و ادبیات ملل بازخوانی کرد. البته این حکم نیز چون تمام حکم‌های دیگر مطلق نیست. بسیاری از نویسندگان، شاعران و هنرمندان از تاریخ و زمان خود پیشی گرفته‌اند... «دیلتای» یکی از پیشگامان هرمنوتیک تلاش کرد تاویل را با تاریخ گره بزند و هرمنوتیک را بسوی علم بکشاند. مارکست‌ها نیز به فرهنگ و هنر از دیدگاهی دیالکتیکی می‌نگرند - فرهنگ و ادبیات را / چنانچه قبلاً عرض کردم / می‌شود از زاویه دیدها مختلف تاویل کرد و من فکر می‌کنم تأکید مطلق بر هر کدام از این شیوه‌های نگرش در مورد ادبیات صحیح نیست - از بیرون به ادبیات و متن نگریستن امروزینه نیست. برای تحلیل و تفسیر اثر ادبی باید به درون متن و کارکرد زبانی آن تأکید داشته باشیم نه بر اساس دولتها و حکومتها و تاریخ شاهان و این جور مسایل...

س: در مورد ژورنالیسم و روند روزنامه نگاری در کردستان بفرمایید؟

ج: تاریخ یا پیشینه روزنامه‌نگاری کردها به صد و پنج سال پیش بر می‌گردد... اما شرایط اجتماعی سیاسی کردها متأسفانه فرصتی به رشد این شاخه قوی ارتباطی نداده است مخصوصاً در کردستان ایران بعد از انقلاب بود که نشریات کردی آنهم اندک منتشر شدند و در این مدت کوتاه رشد بسیاری داشته است... در کردستان اکنون مجلات، هفته‌نامه و گاهنامه‌های زیادی منتشر می‌شد - صحبت کردن از ژورنالیسم کردی بحثی کلی است دوست داشتم مثلاً چنین بود...
«ره‌ند» چگونه نشریه‌ایست یا هر کدام از نشریاتمان که مخاطب مخصوص بخود دارند.

س: پیشنهاد شما برای داشتن رسانه‌های قوی و فعال در منطقه چیست؟
 ج: با پیشنهاد و نصیحت کاری از پیش نمی‌رود – وگرنه بعد از گلستان و بوستان سعدی دنیا واقعاً گلستان می‌شد اما مطمئنم قدرت زبانی ارتباطات رشد رسانه‌ای کردی را نیز بدنبال خواهد داشت – در عصر ما بودن مترادف است با داشتن یکی از ابزارهای بیان یا ارتباط – پس منتظر باشید.

س: در تکمیل این مصاحبه چه سخنی دارید بفرمایید؟
 ج: از شما سپاسگذارم آنچه در کل می‌خواهم بگویم اینست که بیاید اندیشه‌های خویش را محدود نسازیم – نباید هیچ نگرشی به ادبیات بصورت زبان پدارنه و مطلق درآید میدان را برای نوگرایان باز بگذاریم تمسخر کردن نوگرایان در واقع تمسخر کردن خویش است – آنان که سربلند از جهان ادب بیرون آمدند. نوگرایان بوده‌اند تکرار و تقلید و پیمودن دایره‌های بسته شیوه‌ای هنرمندانه نیست راه‌های نو را بیازمایید.

مه بر فراز دره

جستجو در دایره‌های

معرفی تازه‌ترین رمان رمان‌نویس کرد شیرزاد حسن

یک ماه قبل « مه بر فراز دره » آخرین رمان شیرزاد حسن را به‌همراه یادداشتی از خود او دریافت نمودم. شیرزاد حسن در این یادداشت خود راجع به این رمان می‌نویسد: «این رمان فریب خوردن از قصه‌ها است که خیال ما را غنی و پر نموده‌اند و بعد بدست فراموشی سپرده می‌شوند، افسانه‌ی شرمگینانه خود من است، داستان شیرین و فرهادی است که بسیار زود در کودکی از هم جدا می‌شوند، مردن و جدا نمودن تمام شیرین و فرهادهاست از همدیگر، تعمقی است در مه‌ی روحی همه‌ی ما، داستان ویران‌شدن همه‌ی مکانهاست. ویران‌شدن خود ما، غیاب مکان و زمان، هنگامی که تا ابد در مه‌ی گم می‌شویم ..»

از یادداشت شیرزاد حسن ۸۲/۲/۲۴

قرائت اول

اگر از نوشته‌ی خود شیرزاد حسن / در عصر مرگ مؤلف / فاکتور بگیریم، این رمان دوباره بیانِ نفرت انسانی است از سلطه پدر ← شبان ← مدیر مدرسه ← ... / که شهید مختاری کاملاً آنرا بسط داده‌است. ▶ اما چرا بر واژه دوباره تاکید شده‌است؟ زیرا شیرزاد حسن مدتهاست این موضوع را، در ادبیات کردی مخصوصاً داستان کوتاه و

▶ - به «انسان در شعر معاصر...» نوشته‌ی شهید محمد مختاری مراجعه شود.

رمان، شجاعانه در مرکز تفکر و محتوی نوشته‌های خویش آورده‌اند و اساساً از این زاویه به ادبیات نگریسته‌است

«در گل سیاه» از نخستین کارهای داستانی شیرزاد حسن / که مجموعه داستانهای ۱۹۸۳ تا ۱۹۸۶ او را دربرگرفته اند / می‌خوانیم:

«آن روز را بیاد می‌آوری که مادرم فهمید می‌بوسمت .. روزی که بجای بوسه گاز گرفتم گونه‌هایت را و تو گریستی ... مادرم با عصبانیت شدید صدایم زد. دستم را گرفت و به اتاقی برد تند گوشه‌هایم را کشید و سیلی محکمی به من زد و گفت : «پدر سگ خجالت نمی‌کشی دختر مردم را می‌بوسی؟ دفعه‌ی دیگر بینمت دو تا چشمه‌ایت را از کاسه در می‌آورم». / گل سیاه ۱۹۸۳ شیرزاد حسن /

چنانچه می‌بینم سلطه‌ی زبان پدر حتی در زبان مادر هم نهادینه است و این موضوع از همان سال ۱۹۸۳ شیرزاد را با خود به درون دایره‌ای برده‌است که با انتشار آخرین رمان او - مه بر فراز دره - معلوم می‌شود بیرون آمدن از آن برای او بسیار سخت است. ▶

شیرزاد حسن در رمان «حصار» به اصل روایت توت‌م و تابو و سلطه‌ی پدر از دیدگاه فروید می‌پردازد و اصولاً کل رمان حصار همان روایت توت‌م و تابو است، با زبانی داستانی‌زده شده - پدر مقتدر چنان دیواری بین زنان و

۲- در مجموعه داستان گل سیاه» داستانی به نام «من و قادر و سگ پاولف» چاپ شده‌است. استثنائاً این داستان که گویا نظرات اولیه‌ی داستان نویس است از نظریه‌ی پاولف و «انعکاس شرطی» او دفاع کرده‌است و نظرات فروید را برخلاف واقع ارزیابی نموده‌اند:

«قادر = پاولف

من = سگ پاولف

کفش چپ پای قادر = روشن شدن چراغ اتاق پاولف

صدای کفش = پارچه‌ی گوشت پاولف

خواب قادر = بزاق دهن سگ

خوابیدن من = سیر شدن سگ گرسنه...» / من و قادر و سگ پاولف از مجموعه‌ی گل سیاه ص .. /

همین داستان هم نشان می‌دهد که شیرزاد حسن از همان آغاز به نوشتن رمانهای روانکاو علاقمند بوده‌است

دختران و پسران خویش کشیده‌است. که بعد از کشته‌شدن بدست پسر خود نیز دیوار از بین نمی‌رود و به گره و تابوهای مرتفع‌تر تبدیل می‌شود. این موضوع یعنی محتوای داستانی «حصار» چنان بر این رمان سنگینی کرد که حتی منتقدان نوگرای گرد نیز در نقدهایشان تنها به، چه می‌گوید آن اشاره کردند نه چگونه گفتن و نوشتن بوطیقای داستانی و فرمیک آن ... این رمان متأسفانه تا حال با دیدی زیبایی شناسانه و تعمق در زبان بعنوان مهمترین عامل در نقد ادبی قرائت نشده است. با اینکه شاید بیشترین نقدهای منتقدین را بدنبال داشت این مسئله حتی در مورد قرائت ربیبین هردی، از روشنفکران و منتقدین گروه «ره‌هند» /بعد/ از این رمان نیز صادق است. شیرزادحسن در داستان «آهودخترها و گل‌پسرها» به ته‌ی‌دیگ می‌زند. پسران و دختران دانشجو در این داستان از مرزهای /خط‌های/ قرمز در می‌گذرند و البته طعمه تبر و چاقو و چنگ و ناخن پدران و برادرانشان خواهند شد و...

شیرزاد حسن در رمان «دامنه‌ی بچه‌آهوهای کشته‌شده» نیز از محیط دایره‌ی ذکرشده به مرکز آن نزدیک می‌شود و آنرا با فانتازیا درهم می‌آمیزد و از آن خارج خواهدشد. تنها در این رمان است که شیرزاد حسن توانسته است زبان نوینی در رمان‌نویسی کردی ارائه دهد و با ترکیب زبان آهنگین «حیران» و دستکاری در فرم‌های معمول روایتی از دیدگاه دانای کل و دوم شخص مفرد، فرم و زبان روایتی تازه‌ای خلق کند. ▶

▶ - عبدالخالق یعقوبی از منتقدین گرد مقاله ی بلندی در این زمینه نوشته‌است که بخشی از آن ضمیمه‌ی این نوشته می‌باشد.

اما دایره همچنان باقیست و البته بسته. چرا؟ چون شیرزادحسن در این رمان نیز موضوعش را در حکایت‌های مادر بزرگش می‌پیچد و «بُز دیوانه» را چون نمادی از روح سرکش انسانها، روحی که نمی‌تواند برای قوانین تابو گردن کج‌کند و تسلیم آن باشد، در مقابلش قرار می‌دهد. مشخصاً سرنوشت شیرین و فرهادها در «زمان و بی‌زمانی» به شرطی که در فضای سُلطه‌ی پدری زندگی کنند، همین‌است: گم شدن در مه‌ی روی دره و.. بُز دیوانه نیز از پرتگاه پرت خواهد شد.. ترس، دلهره، مرگ، آزارِ خاطرات.. تم اصلی داستانهای اگزستانسیالیستی بر فضای حکایت‌گونه‌ی این رمان مُدام می‌چرخد و هیچ فرصتی برای دور شدن و نزدیک شدن به نوعی دیگر از نگرش و فضای دیگر داستانی، نمی‌دهد.

«برادرِ راننده این همه اسب چرا مرده‌اند؟» مَه بر فراز دره ص ۱۰

«تو می‌خواهی پدرِ پیرت را بخاطر یک پری احمق ول کنی؟» ص ۲۳

«برادر چی شده چرا گریه می‌کنید؟» ص ۲۲

«من فرهادم! شبان کوچک رنج برباد.. عمر برباد.. شاگرد تمبلِ قبلی که

مُدام بخاطر حفظ کردن جدول ضرب و سرودها، هر روزه چوب می‌خورد..»

ص ۲۰۱

«مرد! تو چکار داری به آبادی و روشنایی هر چه زودتر به غارهای

تاریک برگردد... به روشنی روزها که پر از ویران کردن و

بیرحمی است» ص ۳۱

«ننه چرا وقتی به پایان قصه‌ها می‌رسی اینقدر گریه می‌کنید؟» ص ۲۹

«این حیوان به بُز هیچ شباهتی ندارد، احتمالاً روحی شیطانی در او می‌زید!» ص ۴۱

«ملعونها نخوریدش! بر شما حرام کرده‌اند - نخوریدش!» ص ۵۲
 «سیلی محکمی ناگهان بر لبهایم نشست و مُشتی بر پشت سرم زد که چشمهایم تاریک شد» ص ۵۶

و درنهایت: «من چیزی نمی‌دیدم، چیزی نمی‌شنیدم... صدای رودِ پایین دره هم در گوشهایم می‌مرد و خفه می‌شد. من نیز همراه با گریهام نفس... نفس... خفه می‌شدم و در مه مسخ می‌گشتم» / ص ۱۲۸ آخرین جمله‌ی رمان/

شیرزاد حسن اگر در تلاش رهایی از این دایره‌ی محتوایی نباشد - چنانچه ذکر شد او قبلاً در رمان «دامنه‌ی بچه‌آهوها...» این موضوع را تا حد اعلا در زبان متبلور نموده‌است و به فرم نوین داستان و رمان کردی تبدیل کرده است - حرفی تازه برای گفتن در ادبیات داستانی نخواهد داشت. این گفته، نصیحت‌کردن شیرزاد حسن نیست. بلکه واقعیتی انکارناپذیر است که شیرزاد حسن - دوست صمیمی بنده - باید راجع به آن فکر کند و البته بصورت جدی! زبان یک‌دست من اول شخص راوی روح رمان را کشته‌است. هرچند این زبان از زاویه‌ی نگرش ساختاری با محتوای رمان پیوندی ارگانیک دارد و شاید از این منظر نقطه‌قوتِ رمان از نظر بافت زبانی باشد، اما از منظر دیگری به زبانی مرده و آدامس گونه‌ی داستانهای ناتورالیستی تبدیل می‌گردد - اگر چون زبان و فرم و رمان نو به قرائت آن نشینیم - وصفهای طولانی و زبان وصف، خواننده را

خسته می‌کند و مانع از آن است زیباکاریهای زبانی این رمان برجسته شوند:

«بازی کردن با خاک یا مهره‌ها - تاب بازی زیر شاه توتِ دَمِ منزلشان یا دویدنهای میان درختهای انار یا حفظ کردنهای زورکی سرودها و جدول‌ضربها..همیشه ستونی از روحی روشن چشم‌هایم را خیره می‌ساخت و مرا در خود می‌پیچید .... مژه‌هایش آنقدر گلفت بودند که می‌شد آنها را بشمارم، بینی برآمده که گمکی بزرگ و روبه‌بالا می‌نمود و دختر بچه‌ای را به شاهزاده‌ای پُرناز و افاده تبدیل می‌کرد. دو گونه‌ی همیشه مشتعل، گونه‌های سپیدگون و ترکیبی با افق صبح و دو گوش کوچک او.. بوی خوشش هنگامی که از کنارم می‌گذشت مستم می‌ساخت. لال و گیج و مَنگ چشم‌هایم دنبالش می‌کردند... پیراهن گل‌گلی او توجهم را جلب می‌کرد که با اشعه خورشید رنگ شده بود. وای از آن شب نرم و لطیف ... بوی دخترانه‌اش که با بوی ننه و مادرم و عمه‌هایم فرق داشت... صدای پرطنینش و وای از شرم کردن و لُکنت زبانش.. ابروهای بهم پیوسته‌اش و پلک‌هایش که چون بال گنجشک می‌نمود و برهم‌زدنش. دستهای کوچکش که انگاری بدون استخوان بودند و پیشانی‌اش که با نور خورشید ترکیب می‌شد.. موهای پریشانش، شانه‌های کوچک افتاده‌اش بوسیله‌ی کیفِ از پارچه دوخته‌شده‌ی پر از کتاب و دفتر، خنده‌های طولانی همیشه آماده‌اش دلهره‌ی دل همیشه ترسیده‌اش - هنگامی که به خود جرات می‌داد با من به داخل غار بیاید....

مه بر فراز دره ص ۲۱-۲۲

با آوردن چند نمونه از زبان فرهاد، شخصیت اصلی داستان که از درون مهی دره بازگشته است، و ننه‌ی او، که سمبل زبان قصه‌هاست، و شیرین، کودکی که فرهاد در همان دوران کودکی عاشقانه (!!)) به او دل می‌بندد، می‌توان نشان داد که این رمان چه شگرد زبانی را برای ارائه‌ی بیان شخصیتها بکاربرده‌است

«شیرین: چیه تمبل .. نمی‌شه... چشمانت را باز کن! و من می‌گفتم:

شیرین رقص بس است... بیا.. بنشین! ص ۶۵

«شیرین: هرچه را نمی‌دانی .. یادت می‌دم بگذار آقا معلم و پدرت از

دستت عصبانی نشوند... من می‌دانستم که امسال درگل

درسه‌ها رد خواهی شد» ص ۶۹

«ننه: پسرگولم تو بسیار کوچکتر از آنی که خودت را جای فرهاد جا

بزنی» ص ۷۰

«پدر: سبیلیم را بزنی اگر مدرسه را هم بتواند تمام کند... ص ۷۰

«فرهاد: ننه تا کی مرا در این زیرزمین حبس می‌کنند؟ من مردم آنقدر

گهواره‌ها را تکان دادم... ص ۷۱

می‌بینید که هیچ تفاوت عمده‌ای که بتواند اختلافات و شخصیتها را

دربافت زبانی مشخص‌سازد وجود ندارد، بر خلاف رمان «دامنه‌ی بچه

آهوه‌ای...» زبان ظاهراً حکایت‌گونه این رمان نتوانسته‌است به فرم و

تکنیک بوطیقای دست یابد. اگر شیرزاد حسن می‌خواهد در مورد کشتن

«ئیروس» بنویسد می‌تواند آنرا با مقاله هم بنویسد و خوانندگان هم بهتر

می‌توانند آنرا درک کنند. اما رمان‌نویس در هر موردی که می‌خواهد

بنویسد باید ابتدا بتواند رمان، به مفهوم نو کلمه، خلق کند و البته شیرزادحسن تا حالا ثابت نموده‌است که می‌تواند از عهده رمان و البته رمان نو بخوبی برآید و حتماً در آینده نیز رمانهای بیشتری از او خواهیم دید.

قرائت دوم ، ۸۲/۳/۲۰

قرائت اول قرائتی سریع و سرپایی است . با اینکه چنین وانمودمی کند که نمی‌خواهد از دایره‌ی محتوایی این رمان را بخواند اما غیر مستقیم خود نیز از همان منظر، کل رمان را در دایره‌ای بسته قرار داده‌است و حکمی داورانه و قاضی گونه بر متن صادر کرده است. با اینکه قرائت اول حقیقتی را در مورد خلقِ مرکز و گیرکردن نویسنده در آن را با خود دارد، اما چنانچه می‌دانیم نقد یا قرائت نو از هرزاویه‌ای که بیان گردد بر زبان و متن تأکید داشته و هیچگاه قرائتش را بر قرائتهای دیگر برتر نمی‌پندارد. و اما متن:

۱ - « تنها آرزویی که در طول آن چندساعت و سالهای بودنم در خارج همه‌ی خیال مرا در خود تنید، این بود که در صورت امکان یکبارهم که شده به زادگاه‌ی کودکیم برگردم..» / مه بر فراز دره ص ۱۹

۲ - برادر راننده این همه اسب چگونه مُرده‌اند؟
اسبها نمی‌میرند آقا هلاک خواهند شد! یا « : سیامند گناه دارد چرا بز دیوانه را اینقدر رنج می‌دهید؟

- : حرف دهنه را بفهم ! سیامند کیه؟ بگو آقا سیامند!...من شبانی عاقلم و باید نان خود را حلال نمایم..ناچاراً بزهای دیوانه را باید سرعقل بیاورم حتی اگر شده آنها را بکشم.. ص ۷۸

۳- انگاری صدها مرد سنگدل و خنجربدست زنهای بسیار زیبای رویاهای مرا در خواب شیرین تکه تکه می کردند، عیناً می دیدم که این زنها چگونه در خون سبزخویش می غلطیدند...همه چیز آرام آرام درنظرم تکه تکه میشد... ازهم می گسیخت.. و پرت می شد..وباد آنها را با خود می برد.. می ترسیدم...بسیار می ترسیدم...کوهها به نظرم از پنبه ساخته شده بودند و تند بادی آنها را رو به بیابانهای دنیا می برد تا غیراز صحرایی خشک چیزی برای ما جانماند..» ص ۹

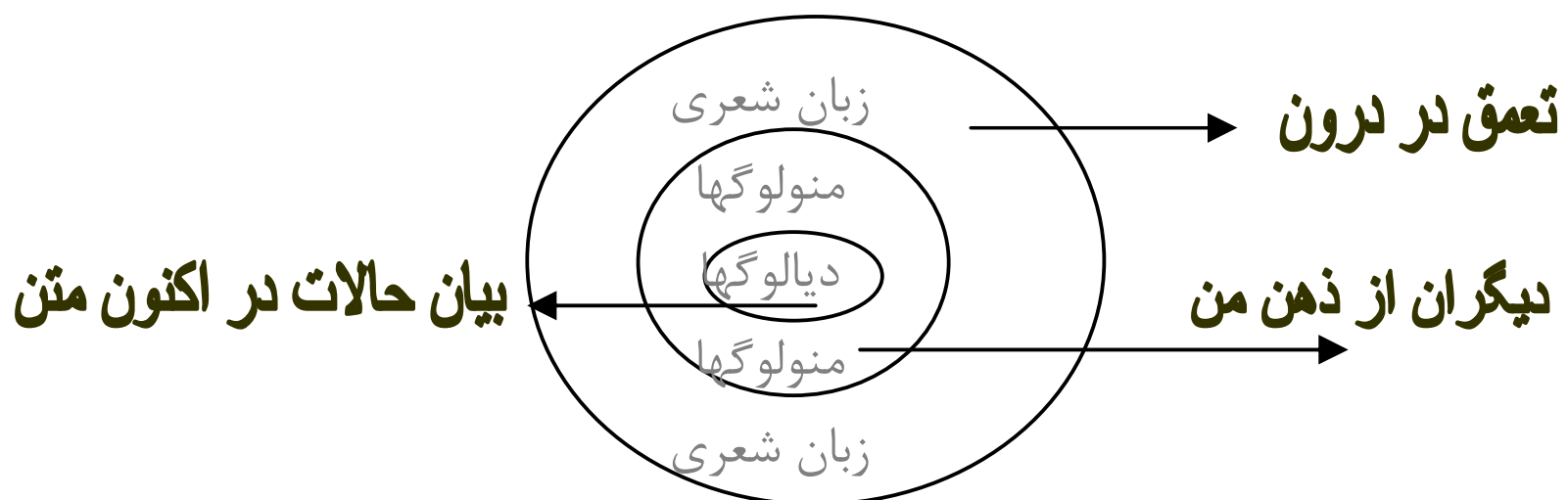
چنانچه می بینید ما در متن با سه شیوهی روایتی و سه نوع برخورد با زبان روبرویم:

متن نخست (۱) از نوع منولوگ و بیان کننده گفتگوی شخصیت اصلی رمان/فرهاد/ در اکنون متن است. استفاده از واژگان آرزو، خیال، زادگاه کودکی در این نمونهی کوتاه بخوبی می تواند زبان نوستالژیک فرهاد را مشخص سازد.

در نمونه دوم (۲) از نوع دیالوگ و بیان کننده زبان دیگران از کانال ذهنی من می باشد. در این رمان دیالوگها برای نشان دادن سلطه نهادینه/ بصورت قصه در زبان مادر بزرگ و خشونت در رفتار دیگران/ بکار رفته است /در قرائت اول متاسفانه تنها این نوع از زبان روایتی ملاک ارزیابی قرار گرفته است/ به نمونه دیالوگهای همان بخش مراجعه شود/

در متن سوم (۳) از نوع زبان شعری وایماژیک روایتی و بیان کننده حالات درون و تعمق در درون شخصیت‌های رمان می‌باشد. برای قرائت از دیگه روانکاوای باید به این نوع روایتی توجه شود و اصولاً همین بخش از متن است که رمان «بر فراز...» شیرزاد حسن را به رمان وداستانهای دیگر او گره می‌زند..

شیرزاد حسن با ردیف‌کردن و در هم‌آمیزی این سه شیوه‌ی روایتی بافت زبانی رمانش را در ساختار محکمی که همان کل متن رمان باشد پی‌ریزی می‌کند و به پایان می‌رساند

قرائت سوم: ۸۲/۳/۲۵

نوینوازی و سهله فیه تی

سو و پیرمودیرن :

✓ « تیگه یشتنی هیرمنو تیکیانه / له نوخوازی / نه وه یه که بزانی

له م سه، ده مه دا نوینوازی / ابو ئیمه / مانای پییه؟ تیگه یشتنی هیرمنو تیک به ره می ئاوتنی ره سه نی مه یه له ئیستا و رابردوو.. نه و تیگه یشتنه ش کاتی روو ئه دا، که بوولیکمان هه بی له نیوان ئیستا و رابردوو دا. مه رچی تیگه لپوونی نه و تیگه یشتنه ش خودی سوننه ته.» اگلامیر /

✓ « A مه قیقه تیکی مو تله ق بوو؛ که ته نیا له ریگه ی زمانه وه ده نوینرا.. به شیوه ی وینه و وه ک سیسته می نیشانه ته نیا له ریگه ی «مماکات» واته شهبی واقییه ته وه توانی A پیشان بر / A. یه که م وینه ی A نه خودی A به لکو له A پوو یه ک بوو که هه ولی ئه دا له A بهیت.

اجیهانی وانموده و نوخوازی / صالح سوزه نی رچه شماره... »

✓ « زمانی هونه، یانی زمانی نامو کردنه وه / ئاشنای سرینه وه / یانی ده رچوون له بازنه ی نه وانی تر.. یانی؛ تازه کردنه وه ی په ی تاپه ی تایی ده قه کان... ماناکان... یان بی ماناییه کان.. یانی زمانی ده روونی من به هه موو بیاوازیه که وه / که له گه ل زمانی تو هه یه تی.. زمانی هونه، اوه ک «کانت» ته لی / یانی؛ زمانی داهینان! (نبوغ).»

«دالی شیعر مه دلوولی خۆیه تی و بهس» صالح سوزه نی زیریار ژماره 11

«نوینوازی له سی لایه نا فوی نه نوینی؛ 1- نوینوازی زانیاری؛ به سه، راپوونه وه ی به رده وام له ناسینی سروشتا، بو فستنه ژیر، کیفی ده سه لاتی مروف.. هه روه ها قوولبوونه وه و گه شه و نه شه ی نه و زانسته و ده ر فستنی نوینییه کان و نه ناسراوه کان.. 2- نوینوازی شورشگیرانه؛ واته سه، ره لدرانی بزووتنه وه، را و بوچوون و نه نریشه ی نوی.. هه روه ها نه و گرووپ و ریکفر اوانه ی که بتوانن بینای سوننه ت و میراتیه کانی بشکینن و بینایه کی نوی به سه، را داریژن.. 3- نوینوازی هونه ری؛ یانی پرسیاری سه رکی که بتوانی له زمانی هونه را بکه ویته تو یژینه وه و دوزینه وه ی په ی تاپه ی تئا.. واته، کردنه وه ی درگای ئاسو که لیککی نوی به رو نووسین یا..»

ههروههها سازکردنی ریکه گهلی له زمان دا که له گهل ئه و پرسیارانا تهبابن، ئهوهش بهمهربی پیک دی که ته نیا وهک مروقیکی تاقه کهس بروانینه جیهان و مروق...

✓ ته بسه ره: هه موو لایه نهکانی نویفوازی تاییه تمه ندریه کی بونیادی وسه، که بیان ههیه ... ئه ویش بو چوونی نوپیه له سه، دوو فالی گرینگ؛ ئه لف: پرسیار، ب: به، ره نگاری و دژایه تی کردن. پرسیار سه باره ت بهو شته ی ئه بوا بیوایه ت و نیه... دژایه تی به، رامبه، بهو شته ی ئیستا ده سه لاته... / چه ند یاداشتی بی مانا ۷۷/۱/۱ ده ق ی شماره ۱/

✓ « به راستی وشه چیه؟ ئه و پرسیاره به، انبه، ره له گهل ئه وه ی پرسین موهره یکی شه ترنج چیه؟ چ شتی ژیان ئه داته ئه و ده نگ و نیشانانه که زمان سازی ده کا؟ که لک، کارکرد ژیانی پر هه لس و که وت! زمان یهک مه نته قی سه، ره کی نیه، به لکوو له مه نته قی گهل بی ئه ژمار ساز بوونه. چو نیه تی که لک وه، گرگرتن له و مه نته قه بی ئه ژمارانه یاری گه لی زمانی ساز ده کن... زمان که لکسیوونیکه له یاری گهل زمانی. ئیمه کاتی له دیری ده گهین که نه قشی ئه و «یره (یا وشه گه له) له یاریه کانی زماندا بناسین و له یاریه کانی تر جویی کهینه وه...» / ویتکونشتاین له وتاری نالی و یاری زمانیه کانی... ساح سووزهنی رچه ژماره... /

✓ «وای ته قینه وه ی وینه ی سه، ره کی و سه لماندنی ئه وه ی که به فیلیش هه، جوانه ئانارشینمی وه، گرگرتن ده بته ئانارشینمی هیرش که، دژ به و ده سه لاته، رافه کاریه ی تا ئیستا هه، شتی دووپات کرد وه ته وه «ته قلیدییت» هه ولی نه داوه نالی لیره دا نه ته نیا سه فی فوی له گهل تووتی بیژه کان جیا ده کاته وه، به لکوو هیرشیش ده باته سه، ریان که.. چو زانن خواری ژور، کامه یه ئه وه ی روو، به رووی ده یان ده سه لاتی قه به ده بیته وه و ده لی «نا» ئیکار له و ده مامک له چاوانه شورشگیرتره که به، رواله ت دروشم ئه دهن و هه، تاوی کاسه لیس پاشایکن... / نالی و فویندنه وه نویکانی سه، رده م ساح سووزهنی ئاینده ژماره ی ۱۲۷

✓ هه، مه دلوولی به نوره ی فوی له پروسه ی یاریکی بی کوتایی نیشانه دا وهک دار دیته ئاراوه» دریدا و واسازی. گفتمان و تملیلی گفتمانی ص ۱۸۹

نویفوازی مه رج نیه ته نیا له گوشه نیگای مه وه پیناسه بگری ئاماده یین، آکانی ئیوهش له سه، نویفوازی، سونه ت، مو دیرن و پوست مدرن له ئه ده بی کوردی دا بلاو بکهینه وه. / بانگه وازی رچه... /

